

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Giovanni Scognamiglio

Bir Levantenin Beyoğlu Anıları

6

Bir Levantenin Beyoğlu Anıları

Giovanni Scognamiglio

GIOVANNI SCOGNAMILLO

25 Nisan 1929, İstanbul doğumlu. İtalyan Lisesi'nin Edebiyat bölümünden (Latince, Felsefe) mezun oldu. Kitabevi yöneticiliği, dekoratör yardımcılığı ve bankacılık yaptı. 60'lı yılların ikinci yarısında Türkiye'de çekilen İtalyan, Fransız, İspanyol filmlerinde yapım görevlisi ve yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. Akabinde, bir reklâm şirketinin ortağı oldu ve bu işi 1974'e kadar sürdürdü. *Successo, Ita Cinematografia, Bianco e Nero, Kinematograph Weekly, Cinemonde* gibi yayınların da içlerinde bulunduğu yabancı basında yazarak sinema yazarlığına başlayan Scognamillo, daha sonra Türk basınına geçerek, neredeyse bütün sinema dergileri ve gazetelerinde yazdı. *Erler Film*'de Dış İlişkiler Müdürü ve 1988'de emekli olana dek *Ulusal Video Program Müdürlüğü* görevlerini üstlendi. Şimdiye kadar İstanbul Film Festivali Onur Ödülü, Ankara Film Festivali'nin Aziz Nesin Emek Ödülü, İzmir Film Festivali'nin Emek Ödülü, Siyad Emek Ödülü, İtalyan Kültür Enstitüsü ödülü, Beyoğlu Yazarları Ödülü, Sinema ve Tarih Buluşmaları ödüllerine değer görüldü. Bahçeşehir Üniversitesi'nde Türk Sinema Tarihi dersi veren Scognamillo, İtalyan hükümetinin verdiği Şövalye unvanına sahip. Bugüne kadar 45'i telif, 12'si çeviri olmak üzere 57 kitabı bulunuyor.

Başlıca kitapları arasında şunlar sayılabilir: *Türk Sinemasında Altı Yönetmen* (Türk Film Arşivi, 1973), *Dünyamızın Gizli Sahipleri* (Koza, 1973), *Batı'nın İnanç Temelleri* (Dergah, 1976), *Türk Sinema Tarihi 1* (Metis, 1987), *Türk Sinema Tarihi 2* (Metis, 1988), *Bir Levanten'in Beyoğlu Anıları* (Metis, 1990), *Cadde-i Kebir'de Sinema* (Metis, 1991; Agora, 2008), *İstanbul Gizemleri* (Altın, 1993), *Dehşetin Kapıları* (Mitos, 1994), *Amerikan Sineması* (Ağaç, 1994), *Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler* (İnkılap, 1996), *Korkunun Sanatları* (İnkılap, 1996), *Yeşilçam'dan Önce Yeşilçam'dan Sonra* (Antrakt, 1997), *Dünya Sinema Sanayi* (Timaş, 1997), *Dracula Mito Perene / Dracula Sonsuz Mitos* (Edizioni del Torchio, Roma, 1998), *Fantastik Türk Sineması* (Metin Demirhan'la; Kabalcı, 1999), *Beyoğlu Kabusları ve Diğer Öyküler* (Okyanus, 2001), *Erotik Türk Sineması* (Metin Demirhan'la; Kabalcı, 2002), *Ziyaretçiler* (Okyanus, 2002), *Bay Sinema Türker İnanoğlu* (Doğan, 2004), *Türk Sinemasında Şener Şen* (Kabalcı, 2005) *Canavarlar, Yaratıklar, Manyaklar* (PMP, 2006), *Dehşet Öyküleri* (PMP, 2006).

Giovanni Scognamillo

BİR LEVANTENİN BEYOĞLU ANILARI

a

agorakitaplığı

Anı - Anlatı 8

Bir Levantenin Beyoğlu Anıları
Giovanni Scognamillo

Kapak tasarımı: Mithat Çınar
Mizanpaj: Handan Özden Kar

© 2008; Giovanni Scognamillo
© 2008; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

3. Basım: Haziran 2009
2. Basım: 2002 (Bilge Karınca)
1. Basım: 1991 (Metis)
ISBN: 978-605-103-037-1

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 674 66 78

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

Bir Başlangıç Olarak	1
Sınıftan Sınıfa	30
Grande Rue de Pera Hakkında	63
Levanten ve kozmopolit Olmak	99
Kitaplar ve Dekorasyonlar	106
Kapalı Gişelerin Ardında	119
Ve Sinema - 1	138
Reklamlar ve Başka Şeyler	205
Bir Yazarlık Serüveni	217
Ve Sinema - 2	233
Başka Kentler Başka Ülkeler	249
Felç Günleri	279
Bir Son Söz Gibi	291

BİR LEVANTENİN BEYOĞLU ANILARI

1 BİR BAŞLANGIÇ OLARAK

Anılarımı bundan önce iki ayrı kitapta biraraya getirmeye çalıştım, *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları* ile *Yeşilçam'dan Önce, Yeşilçam'dan Sonra* adlı kitaplarımda. İlki iyi karşılandı, çok satanlar listesine girdi, bir-iki yıl içinde altı baskı yaptı, Oktay Akbal'dan, Selim İleri'den övgüler aldı. İkincisi biraz şanssız oldu, dağıtımı kısıtlı kaldı, ama bu ara Tarık Dursun Kakinç'ın beğenisini kazandı, Sinan Çetin'in de.

Şimdi denebilir ki bunlar yapıldıktan sonra, ama sıradan ve ilginç bir sürü şeyi anlattıktan sonra tekrara ne gerek var?

Bu kitap, izninizle, bir tekrar değildir, anı modasına ayak uydurmanın bir deneyi de değildir. Bu kitap galiba bir zorunlu ihtiyaçtır (ola ki bir kuğu şarkısı), daha önceki kitaplarda anlatılanlara bir şey-

Scognamillo ailesi İstiklâl Caddesi'nde bir Pazar günü yürüşünde.

ler katma, en azından güncelliğe, bugüne ulaşabilme niyetidir. Anlattıklarım, anlatmaya çalıştıklarım ilginç olur ya da olmaz, bunun kararını herhalde okur verir.

Şu da bir gerçek ki anı yazarı, kendi geçmişinde bir yolculuğa çıkan kişi, olası okuru pek düşünmez. Yaşamının bilançosunu yapma-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ya kalkışıyorsa bunu sadece kendi için yapar, ister nostaljik takılsın ister özeleştiriyeye dayansın. Bazen de, bende olduğu gibi, bir araştırmayı sürdürür, karanlık kalmış olan kimi hayati noktaların nedenlerine ulaşabilme umuduyla.

Anı yazmanın bir kolay, bir de zor tarafı vardır. Kolay tarafı, anıların gelişigüzel yazılabilmesidir (en azından ben öyle yazıyorum), zor tarafıysa yazılanların ve yazılmak istenenlerin denetlenmesidir. Çok cesur olup her şeyi en ince ayrıntısına kadar yazarsın, tüm çıplaklığını ortaya serersin, isteyen istediğini düşünsün diyerek. Ancak.. anılarını dile getiren kişi salt kendinden söz etmez, başkalarına da bir yer verir, kendini anlatmaya kalktığı gibi başkalarını da anlatma hevesine kapılır ve mesele bundan çıkar. Söz konusu edilenler ünsüz kişilerse pek problem çıkmaz, aramızdan ayrılmışlarsa hiç çıkmaz ama, buna karşın, anlatmaya kalktığın kimseler az buçuk tanınmış veya düpedüz ünlüseler durum tümünden değişir, başkalarının özel hayatına girmiş, onlara bir cevap hakkı tanımış olursun.

İyi de, başımızdaki sansürler yetmiyormuş gibi, anılara da bir sansür koymaya kalkarsak nereye varmış oluruz? İçtenlik ne olur, gerçek ne hallere düşer? Hem okuru aldatmış olmaz mıyız? Evet, doğrudur, kimi şeyler anlatılır kimileri anlatılmaz, ama bu anlatılamayacak şeylerde gizli veya açık bir anlam varsa, bir kişinin anlatılmasına yararları dokunuyorsa, bir karakterin, bir kişiliğin, bir görüntünün, bir imajın ortaya çıkmasına yardımcı olacaklarsa neden... sansür?

Ölçüyü bulmak zor ama hep 'ölçü, ölçü' diye tekrarlayıp duran bendenizin en azından burada bu ölçüyü uygulayabileceğini ümit ediyorum.

Her insan ailesini, ailesinin geçmişini merak eder. Soylular veya kendilerini soylu görenler sülalelerinin köklerine inerler, ki bu da bir çeşit kimlik arayışı olur. Galiba çoğu insanlarda bu konularda doğal sayılabilecek bir merak vardır. İtiraf edeyim ki bende öyle bir merak pek olmadı, çocukluğumda ailemin geçmişi hakkında anlatılanlara pek kulak vermedim, verdimse de sonradan çoğunu unuttum. Belki de iyi halt ettim, ilginç şeyler kaçırmışım. Hem insan dediğiniz kendi soyuna sopuna sahip çıkmaz mı, merak etmez mi, belgelerini korumaz mı?

Bilemeyeceğim, öyle görünüyor ki ben hiçbir zaman geleneksel olamadım, bize değer gibi satılmaya çalışılan kimi şeylere ne inandım ne de onları önemsedim, kan bağıllığı gibi, vatandaşlık gibi, ata-

lar gibi, kabul edilmesi gereken (ve artık gitgide unutulmaya yüz tutan) kimi değerler gibi. Hoş, bugün de bize değer olarak göstermek istenen bir şeyler vardır, görsel ve kimi yazılı medyaların ballandıra ballandıra destekledikleri, ama bunlara inanmak ve kapılmak için ya çok genç ve tecrübesiz olmak gerekiyor ya da biraz az gelişmiş.

Her davranışın, her kabullenme ve inkârın bir nedeni vardır; kimi zaman, bu neden bir şartlandırmadan başka bir şey değildir. Ve bir şartlandırma değilse bir savunmadır veya bir kişisel felsefe, bir yaşam görüşü ve seçimi. Ben hep bağımsızlıktan, özgürlükten yana oldum, hazır, güzelce paketlenmiş düşüncelerden kaçtım, ne bir partiye ne de bir örgüt ya da cemiyete katıldım, başıma bir şef koymadım, sürü olmaktan, yönetilmekten hiç ama hiç hoşlanmadım. Başından beri bireyci oldum ama, sanırım, toplumu teşkil eden diğer bireylerden pek uzak kalmadan. Kaldı ki uzak kalamazsınız, aksi takdirde bireyinizi fark edemezsiniz.

Belge tutmadım aileyle ilgili, ama annem bu işi kısmen yapmıştı. Ölümünden sonra kişisel eşyalarını gözden geçirdiğimde bir sandığın içinden, üzerinde "Documents" (Belgeler) yazılı bir zarf çıktı. Zarf çıktı, ya içindekiler?

Bir göz atalım...

İstanbul'daki Yunan Başkonsolosluğu tarafından, kısmen Yunanca, kısmen Osmanlıca yazılmış, 1860 doğumlu büyükannem Maria Anna Filipucci'nin resmini taşıyan 15 Temmuz 1924 tarihli bir belge. Yazıldığı dilleri çözemediğim için ne olduğunu bilmiyorum. İstanbul'daki İspanya Başkonsolosluğu tarafından, Fransızca yazılı, dayım Jean Filipucci'nin (belgede adı Ioannis Yeorghiu Filipoussis olarak geçiyor) 23 Eylül 1917 tarihli bir belge. Yazılanlara göre yirmi yaşında bir öğrenci olan dayım, İspanyol hükûmetinin koruması altında görünüyor. Birinci Dünya Savaşı halen sürüyor ve İspanyol Başkonsolosluğu, Yunan vatandaşlarının korunması ve savunmasıyla görevlidir. İlginç.

Galata'daki Aziz Petrus ve Paulus kilisesinden alınan 23 Eylül 1919 tarihli bir ölüm belgesi. Dedem George Filipucci 2 Nisan 1919'da Rum Balıklı (Baloukli) hastahanesinde vefat etmiştir.

Atina'da Müttefik Pasaportlarını Denetleme Dairesi tarafından dayım Jean Filipucci'ye çıkartılan ve İstanbul ile Atina arasında geçerli, 10 Ekim 1919 tarihli bir izin belgesi.

Feriköy'deki Latin Katolik Mezarlığı tarafından büyükannem Paolina Scognamillo'ya verilmiş 8 Kasım 1910 tarihli bir mezar yeri sa-

tın alma anlaşması. Mezar halen yerinde duruyor, ama yıllardır mezarlığı ziyaret etmediğim için (hep ertelerim) nasıl bir durumda olduğunu bilmiyorum, oysa ki son adresim orası olacaktır –ailenin diğer fertlerinin yanında.

İtalyan Kraliyet Ordusu tarafından amcam Michele Scognamillo'ya cephe komutanlığı tarafından verilen, 31 Ekim 1918 tarihli bir nişan takma izni.

İstiklal Caddesi'ndeki Santa Maria kilisesinin baş rahibi tarafından 27 Temmuz 1939 tarihinde verilen ve babamın, annemin ve benim Katolik olduğumuza dair bir belge.

İstanbul'daki İtalyan Kraliyet Başkonsolosluğu tarafından babama ve anneme verilen, 6 Nisan 1936 tarihli bir belge. Metinden anlaşıldığı üzere, annem ve babam altın nikâh yüzüklerini, Zafer'e bir katkı olarak (umulan zafer Habeşistan savaşıyla bağlantılıydı) verdikleri için İtalyan Kulübü'nde yer alacak törene davet edilmişlerdi. Belgeye ekli iki kupon ile yeni (ama demirden) yüzükler alınacakmış. Bir vatanseverlik ve ülkeye yardım gösterisiydi bu, ama doğrusu, anımsadığım kadarıyla annem altın nikâh yüzüğünü verip yerine bir demir parçası (Lider Mussolini tarafından kutsanmış bile olsa) almaktan pek taraftar değildi, ama faşist babam (şuna 'faşist eğilimli' desek daha uygun düşer galiba) vatan görevi diye iyice bastırmıştı. Törene ya da yüzük dağıtımına katıldığımı anımsıyorum -ne de olsa ben de Parti'nin küçük bir üyesiydim!-, hınca hınç dolu Casa d'Italia'nın, İtalyan Kulübü'nün, salonunda. Her zaman olduğu gibi can sıkıcı ve belagatlı nutuklar, havaya kalkan kollar, tek ağızdan söylenen marşlar ve vatana hizmet etmiş olmanın gururu. Eh, onlar mutlu olduktan sonra bize pek lâf düşmezdi.

Lazarist rahipler okulu Aziz Benoit (Saint Benoit) Koleji tarafından verilen ve babamın adı geçen kolejden 1914 yılında mezun olduğunu tasdik eden 21 Ekim 1929 tarihli bir mektup.

Büyükbabam Gennaro Scognamillo'nun ölüm bildirisi, siyahla çerçeveli. Cenaze tarihi 3 Ekim 1910, taziyelerin kabul edildiği yer Kalyoncukulluğu, Çakmak sokak, Lutfiyan apartmanı. Bildiriyi basan Pera'daki, ilerde sözünü edeceğim, E. Pallamari basımevi.

Burada karşıma çoğunu bilmediğim akraba adları çıkıyor: Napoli'den Gambutta'lar ve Erzinger'ler, İzmir'den Pitre, Grenier, Samanaci ve Manusso aileleri. Bir de yine İzmirli Sciacca'lar var, ama bun-

ların bir kısmını biliyorum, babamın kuzenleriydiler: tonton, palabı-yıklı, hoşsohbet bir baba, sanki bir Vittorio de Sica filminden çıkmış ve üç oğlu Roberto, Benito ve Francesco.

Ölüm ilanları, akrabalarından dolayı, sürprizlerle dolu. Babamın ölüm ilanını ben hazırladım, 1969'da, ama akrabalar arasında görü-nen, Atina'da yaşayan Karayan ailesinin adı metinde geçiyorsa da, kim olduklarını -özür dileyerek- anımsamıyorum. Cenazeye katılan-ların imza defterinin bir sahifesinde çok bilinen imzalara rastlıyo-rum: Lûtfi Akad, Halit Refiğ, Sami Şekeroğlu, Feyzi Tuna, Ersin Per-tan, Annie Geelmuyden Pertan gibi. Eksik olmasınlar.

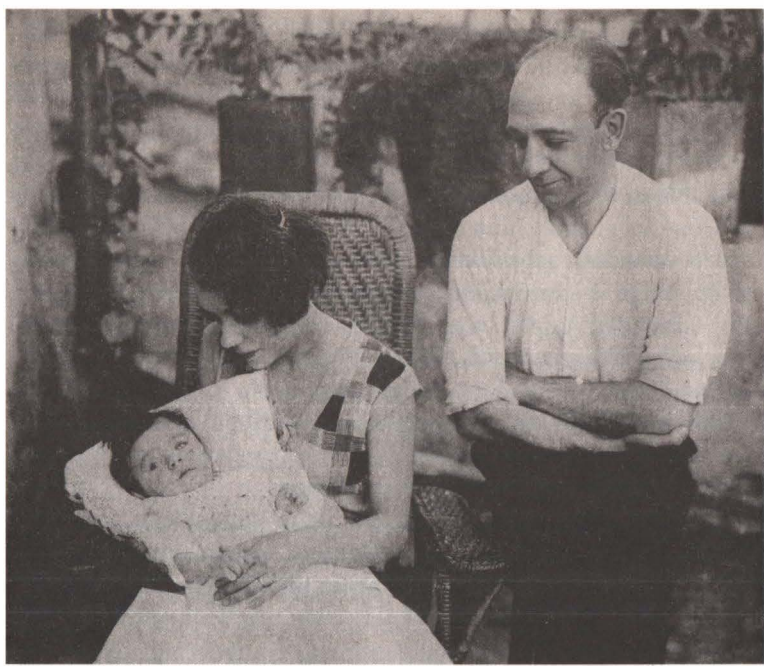
Farkındayım, ölüm ilanları hoş bir konu teşkil etmezler, ama bunlar da belge, bunlardan da bilgiler çıkıyor.

19 Ocak 1950 tarihli, amcam Michele'nin ölüm ilanında bir isim dikkatimi çekiyor: Belçikalı Brouwer ailesi. Kim bunlar acaba? Bel-çika'da akrabalarımızın bulunduğunu hiç duymamıştım, hayret.

Yukarıdaki belgeleri içeren büyük zarfın içinden kartvizitlerle dolu küçük bir zarf çıkıyor ama buradaki adlar bilinen adlardır: Gio-vanni L. Scognamillo, Mme. Lily L. Scognamillo, Leone Scognamil-lo, Mr. ve Mme. Leone Scognamillo, Lilly Philipucci, 26 Kasım 1926 tarihli bir nikâh kartı, Elisabeth L. Scognamillo ve Leone G. Scogna-millo. Ve son bir kart: Leon Scognamillo, şarap, likör, şampanya, Bordeaux ve Bourgogne şaraplarında uzman, Telefon, Pera 3287. Bu da, ben daha dünyaya gelmeden önce, babamın Tünel Pasajı'nda iş-lettiği içki -ithal içki- dükkânının kartı. O dükkândan bari bir mah-zen kalmış olsaydı, ama kalmadı işte, sadece bir whisky kadehi (yu-varlak, siyah kollu ve üzerinde Sandy McDonald Scotch Whisky ya-zılı) ile kocaman bir bira bardağı. Babam ilkin Rum ortağından ay-rıldı (duyduğum kadarıyla pek çalışkan değilmiş), sonra da Tekel kurulunca terk-i ticaret etti, filmciliği ve sinemacılığı seçti (gençli-ğinde çok kısa süreli bir bankacılık macerası da oldu, ama ne ağbisi ne de benim kadar dayanıklı çıktı o konuda).

Belgeler, en azından kalan, saklanan belgeler bunlar ve bunlar-dan tam bir soyağacı çıkmıyorsa da aile hakkında kimi bilgiler ver-mekteler. İyi, bu bilgileri de aldık, aile adlarına başka aile adlarını kattık, panorama genişledi. Ya sonra? Sonrası yok, gerisini merak et-medim, hem merak etsem de etmesem de pek bir şey değişmez, olanlar oldu, gidenler gitti, kalanlar kaldı.

Feriköy'de Latin Katolik mezarlığındaki aile mezarında, mezarta-sında bu gibi bilgiler vardır ama yıllardır hep 'gider, not ederim' de-

Scognamillo ailesi Asmalımescit'te.

rim ve yıllar geçer. Bilmem ki bu kadar umursamazlığa ne denir? Saygısızlık mı yoksa?

Beyoğlu'nun aşırı moda haline geldiği, nostaljinin gündem kazandığı günlerde -özellikle anı kitabımdan dolayı- ailemin geçmişi bana sık sık soruldu ve elimden geldiği kadar anlattım, anlatmaya çalıştım. Belki bilirsiniz ya da anlarsınız, Levanten (bir zamanlar Lövanten deniyordu, sonra, sanırım sayemde, daha doğru olanı kullanılmaya başlandı) olmak kolay değildir, her ne kadar bu durumun (varsa) güçlüklerini hiçbir zaman yaşamadımsa da.

Levanten kimdir, Lövanten nedir, ne eder, ne yapar, ne yer ne içer, ne düşünür, nasıl davranır, nereden gelmiştir ve şayet başka bir yerden gelmişse -kendi değilse de ataları- Türkiye'de işi nedir, neden Levanten'dir de başka bir şey değildir?

Levantenleri bir hayli anlattım kitaplarımda, yazılarımda, basın, televizyon ve radyo söyleşilerimde ve burada anlatmaya kalkacaksam bu dolaylı bir şekilde olacaktır, çünkü burada anlatacaklarım

tüm bu ve başka soruların yanıtlarını teşkil edecekler. Tabii ki anlatacaklarım yalnızca Levantenler olmayacak, azınlıklar da boy gösterecek ve az çok hayatıma girip çıkan ya da yerleşen herkes.

Bu kadar 'giriş' yeterlidir, en iyisi burada kesip baştan başlamak-tır...

25 Nisan 1929 günü İstanbul'da doğdum, Elisabetta Filipucci'nin ve Leone Scognamillo'nun oğlu olarak. Annem İstanbul doğumlu bir Yunan vatandaşı, babam keza İstanbul doğumlu bir İtalyan. Ailelerin soylarına bakarsanız, annem tarafı Ege denizindeki Tinos (Tenos) adasından, babam tarafı Napoli'den gelme. Ailenin tek çocuğu olarak şımarık yetiştirilmiş olabilirdim, ama inanın hiç öyle olmadı. Annem çok duyarlı ve bir o kadar mantıklıydı, babamsa son derece dürüst, Katolik dinine bağlı, sağduyulu ve disiplinli. Sonuçta bir kısım duyarlılığı annemden, disiplini de babamdan aldım. Alamadığımı iki şey, vatanseverlik ve dindarlık oldu.

Doğduğum yere gelince: Şişli'de, bugün Kent sinemalarının bulunduğu yerde, yükselen İtalyan Doktoru Manara'nın özel kliniği. Bahçe içinde, iki katlı, şirin, bembeyaz bir villa tarzında. O kliniği hiçbir zaman sevmedim, kötü kokuyordu, ilaç kokuyordu. Bunları pek tabii ki doğduğumda değil de sonraki ziyaretlerimde fark ettim, iki kez düşük yapan annemi görmeye gittiğimde. Ailenin tek çocuğu kaldımsa da belli ki niyet öyle değildi.

Doğumumdan sonra Şişli'den Asmalımescit sokağının 50 No.'lu hanesine nakledildim, bütün ailenin paylaştığı ve Evkaf'lara ait dört katlı bir binaya. Asmalımescit sokağında halen 50 No.'lu bir bina mevcuttur ama sözünü ettiğim ev değildir. Eski ev iki kez yıkıldı, yerine bir beton yığını yükseldi, oysa ki eskiliği ve cumbasıyla güzel ve rahat bir evdi. En azından orada geçirdiğim hayatımın ilk yedi yılı boyunca bana öyle geldi.

Demir bir kapısı vardı Asmalımescit'teki evimizin. Bir ara koyu yeşile boyanmış, sonra da zamanla iyice kirlenmişti. Ağır bir kapı idi, kocaman sarı bir anahtarla açılıyordu ve gece vakti, kapının arkasında bir demir kolla desteklenirdi. Kapıdan mermer döşeli (kimi mermerler çatlıktı) bir avluya girilirdi. Avlunun sonunda eski bir mutfaka açılan bir kapı, sağında üst katlara çıkan oldukça yıpranmış bir halıyla kaplı ahşap merdivenler.

Eski mutfak sanki başka bir dünya idi, pek kullanılmazdı, bir hayli karanlıktı ve girişe yakın bir yerde, demir bir kapağı olan ağız

biraz çıkıntılı derin bir kuyu bulunuyordu. Tabii ki kuyu olunca onunla ilgili kimi çok eski masallar da gündeme gelirdi, kuyudan çıkan ruhlar ya da perilerle ilgili. Uzun yıllar geçti ve bir korku edebiyatı tutkunu olarak H.P. Lovecraft'ın "Pickman'ın Modeli" öyküsünü okuduğumda (doğrusu, birkaç kez okuduğumda) aklıma o demir kapaklı kuyu sık sık geldi, ama oradan herhangi bir canavarın çıktığını görmedim.

Gotik değildi bizim eski mutfak, ama rahatça olabilirdi, kocaman ağızlı fırını, kararmış tezgâhları ve taş döşemesiyle. Mutfakta kullanılan tek şey kuyu idi, o da buzdolabı görevini gördüğü için. Kuyuya, mevsimine göre kavunlar, karpuzlar, sebzeler sarkıtılır, bazen de beyaz şarap şişeleri, Noel ve Yılbaşı kutlamaları için de bir iki şişe şampanya. İlle de Fransız şampanyası olması gerekmiyordu, sokağın köşesinde Dona'nın imâl ettiği şampanya da geçerli sayılırdı.

Avlunun sol üst tarafında iki büyük odadan ve mutfak görevini gören bir girintiden oluşan bir ara kat bulunuyordu. Burada annemin bir kuzeni oturuyordu, Halepli eşiyle. Birinci katta bizler, Scognamillo'lar, anne, baba, oğul ve büyükanne Marianna. İkinci katta bir başka kuzen vardı, Noel Baldi, gençliğinde bir felç geçirmiş, bastonla çok zor yürüyebiliyordu. Bir eşi vardı, esmer güzeli Mary ve oyun arkadaşı olan, sanırım yaşıtım bir kızı, Jeanette.

Üçüncü kata geldiğimizde, işte İspanyol Musevisi eniştem Victor Castro, eşi teyzem Josephine ve oğulları Marcel. Ama Marcel, olağanüstü ve ele-avuca sığmaz bir yaramaz olduğundan, genelde hep yatılı okullarda kalırdı, tercihen Fransız rahiplerinin yanında. İzinli olarak eve geldiğinde ortalığı tuz buz eder, hızla okuluna geri gönderilirdi. En sevdiği oyunlardan biri de odunluktan kaptığı odunlarla odalardaki avizeleri yerle bir etmektir. Gariban hep yanlış anlaşıyordu, çünkü niyeti avizeleri devirmek değil de el kol cambazlığında yeteneklerini denemektir.

Dördüncü kat genelde boştu, geniş bir girişten, öteberilerin konduğu bir odadan, herkesin kullandığı bir mutfaktan, yine müştereken paylaşılan bir banyodan ve büyük, saksılarla, hasır koltuklarla donatılmış bir terastan oluşuyordu. İşte orada, mutfaktaki kuyunun haricinde, bir de buzlukumuz vardı, sıcak yaz aylarında kullanılan. Ama sıcak günlerde yemekleri korumak için en sık başvurulacak yöntem 'fener' (fanari) dediğimiz tahta dolaplardı (o dolaplardan birini Kallavi Sokağı'nda da kullandığımızı anımsıyorum).

Az kalsın unutacaktım -oysa ki ilk sinema kültürümün oluşmasına büyük katkılarda bulundu-, bir de kısmen odunluk görevini gören ara katın merdivenaltı vardı. Tam bir odunluk sayılmazdı, çünkü evin altında dükkânı olan Karadenizli ama büyükannemle çat pat Rumca konuşan kömürcüden aldığımız, kapıya kadar develerin taşıdıkları kömürler ve odunlar daha çok girişteki mutfakta depolanırdı. Merdivenaltında az kömür, odun, çokça da 'işe yaramayan' malzemeler bulunurdu. İşe yaramayan malzemeler, yani babamın ve eniştemin filmci ve sinemacı faaliyetlerinden arta kalanlar: etiketlerinde Pathe Freres yapım şirketinin ünlü horozunu taşıyan içi dolu (yanar), kimileri elle renklendirilmiş film kutuları, eski film afişleri, film resimleri, sinema dergileri (*Motion Picture Herald*, *La Cinematographie Française*) ve diğerleri. Diyebilirim ki bütün çocukluğum boyunca bolca edindiğim sinema kültürünün ilk örneklerini, ilk bilgilerini merdivenaltına atılan malzemelerden aldım.

Bizimkiler çok mu duyarsızdılar bu sinema malzemeleri konusunda? Galiba öyleydiler, yoksa ne Maurice Chevalier'nin afişlerini, ne Rene Clair'in filmlerinden kalan resimleri, ne de eski Pathe filmlerini böyle atarlardı. Ama öte yandan, erken bir sinema tutkunu olan ben neden bunları zaman içinde toparlayamadım? Eh, çünkü daha çok küçüktüm ve hayatımın hiçbir döneminde ne iyi bir koleksiyoncu olabildim, ne de düzenli bir arşivci. Hayatımda çok şey topladım, sonra da ya tasfiye ettim ya da hediye olarak dağıttım. Huyum böyle.

Yaşamımın ilk altı-yedi yılı bu evde geçti, Asmalımescit sokağının ve o 30'lu yıllardaki Beyoğlu'nun bütün nimetlerinden yararlanarak. Görünürde rahat bir hayattı, aile o eve alışmıştı, ev de o aileye. Büyükannem eskiden beri oraya yerleşmiş, çocuklarını orada büyütmüş, aşçıbaşı olan dedem Paskalya gecelerinde o kapının önünde sofralar kurmuş, komşulara, gelip geçenlere ikramlarda bulunmuştu. O evden ve içinde yaşayanlardan belki bir başka "Loksandra" çıkabilirdi, ama ben Maria Yordanidu olmadığımdan beceremedim, doğrusu denemedim bile.

Zamanla ev, konukları açısından değişiklikler tanıdı. Ara katta oturan kuzen Dellatolla ayrıldı, orası bir salona dönüştürüldü, babamın ve annemin çaldıkları bir piyano yerleştirildi. Kuzen Noel de başka bir yere taşındı, bir süre sonra vefat etti, eşi ve kızı Norveç'e

Annem Elisabetta ve babam Leone.

göç ettiler. Eniştem de, biz Asmalımescit'ten ayrılmadan önce, İstiklal Caddesi'ndeki Süreyya Paşa hanına (bugünkü Beyoğlu Sineması'nın üstü) taşındı, en üst kata.

Asmalımescit'ten başka neler kaldı aklımda?

Soğuk ve bol karlı kışlar, kapının önünde biriken, kapının bir kısmını örten karların kürekle temizlenmesi, Tatavla'da (Feriköy) kurt-

ların inip inmediği tartışmaları (aslında kurtlar oralara kadar iniyorlardı), komşumuz olan bakkal Niko, dükkânından yapılan alışverişler, sokaktan geçen atlı sebze satıcıları, kaçırılmaz yoğurtçu, sütüne Terkos suyu katmayan sütçü ve kış geceleri çıkan bozacı. Beyoğlu'nun en eski süt evini işleten Arnavut muhallebici, karşımızdaki Asmalı-mescit apartmanında oturan Macar bir aile, cazcı bir baba (Şato lokantasında çalışıyordu), sarışın küçük kızları ve iki buldog köpekleri. Buldogları nasıl unuturum ki, bir gün küçük komşum beni çaya davet ettiğinde onlardan zor kurtulabildim.

Devam ederken... Köşe başındaki Dona şarap evi, arkamızdaki binada yarı çıplak dolaşan ve bana öpücükler gönderen randevuevi kızları, sokağın başında eski bir ahşap evde oturan, zaman zaman bize temizliğe gelen, bana rengârenk kapaklı, bol resimli İtalyanca dergiler getiren, Türkçe'yi hiç öğrenmemiş, bir aşk uğruna İstanbul'a kapak atan Trieste'li Catherina.

Catherina bir kış gününde çatısında ölü bulundu, *Domenica del Corriere* ve *La Tribuna Illustrata* dergileriyle örtünmüş olarak. Okuması yazması yoktu, ama o dergiler, onlardaki resimler, terk ettiği vatanının birer izleriydi. Severdim o Catherina teyzeyi, salt bana dergi getirdiği için değil, beni güldürdüğü, benimle oynadığı için. Bazen coşar, uzun eteklerini toplar ve çılgınca dans etmeye, zıplamaya koyulurdu, gençliğinden ve Trieste'den kalma duygulu şarkılar okuyarak.

Sonra... Kallavi Sokağı'na taşındığımızda, yer darlığından dolayı küfe küfe satılan annemin ve dayımın kitapları, dizi dizi Fantomas'lar, Arsene Lupen'ler, Nick Carter, Nat Pinkerton ve Buffalo Billi fasikülleri. Baba Alexandre Dumas'nın bir *Üç Silâhşorlar*'ını kurtardım, annemse çok sevdiği Colette ve Gyp'in romanları ile bir deste *La vie Parisienne* (Paris Hayatı) ve *Le Sourire* (Gülümseme) dergileri. Bana hep, "Bunlar senin için değil," derdi, "bunlar büyükler için". Haksız da değildi çünkü o dergiler, 1910'lu ve 1920'li yıllarda, erotik yaklaşımları açısından bayağı cüretkâr sayılıyorlardı ve, anlatığına göre, annem genç yaşında o dergileri alıp okuduğundan bayağı 'skandal' yaratmış. Ama annem böyleydi, bir basılı malzeme tutkunu, bir müziksever, tiyatroculuğu ailesi tarafından engellenen dans delisi bir kız, Pera'daki baloları kaçırmayan, sinema salonlarından zor çıkan.

Sinemasal malzeme gibi bütün o kitaplar, o dergiler gözden çıkarıldı ve muhakkak ki çok ucuza gitti kilo hesabıyla.

Asmalımescit dönemi kapandı, ama Asmalımescit, salt çocuklukta yaşadığım, bugün bölük pörçük anımsadığım bir sokak olmakla yetinmedi. Gerek o gerekse sonraki yıllarda annemin, babamın ve büyükannemin anlattıklarında defalarca canlandırıldı, tıpkı Kallavi Sokak ve Beyoğlu'nun bütünü gibi. Noel ve Paskalya kutlamaları, Yılbaşı şenlikleri, gürültülü patırtılı, bol maskeli Karnaval eğlenceleri gibi. Karnaval eğlencelerini hep anlatırdı annem, gençliğinde sık sık katıldığından. Sokak gösterileri, caddeyi dolduran maskeli maskesiz kalabalık, donatılmış arabalar, altı hammalın biraraya gelip bir tahtarevalli üzerinde büyük gayretler sarf ederek taşıdıkları bir yumurta. Payton içinde geceleri müşteri avına çıkan, şuralarını buralarını açan fahişeler ve, bambaşka bir ortam içinde, özel malikânelerde, kulüplerde ya da dans salonlarında düzenlenen maskeli balolar. Annemin, o baloların bazılarında giydiği iki giysiyi uzun yıllar sakladım birer anı olarak, sonra birini kızıma verdim, bir soytarı kıyafeti, diğeriye, bir "Follies Bergeres" dansçısının giysisi, zamana dayanmadı, yırtıldı, döküldü. Hayal meyal Asmalımescit sokagından geçen birkaç maskeli insanı anımsıyorum, bir de babamla birlikte gittiğimiz Feriköy'deki son Rum karnavalı ya da Baklahoranjı. Atlılar, maskeliler, meyhaneler, gürültü ve toz bulutları karışımı bir şey.

Yıllar geçti, delikanlılık yıllarımda -o dönemde, ilerde anlatacağım gibi, Psalti Mobilya ve Dekorasyon şirketinde çalışıyordum- kimi arkadaşlarla (ki bunların arasında Aydın Tezel de vardı) İtalyan Kulübü'nün bir Karnaval balosuna, bir maskeli balosuna katılmaya karar verdik, korsan kılığında. Bir de tutsağımız olacaktı, tahtarevalli içinde taşıyacağımız Aydın Tezel'in yanıp tutuştuğu, İtalyan Hastahanesi'nin Başhekimi'nin kızı esmer güzeli Rosetta Pellegrino.

Tahtarevalliyi dükkânda bizim marangozlara yaptırdım ve Rosetta'nın ailesiyle oturduğu Tünel'deki evine taşıttırdım. Balodan bir gece önce, sabahlara kadar çalışarak tahtarevalli boyandı, süslendi, giysiler prova edildi, ama ertesi akşam giysilerle sokağa çıkmak, üstelik de tahtarevalliyi Tünel'den Tepebaşı'ya götürmek sorunlar yarattı. Mesafe, aslında pek uzak değildi, Sofyalı ve Asmalımescit sokaklarından geçip İtalyan Kulübü'ne varacaktık, ama ne olduysa oldu, tahtarevalli iki kez ellerimizden kaydı, bir kısmı kırıldı, süslemeler yırtıldı, sen taşırsın ben taşıyım kavgasına girildi, insanlar garip garip bize bakmaya başladı falan filan. Sonuçta tahtarevalliden vazgeçtik, karanlık

bir köşede bıraktık ve maskelerimizi elimizde tutarak İtalyan Kulübü'ne vardık. Evet, artık Karnaval devri iyice kapanmıştı.

Bilemeyeceğim, belki İstanbul'da ve Beyoğlu'nda değil de bir Levanten olarak İzmir veya Mersin'de doğmuş olsaydım farklı olur-
dum. Geçmişe hiçbir zaman özlemle bakmadım ve bakmam, geçmiş
geçtiği, geri gelemeyeceği, salt izlerini bıraktığı için. Ama geçmişin
izlerinden kurtulmak mümkün mü? Ya da İstanbul gibi bir kentin
kültür karmaşasından?

Beyoğlu'lu olmak ya da olmamak... İçinde doğup yaşadınızsa, ya-
şıyorsanız Beyoğlu'lu olursunuz, ama durumu abartmadan ve mitos-
lar yaratmadan. Üstelik Levanten, yabancı uyruklu ve az çok Hıris-
tiyansanız, yaşadığınız Beyoğlu bir başka Beyoğlu olur, gelip gidici
Cumartesi ve Pazar günleri yaşanan değil de sürekli ve dolayısıyla
kalıcı, her şeyiyle parlak, göz kamaştırıcı vitrini ve perde arkasında
gizlenenleriyle.

Asmalımescit'teki evde eniştem -ki bir ara Amerikan yapım şirketi
20th Century Fox'un Türkiye şubesinde satış müdürlüğü de yaptı,
Amerikan film şirketlerinin bugün olduğu gibi şube kurabildikleri o
30'lu yıllarda- sinemacı, filmci dostlarına Yılbaşı ziyafetleri verirdi.

Asmalımescit'te biz eniştemin boşalttığı daireye yerleştiğimizde,
yerimizi alan Yunanlı bir ana-kız ikilisi ile küçük çapta konserler
düzenlenirdi. Esmer, tombul ve rafta kalmış kız opera arıalarını söy-
ler, babam da piyanoda eşlik ederdi.

Noel, Paskalya ve Yılbaşı aile içinde kutlamaların muhakkak ki
bir tadı vardı —o tada birkaç yıl önce Atina'da yeniden varmaya ça-
lıştım ama olmadı, galiba fazlasıyla yaşlanmıştım. Noel için Noel
ağacı (artık buna Yılbaşı ağacı deniyor ama ilgisi yoktur) alınır, ister
gerçek bir çam ağacı olsun ister yapay ve dalları katlanan türden,
bolca oyuncaklar, çanlar, kuklalarla süslenir, sonra, geceyarısından
sonra, Noel Baba'nın getirdiği (?) özenle paketlenmiş hediyeler ser-
gilenir. Öncesiye bir yemek, en yakın fırına verilen bol patatesli bir
rostro, enva-i çeşit salatalar ve mezeler (eniştem evde turşu yapar, la-
kerda yapar, anneannem yeşil zeytinleri bastırır, babam kurabiyeler
hazırlar), kaçınılmaz kırmızı şarap ve 'Noel kütüğü' (Buche de No-
el) diye bilinen hep Ancopulos pastahanesinden alınan bir tatlı.

Yemekten sonra kiliseye geceyarısı ayinine gidilir, kafalar biraz
dumanlıysa da yine kutsanılır, dualar edilir ve dönüşte Noel Aga-
cı'nın altında bekleyen paketler açılır.

O yıllarda ve bizim ortamımızda Yılbaşı dışındaki lokallerde, otellerde değil de evde kutlanırdı. Ben Yılbaşı'nın neden kutlandığını bugün bile anlayamadım, işin sonunda bir takvim ve bir ajanda değiştiriliyor, bir de tarih. Bunlar için bunca patırtı ve masraf gerek mi? Nasılsa, özür dilerim, boktan bir yıl geçer, onun yerine belki de daha, özür dilerim, boktan olacak bir yıl başlar. Her neyse... Yılbaşı da yine bolca donatılmış bir masanın etrafında kutlanır, daha özel yemekler, daha çeşitli mezeler hazırlanır, geceyarısında -adet olduğu gibi- ışıklar söndürülür, pencereler açılır, eski yıl gidip yeni yıl girer, işe yaramaz öteberiler pencereden dışarıya atılır, sarılıp koklaşılır, müzik dinlenir, belki biraz dans edilir ve muhakkak ki, uyuklaya uyuklaya, tombala oynanır. Aslında eskiden yapılanlarla bugün yapılanlar arasında pek bir fark yoktur, gelenekler birbirlerini izler ve hiç kimse, keyfi bozulmasın diye, bu geleneklerin ne gerçek kökenini ne de gerçek anlamını arar, araştırır.

Devam edelim...

Asmalımescit'teki eve akrabadan olan tenor Katazas gelirdi, o daha çok Paskalya öncesi Kutsal Cuma ayinlerinde, koro refakatinde, Santa Maria kilisesinde Yunanca olarak ilahiler okurdu. Bizdeyse, çok sevdiği şarap kadehlerinin de yardımıyla, anneannemi coşturan Yunan halk türkülerini peş peşe sıralıyordu.. O yaşta, beş-altı yaşlarında, nasıl bir sesim olduğunu bugün çıkartamıyorum ama, o coşkunun içinde, benim de bir iskemleye tırmanıp ar-yalar ya da popüler şarkılar okuduğum da sık sık oluyordu. Asmalımescit'teki eski evde dans da eksik değildi. Kuzen Dellatolla, özellikle tangoda iyi bir dansçı idi, hatta bir zamanlar dans dersleri bile vermişti. Annemse gençliğinde baleyi düşlemiş, dansa gönül bağlamıştı. Dans konusunda annem ilk öğretmenim oldu ve, öyle sanıyorum ki, gençliğimde pek kötü bir dansçı degildim. Yılların geçmesine rağmen 70'li ve 80'li yıllarda az diskotekte boy göstermedim, yaşımın kemale ermesine rağmen. Ama, sorarım, dansın yaşı olur mu? Londra'nın Piccadilly meydanındaki bir 'dancing'e gittiğim oldu bir-iki kez. Cumartesi öğlen sonraları 'yetişkinler' için toplantılar yapıldı (yaş ortalaması 40 ile 60'ı buluyordu) ve bayağı hoş geçiyordu, artık neredeyse bizde unutulmuş ama tango kendini her zaman kurtarıyor!- danslarla. Gençliğimde tango her zaman vardı, vals hepten günceldi ve de foxtrot icra edilirdi ama, kalabalık toplantılarda polkalar ve mazurkalar da pek eksik olmaz-

di. Sonradan samba geldi, mambo geldi, twist geldi ve -tam yılını çıkartamayacağım ama lise öğrencisi olduğum yıllara rastlıyor- İstiklal Caddesi'nde de gece gündüz işleyen bir dans lokali açıldı. Kuzenim Marcel'e gelince, o dans derslerini anlı şanlı ve bir hayli uzun ömürlü, neredeyse Beyoğlu'nun iki (belki de üç) kuşağına her çeşit dansı öğreten Profesör Panosyan'dan almıştı, daha kent-soylu davranarak.

Neşeli günler, öyle değil mi? Pera kalıntısı eski Beyoğlu'nun son şanlı döneminde neşeli günler!

Doğrusu, pek sıkıntılı günler hatırlıyorum ama o yaştaki bir çocuğun gözüyle sıkıntılı günler ne olabilirdi ki? Oysa ki sıkıntılı günlerimiz de oluyordu, babamın işsiz kaldığı kimi dönemler de. Aile albümünde bir resim var, Taksim bahçesinde çekilmiş (o 30'lu yılların başlarında Taksim bahçesinde, içinde kırmızı balıkların yüzdüğü bir havuz ile tek katlı bir müzik köşkü de bulunuyordu). Resimde annem, babam ve ortada ben varım. Annem biraz üzgün görünüyor, babamın ifadesi düşünceli olmanın ötesinde serttir. Sırıtan bir ben varım. Yıllar sonrası o resme baktığımızda annem yüzündeki ifadelerin nedenini açıklamıştı: Babamın bir süre işsiz kaldığı, anneannemin sakladığı altınlarla aileye destek olduğu bir dönemmiş o.

Büyükanneannemin altınları derken Asmalımescit'teki evden kalma annemin gizemli bir anısını aktarmadan edemeyeceğim. Olay annemin çocukluğunda (on-on iki yaşındayken) geçiyor, aile yine maddi bir kriz içinde. Bir sabah annem, alışverişten dönerken, evin avlusunda şok geçirmiş halde annesiyle karşılaşılıyor. Annesi heyecanla soruyor ona: "Paşa'yı gördün mü, zenci Paşa'yı gördün mü?" diye. Hayır, annem hiçbir zenci Paşa'yı görmemiş. Anneannem şaşkınlık içinde anlatmaya koyuluyor... Avluyu süpürmekle meşgulken merdivenlerden aşağılara doğru inen ayak sesleri duymuş, hem meraklanmış hem de bir nebze ürkmüş, çünkü o saatte, evde kendisi hariç kimselerin olmaması gerekiyormuş. Sonra karşısında 'Paşa' dediği, üniformalı, fesli, göğsünde nişanlar taşıyan bir zenciye görmüş. Zenci yaklaşmış, gülümsemiş ve eline altın dolu bir kese bırakıp kapıdan çıkmış. Akabinde de annem dışardan gelmiş. Ama annem kimseyi görmemiş, altınlarsa anneannemin avucunda duruyormuş.

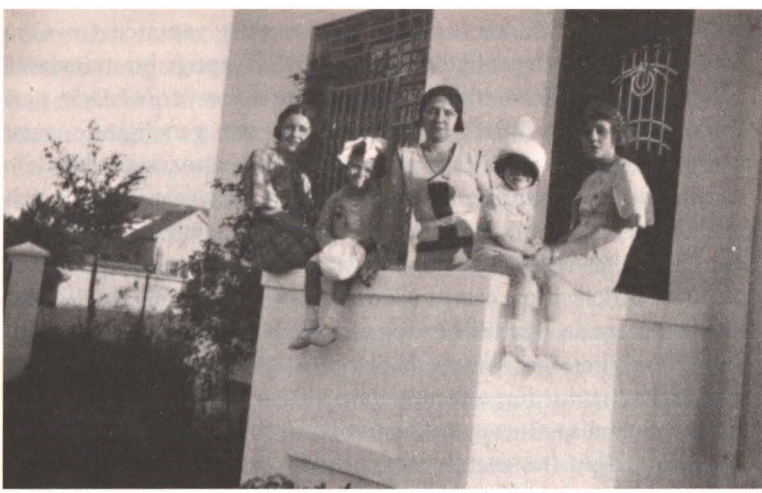
Bu öykü yıllar yılı bizim ailede anlatıldı, anneannem anlatıyor, annem anlatıyor, ama kimse ne olduğunu anlayamıyor. Yoksa bizim Asmalımescit'teki ev perili miydi (olay bir zamanlar asistanlı-

gımı yapmış olan Farah Yurdöz'ünün yönettiği, yapımcılığını Onat Kutlar'ın ve yönetmenliğini Ayşe Kalay'ın yaptığı bir televizyon programında da konu oldu), iyi cinler mi dolaşıyordu? Evin perili olup olmadığını bilmiyorum, ama annemin gençliğinde, yaşıtı olan arkadaşlarıyla ruh çağırma seansları yaptığını, hatta bir defasında bir orta masanın evin en üst katından aşağıya kadar merdivenlerden tek başına indiğini biliyorum, annemden duyduğumdan. Zenci Paşa'yı bilmem, ola ki, gerçekçi olmak için, anneannem zuladaki birkaç altını ortaya çıkartmak için uydurmuş (tövbe, tövbe) ve annem de, özellikle buluş yaşındayken, kimi psişik (ruhsal) güçleri harekete geçirmişti. Bağlantılı olsun olmasın ailede, bilinen başka bir durum, anneannemin ablasının Tinos (Tenos) adasında, büyücü sayılmasıydı. Kesin olarak söyleyemem ama, benim gizem merakım (bu merakın sonuçlarını saptamak isteyenler, bir zahmet kitaplarıma bir göz atabilirler, ilgi duyuyorlarsa) ola ki irsidir. Yine de açık söyleyeyim, benim herhangi bir gizli gücüm yoktur ve olmadı (olsaydı muhakkak ki işe yarardı), ama gizemle ilgilenmem, hatta *Vampir* folkloru ve sinemasıyla ilgilenmem dahi çok özel meraklardır.

Evet, bu ara bendeniz evin içinde dolanıyordum. Merdivenler, çatı katı, akraba komşuların daireleri dünyam idi. Pek yanaşmadığım bir yerse giriş katındaki karanlık mutfaktı. Kış soba başında geçiyordu, tek başıma oyunlar oynayarak kâh kovboy kâh kılıçlı subay olarak, oyuncak atıma binerek (Kallavi Sokağı'na geçtiğimizde at sanki kendiliğinden yok oldu, yerine tersten bindiğim sandalyeleri kullanmaya başladım!) evdekilere küçük yardımlarda bulunarak, kitaplardaki, dergilerdeki resimlere bakarak.

Yaz aylarıysa başka idi, yaz aylarında Bostancı'ya gidilirdi. Eniştemin orada bir villası vardı, bizse yakınlarda, tek katlı, yaşlı bir hanıma (adını hiç bilmedim, ona sadece Hanım derdik ve beni akide şekerleriyle beslerdi) ait bir evi kiralıyorduk. O yıllarda yazlığa gitmek bir adet idi, yazın kentte kim kalırdı ki! Bu tür bir yaşam belki de tam kentsoylu bir yaşam değildi ama bir hayli yaklaşıyordu. Aslında o yıllarda yazlığa gitmek pek lüks sayılmazdı. Enflasyon öncesi yıllar idi onlar ve orta halli bir aile bile, astronomik bir masrafa girmeksizin, tebdil-i mekân edebilirdi.

Bostancı'da yazlığa gelen bir sürü tanıdıklar, aile dostları vardı: Saray Sineması'nın işletmecisi Fernando Franco ve eşi Sophie, asan-

Bostancı günleri.

sörcü kuzeni Raoul Franco, eşi Beks ve ele avuca sığmaz kızları May. Yaz aylarında kuzenim Marcel yatılı okuldan kurtulup aramıza katılırdı. Denizden çıkmazdı o, güneşin altında kapkara olurdu, denizde olmadığında da bisikletiyle turlardı. Takımını toplar -ama aslında takımın reisi esmer May idi-, binbir muziplik düşünürdü. Örneğin kümesteki tavuklara rakıya batırılmış mısır taneleri yedirip sarhoş etmek gibi.

İtalyan Giuseppe Garibaldi İlkokulu'na (bina Yenıçarsı caddesinde, Galatasaray Lisesi'nin arka duvarı karşısında halen yerinde duruyor, ama bir özel şirket olarak) başladığım yıl Asmalımescit Sokağı'ndan Kallavi (eskiden Glavani) Sokağı'na taşındık ve dört kişilik aile bir giriş, mutfak, banyo ve iki odadan oluşan küçük bir daireyi paylaşmak zorunda kaldı. Arka odayı yatak odası olarak kullandık, ön odayı ortadan bir perdeyle ayırdık, anneannem perdenin arkasında kendi odasını düzenledi. Ortam pek konforlu sayılmazdı, ama avantaj olarak, Elhamra Sineması'nın müdürlüğüne atanan babamın işyerine çok yakındı. Üstelik bu yakınlık erken, hatta çok erken, filizlenen sinemaseverliğime yarıyordu, hem de nasıl. İlk kitaplığıma, kitaplarımı koyacak salt bana ait bir yere, orada sahip olabildim, camlı kapılı eski bir dolabı kullanarak. Derken yıllar geçince ve kitapların sayısı artınca duvar boyu iki parçalı, oldukça büyük bir kitaplık sipariş edildi, El-

hamra Sineması'nın marangozuna. Onu halen kullanıyorum ve görenler çok değerli sanıyorlar, oysa ki aslında sandık tahtaları (muhakkak ki o yılların masif sandık tahtaları) ile yapılmıştı.

Şuna da işaret etmeliyim ki, yetmiş iki yıllık hayatım boyunca fazla mekân değiştirmedim. İlkokula başlayıncaya kadarki zamanımı Asmalımescit'te, sonraki yirmi üç yılı Kallavi Sokağı'nda, otuz altı yılı Postacılar Sokağı ve bugün beş yıldan beri yaşadığım Beyoğlu Belediyesi'ne ait lojmanın bulunduğu Gümüşsüyü, Bol Ahenk Sokağı'nda mesken tuttum, Beyoğlu'ndan hiç ayrılmadan. Bilerek ve isteyerek mi oldu bu Beyoğlu'na sadakat gösterisi? Doğrusu pek değil, koşullar rast geldi ve Beyoğlu'dan kopmadım, sanki bir meziyet ya da bir ayrıcalıklımış gibi. Şikayetçi miyim? Değilim, bir ara (Türker İnanoglu'nun sayesinde) Nişantaşı'nın Kodaman Caddesi'ne taşınmam da söz konusu oldu ama ben yine Beyoğlu'nda kaldım.

Kallavi Sokağı'ndaki daire pek geniş değildi ama şikâyet eden de yoktu. Anneannem vefat ettikten sonra -ki artık ortaokul öğrencisi idim- ön odayı ikiye ayıran perde kalktı, geniş bir divan alındı ve oraya yerleştim. Ola ki zaman zaman bu yaşımda bile sürdürdüğüm divanda yatma alışkanlığı o yıllardan kalmadır. Evet, anneannemin vefatı... Aile efradı toplanmış, küçük daire dolup taşıyordu merdivenlere kadar, herkes orada idi, kimi ağlayan kimi cesedin başında nöbet tutup dualar okuyan. Sahne bana hep biraz Fellini tarzında gibi geliyor anımsadığımda: Tenor Kataza bir yerden sonra bir ilahi okumaya başlıyor, elindeki şarap kadehini hiç bırakmaksızın, anneannemin eski arkadaşlarından, atölyesi Sirkeci'de olan ve bütün çocukluk resimlerimi çeken Ermeni fotoğraf sanatçısı Mösyö Jozef dua ediyor, bir yerden sonra sigaralar yakılıyor, şarap şişeleri elden ele dolaşüyor, fıkralar anlatılıyor ve neredeyse içerdeki odada yatan ceset unutuluyor.

Kallavi'de oturduğumuz bina Elhamra Sineması'nın arka çıkış kapısının bitişiğinde idi, yatak odasıysa sinemanın makine dairesine bakıyordu ve aydınlıktan, bodur bir duvardan rahatça tırmanarak, sinemanın bahçesine geçmek çocuk oynucağıydı. Benim için de favori bir oyun. Oyun dedim ve şimdi merak ettim: Ben nasıl oyunlar oynardım, ne gibi oyuncaklarım vardı? Böyle çalakalem yazılan anılarda, bilirsiniz, konudan konuya atlamak gibi bir olasılık vardır.

Şurası muhakkak ki okula gidinceye kadar pek arkadaşım yoktu, Asmalımescit'teki kuzenim Jeanette hariç. Bir de, eve geldiğinde,

Ben ve tavşanım.

benden on yaş büyük kuzenim Marcel. Apartman çocuğu olduğumdan çoğu oyunlarım ya annemle olurdu, benle oynayacak vakti bulduğunda, ya da tek başıma. Yalnızlıktan hoşlanmam ama yalnızlıktan korkmam, yalnızlığı kullanabilmem galiba o çocukluk yıllarımdan kalma bir başka alışkanlık olmalıdır. Ama bunun bir de başka yönü oldu, çekingenliğim; uzun yıllar mücadele ettiğim çekingenliğim ve içe kapanıklığım (beni son bir yazısında 'iceberg', yani buzdağına benzeten değerli dostum Mustafa Gökmen'in kulakları çınlasın!)

Evet, oyuncaklar, her çocuğun dünyasına yerleşen büyülü nesneler –kendilerinden büyülü olmasalar bile onlara gerekli büyü dozunu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

yüklemek daima olasıdır. Ailenin fotoğraf albümüne baktığımda, be-
bekliğimden kalma bir-iki resimde, kucagımda veya elimde bir tavşan
var, en sevdiğim, yanımdan ayırmadığım oyuncak. Onun bir de adı
vardı kuşkusuz, Jeannot Lapin, yani Tavşan Jeannot, ama Jeannot -ya
da küçük Jean- ailede bana uygun görülen ad idi (ilerideki yıllarda, El-
hamra Sineması'nın arka bahçesinde gerçek tavşanlar da yetiştirece-
ğim, ama çoğu ya dehlizler kazarak kafeslerinden kaçacak ya da etraf-
taki aç kedilerin kurbanı olacak). Uzun yıllar sonra, annemin vefatı-
nın (1978) ardından, bir sandıkta sakladığı eşyaları karıştırırken tav-
şanım karşıma çıktı. Tüyleri fena halde dökülmüştü, kulakları bir
miktar ezikti, ama duygusal annem hatıra olarak onu saklamıştı, ço-
cukluğuma ait başka şeyleri sakladığı gibi: okulda giydiğim ilk önlük,
bir okul temsilinde kullandığım redingot, ilkokul günlüğüm, ilkokul
üçüncü sınıfındaki resim defterim, ağabeyisinin not defteri ve birkaç
şiiri, çeşitli Pera balolarında ona sunulan hayran kartları, eski prog-
ramlar ve yukarıda sıraladığım aile belgeleri.

Evet, tavşanım... ama başka oyuncaklarım da vardı, çoğu Japon
Mağazası'ndan ya da İpekçilerin Çocuk Bonmarşesi'nden, az miktar-
da Eyüp'teki geleneksel oyuncakçılarından alınma (o zamanlar Eyüp
Sultan'a zaman zaman gider, öylesine ünlü olmayan bugünün Piyer
Loti Kahvesi'nde çay içer, mezarların arasında dolaşır, oyuncakçıla-
ra bakardık).

Diğer oyuncaklarımın arasında kocaman bir otobüs, kurlmalı
bir motosiklet, minyatür bir mutfak ve takımları, alçıdan yemek-
ler, cüce bir yemek odası, bakalitten yapılmış kıvrıkcık saçlı bir zen-
ci kuklası, bir dağın etrafında dönen iki uçak ve onlara ateş eden,
onları düşüren bir top, bol sayıda kurşun askerler, Birinci Dünya
Savaşı'ndan kalma kalıplardan çıkma ve inşaat taşlarım beyazlı,
mavili, kırmızılı sütunları ve kubbeleriyle. Muhakkak başka şeyler
de vardı, örneğin Asmalımescit'ten kalma başka bir resimde gurur-
la taşıdığım tüfek, babama ait miadı dolmuş bir altıpatlar tabanca,
tahta bir kılıç, bir Karnaval balosundan kalma beyaz bir subay kas-
keti, kadifeden siyah bir maske ve Eyüp oyuncaklarından örnekler,
hacıyatmazlar, cambazlar, minik işlemeli beşikler ve boy boy renk
renk camdan veya topraktan bilyeler.

Neredeyse sinemasal oyuncaklarımı unutacaktım: film şeritleri,
boş film makaraları, boş film kutuları (ama onlar, genelde, annem

tarafından mutfakta kullanılırdı), bozuk, dişleri kırık bilyeli rulmanlar ya da film taşıyıcı makaralar.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ne hikmetse, oyuncaklar sanki artıyor. Babam duvara yapıştırdığı oldukça büyük bir Avrupa haritasında her akşam, radyodaki haberleri dinledikten ve gündelik gazeteleri taradıktan sonra, renkli başlı iğnelerle orduların durum ve vaziyetini saptıyor. Bense savaş oyununu oyuncak askerlerim ve tüfegimle oynuyorum: Alman askerleri, Alman deniz piyadeleri, bir tank, içinde projektörü olan bir kamyon ve benzerleri. Hayır, aramızda Alman falan yok, ama babam Faşist Partisi'nin tezkereli bir üyesidir, o dönemde yaşayan her İtalyan vatandaşı gibi. Okula başladıktan sonra ben de zorunlu olarak partiye katılıyorum, çünkü katılmamak olmaz, iyi bir İtalyan demek Faşist bir İtalyan demektir.

Oyuncaklar savaşın bir aynası, oynanan oyunlar da öyle (bu oyunlara en çok katılan sınıf arkadaşım Pasquale'dır) ve evde en çok konuşulan konu savaştır, ya da -geriye dönerek- savaşlar. Örneğin Habeşistan savaşı kopuyor –liderimiz Mussolini eski Romalılara özenerek bir İmparatorluk peşindedir, Akdeniz'e, "*Mare Nostrum*," 'Bizim Deniz' diyor, babasının malıymış gibi. Bir ayağı aksak vatansever babam hemen kendini gönüllü olarak yazdırıyor, İstanbul İtalyan kolonisinin başkaca faşistleri gibi. Kimileri gidiyor, kimileri ölüyor ve kimileri dönüyor, anı olarak Habeş kalkanları ve mızrakları taşıyarak (Sıraselvi'de bahçe içinde iki katlı ahşap bir binada oturan annemin bir kuzeni var, bir İtalyan vatandaşıyla evli, işte orada Habeş kalkanını, Habeş mızrağını ilk kez görüyorum). Babam gidemiyor, aksaklığından dolayı kabul edilmiyor ve böylece evdeki "giderim, gitmezsin" şamatası kazasız belâsız sona eriyor.

Bu arada İspanya iç savaşı sürüyor. Faşist babam -ki pek tabii General Franco'yu tutuyor- ve Musevi eniştem -ki çaresiz, solcu Cumhuriyetçileri tutmak zorunda kalıyor- birbirlerine giriyorlar. Bir Paskalya günü babam, muziplik olarak, bir yumurtanın, üzerinde Cumhuriyetçilerin "No pasaran" (Geçemeyecekler) logosunu ve İspanyol bayrağını çizerek enişteme sunuyor. Kıyamet kopuyor ve geleneksel olarak eniştemde yenen Pazar yemekleri bir süre erteleniyor.

Evet, Paskalya ve Paskalya yumurtaları kaçınılmaz bir gelenek, genelde kırmızı boyalı (başka renkler de katılır çeşit olsun diye), bazen de özenle elle boyanan. Paskalya arifesinde hummalı bir çalışma, boyalar karıştırılıyor, boyalı suyun içinde yumurtalar haşlanıyor, bazen

boya tutuyor bazen de tutmuyor, takviye olarak Balık Pazarı'ndaki Nea Agora (Yeni Pazar) bakkaliye dükkânından ya da Ancopulos pastahanesinden hazır boyanmış yumurtalar alınıyor ve bunlara bir o kadar geleneksel çukolata yumurtalar, koyunlar, ayılar, palyaçolar, bebekler ekleniyor. Noel kutlamalarının geleneksel pastası 'Noel kütüğü' (Buche de Noel) ise, Paskalya'nın tatlısı da, ünlü Fransız aşçıbaşı ve 'gourmet' Brillat Savarin'in adını taşıyan, yuvarlak 'Savarin' pastası oluyor. Çukolatadan yapılmış yumurtalar iyi hoş ve lezzetli de, öyle hemen yenmiyor, en azından bir hafta boyunca sergileniyor, sonra da kırılıp, parçalanıp tadına varılıyor. Bir de Musevi eniştemin Paskalyası var, ama onların yumurtaları kırmızı değil de kahverengi (yanılmıyorsam soğanlarla birlikte haşlanıyor ama, rahat, yanılabilirim), yanına da o nefis 'borekas'lar (börek) ekleniyor. Ve tabii ki, her dinsel bayramda olduğu gibi, kiliseye gidip gelmeler, Pazar gününe rastlayan Paskalya öncesi Kutsal Cuma (Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiği gün), ziyaret edilmesi gereken yedi kilise, her kilisede sergilenen çarmıhtaki İsa'nın heykeli, heykeli öpmeler, dua etmeler ve benzeri.

Noel'de kiliseye gece yarısında gidilir, Paskalya'daysa öğle vakti eve dönülüp, sofraya oturulur, yumurtalar tokuşturulur, mızıkçılık yapılır, yeşil salatalar, göbekli marullar yenir, nihayet sıra fırına verilmiş, bol patatesli koyuna gelir. Ardından da kaçınılmaz Savarin.

Paskalya yumurtalarını boyama ve süsleme adetini son kez 70'li yılların başında Annie Geelmuyden Perta'nın evinde yaşıyorum, bir gece geç saatlere kadar oturup yumurta süsleyerek!

Baştan başladık ve bu bölümü ilkokula kadar giden yıllara ayırmaya karar verdik. İyi de bu kadarı mı var yedi yıllık bir çocuğun hayatında?

Beynimizi kazıyıp başka şeyler çıkartmaya çalışalım, başka bir bölüme geçmeden önce. İşte, belki de ilk anılarımdan biri: Asmalı-mescit'teki evdeyim, yatak odamızda, aynanın karşısında. Kaşınıtı veren yünlü, iki parçalı, beyaz bir giysi giyiyorum -annem beni hep özenle giydirdi- ve aynada kendi yansıma bakıyorum. Bir elimde bir film şeridi var, sarıp fırlatıyorum, yeniden sarıp fırlatıyorum. Arkamda bir inilti yükseliyor, yatakta babam yatıyor, bir bacağı alçıda, sakalı birkaç günlük, yüzü soluk, gözleri acıyla dolu. Bir kaza geçirdi babam, film şirketinin bulunduğu binada bir yangın çıktı, canını kurtarmak için ikinci katın bir penceresinden atlamak zorunda kaldı, bacağı kırıldı.

Annemle Galatasaray dönemecindeyiz, Ancopulos pastahanesinde çıktık ki birden bir gürültü kopuyor, davullar, zurnalar, sesler, bağırmalar, sonra da kavuklu, acayip giysili, pala bııklı bir sürü adam. Davul çalıyorlar, kimilerinin başında miğferler var, ellerinde kocaman pırıl pırıl kılıçlar, bir adım ileri iki adım geri diye ilerliyorlar. Mehter takımı ve temsili Yeniçerilerle ilk karşılaşmamdır bu ve tablo beni iyice sarsıyor. Onlar bütün heybetleriyle geçiyorlar, biz karşı kaldırıma varıyoruz. Hedefimiz Aynalı Pasaj'ın bitişiğinde atölyesi olan annemin Rum terzisidir. Galiba ben o gürültü patırtıdan iyice korkmuşum, çünkü terziye vardığımızda ve terzinin salonundaki saten kaplı koltuklarından birine iyice yerleştiğimde hiç haber vermeksizin altıma kaçırıyorum. Olan saten kaplı koltuğa oluyor.

Çocukluk yaşına döndüğümde fazla bir şey anımsamadığımı fark ediyorum. Belki de kalan bölük pörçük görüntüleri bir sıraya koyma endişesi kopukluklar yaratıyor. Aslında neden beynimi bu kadar zorluyorum? En kolay bizim eski fotoğraf albümüne bir göz atmak...

Yıl 1932... Üç yaşındayım, eniştemin Bostancı'daki villasının bahçesinde annemle bir banka oturmuş, beyaz şapkamı iki elimle tutuyorum. Resimlerin altında babam mekânları ve tarihleri belirtmiştir. Örneğin, bir grup resmi: Annem babam, kuzen Mary, kızı Jeanette. Resim altı: Bostancı plajı. Ona plaj derdik ama aslında villanın önündeki sahildi. O sahil uzun süre kaldı, ta ki lağımları oradan akıtmaya başlayıp, çöpleri oraya atmaya koyana dek ve sonunda yer değiştirmek zorunda kalındı.

Gerçek bir plaj Suadiye'de vardı, Caddebostan'da vardı. Bostancı'daysa, kasap dükkânlarını geçtikten sonra, oldukça salaş bir plaj bulunuyordu, direkler üzerinde kurulmuş ve pek rağbet etmediğimiz.

Kumsalda çekilmiş bir sürü resim var, o yılların hasır şapkaları ve kapalı mayolarıyla. Hasır şapka dediğimde aklıma Raoul Franco'nun eşi Beky geliyor, hasır şapkalarıyla ünlü. Şapkasız hiç dolaşmazdı, özellikle plaja gittiğinde. Her ihtimale karşı yanına bir de yedek şapka alırdı, güneş şemsiyesiyle birarada. Ama o yıllar güneş şemsiyeleri modaydı, kendini bilen pek az kentsoylu kadın yaz ayarında şemsiyesiz dolaşırdı yüzünü ve tenini korumak için. Hatta kimileri -ve Bayan Beky bunların arasındaydı- ellerini güneş ışınlarından korumak için ince beyaz eldivenler giyerlerdi, güneş yanıklarının moda olmadıkları o yıllarda.

Bostancı sahili.

Bir kısım resimler 1932 yılına aittir, eniştemin villasında balkon, bahçe, bizim kaldığımız tek katlı ev, kumsal ve yine kumsal, Suadiye plajı. Galiba uzun bir yaz olmuştu! Bir yıl öncesinden kalma bir resimde bir sandaldayız, Mary, Jeanette, annem ve ben. Sandal olsa olsa Raoul Franco'nun genişçe sandalı. Cumartesi ve Pazar günleri bizim erkekler grup halinde balığa çıkarlar, bazen sabahlarlar, Adalar'a kadar uzanırlar ve döndüklerinde eşleriyle birbirlerine girişirlerdi. Çokça paylaşılan zevkler vardı, balığa çıkmak, sandalla dolaşmak, bisiklete binmek ve bitmez tükenmez tavla yarışmaları düzenlemek gibi.

Bostancı'da başka kimler vardı? Kuzen Marcel'in arkadaşı Roni vardı ve kız kardeşi, bir de bizim Celal ağbimiz, bizi yelkenlisiyle gezdiren. Sonradan, babası gibi, Deniz Kuvvetleri'ne girdi ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eğici olarak ünlendi, tarihe geçti.

Bunlar, bu delikanlılar ve kızlar Marcel'in takımıydılar ve az şamata çıkartmazlardı. Gece vakti en sevdikleri oyun Hayalet Oyunu idi. Bir ikisi beyaz bir çarşafa bürünür, kuytu, karanlık bir yere -tercihen bir ağacın arkasına veya dallarına- gizlenir, geçenleri, bazen de kendi arkadaşlarını, korkutmaya çalışırlar, kimi zaman da bunu başarırırlardı.

Eski resimlere baktığımda, yaz mevsimlerinde Bostancı günlerini anımsadığımda her şey çok hoş, eğlenceli görünüyor. Kış aylarının

Florya'da Atatürk Köşkü.

kasveti yok oluyor, yaz aylarının güneşli neşesi kalıyor oyunlarla, denize dalmalarla, balığa çıkmalarla. Yıllar geçince balıklar sanki yeterli olmadı, bir istakoz furyası başladı, karideslerle karışık. O yıllar o kadar istakoz yedim ki bugün, fiyatı bir yana, beni hiç çekmiyor. Marcel'in Bostancı ile Büyük Ada arasında attığı sepetleri vardı. Haftada iki kez gider sepetleri kaldırır, her defasında sekiz-on istakoz toplar, bir kısmını eşe dosta dağıtırdık. Sonbahardaysa istakozlar yavaş yavaş inzivaya çekilir, sepetler iri iri karideslerle dolardı. Büyüklerimiz balığa çıktıklarında bol balıkla dönerlerdi. Ama işte o eski günlerdi, henüz kirletilmemiş denizden balıkların, istakozların, karideslerin, barbun- yaların çıktığı günler.

30'lu yılların ortalarında eniştem deniz sahilindeki villasını sattı ve Suadiye'ye daha yakın bir yerde, arka taraflarda, tren yoluna yakın, iki katlı bir başka villanın inşaatına başladı. 1936'dan kalan Bostancı resimleri var, eniştemin -villanın inşaatı sürdüğünden- alt katını kirala- dığı, bahçeye açılan bir dairede çekilmiş. Aile tam takım hazır ve nazır: anne, baba, ben, annecanne, teyze, enişte ve kuzen Marsel. Bir yıl sonra, bilmem neden, mekân değişiyor. Bu kez yazlık resimlerin mekânı Florya oluyor, fonda Atatürk'ün köşküyle. Sanırım bu bir mevsimlik değişiklik oldu. Bostancı'daki inşaat tamamlanınca yeniden oraya döndü. Villa sahipliği eniştem için çok uzun ömürlü olmadı,

Varlık Vergisi belâsı koptu. Azınlıkların ve yabancı uyruklu olanların çoğu gibi eniştem kendine düşen vergi payını ödeyebilmek için villayı sattı, üstelik bir miktar vergi, aslında memur olan babama çıktığından onu da üstlendi. Başka çare de yoktu, ya uygun görülen ve çoğunlukla aşım olan vergiyi öderdin ya da elinde bir valizle Aşkale'deki toplama kampının yolunu tutar, boş zamanlarında taş kırardın. Villayı eniştemin meslektaşı ve yakın arkadaşı, Özen Film'in ve Sümer (bugün Rüya) sinemasının sahiplerinden Osman Sırmen aldı, alt katını da bedelsiz olarak enişteme tahsis etti ve böylece Bostancı'daki mutlu günler devam etti. Ama yıllar geçmişti, herkes az çok büyümüş ya da yaşlanmıştı. Takımdaki çocukların kimi evlendi, kimi Bostancı'dan koptu ve gün geldi ki artık Bostancı'daki yaz ayları tarihe ve anılara karıştı. Bilmem ki, belki o da bir Altın Çağ idi, Beyoğlu nostaljisine eşit bir Bostancı ve Suadiye nostaljisi.

Uzun yıllar geçti, bizim eski Bağdat caddesi son derece ünlü ve 'in', moda bir cadde oldu, zenginleşti, kazalarıyla gündeme yerleşti ve bir gün, sanırım 1986 ya da 1987 yılında, Bostancı'yı merak ettim. Bir deniz motoruna bindim Kabataş'tan ve deniz motoru durduğunda diğer yolcularla birarada indim. İstasyonun tepesinde Bostancı yazıyordu, ama ben orayı sanki ilk kez görüyordum: Çay bahçesi yoktu, sandallarımızı bıraktığımız mendirek arkası küçük koy yoktu, rakı yerine kırmızı ispirto içen yaşlı sandalcı hiç yoktu. Yürümeye koyuldum ve sonunda değişmeyen bir yere vardım, tren istasyonuna. O yerinde duruyordu en azından. Doğrusunu söylemek gerekiyorsa, pek uzaklara gitmedim, gidemedim, çünkü o Bostancı beni ilgilendirmiyordu, herhangi bir yere benziyordu ve köprüdeki sıra sıra kasaplar da kaybolmuştu. Bir sonraki deniz motorunu bekledim ve geri döndüm, o kadarı bana yetmişti.

1936 yılında, albümdeki resimlerin altlarındaki tarihlere bakılırsa, halen Asmalımescit'te oturuyoruz. Binanın geniş terasında, babamın itinayla yetiştirdiği saksıların arasında çekilen bir dizi fotoğraf var: tayyörlü, şapkalı, kimonolu annem, her zaman siyahlar giyen anneannem ve uzun saçları, oyuncak tüfeğiyle ben (ama başka bir resimde kasketli, fularlı, elimde eniştemin Browning tabancasıyla çekilen bir resmim de var. Biliyorum, o Asmalımescit'te çekilmedi, eniştemin oturduğu Süreyya Paşa apartmanının son katında çekilmişti, bir fotoğraf makinesine kavuşan kuzen Marcel tarafından).

Anneannem, annem ve ben.

Bütün bunlar hoş, ama artık okul çağına yaklaştık ve yaklaşan başka bir olay, bir-iki yıl sonra kopacak olan İkinci Dünya Savaşı'dır.

Asmalımescit'ten ve Florya'dan kalan iki çok özel anım var: Atatürk'ü ilk kez Asmalımescit'te gördüm, ikinci kez Florya'da. Nâşının önünden de Dolmabahçe Sarayı'nda geçtim, Tophane'de, mahşeri kalabalığın arasında cenaze merasimini izledim, bir duvarın üzerinde, beni elimden tutan ve gözyaşları akan annem ve babamla.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Bir gün, Asmalımescit sokağında oturduğumuzda, evden çıktığımızı ve Tepebaşı'na doğru yürüdüğümüzü anımsıyorum. Biz ilerlerken sokakta kalabalık bir grup belirdi, subaylar, askerler ve çok şık giyimli beyler. Zaman zaman dalgınlığı tutan annem gelenlerin içine dalmak üzereyken bir subay atıldı, kolundan çekti. Annemin karşısında duran biri vardı, resimlerinden tanıdığım: Atatürk. Annem son anda farkına vardı, "Pardon Ekselans," dedi ve geriledi. Atatürk gülümsedi, yana çekildi, "Lütfen, buyurun," dedi ve geçtik. İkinci karşılaşma, yine dalgınlık yüzünden, Florya plajında oldu. Denize girmiştik, annemin kucagında ilerliyoruz. An geldi annem yoruldu, biraz ileride bir sandal gördü. İçinde bir adam hafif hafif kürek çekiyordu. Sandala yaklaştı annem, elini attı, tutundu ve adama baktığında morardı: Sandalın içindeki Atatürk idi, yine gülümsüyordu. Annem apar topar sandaldan uzaklaştı. Utanmasına utanmıştı ama, dalgınlığı yüzünden, Atatürk'le karşılaşmalarını hayatı boyunca övünerek anlattı durdu.

2
SINIFTAN SINIFA

Bütün öğrenimimi İtalyan okullarında yaptım, Giuseppe Garibaldi İlkokulu'nda ve İtalyan Ortaokulu ile lisesinde. Yani Tomtom sokağındaki, İtalyan Başkonsolosluğu'nun bitişindeki I.M.I.'de (Istituto Medii Italiani) –bizim deyimimizle İtalyan Makarna İmalâthanesi'nde. Okul günleri, bilirsiniz, hep tatlı, eğlenceli anılarla dopdolu olurlar, ister okulu sevin ister sevmeyin. Sanırım ki, her akli başında küçük çocuk gibi ilk günlerde okulu pek sevmedim (sonraki yıllarda da bayıldığımı söyleyemem). Annemden, evden, oyuncaklarımdan, kitaplarımdan ayrılmak hiç kolay gelmedi. İlkokula başladığımda okumam yazmam zaten vardı, annem öğretmişti, bol renkli Fransızca bir ABC'yi ve her hafta bana Hachette (bugün Dünya) kitabevinden aldığı -parasız günlerdeyse

kaldırdığı- *Le Journal de Bebe* (Bebegin Gazetesi) adlı çocuk dergisini kullanarak. Babam da bu eğitime katılmıştı ama değişik bir malzemeyle, her gün aldığı *Beyoğlu, İstanbul, Le Journal d'Orient* ve *Cumhuriyet*'in Fransızca baskısı olan *La Republique* gazetelerinin büyük harfli başlıklarını kullanarak.

Biliyorum şimdi yeri değildir ama o gazeteleri, yıllar boyu okudum, kimilerinde imzasız yazıların çıkan, o yayınlardan söz etmeden geçemeyeceğim. Onlar da, yabancı bir dilde yayınlanmalarına karşın, Türk basınının bir parçasıydılar ve ne yazık ki, bildiğim kadarıyla, onlarla ve o gazeteleri yayınlayanlar, o gazetelerde yazarlarla ilgili pek bir derinlemesine araştırma yapılmadı. Yapılmış olsaydı belki de, kültürel ve toplumsal açıdan, Levanten olgusunu açıklayabilmek daha kolay ve ayrıntılı olurdu. Beyoğlu basınıni temsil ediyorlardı, bir bakıma kozmopolit Beyoğlu'nu yansıtıyorlardı, özellikle sanat ve sosyete haberleri, ilanlarıyla. Hepsi Fransızca yayınlanıyordu, çünkü o dönemde Beyoğlu'nun kültür dili Fransızca'ydı ve Levantenler'in çoğu Fransızca biliyordu, kimi azınlıklar da başta Museviler olmak üzere. Üstelik yazarlar arasında İtalyan olanlar bile Gilberto Primi, Willy Sperco, Angele (Loreley) Karasu da Fransızca olarak yazıyorlardı.

Gençliğimde o gazeteleri çok okudum, her gün eve girdikleri için, Duhani'yle ilk kez *Journal d'Orient*'de tanıştım (sonraysa Sark Muhallebici'si'nde), Gentile Ardity Puller'in şiirlerini onlarda okudum, Willy Sperco'nun taşlamalı sosyete haberlerini de (adını taşıyan bir gemi acenteliğinin sahibi olan Sperco yazılarını daha çok Jean de Peyrat takma adıyla imzalıyordu) ve pek tabii ki Angele Karasu'nun hep ağdalı bulduğum şiirlerini. Zaman zaman da kocası olan Albert Karasu'nun başyazılarını. *İstanbul* gazetesi daha çok Fransa'nın ve Fransızların görüşünü yansıtıyordu, Gilberto Primi'nin yayınladığı *Beyoğlu* ise İtalyanlara yönelikti.

Her neyse... Fransızca'yı söküyordum ama İtalyancam pek yoktu, Türkçem vardı, bir de anneannemle konuştuğum Rumca. Baba diliyse neredeyse bir meçhuldü. Nasıl olur demeyin, gerek annem gerekse babam Fransız okullarında okumuşlardı, biri rahibelerde diğeri papazlarda. Asmalımescit'teki evin bütün katlarında Fransızca konuşulurdu, egemen kültür Fransız kültürüydü, eski Beyoğlu'nda ve Türk aydınları arasında. Garip gelebilirse de öyleydi. Kendini eski Pera'nın devamı gibi gören Beyoğlu kendisine, o yıllarda, örnek olarak Avrupa'yı alıyordu. İlle de Amerikalıya benzeme özentisi, bol sa-

yıda 'fast food'la karışık ve 'post modern' yaklaşımlarla birlikte çok sonradan geldi ve kuşağımı, ne iyi ki, hiç etkilemedi.

Ve ilkokul günü... Mavi zemin üzerine siyah-beyaz bayraklı bir önlük, kolalı ve boynumu iyice sıkkan bir yaka, yeni, siyah ayakkabılar ve Zellitch'ten (bugünün Oda Kulesi karşısı) alınan enva-i çeşit kırtasiye malzemesiyle dört köşeli siyah bir çanta. Tabii ki ilk günün buruk heyecanı ve yeni arkadaşlar, kimi ağlayan, annesinin eteklerine yapışan, kimi somurtan veya gülmeye çalışan. Girişteki bekleme odasında (sabahları bütün sınıflar orada toplanırdı) karşımdaki sırada uzun, sarı saçlı tombul yüzlü bir küçük çocuk hüngür hüngür ağlıyor, annesiye onu teselli ediyor. Bilmediğim bir dilde konuşuyor (sonradan Macarca olduğunu öğreneceğim), o sarışın, balık etinde, geniş şapkalı, sinemadan bildiğim şuh Mae West'e benzeyen kadın. Kadının acelesi vardır, anneme anlatıyor, eve dönmesi gerekiyor ve sonuçta ağlamaklı oğlunu bize teslim ediyor. Bugün adını unuttuğum (yoksa Poldi miydi?) küçük Macar ile sınıfa el ele giriyoruz, aynı sıraya oturuyoruz, arkadaş oluyoruz. Uzun bir arkadaşlık olmadı, çünkü bir iki ay sonra çocuk ortadan kayboldu.

Sınıfın ön sırasının birinde oturuyorum. Hanım hocamız güler yüzlü, saçları ağarmış, şişman biridir, çocukları çok sevdiğini anlatıyor bize. Anlatmadığı ve sonradan öğrendiğimizze erken yaşta bir oğlunu kaybettiği, öğrencilerine bu yüzden de gerçek bir ana şefkatiyle yaklaştığıdır. Bütün bunlar iyi de aslında herkesin beklediği çıkış saati ve kapıda kuyruk oluşturan heyecanlı anne babalardır.

İtiraf etmeliyim ki ilkokulla ilgili anılarım pek fazla değil, ama bu, galiba, bütün öğrencilik yıllarım için geçerlidir. Ola ki psikolojik bir eksikliktir, bir önemsememektir veya bireyciliğimden kaynaklanan bir 'oturmuş ve kabul edilmiş değerleri' takmamaktır.

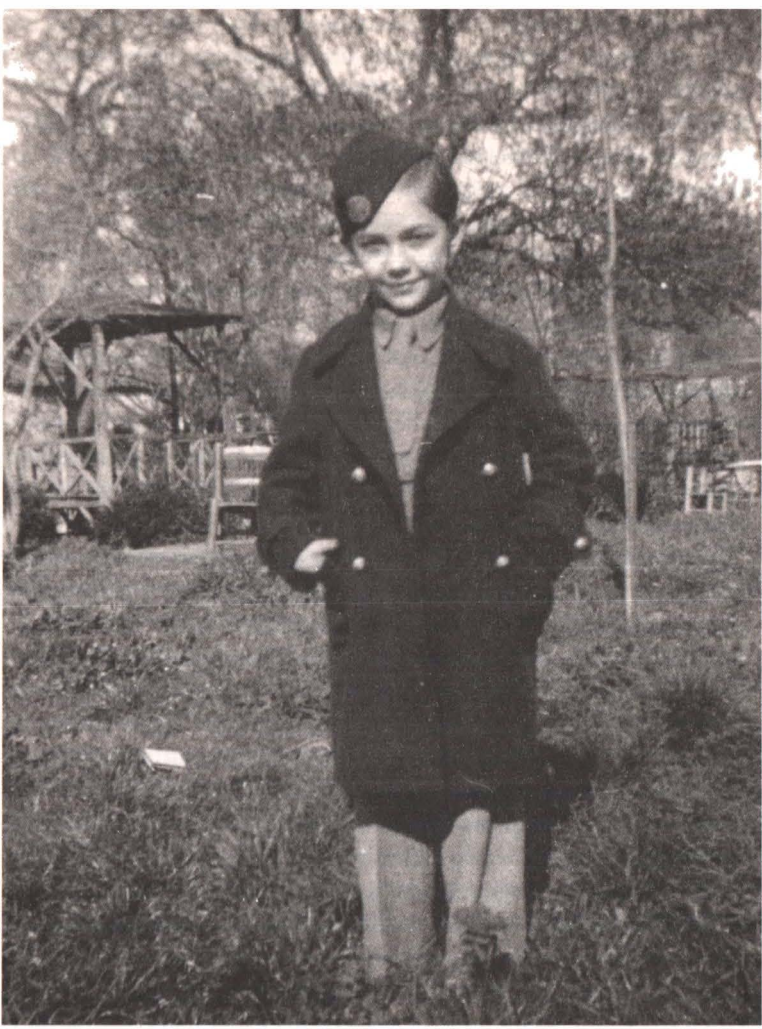
İlkokulda çok iyi bir öğrenciydim, hep liste başında ve takdirnameler alan. İtalyanca'yı da çabuk hallettim ve bir aritmetik hariç pek sorun olmadı, sanıyorum. Ya sonra?

Okulun arkasında bulunan, açık günlerde teneffüsler için kullanılan çakıl döşeli bahçe, bahçeye inmek için geçtiğimiz mutfak ve yemek salonu, bol çorba, bol patates ve yenilmesi âdeta olanaksız olan kaskatı et parçaları. Genelde yemeğimi evden annem getirirdi ve aynı yöntem arkadaşlarım olan Morigi kardeşler için de uygulanırdı, şu farkla ki onların yemekleri, babalarının sahip olduğu, Beyoğlu'nun en ünlü İtalyan lokantası Degüstasyon'dan geliyordu. Bahçe dedim, bah-

çenin sağ köşesini işgal eden spor salonu ve bahçedeki tek ağaç, bodur ve kupkuru. Bodur ve kuruydu, ama bizler için bütün dünyalara açılan bir çeşit sihirli kapı oluyordu. Oynadığımız oyunlara göre bir kaleydi, kızılderililerin saldırısına uğrayan, bir yenilmez şatoydu, kahraman şövalyeleri barındıran, bazen bir hapishane olurdu veya bir polis karakolu. Çok ender ağaç görevini görürdü, o da birinin kısa dallarına tırmanmaya çalıştığında. Spor salonumuz vardı, bir de eskrim hocamız, o dönemin kentsoylu çocuklarına yakışır şekilde. Kalan Beyaz Ruslardan biriydi, dazlak kafalı, atletik yapılı ve bir hayli sert. Adını bugün anımsamıyorum ama bizi iyice terlettğini unutmuyorum. Eskrim yapmak, kılıç kullanmayı öğrenmek bizim ne işimize yarayacaktı, düelloların tarihe karıştıkları, tabancaların her şeyi hallettikleri bir dönemde? Aslında biz veletlerin fazla bir şikâyeti olmuyordu, kimi kendini D'Artagnan sanıyor kimi de Kara Korsan. Okul dışında da evlerimizde -ama çok daha serbest yani dağınık bir şekilde- eskrim yaptığımız, düelloya kalktığımız oluyordu.

Spor salonumuz vardı, doğal olarak (ama başından beri benim sporla fazla bir alışverişim olmadı) ve millî bayram günlerinde toplanmalar için de kullanılan müzik-tiyatro salonumuz, kimi temsillerin verildiği sahnesiyle, koro şeklinde millî marşları okumak için işgal ettiklerimiz. Dönem İtalya'nın Faşist dönemiymiş, notlarımızı tuttuğumuz okul günlüğü kadar törenlerde giydığımız parti üniformaları da önemliydi. Üstelik onları temin etmek ayrı bir masraf kapısı oluyordu. Annemin, uygun kumaşları bulabilmek için, dükkândan dükkâna nasıl dolaştığını, Mahmutpaşa'yı nasıl taradığını iyi anımsıyorum. Az şey de değildi: Siyah, uzun kollu, çift cepli, apuletili gömlek, Faşist Partisi'nin armasını taşıyan uzun püsküllü kapkara bir fes, kısa kurşuni (yeşil gri derlerdi) bir pantolon, kalın siyah bir kemer, siyah uzun çoraplar ve ayakkabılar. Bazen piyasada istenen renkte kumaş bulunmadığında okul temin ederdi. Bir ara, iyi anımsıyorsam, uzun çizme-lerden söz edildi, sonra bundan vazgeçildi, çizmeler minik Faşistlere, Balilla denen bizlere çok fazla geleceği için vazgeçildi herhalde.

Bu tarif ettiğim üniforma tabii ki her gün giyilmezdi, resmî, millî bayramlar ve törenler içindi. Törenler ve kutlamalar az miktarda okulda, bol miktarda Tepebaşı'ndaki Casa d'Italia'da (İtalyan Kulübü'nde) veya Societa Operaia Italiana'da (İtalyan İşçi Cemiyeti) yapılırdı. Az çok görkemli şeylerdi, liderlerimiz -yani İtalyan kolonisinin ileri gelenleri, işadamları, yüksek rütbeli memurlar, konsolosluk

Mecidiyeköy'de dutluklar.

ve elçilik görevlileri- üniformalarını, çizmelerini giyerler, biz minikler merdiven boyunca sıralanır, sağ kollarımızı havaya kaldırarak “Viva il Duce” (Yaşasın Duce, yani lider Benito Mussolini) feryatlarını basardık. Ulusal marş çalınır, peşinden Faşist marşı, bol abartılı nutuklar atılırdı. Bir coşku, bir coşku ki sormayın! Nutuklar uzar

gider, sıkıntı basar, esnemeler artar ama, ikide bir, yeniden kollar havaya kalkar, naralar atılır. Bir de, Casa d'Italia'da törenlerde merdiven başında nöbet tutmak vardı, ya da gelecek olan ve devamlı olarak geç kalan kodamanları ya da yabancı elçiliklerin, başta Almanya ve İspanya olmak üzere, temsilcilerini beklemek. Merdiven boyunca minikler dizilir -ne hikmetse hep minikler seçilirdi bu angaryaları bir onur sayarak-, kollar havada durulurdu bazen on beş, bazen yirmi dakika, nadiren de olsa yarım saat. İyi anımsarım, bir iki kez bizden bayılanlar da oldu, kollarına kramp girenler de cabası. Zaman zaman, dinî bayramlarda, benzer gösteriler kilisede, Santa Maria kilisesinde, düzenlenirdi. Giysiler değişti, malûm üniformalar kullanılmazdı, orta çağ havasında papalık askerlerine dönüşürdük, başımızda geniş tüylü beyaz şapkalar, işlemeli beyaz gömlekler, dizimize kadar gelen yine beyaz, parlak pantolonlar, beyaz çoraplar ve geniş tokalı beyaz ayakkabılar. Üstüne üstük bir de kırmızı haçlı maçlı, kenarları kürklü bir pelerin. Bir görkem ki o kadar olur. Ve bu tarihsel giysiler içinde kilisenin iç kapısında değerli konukları bekledik, ister elçiler, ister Papalık temsilcisi olsun. Bunlar da, bence, bir başka Karnaval teşkil ederlerdi.

İyi de okul sadece bunlar değildi ki, ilkokul dersiniz her şeyden bir nebzeydi, bir başlangıç, bir alıştırma, kültüre ve bilgiye bir ilk adım. Nasıl bir kültür mü? Galiba bunun en doğru cevabını aşağıda tümüyle çıkardığım üçüncü sınıfın okul günlüğünde ayrıntılarıyla bulabiliriz. Okuyalım...

BALILLA GIOVANNI SCOGNAMILLO'NUN GÜNLÜĞÜ 1938 - 1939

1 Ekim 1938, Pazartesi

Ekim

Romalılar için yılın sekizinci ayı idi. Artık, takvim reformundan sonra onuncudur, oysa adını korumuştur.

Pazartesi - Lunedì - Ay'ın (Luna) günü

Salı - Martedì - Merih'in günü

Çarşamba - Mercoledì - Merkür'ün günü

Perşembe - Giovedì - Jüpiter'in günü

Cuma - Venerdì - Venüs'ün günü

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Cumartesi - Sabato - Satürn'ün günü

Pazar - Domenica - Tanrı'nın günü

Soru: Hafta neden yedi günden oluşuyor?

Cevap: Çünkü Tanrı dünyayı altı günde yarattı, yedinci günse istirahat etti.

Şiir

Esmer gökyüzünde

Altın noktalı ve

Gümüş atomlu bir titreme

Başladığında

“Hey güzel ışıklar söyleyin,

Tanrı nedir”

Sorarım ben.

“Düzen” cevaplar yıldızlar.

İnsanın ilk büyük öğretmeni doğa olmuştur. Onu inceleyen ve araştıran Yüceler evrenin yasalarını öğrendiler. Her şey düzendir, her şeyi yasalar yönetir. Yeryüzü bir gezegendir, ışığı ve ısıyı Güneş'ten alır. Kendi ve güneşin etrafında döner.

Düşünce: Bilim adamları doğayı inceleyerek, doğadaki her şeyi iyice araştırarak yasaları keşfettiler. Ben bir şeyi ilk kez gördüğümde, anlamadımsa, daima ne olduğunu sorarım ve ağzım açık kalır, çünkü ben küçüğüm ve doğanın bu şeyleri nasıl yapabildiğini anlamıyorum.

4 Ekim 1938 – Aziz Francesco

“Tanrı'ya ve bütün yarattıklarına şükürler olsun.”

Aziz Francesco 1182'de Assisi'de (Perugia, Umbria) doğdu.

Köylünün çalışmaları: Köylü sabanla evlek açar ve tohumları eker.

12 Ekim 1938 – Amerika'nın Keşfi

Cristoforo Colombo Cenevizliydi. Sonsuz okyanusu ilk kez o aştı.

24 Ekim 1938 – Albay Mario Pezzi'yle İtalya uçuş şampiyonluğunu yeniden elde etti.

28 Ekim 1938 – Roma'ya yürüyüş ve Faşist eylemin gerçekleşmesi. Yaşasın Duce Benito Mussolini.

Roma'ya yürüyüşü kutlamak için Faşizm, yeni inşaat çalışmalarının açılışı için, gençliği Roma'ya çağırdı.

30 Ekim 1938 – Costantinopoli'de (İstanbul'da) Casa d'Italia'da (İtalyan Kulübü'nde) Faşist tören.

Denizcilik gereklidir.

Pusula – Pusula gemicinin vazgeçilmez aletidir, ana yönleri gösterir, yön bulmamıza yarar. Amalfi'li (Campania) Flavio Gioia tarafından icat edilmiştir.

İtalya'nın sınırı yoktur.

Evet, haritadaki İtalya

Uzun bir şerittir, denize uzanan

Ama sevginin İtalya'sını

Kim sınırlandırabilir ki?

Bir İtalyan'ın düşlerinde, vatanını

Her gördüğünde oradadır,

Bir İtalyan'ın "Yaşasın Vatanım"ı

Her tekrarladığında oradadır.

BİR İTALYAN NEREDE İSE ÜÇ RENKLİ BAYRAK DA ORADADIR – MUSSOLINI

1 Kasım 1938 – Meteoroloji bülteni

İstanbul: ısı 18.6 – rüzgâr: kuzey-doğu-nem: 70/1000

Yağmur. Yoğunlaşma. Gece, denizde sis. Kasımda soğuklar başlıyor.

2 Kasım 1938 – Ölüler günü

Alp dağlarımız, dördüncü, bağımsızlık savaşında ölen, askerlerin yattığı irili ufaklı savaş mezarlıklarıyla doludur.

4 Kasım 1938 – Zafer yıldönümü

Roma'da Duce, eski savaşçılara kısa bir nutuk verdi. Mareşal Badoglio zaferi kutladı. Akşam radyodan Del Croix'nın çok güzel konuşmasını dinledim.

Alp dağları – Alpler'in büyük zinciri İtalya'nın kuzeyinde doğal bir sınır oluşturuyor. Avrupa'nın en yüksek dağları ona aittir. Altılarından

geçitler, galeriler, yollar geçiyor. Sonsuz karlar, buzlar, Alpler'den doğan nehirleri besliyor. Çam, kestane, meşe ormanları yamaçlarını yeşillendiriyor. Odun ve zenginlik veriyorlar.

11 Kasım 1938 - Majesteleri İtalya Kralı ve İmparatoru Savoia'lı Vittorio Emmanuele'nin yıldönümü.

Kral için

Kara somunu savaşla paylaşan,

Yeraltında gizli savaşın kızıl

Kenarlarında

Molalarda sert kayayı

Kısa uykularında saman ve otları

Hor görmeyen Kralı koru.

Gabriele D'Annunzio

11 Kasım 1938 - Aziz Martino - Şarap bayramı

Kasım 1938 - Kral ve İmparatorumuzun sayın kızı Savoia Prensesi Maria, Borbonne Parma Prensi'yle nişanlandı.

Kasım 1938 - *Popolo d'Italia* (İtalya Halkı) gazetesinin kuruluş yıldönümü. Kurucusu: Benito Mussolini.

17 Kasım 1938 - Roma'da yurtdışındaki İtalyanların vatanlarına dönüşünü sağlayacak bir komisyon kuruldu.

Düşünce: Babam çok çalışıyor, bütün gün yazıyor ve hakkı olanını kazanamıyor. Anavatanında çalışsaydı daha fazla para kazanabilirdi.

18 Kasım 1938 - Roma'da İtalyan ve İngiliz başbakanları bir anlaşma imzaladılar. İngiltere İtalya İmparatorluğu'nu ve eşitlik hakkını tanıdı.

18 Kasım 1938 - İtalya'ya karşı uygulanan 'müeyyide'lerin yıldönümü. İtalya kendi kaynaklarıyla yetinme mücadelesine başlıyor.

18 Kasım 1938 - Roma'da Duce İtalyan Maden Sergisi'ni açıyor. Mineraller: Mineraller arasında madenlerin keşfi insana uygarlığı fethetme olanağını verdi.

Doğanın şekilleri: Hayvanlar, bitkiler, madenler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Bitkiler organlarıyla mineralleri emer ve değiştirirler, hayvanlar mineraller ve bitkilerle beslenir ve organları sayesinde besini ete dönüştürür. Hayat mucizesi sona erdiğinde her şey normale döner. Böylece her gün Tanrı'nın cezası tekrarlanır: "Topraksın ve toprağa döneceksin."

Yükselmek, eyleme geçmek, kazanmak. Her fedakârlık bizi daha iyi yapar.

Tohumunuzu değerlendirin,
Hayvan gibi yaşamak için değil,
Erdem ve bilgiye
Sahip olmak için yaratıldınız.

Dante Alighieri

ARALIK

Tohum bulutlarıyız biz,
Cesaret alevleriyiz,
Kaynak bizim için şarkı söyler,
Mayıs bizim için parlar, güler
Oysa bir gün savaş
Dağları ve denizleri ateşlerse
Kutsal özgürlüğün
Cephanesi biz olacağız.

(Faşist çocuklarının 'Balilla Marşı'ndan)

5 Aralık 1938

Balilla'nın kutlanması. İtalyan çocuklarının adı Balilla'dır (G. Mamelı).

Cenova - Günümüzde Cenova İtalya'nın birinci limanıdır. Cenova'ya 'muhteşem' dendi. Cristoforo Colombo'nun, Giuseppe Mazzini'nin ve başkaca birçok ünlü kişinin doğum yeri oldu. Cenova, Balilla'nın cesur davranışı yüzünden, bütün İtalyan çocuklarının sevgisini kazanmıştır.

İdari Düzen

Kentlerin ve bölgelerin idaresini temin edebilmek için İtalya şu şekilde düzenlenmiştir:

1) 18 bölgeye ayrılmıştır.

2) Bu bölgeler vilayetlere ayrılmıştır ve bunların başında bir Vali bulunmaktadır.

3) Vilayetler, başlarında bir Belediye Başkanı'nın bulunduğu Belediyelere ayrılmıştır.

14 Aralık 1938

Roma'da Bakanlar Kurulu iptal ediliyor ve yerine Faşist Korporasyonlar (Esnaf Dernekleri) Odası kuruluyor. Oda şu yasayı onaylıyor: "Savaş halinde bütün bakanlar, yaş ayrımı yapılmaksızın, cepheye ilk sırada bulunmak şerefine sahip olacaklar."

Anne ve çocuk bayramı

Faşist hükümeti, anneleri şerefleştirmek için, en çok çocuğa sahip olan İtalyan annesini ödüllendiriyor. Ödül, Duce tarafından, Roma'da 24 Aralık günü verilecektir.

ÜÇ ANNE

- 1) Meryem Ana, Tanrı'nın annesi ve anamız.
- 2) Annem, aşkım.
- 3) Vatan - Gelecektir o gün, gelecektir ve kahramanların yüce annesi bizi çağıracaktır.

24 Aralık 1938

Noel

İmdi o günlerde Sezar Augustus'un bir kararnamesi çıktı, bütün dünyada sayım yapılması istendi.

Ve herkes yola koyuldu, herkes kendi kentinde kaydolsun diye.

Yusuf, eşi Meryem'le birlikte, Yehuda'dan çıkıp Galile'ye vardı, çünkü o Davut'un soyundan idi.

İmdi orada iken İsa doğdu.

Aziz Lukas'ın İncili'nden

1 Ocak 1939

Balilla'nın 1939 için düşü.

Dünya tarihinde 1939 yılı tarihi bir çağı gösteriyor, Hristiyanlık çağını. Artık bütün dünya yılları Hristiyanlar gibi sayıyor. Efendimizin (İsa'nın) doğumundan başlayarak.

6 Ocak 1939

İtalya'da Faşist Befana kutlanır. İstanbul'da Faşist Befana'sı 8 Ocak Pazar günü kutlanır. (Befana, çocuklara hediye getiren yaşlı bir kadındır, geleneğe göre, daha az gösterişli bir çeşit Noel Ana).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

8 Ocak 1939

İtalya Kraliçesi ve İmparatoriçesi Savoia'lı Elena'nın yıldönümü.

Düşünce: Kraliçemiz dünyanın en iyi ve en sevecen Kraliçesi'dir.

11 Ocak 1939

İngiltere başbakanı Chamberlain, İngiliz Dışişleri Bakanı'yla birlikte, Duce'yle görüşmek üzere Roma'ya geldiler.

Düşünce: Chamberlain İtalya'ya gittiyse bu demek ki İtalya'yı sayıyor, şayet saymasaydı yerine başka birini gönderebilirdi. Oysa Mussolini'nin dünyanın en zeki insanı olduğunu biliyor.

14 Ocak 1939

Roma'daki görüşmelerden sonra İngiliz bakanları İtalya'yı terk ediyorlar. Torino'da kentin valisi konuklara İtalyan toprağında son İtalyan selamını veriyor.

Piemonte:

Piemonte, İtalya'nın kalbi, bağımsızlığımızın ve birliğimizin beşiği oldu. 1848 yılının Mart ayında Kral Savoia'lı 1. Carlo Alberto bağımsızlık savaşı için Torino'dan hareket etti.

23 Ocak 1939

Kral ve İmparatorumuzun sayın kızı Prenses Savoia'lı Maria bugün evlendi. İtalya bu olayı kutluyor.

Anne ve Çocuk Kurumu:

İtalya'nın birçok kenti Anne ve Çocuk Kurumu için, Prenses Maria'ya büyük meblağlar sundu. Anne ve Çocuk Kurumu fakir çocuklara yardım etmektedir.

26 Ocak 1939

Bugün saat 14.30'da Ulusal Ordu Barselona'ya girdi. İtalya'da bütün halk Palazzo Venezia'nın (Venedik Sarayı) etrafına, Duce'nin konuşmasını dinlemek için, toplandı. İspanyol zaferi yeni bir Faşist zaferidir.

30 Ocak 1939

Alman Führeri Adolf Hitler İtalya'yı ilgilendiren bir nutuk verdi. Bizim için önemli olan şu iki noktadır:

- 1) Savaş durumunda Almanya İtalya'ya yardım edecektir.
- 2) Almanya, İtalya'ya ve Roma'ya saygı duymaktadır, çünkü Roma dünyanın ve uygarlığın en büyük öğretmeni olmuştur.

1 Şubat 1939

“Milizia Volontare Sicurezza Nazionale”nin (Millî Emniyet Gönüllü Milisi) yıldönümü. Milis, Faşist devrimini koruyan silâhlı güçtür. Parti ile birlikte Milano’da doğmuştur.

3 Şubat 1939

GUF’un (Faşist Üniversite Gençliği) Cortina d’Ampezzo teşkilatı bir kış sporları yarışmasını düzenledi. Prens Umberto ve Prenses de katıldılar. Bizler de katılabiliridik fakat deneyimli değildik. Bu yüzden gitmedik. Sadece yurtdışındaki deneyimli İtalyan öğrencileri katılabildi.

Yazdırma:

Venedikli halklar sonunda anaları Venedik ve Venedik’in sayesinde İtalya’yla birleşebildiler. Mermer binalarının fantastik görünüşüyle Venedik dünyada tektir. Yüzyıllar boyunca Venedik doğu denizlerine hükmetti. Cenova’da olduğu gibi Venedik’ten de yüce savaşçılar ve korkusuz denizciler doğdu.

PIAVE

Piave bizim için kutsal bir nehirdir.

“Hayır!” dedi Piave. “Hayır!” dediler

askerler

düşman artık tek bir adım bile

atamayacak.

Piave’nin kıyılarını şişirdiği görüldü.

Ve dalgalar, erler gibi,

Savaşıyorlardı,

Kibirli düşmanın kanıyla

Kızıla boyanmış.

“Gerile yabancı!”

emretti Piave.

10 Şubat 1939

Bu sabah saat 6.30’da Papa II. Pius Vatikan’da öldü.

11 Şubat 1939

Uzlaşmanın yıldönümü.

11 Şubat 1929 günü saat 12’de Papa H. Pius’un tam yetkili temsilcisi Kardinal Gaspari ve Majesteleri 3. Vittorio Emmanuele’nin tam yetkili temsilcisi Mussolini tarafından Papalık ile İtalya arasında bir uzlaşma anlaşması imza edildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

13 Şubat 1939

Bugünlerde İtalya'da Einilia topraklarının kurutulmasına başlandı. Sıtmalı bölgelerin kurutulması Faşizmin yeni bir çalışmasıdır ve iki nedenden dolayı önemlidir:

- 1) Çünkü toprak insanlar için kötüdür,
- 2) Çünkü toprak yararlı olmalıdır.

Toscana

Bugün öğretmenimiz şöyle dedi: "Dünyanın hiçbir yerinde Toscana kadar ünlü kişiler doğuran bir bölge bulamazsınız. Elbe adasındaki demiri, Apia Alpleri'nin mermeri ve Appennini dağlarının bolca madenleriyle Toscana, İtalya'nın en zengin bölgesi sayılabilir."

22 Şubat 1939

Barselona'da General Franco, zaferi kazanan orduyu ve İtalyan Lejyonu'nu teftiş ediyor. İspanyol halkı "Yaşasın İtalya, Yaşasın Duce" diye tezahürat yapıyor.

Titus Livius'un sözleri:

Başkalarının özgürlüğü için kendi imkânları, kendi gücüyle savaşan gözüpek bir millet vardır. Bunu yalnızca yakınları ya da karayoluyla ulaşılabilen halklar için yapmıyor, denizleri de aşıyor, bütün dünyada haksız hükümetler olmasın ve hak, adalet ve yasalar her yerde güçlü şekilde hüküm sürsün diye.

Mart şarkısı

Bu ne bulanık Mart gecesi!
Fakat ne huzurlu bir sabah!
Bir görkem! Her sap gülen bir
Yıldız: uzun sözcüklerde
Parlayan bir gülüş.

Giovanni Pascoli

2 Mart 1939

Abemus Papam (Papamız var).

Vatikan'da Kardinaller Meclisi yeni Papa'yı seçti: 12. Pius adını alan Kardinal Eugenio Pacelli.

Lazio

Tirenno denizinin sahilllerinde, Appennini öncesi bölgesinde Lazio bulunuyor. Tarihi Roma tarihine eşittir, dünyaya uygarlığı veren

ışıklı bir tarih. Bugün de Roma'dan İtalyanların uygar yüceliğini taşıyan yeni bir sözcük yayılıyor: FAŞİZM.

Yorum:

Faşizm'in gelişinden sonra ilk eser Pontino arazisinin kurutulması oldu. Lazio'da, sıtmanın kol gezdiği o çorak topraklarda yüce bir ışık doğdu: Faşizm'in ışığı. Şimdi eski savaşçılar beş yeni kent kurdular. Bu kentlerin merkezi Littoria'dır. Bu kentlerde eski savaşçılar oturuyor. Biz bu kentleri iki nedenden dolayı kurduk:

- 1) Verimli topraklara ihtiyaç duyduğumuz için,
- 2) Çünkü sağlıklı bölgeler olmamalı.

Mart şarkısı

Denizden gelen kırlangıçlar
Üzüntülü bir yolculuk yaptılar
Oysa şimdi, her su birikintisinde
Bir ışının parıldadığını görünce
Kendi dillerinde cıvıldaşıyorlar
Ve gerekli olan da budur.
Evet, budur gerekli olan.
Yuvaları, kimi dağılıyor
Kimi parçalandı bile. Çalışmak
Lâzım ve daha sert bir kil ile,
Cıvılayan yavrular daha rahat
Ve sıcak olsunlar diye.

Giovanni Pascoli

Atasözü

Aziz Benedetto bayramında her damda kırlangıçlar.

21 Mart 1939

Norciali Aziz Benedetto, Benedittini tarikatının kurucusu. Çalış ve dua et.

Yüce ışıklar dağıtan küçük yerler:

Urbino - Raffaello Bramante

Pesaro - Rossini

Recanati - Leopardi

Loreto - Kutsal kent

Corredonia - Filippo Corredoni

Asisi - Aziz Francesco

Perugia - Perugino, Pinturicchio

12 Mart 1939

Sienali Azize Caterina

Yüce bir Azize

Yüce bir yazar oldu

Sayesinde Papalık Roma'ya döndü.

23 Mart 1939

23 Mart 1919'da Benito Mussolini, Milano'da San Sepolcro Meydanı'ndaki bir evde yeni, çalışkan ve korkulacak bir İtalya için ilk "Savaş Fasciosu"nu kurdu.

26 Mart 1939

Mussolini stadyumunda Duce "Savaş Fascioları"nın 20. kuruluş yıldönümünde çok önemli bir nutuk verdi. Nutuk şu sözlerle bitiyor: "Her zaferin gizi inanmak, itaat etmek ve savaşmaktır. Öyledir ve öyle olacaktır."

Düşünce

Kahramanca yaşamak savaş meydanında ölmek anlamına gelmez. Çalışarak, alın teri dökerek de kahraman olunur, bir koltukta oturmakla değil çoğu insanlar gibi çalışmalı. Bilimin de kahramanları vardır. Alın teri ile ekmeğini kazanan da bir kahramandır.

28 Mart 1939

Madrid düştü. Faşizmin yeni bir zaferi daha.

12 Nisan 1939

Bugün Tirana'da meclis Arnavutluk tacını Kral ve İmparatorumuza verdi. Duce'nin emriyle 16 Pazar günü bütün İtalya, şafaktan günbatımına kadar, İtalyan ve Arnavut bayraklarıyla donatılacaktır.

21 Nisan 1939

Roma'nın kuruluşu.

İ.Ö.735'te, 21 Nisan günü, Tevere Nehri'nin kıyılarında Roma kenti kuruldu.

İtalyan İmparatorluğu'nun bildirisi:

İtalyan halkı kanıyla İmparatorluğu kurdu, onu çalışkanlığıyla döllendirecek ve silahlarıyla herkese karşı koruyacaktır. Bu yüce inanç içinde bayraklarınızı, silahlarınızı ve kalplerinizi yükselere

dogru kaldirin, Lejyonerler ve on beş yûzyıl sonra Roma'nın mukadder tepelerinde İmparatorlugun dönûşünü selamlayın.

Mussolini

14-20 Mayıs 1939

Duce'nin Piemonte yolculuğu. Bütün amaçlara ulaşılacaktır.

Ve Faşist partisi tezkereli üyesi siyah gömlekli küçük Ballila Giovanni Scognamillo'nun günlüğü burada sona eriyor. Ya gerisi? Gerisi yok. Ertesi yıl günce tutuldu mu, tutulmadı mı, hiç anımsamıyorum, ama bu tek örnek bile nasıl bir beyin yıkamasından geçtiğimizi kanıtlamaya yeterlidir. Günlük siyasal olaylarını izlemesine izliyordum ama ne için ve hangi yorumlarla? İkinci Dünya Savaşı sonunda kendimi Dünya Vatandaşı ilan etmem ve dinden kopmam galiba bütün bu tür öğretinin bir sonucuydu.

Önümde ilkokul dördüncü sınıfından kalma bir resim var, 1 Mayıs 1940 tarihini taşıyor ve 28 öğrenciyle 2 öğretmeni, Türkçe öğretmenimiz ile İtalyanca öğretmenimizi biraraya getiriyor. Öğretmenlerin adları, üzgünüm, tamamen silinmiş belleğimden, çoğu sınıf arkadaşlarımla da öyle. Teker teker yüzlere bakıyorum ve bir şeyler anımsamaya, o yüzleri bir şeye bağlamaya çalışıyorum. Ön sırada oturanlar arasında Bragiotti var, ortaokulda evinde biraraya gelip çok meraklısı olduğu ruh çağırma toplantıları yapıyorduk. Kullandığımız orta masa hareket etmesine ediyordu, o da attığımız tekmelerin sayesinde. Günün birinde alışverişten dönen annesi bizi suçüstü yakaladı ve seanslarımız son buldu. Ev sahibimizin haricinde diğerleri zaten ruhlara inanmıyorlardı. Yanında sınıfımızın -nere-deyse bütün sınıfların- birincisi var, ama bilmem neden, gözlüklerini çıkartmıştır. Sırada Scilton var, kendinden emin, sonraysa ufak tefek, ince, kepçe kulaklı bir velet. Adını unuttum ama gerçek bir baş belası olduğunu anımsıyorum.

Bir noktadan sonra, ilk heyecanlardan, ilk keşiflerden sonra (tuvalete gitmek için el kaldırmak, öğlen yemeğindeki bol miktarda patatesleri zorla yutmak, bahçede itişip kakışmak) gerisi bir rutin: dersini oku, ödevlerini yap, şiirlerini ezberle, öğretmenlerine saygılı ve sevecen davran, arkadaşlarıyla kavga etme, vb. Hayatın ne olduğunu öğrenmeye çalışan dizi dizi minikler ve kimi zaten hayattan bezmiş olan, yine de örnek teşkil etmek zorunda kalan öğretmenler.

Baş belasının yanında sınıfımızın soylusu Baron Aliotti –bugün İtalyan Ticaret Odası'nın başkanı. En son üç dört yıl önce karşılaştık, İtalyan İşçi Cemiyeti'nde (Societa Operaia Italiana), benden İtalyan Kulübü'nde Vampirler konusunda bir konuşma yapmamı istedi. Dalga geçiyordu, eskiden de yaptığı gibi.

Devam edip ikinci sırada ayakta duranlara geçelim: Yıllardır görmediğim, bir zamanlar çok yakın olduğum, takma adı Gogo (Giorgio) olan Ratkovich. O İtalyan değil Yugoslav'dı. Uzun yıllar Talimhane'de otomobil parçacılığı yaptı. Yanında aramızdan ayrılan, ilk İtalya yolculuğumu birlikte yaptığım Ruggero Dassira ve adı, galiba, Boroni olan bir arkadaş. Sıradan bir başka 'müteveffa' yakın arkadaş, Kaslovsky, en yakınım olan Marcello Marinovich –zamanla yüksek öğrenimini İtalya'da yaptı, mühendis oldu, oraya yerleşti, bir aile kurdu. Marinovich'le en son yedi veya sekiz yıl önce görüştük, Kallavi sokağında oturduğumda. Benim ilk anı kitabımı okumuştı, eski günleri andık. Ağabeyi olan Adriano'ya zaman zaman İstiklal Caddesi'nde rastladığım oluyor. Yıllar yılı özel şirketlerde çevirmenlik yaptıktan sonra sonunda o da bir kitap sahibi oldu, 'İtalyan İşçi Cemiyeti'nin tarihini yazdı, pek tabii İtalyanca olarak. Yanında, omuz omuza, ben varım, biraz mahzun bakışlı (muhakkak ki sıkıldım!) sonraysa Bruno Messina ve geleceğin akordeon ustası Cenerini. Üçüncü sırada beş çocuk var, hiçbirinin adını anımsamıyorum, ama birinin (galiba) Musevi, üçünün de Arnavut olduğunu biliyorum.

Geldik üçüncü, son ve kalabalık sıraya. Yüzlerin bir kısmı tanıdık ama... biri sanırım Cafiero, sonuncusu da Budani. Onun yanında sarışın, biraz tombul bir çocuk var. Aşağı yukarı bir on yıl önce caddede karşılaştık, o adımı unutmamıştı, ben onunkini çoktan unutmuştum. Bugünse galiba en kolay unuttuğum, insanların adları oluyor ve bu yüzden sık sık pot kırıyorum.

Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a geçiş ortaokulda oluyor. İlkokul sanki bir çeşit eğlence, defter, kalem, kitap, dosya, kara tahta ve tebeşirle süslenmiş bir çocuk bahçesi, ortaokul ise eğitimsel sorumluluklarının kesin başlangıcı.

İlkokulu çok iyi notlarla bitiriyorum ama ortaokulda, zamanla, sıkışıyorum. Arkadaşlar eski arkadaşlar, fazla bir kayıp vermeden neredeyse toplu halde geçtik. Birbirimizi iyi tanıyoruz, sürpriz yok. Sürprizler olsa olsa derslerden ve öğretmenlerden, bir de tanımadığımızı koskoca bir binadan. Orta ve lise sınıfları ikiye ayrılıyor: tica-

ret ve klasik eğitim. Birinde muhasebe ve fen ağırlıkta, diğerinde edebiyat, Latince ve lisede, felsefe. İlk, kafasızlığımdan ve babamın önerilerine uyararak, ticaret bölümüne kaydımı yapıyorum (ticaret nerede, ben nerede!), ama bu bir günlük bir kayıttır. İlk günün ilk dersi muhasebe olunca ve ak bıyıklı hoca hanımın yüzüne bakınca (herkes ne kadar ters olduğundan söz ediyor) hemencecik fikrimi ve kaydımı değiştiriyorum.

Ertesi gün sınıf değişikliği ve yeni kitaplar, Alessandro Manzoni'nin *I Promessi Sposi* (Nişanlılar) gibi. İlkokulda aritmetikle pek sorunum yoktu ama başından belli ki bu matematik canıma okuyacaktır, geometri de keza. Öyle de oluyor, ortaokulun ilk sınıfından lisenin son sınıfına kadar matematikten uzak kalıyorum, hatta zamanla öğretmenimizle bir çeşit anlaşma yapıyoruz: O beni rahatsız etmezse ben de onu rahatsız etmeyeceğim. İyi adamdı doğrusu, her yıl beni Eylül'e gönderir, Eylül sınavlarında da kulağıma bir şeyler fısıldardı, sonra sınıfı geçerdim.

Ortaokul yılları aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır ve de ulusal heyecanların, radyoda babamın heyecanla dinlediği Mussolini'nin artan nutuklarının, karneye bağlı gıdaların, kapkara ekmeklerin, şeker yerine kullanılan kuru üzümün, kahvenin yerini alan nohutun, pencere camlarına yapıştırılan mavi jelatin kâğıtlarının, koyu perdelerin ve bir iki kez çalan alarm düdüğü. Alman işgali altında olan Yunan Tinos Adası'ndan benden iki yaş büyük olan ve orada büyüyen ikinci dereceli kuzenim Mary geliyor, nasıl gelebildiyse ve ihtimal adanın piskoposu olan dayısının yardımıyla. Kızcağız oldukça sarsılmıştır, her şeyi talan eden, kimsenin gözünün yaşına bakmayan Alman askerlerini ve ceplerindeki somun ekmeğini köylü çocuklarıyla paylaşan İtalyan askerlerini anlatıyor. Kocaman gözlü kara kuru bir şeydir, onunla aydınlığın bodur duvarını aşır Elhamra sinemasının arka bahçesine iniyoruz, sonra da meşin koltuklara yerleşiyoruz, sinemanın büfesinden beleş bir gazoz kapıyoruz ve bütün filmler bizimdir.

Karartma gecelerini yaşıyoruz, radyonun başında geçen. Roma radyosundan, Alman ve Fransız istasyonlarından haberleri dinliyoruz, babam duvardaki haritayı yeni iğnelerle donatıyor. Müzik de dinleniyor, çokça da müzik yapılıyor, Asmalımescit'ten getirilen piyanoda. Haberler ve müzik bazen karışıyorlar, düşürülen bir Amerikan uçağında çok sevdiğim cazcı Glen Miller ölüyor ve o haberin karşısında gözyaşlarımı tutamıyorum, ben ki ender ağlarım.

Savaş olsun ya da olmasın yaz ayları Bostancı'da geçiyor. Her sabah fırının önünde kuyruğa girmek ve iki kapkara ekmeği, itiş kakış arasında, havada kapmak benim görevim oluyor. Ekmekler kapılmasına kapılıyor ama, bu ara, ceket düğmeleri gider, gömlekler parçalanır, ayakkabılar ve içindeki ayaklar ezilir.

İlkokulda sanatsal faaliyetlerimiz vardı, yılda bir kez Casa d'Italia'nın sahnesinde bir gösteri düzenlenirdi. Başkaları gibi ben de ite kaka katılırdım ama bir baş rol oynamak fırsatına hiçbir zaman kavuşamadım -ihtimal oyunculugumu geleceğe ve sinemaya saklıyordum!-, ne Prens oldum ne de Kral, olsa olsa "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" oyununda olduğu gibi, saray balosunda 'menuet' dans eden bir soylu olabildim, biraz asık yüzlü, o da bana seçilen küçük kızdan hiç hoşlanmadığım için.

İlkokulun son sınıfında Pazar günleri hepimizi son derece memnun eden bir etkinlik süregeliyordu: O gün, hava koşulları uygun olduğunda, bütün sınıf Bomonti'deki Salesiani Papazlarının manastırına gider, ayine katılır, bol çeşitli bir kahvaltı (kocaman sütlü çikolata, kocaman bembeyaz ekmeğin dilimleri, kuru pastalar, çeşitli reçel ve peynirler, zeytinler) yapar, sonra da film izlerdik. Hem de ne filmler, babamın 'antikacı' dediği filmci Domenico'nun deposundan çıkma tam sinematek örnekleri: ilk tek kısımlık Chaplin filmleri, Max Linder'in güldürüleri, sessiz *Fantomas* (1913) Fransız dizi filmlerinden bölümler ve Pearl White'in *The Perils of Pauline* (Pauline'in Tehlikeleri, 1915) adlı ünlü 'serial'dan sahneler. Çocuklar zevkten dört köşe, ben sinema tarihiyle karşılaşınca, onlardan kat kat heyecan içinde oluyorum. Eve döndüğümde anneme ve babama izlediklerimi anlatır ve yeniden bir dizi sinemasal anılara daldardık ailece. *Fantomas*'ı veya *The Perils of Pauline*'i görmüş olmam beni bunları onlarla konuşabilme konumuna getiriyordu böylece.

Ortaokulda, resim dersinin dışında, sanatsal faaliyetler yoktu ama bol bol spor yapılırdı. Daha doğrusu 'yaparlardı', çünkü bana gelince... okul takımında futbolu denediğimde kendi kaleme başarılı bir gol attım, engel atlamada engele hep yapıştım, sarıldım, durdum ya da parmağımı beden eğitimi hocasının gözüne soktum. Direk tırmanmada hep direktten kayardım, yukarılara kadar tırmanabildiğim ender durumlarda inmem için bacaklarımdan çekmeleri gerekiyordu. Birkaç kez denediğim ve başarılı olduğum koşuydu, ama o da, doğrusu, yorucu geliyordu. Boks bile denedim, sonradan mil-

li olan sınıf arkadaşım ikinci kuşak Beyaz Ruslardan Vladimir Krasovski'yle ve maçıtan morarmış bir gözle çıktım. Anlayacağınız sporla hiç aram yoktu ve gözüne giren parmağımdan sonra beden eğitimi hocamız benim bir köşede durup kitap veya ders okumamdan son derece memnun oluyordu.

Spor konusunda kaçamadığım -fakat kaçmaya çalıştığım- tek durumlar ulusal bayramlarda ister okulun, ister İtalyan Başkonsolosluğu'nun bahçesinde yapılan toplu gösterilerdi. Beyaz şortlar, beyaz kısa kollu gömlekler, beyaz çoraplar ve beyaz olması gereken ama kısa sürede kirlenen ayakkabılar. Bir kalk, eğil, dön, zıpla şenliği ki sorma. Tabii ki bir düsturumuz vardı: "*Mens sana in corpore sano*", yani "sağlıklı bedende sağlıklı akıl". Bedeni bilmem ama bizce kimi gereksiz şeylerle doldurulan akıllarımızın sağlığı konusunda bazen kuşku duyuyorduk.

Sporla, özellikle futbolla ilgilenmemem meşin topun tutkunları olan çoğu arkadaşları neredeyse çileden çıkartıyordu, çünkü futbol gibisi yoktu, çünkü bir futbol maçı bilmem kaç tane filme veya kitaba bedeldi. Uzun uzun bunları tartışıyor ama kimse kimseyi ikna edemiyordu. Birkaç kez beni bir futbol maçına götürmek istediler, hem de beleşten, bir defasında da zorla beni Dolmabahçe stadına kadar sürüklediler, ama son anda kaçtım ve vazgeçtiler. Yıllar geçti ama bu konuda hiç değişmedim, tûmden sporsuz kaldım, ne bir spor faaliyetine bağlandım ne de ilgi gösterdim. Bilmem belki bu da bir eksikliktir!

Genelde uyumlu bir sınıftık, ilkokuldan lise son sınıfına kadar gelen ve arta kalan, sınavlara takılan, her sınıfı iki-üç kez tekrarlamak hevesinde olanlarla desteklenen. Pek şamatacı da sayılmazdık, gençliğin getirdiği doğal coşku bir yana. Aramızda çok İtalyan vardı (ne de olsa bir İtalyan okulundan söz ediyorum), Arnavutluk İtalyan İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldiğinde de birkaç Arnavut vatandaşı, azınlıkla çok azdı. Sınıftaki kız öğrenciler kadar az, ama kızların az oluşu duygusal fırtınaların kopmasını hiç engellemezdi, aksine galiba artırırđı. Okul dışında da arkadaşlıklarımız sürerdi, oysa herhangi bir 'takım' esprisine girdiğimizi anımsamıyorum. Değilse kimi 'takımlar' vardı ama ben, keskin ve iflah olmaz bir bireyci olarak, dışlarında kalmayı yeğliyordum.

Lise son sınıfta iken kızlarımızın birine İstiklal Caddesi'nde lâf attıkları için Rum Zografyon okulunun öğrencileriyle bir-iki kez

kapıştık. İlk kapışma İtalyan Başkonsolosluğu'nun önünde oldu ve pek uzun sürmedi, Başkonsolosluğun korumaları peşimize takıldıkları için. İki taraf buluştu, anlaştı ve yeni bir mekân saptandı, başka bir gün için. Nedir ki kapışma yeri bulma konusunda taraflardan hiçbiri pek uyanık davranmadı, çünkü bu kez Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nin (bugünün Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi) karşısındaki arsa seçildi. İki taraf toplandı, karşılıklı tehditler fırlatıldı, bizim boksör Vladimir bir adım attı ama, tam kapışmaya hazırlanırken, oradan geçen bir polis memuru planlarımızı bozdu. Üçüncü bir karşılaşma olmadı, olay unutuldu.

Bir defasında da genel grev ilan ettik (o sıralarda Caffiero'nun özetlediği Karl Marx'ın *Das Kapital*'i sökmeye çalışıyordum), okul müdüriyeti uygun bulmadığımız bir sınıf temsilcisini bize empoze etmeye kalkıştığından. Grev ortaokulu kapsamadı ama lise sınıfları, birkaç 'satılmış hain'in dışında, boş kaldı. Sonuçta biz haklı çıktık, sınıf temsilcisi değiştirildi ama grevin elebaşları (bendeniz dahil olmak üzere) bir hafta sürece okuldan uzaklaştırıldı. Buna da, doğrusu, hiç kimse bozulmadı, çünkü eğlenmek için, dolaşmak için, sinemaya gitmek için kocaman bir haftamız vardı.

Düşünüyorum... Acaba bizler, bu çoğu yabancı uyruklu, çoğu Levanten 'Beyoğlu çocukları' fazlasıyla mı kentsoyluyduk? Kimimiz öyleydik, doğuştan, sanayici çocukları, tüccar çocukları, büyükelçi çocukları ve bunlarla birlikte memur ve işçi çocukları. Bu bileşik kalabalıktan galiba bir 'Hababam Sınıfı' zor çıkabilirdi, her ne kadar bizim de hababamlıklarımız olduysa da.

Öğrencilerin, her şeye rağmen, öğretmenleriyle dalga geçmeleri, şakalar yapmaları doğaldır, dipten gelen bir çatışmanın, bir karşı koymanın işaretleridir. Öyle sanıyorum ki dünyanın en iyi, en yetenekli öğretmenini katıksız bir şekilde sevebilmek pek olası değildir, özellikle büyük sınıflarda. Olmuyor demiyorum ama an gelir ki aranızdaki engeli hissedersiniz: Bir tarafta üst kategoride öğreten, diğer tarafta alt kategoride öğrenen. Şu ya da bu şekilde bir çeşit hesaplaşmaya girersiniz ve bu, en yumuşak şekliyle, dalga geçmektir, şakalar yapmaktır. Bunları söylerken muhakkak ki 'kutsal' öğretmen imgesini bir hayli zedelemiş oluyorum ancak, inanın, öğrenimim boyunca böyle kutsallaştırabileceğim bir öğretmene rastlamadım. En başarılı olandan en başarısız olana kadar karşıma bir 'insan' çıktı, problemleri, dertleri, iyi ve kötü günleri, tutkuları ve olduğunda komp-

leksleriyle. Kimi öğretmenleri okulun dışında da tanıdım, kimilerine yıllar sonrası rastladım ve bu görüşüm hiçbir zaman değişmedi: Biz onlara ne kadar muhtaçsak onlar da bize o kadar muhtaçtılar, birbirimizi tamamlıyorduk ve bunun başka çıkış yolu yoktu. Eğitiminin kutsal ateşiyle yananlar da vardı, öğrencileriyle ilgilenen, onlara bir şeyler aşlamak isteyenler de, fakat çoğunluk, bir memur zihniyeti içinde, herhangi bir daireye gelir gibi okula gelir, sınıfa girer, kitaplarını açar ve binlerce kez, yıldan yıla, tekrarladıklarını tekrarlardı. Zil çaldıktan sonra da görevini yapmış olmanın mutluluğu ve bilinci içinde sınıftan çıkarlardı.

Bir resim hocamız vardı lisede; orta boylu, düz, arkaya taranmış, ağarlaşmış saçlı. Hep koyu renk giyerdi, eşini kaybetmişti ve sürekli keder içindeydi. Ressamlığı olup olmadığını hiçbir zaman anlamadık, hiçbir zaman bir şey çizmediği için. Karşımıza bir çanak, bir vazoz, bir sütun başlığı koyardı, biz onu resmetmeye çalışırken o ya kürsüsünde oturup derin bir düşünceye daldardı ya da pencereden dışarı bakardı. Ders ve çizdiklerimiz pek umurunda değildi, derdiyle baş başa kalmış bir insandı, sadece mesleğini yapan biriydi. Ona bir oyun oynayalım dedik, Balıkpazarı'ndan bir kilo sardalya balığı alıp çizmemiz gereken vazonun içini iyice doldurduk, masasına koyduk. Kalan balıkları da, iplere bağlayarak, tavana astık. Zil çaldı, öğretmen girdi, bir iki kez burnunu çekti, dönüp bize bir koku alıp almadığımızı sordu. Hayır efendim, koku falan yoktu. Pencereleleri açtı, kürsüsünün arkasına oturdu, sardalya dolu vazoz tam burnunun birkaç santim ötesinde. Yine burnunu çekti, sağa sola baktı, kalktı aynı soruyu sordu, aynı cevabı aldı. Bu bir süre devam etti, ta ki, başını kaldırdığında, tavandaki lâmbaların arasında asılmış balıkları görene kadar. O gün bütün öğrenciler sınıftan kovuldu, müdüre şikayet edildi, suçumuz dosyalarımıza işlendi.

Resim hocası derken bir de gerçek ressam olan, oğlu sınıfımızda okuyan Üstat Profesör Pascarella vardı. Ne denli ünlü olup olmadığını bilemeyeceğim- eskiden de bilmedim- ama hiç kuşku yok ki çok sağlam, çok yetenekli bir profesyoneldi, özellikle kara kalemde. Uzun süre bana verdiği birçok desenlerini, çizimlerini sakladım, sonra ne oldular, bilmiyorum, eskiden sık sık yaptığım bir 'arşiv temizleme' operasyonunun kurbanı oldular, sanırım.

Bir başka şakanın kurbanı da Türkçe hocamız ünlü ozan ve sahne oyunu yazarı Halit Fahri Ozansoy oldu. Hep dalgındı, akli başı hep şi-

irlerinde ya da bir sonraki sahne oyununda, değilse bir çeviride olurdu. Bir defasında annemin, daha on dört-on beş yaşındayken, Dar-ül Bedayi'de yazarı olduğu ve Muhsin Ertuğrul'un sahnelediği Baykuş oyununda küçük bir rolde oynadığını söylediğimden (ki gerçekte ama annemin sahne sevdası kısa sürmüştü ailenin baskısı yüzünden) beni kendisine daha yakın görüyordu. O vesileyle dersi atlatmak veya yazılıdan kaçmak istediğimizde ben hemen, "Hocam, mümkünse bize Baykuş'tan bir bölüm okur musunuz, hani baykuşun öttüğü o bölüm?" diye fırlardım. Ozansoy dayanamazdı, bir "Huuuu, huuuu" ile başlar ve devam ederdi, yükselen kahkahaların ve ona eşlik eden "Huuuu, huuuu" sesleri arasında.

Değerli hocamız hem dalgın hem de aceleciydi, zil çalar çalmaz çantasını kapar, herkesten önce kapıya yönelir, hışımla açar ve dışarıya fırlardı. Bir defasında, zilin çalmasından bir beş-on dakika önce, arkadaşlardan biri parmak kaldırdı, izin istedi, çıktı. Çıkar çıkmaz da kapının dış kolunu, paltosunun kemerini kullanarak, sınıfın dışında duvara asılmış askılığa sıkıca bağladı. Zil çaldı, hocamız çantasını kaptı, iki adımla kapıya vardı, kolu çekti ama... kapı açılmadı. Yeniden denedi, bizden yardım istedi, birkaç kişi onunla birlikte kapıya abandı ve... dışarıdaki bağ birden çözülünce kapı, sonunda, açıldı. Açılmasına açıldı ama Ozansoy'u yerden kaldırmak zorunda kaldık. Bu 'eşek şakası' da yararımıza pek işlemedi. Koridorda volta atan, şamarlarıyla ünlü fakat yine de sevilen müdür bütün sahneyi izlemişti. Ona en yakın olan kapıyı bağlayan baş suçlu arkadaştı ve şamar yüzüne patladı.

Bizim müdür baskınlarıyla ünlüydü, en çok baskına uğrayan yerse sigara tiryakilerinin biraraya geldikleri (eh, aralarında ben de bulundurdum sık sık) tuvaletlerdi. Birden damlar, kapıları hışımla açar, sigara içen oldu mu sigarayı bir şamarla ağzında patlatırdı. Biliyorum, hiç de düzgün eğitime uyan, insan ve öğrenci haklarına uygun bir davranış değildi, ama belli ki o zamanlarda da eti senin kemiği benim saçması uygulamada kalmıştı. Ancak bizim müdürün olumlu yönü daha çok sınavlarda ortaya çıkardı, disiplin ise disiplin, ama sınavlarda anlayış göstermeyi çok iyi bilir, bu yüzden bütün şamarlarına rağmen hem sevilir hem de sayılırdı.

Bir başka sefer, Bomonti'deki Salesiani Papaz Okulu'ndan transfer edilen yeni bir arkadaş Ozansoy'a Büyükelçi'nin oğlu diye tanıtıldı. Bir gün öncesinden plan yapıldığından arkadaş, paltosunun al-

tında, ödünç aldığı bir smokin giymiş, beyaz papyon kravat takmıştı. Üç ders sürece Ozansoy güya Türkçe'yi hiç bilmeyen Büyükelçi'nin sözde oğluna büyük itibar gösterdi, onunla Fransızca sohbet etti, ama sonradan, kötü bir şaka olduğunu anlayınca, tepesi attı, bağırды, çağırды ve her zaman yaptığı gibi çantasında hiç eksik etmediği kolonya şişesine sığındı.

Öğretmenlerimiz çeşit çeşitti -biz de öyleydik zaten!-, kimi Türk kimi İtalyan. Fransızca'yı pek bilmeyen, dolayısıyla Fransızca derslerini çoğunlukla İtalyanca (?) olarak veren geçici bir Fransızca hocamız oldu ortaokulda. Lisedeyse Fransızca'dan çok Rumca konuşan, ders olarak bize Racine'ın tragediyalarını yüksek sesle okutmaktan başka bir şey yapmayan, sarf ettiği gayretler karşılığında kiminden reçel ("Bragiotti, duyduğuma göre annen nefis bir çilek reçeli yapmış. Yarın, unutmadan, bana bir kavanoz getir"), kiminden kırtasiye malzemesi ("Zellitch oğlum, kırtasiyeci babana tarafımdan selam söyle. Mürekkep kalemimi kaybettim, bana şöyle güzel bir Shaeffers göndersin"), kiminden ücretsiz yemek servisi ("Morigi, dalga geçme. Bana bak, çoktandır sizin dükkâna uğramadım -dükkân dediği Çiçek Pasajı'nın başındaki ünlü İtalyan lokantası Degüstasyon'du-, yarın öğlen bir uğrarım, haberleri olsun. Canım bol salçalı bir makarna çekti") ve benzer şeyler. Zaman zaman okulu astığımızda ve öğlen sonraları İtalyan Kitabevi'ne sığındığımızda gelir, suçüstü yakalar ve sus payı olarak Lebon'dan bir kutu pasta isterdi.

Türkçe edebiyatı, divan edebiyatı dersini veren bir Ali Nüsret Hocamız vardı, Ziya Gökalp'ın damadı. Onunla şakaya gelinmezdi, hem çok sert hem de çok anlayışlı olmayı biliyordu. Ayıptır söylemesi, bana hep 'ansiklopedik adam' derdi, hayatta çok başarılı olacağımdan emin görünüyordu (onu hayal kırıklığına uğrattıysa, Ali Nüsret Hocam, af ola). Bir kez bize serbest ödev verdiğinde bana, "Sen şu çok sevdiğin sinemanın tarihini yaz da biz de bir şeyler öğrenelim," dedi. Dört dosya sayfasını Lumière Kardeşler, Edison ve Georges Melies'le doldurunca da beni bir 10'la ödüllendirmişti.

Sinemayı çok sevdiğimi nereden mi bilmişti? Bilmeyen yoktu ki bizim okulda, güzelce cilalanmış sıraların kapaklarında izlediği filmlerin adlarını, yönetmenlerini, oyuncularını çakıyla çizen bir ben vardım.

Bir başka sinema meraklısı bizim genç Türkçe tarih öğretmenimizdi. Tarihın önemli olaylarını, özellikle savaşları, öyle bir heyecanla anlatırdı, ki sanki bir Hollywood filmi. Kâh kılıç kullanır, kâh bir kamayı dişleri arasında tutar, yumruk atar, zıplar, kâh "grav, grav" diye silah patlatırdı. Anlattığı savaşların gerçekte nasıl cereyan ettiklerini, en azından ayrıntılı olarak, pek bilmezdik, fakat her ordu komutanının bir Eroll Flynn ya da bir Basil Ratbone gibi kılıç kullandığını bilirdik.

Türkçe tarih öğretmenimiz gençti, sevimliydi, dersini de çok iyi bilirdi. Türkçe coğrafya hocamızın coğrafya bilgisiyse tartışma konusuydu (dersini bilmeyen veya sınıfta şamata yapanın avucuna indirdiği çelik pergel daha da tartışılırdı). "Paris nerede?" diye sordugunda elinizle haritadaki bütün Fransa'yı kapladığınızda son derece memnun kalır, 9 veya 10 diye not verirdi. Sınıfta daima tartışma yaratan birileri vardı, daha çok bizim 'büyüklerimiz', yani sınıfı en azından iki kez tekrarlayıp arka sıralarda mihlananlar. Bunlardan biri kalkar, karatahtaya asılan dünya haritasının başına gider, parmağıyla, diyelim, Hindistan'ı gösterip ısrarla, "Burası Meksika!" derdi. Orasıdır, burasıdır, aşağıdadır, yukardadır, batıdadır, doğudadır diye diye ders saati biter, mesele ortada kalırdı.

Her öğrenci bir alemse her öğretmen de, izninizle, böyledir. Bir İtalyan edebiyatı hocamız vardı, gerçekten kitap gibi adamdı. Ders kitabında ne varsa ezbere bilirdi, hiç şaşmadan yılların deneyimiyle aynısını tekrarlardı, ne eksigi ne fazlasıyla, sonra da metinlerin kimi seçkin bölümlerini bize ezberletirdi. Ortaokulda bizlere *I Promessi Sposi*'yi (Nişanlılar) ve yazarı Alessandro Manzoni'yi tanıttı, önceki yüzyıl ozanlarından Pascoli ve Carducci'yi aşırı romantik Giacomo Leopardi'yle birlikte tanıttı. Ve Birinci Dünya Savaşı ile Faşist hareketinin kahramanı ozan ve sahne oyunu yazarı Gabriele D'Annunzio'yu. Hatta hatta, İkinci Dünya Savaşı sona ermeden önce, Benito Mussolini'nin şiirlerini bile okuttu (ama bu bir zorunluluktu, çünkü ders programına alınmışlardı ve Faşist kültürümüzün bir parçası sayılıyorlardı). Lise'de bizi terk etmedi, üç yıl boyunca Dante Alighieri'nin *La Divina Commedia*'sı (Tanrısal Komediya) dedi, başka şey demedi. Sonuçta biz Dante'yi öylesine sevdik, öylesine hoşlandık ki lise bitirme-sınavlarından çıkar çıkmaz, okul kapısının önünde, Dante'nin başyapıtını yaktık, Tasso'nun destanı *Orlando Furioso*'yu (Çılgın Orlando) da, Italyanca-Latince

İtalyan Lisesi'nde.

sözlüğü de. Az vandal değildik kuşkusuz, ama Virgilius kurtuldu, felsefe tarihi kitabı kurtuldu, Immanuel Kant bile sağ salım çıkabildi. Felsefe tarihiyle birarada Kant'ın kurtulması -ki lisede üç yıl boyunca Kant okumuştuk- ona değil de felsefe hocamıza karşı duyduğumuz sevgi ve saygıdan oldu. Felsefe hocasıydı ama bilmediği konu sanki yoktu. Edebiyat hocası gelmediyse derse o girer, diğerinin anlatmadıklarını veya anlatamadıklarını anlatır, olayı boyutlandırır, sıkıcı değil de heyecanlı hale getirirdi. Fizikçi görünmediyse fizik dersine yine o girer, bizlere, beğenmeyenlere fizigi begendirir, kolayca anlaşılır duruma getirirdi. Salt felsefeyi değil Latince'yi bile bize o öğretti (ama Latince'yi sonradan iyice unuttum, ben ki Virgilius'u özgün metinden okurdum). En sevdiğimiz, en güvendiğimiz öğretmenimizdi, canlı ansiklopedimizdi. Üstelik disiplini kurmayı bilirdi, sertleşerek değil de bizi adam yerine koyarak, aramızdaki farklılıkları unutturarak, zaman zaman o günkü derse boş verip ilgimizi çeken güncel konulara girerek.

Bir matematik hocamız vardı, annesi ve kız kardeşiyle birlikte Be-yoğlu Belediyesi'nin biraz aşağısında, eski bir evde oturuyordu. Matematigi ne denli sevdiğini pek anlayamadım ama şurası muhakkak ki bizlere pek sevdiremedi. Uzun boylu, sarışın, kıvrırcık saçlıydı, yüzünde hep bezmiş bir ifade vardı, bekardı. Bir defasında bayan öğ-

retmenlerinden birine abayı yaktığından ve karşılık bulamadığından bir süre iyice çöktü, bazı derslere gelmedi. Durumun vaziyetini çakmış olan bizlerse arkasından dalga geçerdik.

Doğrusu, o yaşta, pek insancıl davranmıyorduk, oysa ki biz de duygusaldık, biz de kimi kızlarımıza aşık olurduk, son derece platonik bir şekilde, ahlar vahlar çekip çoğunlukla gönderilmeyen mektuplar yazardık. Sınıfta benim de hoşlandığım esmer, biraz iri yarı, babası matbaacı olan bir kız vardı. Bir gün okumak için benden 'güzel' bir kitap istedi. Ben de ona yeni bitirdiğim ve etkilendiğim Guy de Maupassant'ın *Bel Ami* (Güzel Dost) romanını ödünç verdim. İki gün sonra iade etti, beğenmediğini söyleyerek. Kitabı karıştırdığımda bir sayfanın köşesinde bir not buldum. Şöyle diyordu kurşun kalemle yazılmış bu not: "Bu kitap Giovanni kadar sıkıcıdır." İlk felaket bozuldu, ama sonradan düşündüğümde, Maupassant kadar sıkıcı olmanın bir meziyet olduğu, cahil kızcağızın farkına varmadan bana iltifat ettiği yorumuna vardım. Yorum yanlış ya da doğru olabilir ama, en azından, bir çeşit teselli sayılıyordu.

Bunca yıl sonra bugün, ilk kez olarak, belleğimi yoklayarak okul anılarımı canlandırmaya çalışıyorum ve tahmin edileceği gibi hiç kolay olmuyor. Kimileri okul ve askerlik anıları dendiğinde öylesine coşuyorlar ki durdurabilirsen durdur. Hayatımda askerlik yapmadığım için (yanlış anlaşılmasın, asker kaçağı değilim, yurtdışında yaşayan bir İtalyan vatandaşı olarak her zaman askerlikten muaf tutuldum) askerlik anılarının ne olduğunu bilmiyorum, ama belli ki okul anıları da oldukça zayıf gidiyor. En azından bir coşku eksikliği var. İlle de coşku şart mı? Okul ilk yıllarda, ilk aylarda bir coşku, bir heyecandır, evin dışında yaşanan bir maceradır, yeni mekânların içinde, yeni arkadaşlarla birlikte, ilk insan arası çatışmalarla. Zamanla kaçınılmaz bir rutindir, giderek lise yıllarına vardığınızda ve kendi dünya ve hayat görüşünüzü oluşturmaya başladığınızda bir beyin yıkamasıdır. Evet eğitim, muhakkak eğitim, kültür ve genel kültür, hayata hazırlık, düşünsel temeller ve bir donatım. Öyle de hangi eğitim bir öğrenciyi gerçekten hayata hazırlıyor? Şu ya da bu eğitimden geçtiğinizde (üniversite dahil) siz hangi hayata ve hangi var olan gerçeklere hazırlanmış oluyorsunuz? Sizi hayata hazırlayacak olanların anlayışı ve hazırlığı nedir? Mutlu öğrenciler ve mutlu eğitimciler bir imajdır, bir pompalamadır, özellikle bugün. Gerisi çözülemeyen bir ciddi sorunlar yumağıdır.

Doğrusu şu ki, kendime döndüğümde, ortaokulda ve lisede kimi dersler haricinde örnek bir öğrenci olmadım, olabilmek için de uğraşmadım. Sınıfımızda bütün öğretmenlerin ballandıra ballandıra övdükleri bir 'harika çocuk' vardı, her dersi bilen, her soruya en doğru cevabı veren, en karmaşık problemleri çözebilen, her ödevi başarabilen. Saçları kısa kesilmiş, ince, uzun ve kalın gözlüklüydü. Sınıf birincisinin tıpatıp portresi ama maskenin arkasında... Çok çalışması kendiliğinden değil de aile baskısından geliyordu (okulda pek başarılı olamamış kimi babalar çocuklarının birer eğitim harikası olmalarını beklerler), otoriter bir babadan ve oğlu üzerinde titreyen bir anadan bu beklenir. Derslerin haricinde pek bir şey bilmezdi, çekingendi, kızlardan hep uzak dururdu, spor yapmaz, sinemaya bile çok ender giderdi, üstelik bir hayli dindardı. Başından beri hep sınıf birincisi oldu ama bundan mutluluk duyup duymadığını hiç belli etmiyordu. Okul hayatında da sonraki hayatında da pek yaşamadığını söyleyebilirim. Aslında iyi ve dürüst bir çocuktu, arkadaşlarına yardımcı olur, kopya çektirir, ödevlerinin suretlerini elden ele dolaştırırdı. Bu açıdan birçoğumuz kendimizi ona borçlu hissediyorduk ve lise ikide iken bir gün onun için bir şeyler yapmaya karar verdik.

Dediğim gibi kızlarla, kadınlarla arası hiç iyi değildi, çekingenliğinden dolayı, 'günah' işlemek korkusundan. Ona yardım etmeliydik, hayatın bazı zevklerini ona tattırmalıydık. Bir öğlen sonrası okul çıkışında ona birlikte İstiklal Caddesi'nde volta atmayı teklif ettik. İlkın biraz direndi, eve dönmesi, derslerine çalışması gerekiyordu. Hem geç kaldığında annesi merak ederdi. Allem ettik, kallem ettik, sonunda razı oldu. Galatasaray'a vardık, yürüdük, Balo sokağına girdik sohbet ede ede ve genelevleriyle ünlü Abanoz sokağının başına geldik. Geldik ve orada, açık seçik, niyetimizin ne olduğunu söyledik: Yüzü sivilcelerle doluydu, kızlara baktığında hep utancından moranırdı, oysa o bir 'erkek'ti ve bir erkek gibi davranmalıydı. Kısacası, masrafı bizden, kendisine bir seks partisi -daha doğrusu, cinsellik konusunda ilk uygulamalı dersi- ikram edecektik. Zavallının yüzü sapsarı kesildi, kekeledi, olmazdı, yapamazdı, günahtı, ayıptı. Kollarından tutup zorla sürükledik. Çırpındı, tekmeler savurdu, yalvardı, artık bize kopya vermeyeceğini söyledi. Nafile. Bir evin kapısına kadar âdeta taşıdık ki hüngür hüngür ağlamaya başladı. O an kendimize geldik, utandık ve onu orada iki büküm bırakıp koşa koşa uzaklaştık.

Ertesi gün okula gelmedi, babası müdürü aradı, rahatsız olduğunu bildirdi. İki gün sonra okula döndüğünde ne o bize yaklaştı ne de biz ona. Zamanla olay unutuldu ve gerçekten 'erkek' çocuk olduğundan yeniden bize kopya çekti. Abanoz konusu böylece kapandı ama bizler tabii ki, paramız olduğunda, orayı zaman zaman ziyaret etmekten vazgeçmedik, ilkin Atlantik birahanesine uğrayarak ve bol votkalı bir Arjantin'i devirerek.

Sınavlara girmediğim için lisenin son sınıfını tekrarlayarak bitirdim. Matematik ve fizik hariç diğer dersler idare ediyordu. Latince, edebiyat, Türkçe, felsefe ve tarihte hiçbir sorunun yoktu ama başka sorunlarım olduğundan lise son sınavlarına hiç hazırlanamadım; hazırlanamadım çünkü sırlıslıkla aşıktım. Hazırlanamadım ama en azından ilk sınava, ki fizik sınavıydı, girmem gerekiyordu, sonradan bir bahane uydurup çekilmek üzere. Bahane olarak da -o yaştın ve bendenizin salaklığıyla- bir sarılık masalını uydurdum ve ateşim yükselsin diye bol tebeşir tozu yuttum, sarı tebeşir tozunu yüzüme, ellerime sürdüm. Tabii ki fizik hocamız, o bir doktordu, anlattıklarımı yemedi, sadece çok bezmiş göründüğümü kabul etti. Daha sonra müdüriyet de sınavlardan çekilmeme itiraz etmedi.

Evet, aşıktım. Hoş, yaşadığım ilk aşk değildi ama, galiba, ilk gerçek aşkımdı, en azından ben öyle sanıyordum. Böyle olmasaydı acaba oturup, yatağımın minderi altında sakladığım, ilk günceme başlar mıydım? Ve günün birinde, yatağımı düzelterip minderi çeviren annem bulur muydu? Hem de ne günce! Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları*'yla paralel gidiyordu. O yaşta aşık olmak doğal da (galiba her yaşta aşık olmak doğaldır) küçük bir sorun vardı, en iyi arkadaşımın aşkına aşık olmuştum. Arkadaşım Pasquale'nin aşkına.

Pasquale, orta birden itibaren ve bir başka sınıf arkadaşımızın kız kardeşiyle evlenip İtalya'ya yerleşinceye kadar, en iyi dostum, kardeş gibi sevdiğim biri oldu. Orta bire başladığım gün sınıfa girer girmez gittim, yanına oturdum, oysa ki o ilkokuldan transfer olan biri değildi, bizden bir yaş büyüktü ve orta biri tekrarlamakla meşguldü. Benden daha uzun boylu, kara saçlı, kara kaşlı, iri burunlu, çoğu zaman gülümseyen bir çocuktü. Beyoğlu'ndan komşu sayılırdık, ben Kallavi Sokağı'nda oturuyordum, o ise Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nin yokuşunda, Anglikan Kilisesi'nin karşısında. İlk günden beri anlaştık, sonra da her Pazar günü Santa Maria Kilisesi'nde karşılaşan ailelerimiz tanıştı ve bu böyle devam etti. Pasquale de, benim gibi,

bir kitap kurduydu ama en beğendiği türler polisiye, casusluk ve macera romanlarıydı. Sonraki yıllarda ben bilim kurguyu keşfettim, o da beni aynı yolda izledi. Onun sayesinde ben, babasının kitaplığından aşırıldığı, *Pitigrilli*'nin romanları ve erotik edebiyatla tanışmış oldum. Artı bir sinema meraklısıydı ve yıllar boyunca sayısız sinema heyecanları yaşadık birarada, sayısız filmleri izledik ve tartıştık, sayısız sinema dergilerini karıştırdık.

İşte lise son sınıfta Pasquale ve ben, aynı zevkleri paylaştığımızdan, aynı kıza âşık olduk. Kız da, doğrusu, herhangi bir kız değildi. Adı Mirella'ydı, kısa kıvılcı saçları vardı, hafif bir makyaj yapar, hep uzun etekler, dekolteli gömlekler giyer ve teneffüslerde, kızlar tuvaletinde, püf püf sigara içerdi. Diğer hanım hanımcık kızlarımıza benzemiyordu. İtalya'dan gelmişti o, İtalya'da büyümüştü ve tam çağdaş, modern bir kızdı, küfredmesini de iyi bilen biriydi. Bir başka özelliği de vardı, babası Löbon Pasajı'ndaki İtalyan Kitabevi'nin sahibiydi ve İtalyan Kitabevi benim ve Pasquale'nin müdavimi olduğumuz bir yerdi, çizgi roman çeşidi bir hayli zengin olduğundan.

Nasıl oldu, ne zaman oldu, ayrıntılı şekilde pek anımsamıyorum ama, kısa sürede, bir üçlü kurduk. Tam tamına François Truffaut'nun *Jules ve Jim* değilse bile kimi benzerlikler taşıyordu. Hep birarada dolaşırdık, kol kola, okulu birarada asardık, bazen Kapalıçarşı'ya sığınır, bazen havalar uygun olduğunda Yıldız Parkı'na. Ve sinemaya giderdik, birlikte ders çalışırdık –daha doğrusu, ikimiz çalışırdık, Mirella hazır konardı! Öğlen sonraları Markez veya Löbon'dan pastalar alıp kitabevinde kamp kurardık. Hayat güzeldi, heyecan doluydu ancak saftirik bendeniz bir şeyin farkına varmamıştım: Kızla Pasquale mercimeği çoktan fırına vermişlerdi.

Her şey bir Pazar günü belli oldu. Pazar günleri kitabevinde buluşur, oradan da gezmeye çıkardık. O Pazar günü geniş paçalı yeni bir koyu yeşil takım, fıstık renkte bir gömlek ve asorti bir kravatla kitabevinin kapısına dayandım. Kapı kapalıydı. Biraz bekledim, sonra geri döndüm, dolaştım, bir yarın saat kadar sonra yeniden kitabevine geldim. Hayret, yine kapalıydı. Komşu kürkçü dükkânının sahibi sırtarak bana, "İçerdeler," dedi. Birkaç kez cama vurdum ve kitabevinin ortasında bulunan kocaman tezgâhın arkasında bir kıymılama oldu. İlk ortaya Mirella çıktı, eteğini çekerek, sonra da

bizim Pasquale, saçlarını düzelterek. Görüntünün altına altyazı döşemek gerekmiyordu.

Çok mu bozuldum? Eh, galiba düşlerimde kurduğum dünyanın koca bir kısmı iyice yıkıldı ama ... metin olmak gerekiyordu, soğukkanlı davranmak gerekiyordu. Nasılsa, kahretsin, onlar seçimlerini yapmışlardı ve bana nal toplamak kalıyordu. Ertesi gün Pasquale'le erkek erkeğe konuştuk. Evet, haberim olmadan onlar arkadaşlık dozunu aşmışlardı bir süreden beri ama beni üzmemişlerdi. Ne demezsin! Eklenecek pek bir şey yoktu, hem artık işi melodrama dökecek değildik, olgun (?) insanlardık.

Öyleydi de günlüğümün ve dolayısıyla çektiğim acıların ortaya çıkması aileyi harekete geçirdi, özellikle o yıllarda, sonradan kiracısı olacağım Glavani apartmanında eşi ve ikiz kızlarıyla oturan kuzen Della-tolla'yı. Israrla, ailenin bir büyüğü olarak, Mirella'yla konuşmak istedi ve bir gece ikimizi de yemeğe davet etti. Altın çağını yaşıyordu kuzenimiz. Yıllarca o işten bu işe geçtikten, tezgâhtarlık yaptıktan sonra saatçılığa soyunmuş ve voliyi vurmuştu. Kirada oturuyordu ama Yeşilköy'de üç katlı bahçe içi bir villanın inşaatına başlamıştı bile. Ömür adamdı, çocukluğunu Tinos (Tenos) adasında davar gütmekle geçirmiş, oradan İstanbul'a göç etmiş, akrabalarından yardım görmüş, kendini yetiştirmiş, evlenip çoluk çocuk sahibi olmuştu. Her şey olmuştu ama çok iyi bir dansçı olması bir yana, zaman zaman kimi hareketleri aşırı oluyordu. Uzatmayalım, o akşam şerefimize muhteşem bir sofraya kurdu. Yok yoktu, siyah havyar ve şampanya dahil olmak üzere ama kuzenin servis anlayışı bir harikaydı: Jambon dilimlerini eliyle tutup Mirella'nın ve benim tabaklarına fırlatır, "Yiyin, yiyin, bizde daha çok var," derdi. Buna da en çok bozulan eşi oluyordu ama, işte, iyi niyet vardı, bonkörlük vardı adamda. Uzatmayalım, yemek boyunca beni methetti, göklere çıkardı, geleceğimin ne denli parlak olacağını uzun uzun anlattı, günün birinde evlendiğimde bana nasıl destek olacağını izah etti. Etti de hiçbir şeye yaramadı, durum eski tas eski hamam kaldı ve üçlü arkadaşlığımız devam etti, ta ki, bir süre sonra, Mirella bir Fransıza âşık oldu ve onunla evlenmek üzere Rio de Janeiro'nun yolunu tuttu, babasının vefatından sonra. Kader dersem galiba yerindedir (kader diye bir şey varsa).

Mirella Türkiye'den ayrılmadan önce bana kitabevinin yönetimini teklif etti, ben kabul ettim hiç düşünmeksizin ve böylece kitapçılık maceram başlamış oldu.

Bu arada, son sınıfı tekrar ederek, liseyi bitirdim. Bitirmesine bitirdim ama, bazı dersler için, ucu ucuna. 19 Eylül 1949 tarihli 'iyi' dereceli diplomama bakıldığında durum kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Şöyle ki: Edebiyat (sekiz), Sosyoloji (yedi), Tarih (dokuz), Coğrafya (yedi), İtalyanca (altı), Latince (altı), Felsefe ve Ekonomi (yedi), İtalyanca tarih (sekiz), Matematik (altı), Fizik (altı), Fen Bilgisi (altı), Fransızca (sekiz), Resim (altı), Beden Eğitimi (yedi).

Aslında dereceler ya abartılmış -beden eğitiminde olduğu gibi, ya düpedüz haksız -İtalyanca'da olduğu gibi-, ama önemli olan şu liseyi bitirip diplomayı almak değil miydi? Öyleydi, sanki diplomayı almakla her şey halledilmiş oluyordu. Asıl mücadele, ölüm kalım savaşı şimdi başlıyordu. Yine de bir avantajım vardı, hazır bir iş beni bekliyordu: kitapçılık.

Lisede, özellikle lisede, hiç kuşku yok ki gerekli gereksiz çok şey öğrendik, ama ben, itiraf edeyim, ne matematiği, ne fiziği, ne kimyayı, ne de geometriyi yeter derecede, öğrenemedim. Bunda okulu ve öğretmenleri değil de kendimi suçluyorum. Edebiyat evet, tarih evet, coğrafya şöyle böyle evet, felsefe evet, hatta Latince evet ama gerisi... Gerisi benim özel meraklarımdı, başta sinema olmak üzere ve sinema her zaman çokça vaktimi alıyordu.

3
GRANDE RUE DE PERA HAKKINDA

Yetmiş iki yıldır Beyoğlu'nda yaşıyorum, Asmalımescit Sokakı'ndan Kallavi Sokakı'na, Postacılar Sokakı'na ve oradan da Gümüşsuyu'ndaki Bol Ahenk Sokakı'na. Dolayısıyla ben başkaları gibi bu Beyoğlu'na, Galata Köprüsü'nün öte tarafından gelen ve Beyoğlu'nda bir küçük Paris'i (bugün bir küçük Brooklyn'i), bir küçük Avrupa'yı (bugün bir küçük Amerika'yı), cep boyu bir Batı'yı bulan, bunda doğal özlemlerini gideren birinin gözüyle bakamam. Benim alternatif Beyoğlu'm, kesinlikle bir atraksiyon ya da bir şov, bir eğlence değildi, olamazdı da. Doğduğum, yaşadığım, yaşlandığım, giderek anılarımla beslendiğim bir gerçek dünyaydı (ve bugün, kalıntıları ve izleriyle, öyledir), bütün çekiciliği, bütün günahkâr fettanlığıyla; Beyoğlu, aynı zamanda, bir de günah ve sefa-

hat yuvasıydı, ister gelip geçenler, ister Beyoğlu'na çıkanlar ve de içinde yaşayanlar için. Onun öyküsünü de oldukça geniş şekilde bir başka kitapta anlatmaya çalıştım.

Günah derken salt fuhuş ya da alafranga eğlence demek istemiyorum. Köprü'nün karşı tarafından Beyoğlu'na çıkanların amaçlarından birisi hem bir nebze Batılılaşmak, bir kat daha çağdaşlaşmak ve tabii eğlenmekti. Edebiyatçı, şair, öykücü, romancı olsaydım oturur Rum kızları, Musevi, Ermeni ya da Levanten kızlarıyla olan maceraları, aşk-ları anlatmazdım, çünkü benim için (bizim için) bu ilişkilerin ırksal, uyruksal özelliği yoktu, çevremizin kızları, kadınları bunlardı, flörtle-rimiz, sevgililerimiz, değilse metreslerimiz. Aynı dünyanın insanları-ydık, birbirimize bağlıydık ve bunun başka şekli, çaresi de yoktu.

Beyoğlu, dünden bugüne kadar, bir eğlence merkezi olarak kaldı -ama kültürü unutmaksızın-, neredeyse İstanbul kentinin tek patent-li eğlence merkezi, daha açık, daha özgür, çeşidi bol, avantajları, alter-natifleri bol. Hatta ve hatta kentin başkaca bölgelerinde benzeri olma-yan, olamayan, kabul edilmeyen küçük çapta bir çeşit Sodom ve Go-more.

Ve eski Pera'nın salonlarında, özel otellerinde, zengin evlerinde veya koloni kulüplerinde verilen balolar, beş çayları, maskeli maske-siz toplantılar da az günah kokmuyorlardı, bir *belle époque* (güzel çağ) romantizmi, bir seçkin çevre kibarlığı içinde. Ve tabii ki o dö-nemin kaçınılmaz kibarlığı ve görgüsü içinde. Geçmiş hayatların ki-mi adetleri bugünün insanı için belki bir karikatür tadında olabilir, belki abartılı görünebilir ama bizim ölçümüz oydu, bizim adab-ı muaşeretimiz de oydu. Evet, sokağa şapkasız çıkılmazdı, gerektiğin-de kravat takılırdı, kirli ve çamurlu ayakkabılarla dolaşılmazdı ve hanımlara daima yol verilirdi, tramvayda, otobüste, her yerde yaşlı-lara, hamilelere yer verilirdi. Belki cinsler arasında tam bir eşitlik yoktu ama, kanımca, kazanan yine de kadınlar oluyordu gördükleri saygıdan.

Elimin altında bir davetiye duruyor, Fransızca yazılmış (Fransız-ca neredeyse Pera'nın resmi dili sayılırdı) ve 10 Ekim 1918 tarihini taşıyan:

Mee

Vous etes invitee a la fete qui sera donnee ce Dimanche 13 crt.
a 3 h.p.m. a l'Allemania a l'occasion de l'anniversaire du

Yani: "Matmazel ... Bu Pazar 13 Ekim günü saat 3'te Allemani-a'da LEO-EO-GRE üçlüsünün yıldönümü için düzenlenecek şenliğe katılmaya davetlisiniz. İstanbul, 11 Ekim 1918. Beş çayı, dans."

Allemania denen yer, yani Alman Kulübü, bugün Teutonia olarak bildiğimiz yerd. Leo ve Eo'nun kimler olduğunu bilmiyorum, fakat GRE (Gregoire'in kısaltılmış şekli), çok daha sonra Beyoğlu'nun eğlence dünyasında, Tokatlıyan Oteli'nde ve başka lokallerde ün kazanacak olan ve ünü Paris'e kadar uzanan, Gregor adıyla tanınan koca burunlu Gregoire Gregorian'dan (Kirkor Kırkoryan) başkası değildi.

Bütün bu salonlarda, kulüplerde, özel otellerde verilen baloların, danslı çayların, vb. toplantıların başlıca nedenlerinden birisi, ulusal ya da dinsel bayramların kutlamaları bir yana, bir azınlığın, daha doğrusu bir mutlu azınlığın biraraya getirilmesi idi. Sömürgelerde, özel kulüplerinde biraraya gelen ve yerlilerden salt toplumsal bir önem taşıyanları kabul eden yabancılar, sömürgeciler gibi. Acaba aşırı mı gidiyorum? Sanmıyorum, sadece gerçekçi olmaya çalışıyorum, kimseye çanak tutmadan, kimsenin savunuculuğunu yapmadan.

Buna inanıyorum ki, eski Beyoğlu'nu ve önceliğini teşkil eden Pera'yı anlatırken bu tür durumlara, bu tür çevre psikozlarına da değinmek gerekiyor; çünkü özet olarak Beyoğlu/Pera, Cumhuriyet'in ilanına kadar, entegrasyon ile segregasyon arasında bırakılan bir bölge niteliğini taşıdı, azar azar can çekişmeye başlayıncaya dek. Bu yüzden Beyoğlu'nu salt katıksız bir Levanten duygusallığıyla anlatmak, düşlere -kimi için kâbuslara- kayan bir dönemin özlemi içinde, ya da Batı tarzı bir Bohem yaşantısını Beyoğlu'nda yaşamış olan (İstanbul'un bir başka yerinde bunu yaşayabilmek zaten olanaksızdı!) biri gibi yarı Montmartre yarı Pigalle esintilerine kapılmak, gerçeklere ve yaşanan bir tarihsel akışa hiç uymaz. Her yaklaşım, yorum ve anı fazlasıyla kişisel kalacağından (ama, tabii ki, anı kişisel olmaz da ne olur?).

Beyoğlu'nu yazarlar az olmadı, İstanbul'a uğrayan, konaklayan, bir süre yaşayan seyyahlar yazdı, ünlü edebiyatçılar, ozanlar yazdı.

Yazmayanlarsa, bir Willy Sperco ve bir Sait N. Duhanı hariç, Beyoğlu'nun gerçek sakinleri, Beyoğlu'nu yaşatanlar ve yok olmamasına yardımcı olanlardır. Kaldı ki bir eski Beyoğlu yok olduysa -cenazesini kaldırmaya da 6-7 Eylül olayları büyük katkıda bulundular- en çok katıksız ve kökten Beyoğluluların, ister doğal ister başka nedenlerden dolayı, yok olmalarından kaynaklandı.

Şimdi bana Beyoğlu, eski Beyoğlu dediğinizde ve gerilere, bir hayli gerilere dönüş kaydettiğimde, ne gibi bölük pörçük görüntüler, anlamlı veya anlamsız (benim için anlamlı, sizler için anlamsız) ayrıntılar, olaylar ve mekânlar belleğimden kopup gözlerimin önüne geliyor?

Son derece öznel bir işlemse de, bunun da bir önemi, bir gerekliliği var, en azından işlenmemiş, her tür çağrışım ve yorumlara uygun ve açık kişisel bir malzemeyi -bazen genele indirerek- toparlamak, giderek değerlendirmek açısından ve her zaman altını çizerek belirttiğim gibi, Beyoğlu'nu onu yaşamış olan birinin gözlerinden bakarak. Beyoğlu'nu sevmek, Beyoğlu'nu hiç tanımadan özlemek, nostaljisini yapmak başka (ve çok daha kolay), onu bir ömür boyunca iyisi ve kötüsüyle yaşamış olmak bambaşkadır.

Asmalımescit Sokakı demiştim... Şimdi 30'lu yılların sonlarına geri dönüp haftanın herhangi bir gününde 50 numaralı hanenin kapısından çıkıp Taksim meydanına doğru bir yürüyüşe çıkalım. Bakarsınız, belki Taksim'i aşıp devam bile ederiz...

İnanın, bir yazarlık oyunu değil, bu tür geçmişe dönük bir yolculuğa yıllar sonra yeniden çıkıyorum hayalimde, çıkmaya çalışıyorum eklemeler ve noksanlıklarla. Ve gene, içtenlikle ifade ediyorum, inanın ki merak, heyecan ve kuşku içindeyim. Acaba bugün neleri anımsıyorum, neleri unuttum, neler birden canlanacak belleğimin derinliklerinden ve tabii, neler kaldı, neler yok oldu. En zor olanı da bu tespiti yapmak, çünkü Beyoğlu ve onu temsil eden -ama Beyoğlu'nun tümü hiç olmayan- İstiklal Caddesi durmadan öylesine değişti ve değişiyor ki.

Evin koyu yeşil boyalı ağır demir kapısı arkamdan kapandı. Birinci katın balkonundan biri el sallıyor. Yalnız değilim, belki annemle birlikteyim, babam çünkü bu saatlerde işin başında (işin başında olmadığı zamanlar var mı ki?) ya da uzun siyah paltosunu, siyah eldivenlerini giymiş, başına bir saksıya benzettiğim yuvarlak, kenarsız siyah şapkasını takmış, elinde ince baston tipinde şemsiyesiyle anneannemle birlikteyim.

Asmalımescit'ten İstiklal Caddesi'ne, Cadde-i Kebir'e, Grande Rue de Pera'ya çıkıyoruz. Sokağın sol köşesinde rengârenk havlularıyla tarihi Bursa Pazarı (bugün yerinde bir ayakkabı dükkânı vardır), birkaç adım ötedeysen Lebon Pastahanesi, aralarında sıkışmış bir terlikçi dükkânı. Dillere destan olan Markiz'in yerini daha önce Fransız Lebon/Löbon pastahanesi işgal ediyordu, sonra karşı sıraya Kumbaracı Sokağı'nın başına geçti (bir süre o yerde ABC Kitabevi faaliyet gördü, sonra kapandı, dükkân boş kalıyor). Lebon'un camekânında az, oysa öz pastalar, 'Madeleine' çikolatalar, uzun, ince ve öylesine lezzetli ki. Hepsi de gerçek kristal kaplar, tabaklar içinde. Yanı başında Lebon Pasajı ya da, en doğrusu, Şark Pasajı. Pasajdan içeri girdiğinizde sol kolda Lebon'un yan vitrinleri genelde *liberty* havasında kutularla donatılmış; köşede bir kadın berberi ve hiç unutmadığım kızıl saçlı, pembe yüzlü, boyu bir metreyi zor aşan kadın komisi. Bir erkek berberiyse pasajın Asmalımescit'e açılan sağ köşesinde bulunurdu ve, yanılmıyorsam, halen bulunmaktadır. Sanırım ilk berberim oldu, o sokakta oturduğumuzda. Pasajın sonunda, ama yaklaşık olarak bir on yıl sonra, ileride sözünü edeceğim Parovel ve Gregoretti İtalyan Kitabevi. Sağ taraftaysa, annemin müşterisi olduğu, bir kadın şapkacısı (kadınlar neden artık şapka giymiyorlar?), Polonezköy'den getirilen saf tereyağı ve peynirleriyle ünlü bir meze ci ve büyükçe bir kürkçü dükkânı.

Lebon Pasajı'nın yanında, kaldırıma taşan büyük bir hanın altında, ünlü Dimitrakopulos Bakkaliyesi ya da o dönem için bir süpermarket benzeri, çoğu Rum olan tezgâhtarları ve zengin gıda çeşitleriyle. Burgaz Adası'nda bir köşkü olan Dimitrakopulos, soyadını taşıyan şarapların da imalatçısıydı. Blok şeklindeki hanın öbür ucunda, Çin Bari'nin ve tarihi fırının bulunduğu, Asmalımescit'e doğru kıvrılan, Gönül Sokağı'nın başında bir gazete bayii ve tütüncü. Şimdi işe bakın, oradan sık sık bir şeyler aldığımı anımsıyorsam da neler aldığımı iyiden iyiye unuttum. Sigara değil herhalde, çünkü o yaşta pek tabii ki sigara içmiyordum. Hem ilk sigaralarımı ortaokuldayken satın almaya başladım teker teker ve Birinci marka, onları da Tomtom Sokağı'nın karşısında olan Musevi bir aktardan alıyorduk. Bize sigara satması muhakkak ki pek doğru sayılmazdı ama gelin görün ki iş iştir ve müşteri müşteridir, velet olsa dahi. Evet, müptelâlık Birinci'yle başladı, ama zaman zaman, imkânsızlıktan, İkinci ya da Köylü markalarına kadar indiğimiz oluyordu.

Sıradan, hep sol koldan, gittiğimizde ikinci bir pasaja vardık: Suriye Pasajı veya, eski Peralı adı ile, Citee de Syrie, sineması (Santral sineması ki rahmetli Afif Yesari'ye göre tahta sıralı bir sinemaydı ve Nijat Özön'a göre hanın birinci katında bulunuyordu), pulcusu ve eskiden kalma Valery Kitabevi (Librairie Valery).

Ya sonra? Caddenin en eski dükkânlarından birisi olan, iki yıl öncesine kadar halen, küçülerek, faaliyetini sürdüren tuhafiyeci Zahariyadis. İç çamaşırlar hep ondan alınırdı, özellikle uzun paçalı yün donlar (bunu da geçenlerde Rekin Teksoy hatırlattı, eksik olmasın). Giderek Balyoz Sokağı, eskiden Venedik Sokağı, fi tarihlerde Venedik Balyozu'nun evi orada bulunduğundan. Annemin kimi kuzenleri o sokağın ahşap bir evinde oturuyorlardı. Sık sık ziyaretlerine girdik, iki kız kardeş, anneleri ve birinin kocası. Gittiğimizde de eski günler anılır, eski anılar tazelenirdi. Bu kuzenlerden birinin anlattığı bir olay halen aklımda, şöyle ki: Önceki yüzyılın başlarında kuzen kızlarımız daha genç kızken bitişikte bulunan ev 'randevu evi' olarak çalışmış. Şaşırlacak bir durum değil çünkü, örneğin, aynı dönemde Abanoz Sokağı'nda hem genelevler hem de aileler bulmak olasıydı. Ama, derdi Kuzin Mary, kızlar gerçekten iyi komşuluk yaparlardı. Sabah alışverişe çıktıklarında kuzenlerin kapılarını çalar, bir ihtiyaçları olup olmadığını kibarca sorarlar, pencereden pencereye sohbet ederlerdi. Bir gece Mary rahatsızlanmış, paniğe kapılan annesi komşu evin kapısını çalmış, yardım istemişti. Şansına, kızların müşterileri arasında dönemin ünlü doktorlarından biri varmış, adam apar topar hasta kuzenin başına uçmuştu! Hani eski Pera'nın fahişeleri de bir başkaydı, Pera'nın fuhuş coğrafyası da öyle, bir başka kitabımda anlatmaya çalıştığım gibi. Bu konuda annemden kalma bir anı da var, Asmalımescit'le ilgili. Annem daha dört beş yaşındayken sokağın sonlarına doğru bir Fransız ikilisinin, Monsieur ve Madame Charles'ın, işlettiği kibar bir birahane vardı yabancıların müdavimi oldukları. Madame Charles annemi çok sever, hep onunla meşgul olurdu, anneannem de bunu hoş görürdü. Ama birahanenin ikinci katında -ki oraya herkes çıkamazdı- annemi bir o kadar seven, onunla oynayan ablalar da bulunurmuş, genelde fazla giyinik olmayan. Gelirsin gidersin, günün birinde annesine ve babasına o ablalardan söz ettiğinde durum anlaşıldı ve mahalle biraraya gelerek işlerini büyük bir gizlilik içinde yürüten Charles ikilisini terk-i mekân etmeye zorladı. Ne derlermiş? Gerçek çocukların ağzından mı çıkıyormuş?

Balyoz Sokağı ile eski Karlman Pasajı (bugünkü Odakule) arasında, Balyoz Sokağı'nın başında büyük bir züccaciye dükkânını anımsıyorum, bir de şimdiki Paşabahçe'nin yanında az ünlü olmayan Vagon Blö barı. Ama, evet, Vagon Blö bir yirmi yıl sonra orada mekân kurmuştu. 50'li yılların başında birkaç bankacı arkadaşla, başta bizim genç ve yakışıklı Personel Şefi olmak üzere, oraya takılmaya başlamıştık, bir iki kadeh içmek, müzik dinlemek ve oldukça kibarca davranan konsomatrislerle dans etmek için. Sonra... sonra çiçekçi Sabuncakis (bugün Sabuncakis dükkânını ararsanız Rum Panayia/Meryem Ana kilisesi'nin sokağında bulursunuz) ve Deva Sokağı'nın başında, sonradan Sümer Bank'ın bulunduğu yerde, Sahibinin Sesi (His Master's Voice) plâk deposu ve 78'lik taş plâkları dinleyebilmek için kullanılan, ufak, ses geçirmez kabinleri. İyi bir yöntemdi bu, çünkü çoğu kez öğrencilik yıllarımızda bir tek plâk alıp birkaçını ücretsiz dinlerdik, özellikle jazz plâkları.

Karlman Pasajı ve pazarı dipdiri aklımda. İstiklal Caddesi'ndeki Ermeni Katolik Kutsal Üçlü (Sainte Trinitee) Kilisesi'nin bulunduğu sokağın köşesinde açılan ve Tepebaşı'nda merdivenli bir çıkışı olan bir başka öncü ve bu kez, kocaman Süpermarket. Karlman aklımda ve de Kutsal Üçlü kilisesi de öyle. Bazen, Pazar günleri, Santa Maria ya da San Antonio kiliselerine gitmektense ya da oradaki ayinlere geç kaldığımızda orayı seçerdik. Tabii ki ayin Ermenice yapılıyordu, diğerlerinden daha uzun sürüyordu ama hem değişikti hem de, galiba, daha 'mistik' ya da daha 'doğulu' bir havası vardı.

Karlman daha çok kumaş, tuhafiyecilik, kunduracılık üzerinde çalışırdı, fakat züccaciye bölümü de oldukça zengindi, oyuncak kısmıysa genelde ucuz (ucuz ama tümü ithal) oyuncaklarla idare eder türdendi, yine de doğrusunu söylemek gerekiyorsa ne İpekçilerin Çocuk Bonmarşesi ne de Japon Pazarı'ndaki zengin çeşitle boy ölçüşebiliyordu. Son yıllarında, işler teklemeye başlayınca, gıda maddeleri satışına başlamış, vitrinlerinin bir kısmını dükkâna dönüştürüp kiraya vermişti. Bu dükkânlardan biri de, son dönemini yaşayan, İtalyan Baldini Kitabevi tarafından tutulmuştu, kitap ve dergilere kırtasiye malzemesi de ekleyerek.

Karlman'ın girişi, boydan boya vitrinlerle döşenmişti: kadın giysileri, erkek giysileri, çocuk giysileri, züccaciye köşesi, tuhafiye köşesi ve dizi dizi mankenler. Karlman Pasajı'nın Tepebaşı'na ulaşan çıkışında, solda bir berber dükkânı, merdivenlerin bitiminde de ye-

rini hiç değiştirmeyen, yaz kış bilmeyen, sanki müessesenin bir parçasıymış gibi bir ayakkabı boyacısı duruyordu, herkesi tanıyan ve herkesçe tanınan.

Karlman'dan sonra başka bir ünlü dükkân geliyordu, Paçikakis Ayakkabı Dükkânı. Karlman Musevi'ydi, Paçikakis ise Rum. Ünlü Bally ayakkabılarının temsilcisi olduğundan (sağ vitrinin bir köşesi sürekli olarak Bally örneklerine ayrılmıştı) her zaman son modelleri sergileyen ve o dönemde lüks sayılan bir ayakkabı satıcısı ve imalatçısıydı. Çok iyi biliyorum ki Paçikakis'ten hiç ayakkabı giymedim, ayakkabılar çoğunlukla Mahmutpaşa'dan alınırdı çünkü. Daha sonraysa Sümerbank'ın Yerli Mallar dükkânından.

Artık arşiv olarak kullanılan Osmanlı Bankası'nı geçtikten sonra Kallavi (eskiden Glavani) Sokağı'nın köşesinde, bugün artık tümünden unutulmuş Lion Mağazası'na varmış oluyoruz. Glavani Sokağı'nın adı Meşrutiyet Caddesi'ne (oraya eski Peralılar halen Petits-Champs, yani Küçük Tarlalar derlerdi, ama bir mezarlık olduğundan, tam adı Petits Champs des Morts, Ölülerin Küçük Tarlaları'ydı) açılan köşede bulunan ve bugün Büyük Londra Oteli diye bilinen Glavani ailesinin malikânesinden gelmektedir. Artık Kallavi denince akla ilk gelen sokaktaki aynı adı taşıyan meyhanedir.

1930-1960 yılları arasında giyim kuşam konusunda, Karlman gibi, karşı sırada bulunan Mayer gibi ünü ve kişiliği olan bir moda merkeziydi Lion mağazası, kendi çapında o yıllara uygun bir çeşit Vakko gibi, kat kat yükselen reyonları, bol türden malları ve çoğu azınlıklardan, başta Musevilerden oluşan geniş personel kadrosuyla.

Hayatımın ilk yedi yılı Asmalımescit Sokağı'nda geçtiyse, sonraki yirmi üç yılı Kallavi Sokağı'nda geçti. Said N. Duhanî'nin 'karanlık ve nemli' diye tanıttığı Kallavi Sokağı'nda.

Taşındığımız ev, inşaatı yeni tamamlanmış, üç katlı bir binaydı. Daire üç odalı olduğundan bize, yani anneme, babama, büyükanne ve bana, oldukça dar geliyordu, fakat kimi avantajları vardı, en azından babamın müdürlüğünü üstlendiği Elhamra Sineması'na çok yakın olduğundan. Yaz aylarında yatak odasının penceresi açıkken filmlerin konuşmalarını, müziklerini, varsa şarkılarını kulaktan rahat rahat izleyebiliyordum. Akşamlarıysa Tepebaşı bahçesindeki sahneden Müzeyyen Senar'ın, Safiye Ayla'nın sesleri yükselirdi. Ya da Rey Kardeşler'in operetleri, başta "Lüküs Hayat" olmak üzere. Pek tabii ki Tepebaşı bahçesindeki gösterileri hep uzaktan izlemi-

yordum, bazen birçok kişi ile cadde boyunca uzanan ve perdelerle örtülen demir parmaklıklara tırmanır, oradan izlerdim, bazen de, lise çağında, bir iki arkadaşla birlikte müşteri kimliğiyle giderdik. Neler izlediğimizi pek anımsamıyorsam da Dario Moreno'yu ilk kez orada dinlediğimi çok iyi biliyorum.

Kallavi Sokağı ailem, özellikle annem, anneannem ve teyzem için hiç de yeni bir mekân sayılmıyordu. Birinci Dünya Savaşı sıralarında anneannem bitişliğimizde bulunan (arada Elhamra Sineması'nın arka çıkış kapısı vardı), bugün halen yerinde duran, uzun yıllar boyunca otel gibi kullanılan, büyük, ahşap bir binada bir pansiyon işletmişti, daha çok Anfi (sonradan Şehir Tiyatrosu Komedi Kısım) tiyatrosuna gelip gösteriler veren yabancı tiyatro ya da opera topluluklarının sanatçılarına açık. Büyükanнем sanatçıları, bilmem hangi operanın 'arialar'ını gür sesleriyle bangır bangır okuyan tenor ve baritonlarıyla pekince sayılmayacak prima donna'ları severdi, dertlerini paylaşırdı. Ama ne yazık ki, çoğu, borçlarını ödemedен Madame Maria Anna Filipucci'nın pansiyonundan ayrılırlardı, gözyaşları akıtarak ve tekrar tekrar döneceklerine dair (Allah korusun, bir kez yeter de artar dermiş anneannem) söz vererek.

Zaman geldi, 20'li yılların başlarında göçmen Beyaz Ruslar dayandı pansiyona, dertlerini, dramlarını, sefaletlerini ve geçmiş şanlarını beraberlerinde getirerek, 'semaver'ler, votkalar ve eroinle birarada. Beyaz Ruslar, kimi Albay kimi Kontes, kimi General kimi Prenses geldiler Kallavi Sokağı'ndaki Madame Maria Anna'nın pansiyonuna, yerleştiler, dertleştiler, kimileri maddi yardım bile gördüler ve sonra teker teker ayrıldılar. Borç hanesi aynen kaldı ve anneannem kurtuluşu pansiyonu kapatmakta buldu. Bazı eşyalarla birkaç semaver de kaldı (hatta bir ikisini, ben çocukken, evde halen kullanırdık) ve sözümüne Prenses olan bir hatunun yatağında küçük bir paket eroin bulundu. Annem buldu, annesine verdi, o da doğru tuvaletlere döktü, bana sonradan anlatıldı.

Kallavi Sokağı'nın İstiklal Caddesi'ne bakan sağ köşesinde, o eski günlerde, çok ünlü bir kumaş mağazası vardı -bugün yerini bir kafeterya işgal ediyor- 'Lion d'Or' (Altın Aslan) ya da 'Au Lion d'Or' (Altın Aslan'da). Sıradan Elhamra hanı, pasajı ve kül olan sinema salonu, taşıdığı bütün sinemasal anılarıyla. Pasajda benim çocukluk ve gençliğinde, bir düğmeci, sahibi Ermeni vatandaşlardan olan bir ırriyat deposu (sabun, diş macunu ve kolonyalarımızı hep oradan alır-

dık, iskontolu olarak!), bir kürkçü ve pul koleksiyonu yapan babamın sık sık ziyaret ettiği bir pulcu bulunuyordu.

Pansiyondan ve o Beyaz Ruslardan gerek annem gerekse teyzem çok söz ederlerdi, çok öyküler anlatırlardı, ama pek kulak veremediğimden, çoğu aklımdan ve belleğimden silindi gitti. Veremli bir soylu hanımdan söz ederdi annem, yavaş yavaş her şeyini satan ve kala kala salt, kışın ısınmak için, kürkleriyle kalan. Bir de yaşlı bir subay vardı, belki Albay ya da General, bol pipo içen ve gece bekçiliği yapan. Sonra da çok güzel, çok narin, veremli başka bir genç kadın ve son derece kibar kocası...

Biz yine caddeden devam edelim... Rejans Lokantası'na giden daracık bir sokak... Ve halen, geçmişinden kalan anılardan dolayı eski Rus havasını korumaya çalışan (hoş, Gümüşsuyu'ndaki diğer Rus Lokantası da aynı şeyi yapmaktadır), bunu en azından mönüsünde yansıtan Rejans, piroşkileri, 'bortch' çorbası, limonlu votkası, genelde sakın ve aydın havası ve kimi Sivaslı garsonlarıyla. Annem eskisini de anımsardı, servisi Rus hanımlarının yaptığı yılları. 80'li yıllarda Rejans'ın bir müdavimi oldum ve her şey yerli yerindeydi, yemeklerin tadı dahil olmak üzere. Sonra yıllar geçti ve, başka şeyler gibi, Rejans da mekân listemden silindi, haksızlık ettiğimi bilsem de.

Olivo Sokağı ya da Olivo Geçidi içinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, Amerikan PX marketlerinden çuval çuval alınan dergiler ile (biz çizgi roman meraklıları için yeni bir hazinenin keşfi olmuştu bu, gerçek ve özgün Amerikan 'comics'leri ya da Amerikan günlük gazetelerinin Pazar ekleri) kitapçılığa başlayan, oradan Tünel'e, bugün Metro Kitabevi'nin bulunduğu yerde ilk kitabevini açan Samuhos vardı. Bir ara, Kumbaracı Yokuşu'nun başında bulunan kitapçı ve dergi getiricisi Rum Mazarakis'le birlikte müstehcen yayınlar dağıttığı iddiasıyla Samuhos yargılandı ve Kıbrıs olaylarından sonra Atina'ya yerleşti, Atina'nın en büyük kitapçılarından birisi oldu.

Olivo Sokağı'ndan çıkıp caddeye yeniden döndüğümüzde köşe başında Beyoğlu'nun en eski eczanelerinden ve sanırım ilk İtalyan eczanesi olan Dellasuda bulunuyordu (aramaya sakın kalkmayın, çünkü o da Beyoğlu'nun yazılmamış tarihine karıştı), vitrindeki çocuk boyumu aşan koyu yeşil, koyu kırmızı kocaman cam kavanozları, iç raflarındaysa mavi porselenden dizi dizi ufak kavanozlarla. Sonra yeşil etiketlilerinde zararsız, şifa verici ilaçlar ve kırmızı etiketli olanda zehirli olanlar.

Hazır, paketlenmiş, endüstrileşmiş ilaçlar az bulunurdu o dönemde ve eczanenin arka tarafı laboratuvar görevini görüyordu, ilaçların, tozların, mayilerin, merhemlerin hazırlandığı. Ve her şey, sonradan, kutulara konurdu, haplar için yuvarlak, tozlar için dört köşeli. O eczacılık başkaydı, raftan kutu indirmeye benzemiyordu, gerçekten bir 'imal' işiydi ve hiçbir eczanede ilaçtan başka şey bulunmazdı.

Eczaneyi içeren hanın -adını sormayın, hem unuttum hem de yı-kıldı- birinci katında babamın bir arkadaşı olan ve Fransızca olarak yayınlanan *Beyoğlu* gazetesinin sahibi İtalyan uyruklu Gilberto Primi oturuyordu, ailesiyle. Bir Duhani, bir Willy Sperco, bir Gentile Arditi Puller, bir Angele Loreley gibi o dönem Beyoğlu'nun 'intelligentzia'sında ağırlığı olan bir gazeteci-yazardı Primi, özellikle de siyasal yorumlarıyla tanınan biriydi.

Sol koldaki ikinci kiliseye geldik, Rum Ortodoks Panayia (Meryem Ana) Kilisesi'ne, geniş avlusu, gümüş kaplamalı ikonaları ve Meşrutiyet Caddesi'ne çıkan geçidiyle. Sıradan bir dizi pasaj, hepsi de Meşrutiyet Caddesi'ne ulaşan başta Hacopulos Pasajı olmak üzere; düğmecileri, terzileri, şapkacıları, dantelacılarıyla. Çocukken ilk terzim (babamın, sonradan kuzenimin, eskilerini bana yakıştıırdı) Hacopulos Pasajı'nda mekân tutmuştu ve Rum'du. Annemin şemsiyelerini tamir ettirdiği dükkân da orada bulunuyordu, fakat en iyi anımsadığım yer 'kukla hastanesi'ydi, sanki Hoffman'ın masallarından çıkma.

Sahibi yaşlıca, ince, gözlüklü, ak saçları dağınık, ak sakallı ve sanırım yabancı uyruklu biriydi, annemle hep Fransızca konuşurdu (ama azınlıklardan olması da ihtimal dahilinde). Küçük dükkânın vitrininde, içinde, her köşesinde, çekme katında dizi dizi, tür tür bebekler, kuklalar, kiminin kolu kırık, kiminin bacağı, kiminin başı kopmuş, ezilmiş, delinmiş, gözleri patlamış. Kimi giyinik, kimi soyunuk, kimi bezden, tahtadan veya porselenden (plastik bebeklerin henüz var olmadığı bir çağdı o!) ya da mukavvadan. Ve karton kutuların içinde düzgünce dizilmiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma kurşun askerler, gümüş ya da altın yaldızlı, Almanlar, İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar.

Hacopulos Pasajı'ndan sonra, tarihe karışmış, bir zamanlar en çok film çevrilen mekân olan ünlü Londra Barı'nın biraz ötesinde bir kitabevi anımsıyorum, sonradan bir düğmeci, dantelci dükkânına

dönüşen (bugünse, galiba, bir konfeksiyoncu). Ufak, dar ve tek bir tezgâhtan oluşan bir dükkandı. Tezgâhta yabancı dergiler dizilirdi, kitaplarsa tezgâhın arkasındaki raflarda dururdu. Orada da hep bir kişi bulunurdu, genelde yüzü asık ya da son derece ciddi, fazla konuşmayan, yaşlıca bir Rum. Annem her hafta oradan müptelası olduğu *Femme de France* (Fransız Kadını) dergisini alırdı. Bir başka pasaj: 'Aznavur' Pasajı ya da ünlü Aznavur ailesinin eski malikânesi.

O yakın tarihlerde bir gün kendiliğinden çöküp caddeye serildi, yeniden inşa edildi ama bir hayli zevksiz bir mimari anlayışıyla ve Meşrutiyet Caddesi'ne açılan kapısı kapandı. Eskiden düğmeciler, terziler vardı, bugün sahaflar, çizgi romancılar, hediyeelik eşya dükkânları ve üst katlarında kültür merkezleri bulunuyor.

Londra Bar uzun süredir yok, yerine betondan bir bina dikildi. Doğrusunu söylemek gerekiyorsa, bir müşteri olarak onu bir hayli geç tanıdım, 1960'ların ortalarında Leyla Sayar ve Mine Soley gibi sinema oyuncularının show yaptıkları yıllarda. Londra Bar bugün sayısız kişilerin eğlence anılarında ve bol sayıda Yeşilçam ürünlerinin görüntülerinde yaşıyor. Çekimlerin dışında galiba bir müşteri olarak iki kez ziyaret ettim, ilkin Annie ve Ersin Pertan ile konukları olan ve 'oryantal' dansı merak eden Danimarka Kraliyet Kitaplığı'nın müdürüyle, ikinci kez Feyzi Tuna ve Şeref Gedik'le. Sahneye 'oryantal' olarak çıkan Leyla Sayar ve Mine Soley'i izlemeyi maksadımız ve merakımız. Orada o gece bir başka Yeşilçam dilberiyle tanıştım, 70'li yılların soyunanlarından Nur-Ay. Tanışmasına tanıştık ama hacı ağa olmadığımından, birinin zorla ağzıma fındık fıstık ya da meyve dilimleri sokmasından hoşlanmadığımından bu tanışıklık pek uzun sürmedi, alınan verilen telefon numaralarına rağmen.

Galatasaray'ın dörtyol ağzına vardık. Vardık da, düşünüyorum, arada unuttuğum neler kaldı diye. Bir sürü şeyler muhakkak ama, nasılsa, burada topografya kayıtlarını çıkartmıyorum sadece ve sadece belleğimi tarıyorum, taramaya çalışıyorum.

Galatasaray'da, soldan İngiliz Elçiliği'ne ve Balıkpazarı'na doğru kıvrılırken -az çok bugün bir pastahanenin bulunduğu yerde- çocukluğumdan delikanlı çağıma kadar her zaman afişlerle kaplı işlemeli bir demir kapı vardı. Babamla önünden hep geçtiğimizde durur bakardık. Bakardık çünkü eskiden, 1896 yılında, orası ünlü Sponeck Lokanta ve Birahanesi iken Sigmund Weinberg adlı biri (öyle hatırlardı babam) Türkiye'nin ilk umuma açık sinema ya da o yılların

adıyla 'sinematograf' gösterilerini düzenlemişti. Bugün Weinberg'in bu ilk gösteriyle bağlantısı tarihçiler arasında hararetle tartışılıyor ama eskiler, babamdan enişteme kadar, öyle anımsar, öyle bilirlerdi ve galiba doğrusunu söylüyorlardı.

Karşı sıradaki Aynalı Pasajı'nın yanında o zamanların ünlü bir züccaciye dükkânı vardı: Lemoncoğlu ya da Limoncuoğlu. Aynalı Pasajı uzun süre kapalı kaldı, restorasyondan geçti ve bugün tam faaliyet içindedir, dükkânlarıyla. Ya Krepen Pasajı? Meyhaneleri ve müşterileri olan edebiyatçılarıyla ünlü Krepen Pasajı artık yok sayılır, yerinde daha çok sahafların bulunduğu kişiliksiz, anonim bir pasaj var, ne bira kokan, ne rakı, ne şarap ne de sıcak meze. Meyhane ve içki meraklısı olmadığımndan pasajdan sayısız defalar geçmesine geçtim ama hep onu, Balıkpazarı'ndaki alışveriş dönüşlerinde, bir kestirme olarak çok daha sonra, yine 80'li yıllarda, bir hanım arkadaşla bir iki kez uğradım, bir şeyler içtim, bir şeyler yedim, ama dediğim gibi ne meyhaneler ne de meyhane sohbetleri, ne denli 'aydın işi' olurlarsa olsunlar beni hiçbir zaman açmadılar, hiçbir zaman ihtiyaç duymadım.

Eski Krepen'in karşısında havyarları bol olan bir mezeci dükkânı (ilkokul yıllarımda tereyağlı, siyah havyanlı bir sandviç 25 kuruşa alınırdı) ve Ancopulos Pasthanesi, şişman tezgâhtar kızları ve ak saçlı, ak bıyıklı sahibiyle. Genelde Noel tatlılarını ya da 'Noel kütükleri'ni (*buche de Noel*) ve Paskalya'da çikolatadan yapılmış yumurtaları, tavşanları oradan alırdık. Küçük sinema meraklısı bendeniz bunlara muhakkak çikolatadan bir King Kong (demek ki o yaşlarda bile canavar meraklısıydım), bir Shirley Temple ve bir Pat ve Pataşon ikilisini eklerdi.

Ve tabii ki Balıkpazarı, Beyoğlulu olanların kaçınılmaz alışveriş merkezi...

İngiliz Elçiliği'nin yan duvarının karşısında o dönemin en büyük bakkaliye dükkânı bulunuyordu Nea Agora, yani Yeni Pazar. Sahipleri Rum'du, çoğu personeli de öyle, Rum olmayanlar az buçuk Rumca ya da Fransızca konuşurlardı. Evin ihtiyaçları genelde Nea Agora'dan temin edilirdi, oradaki malların tazeliğine güvenilecek ama şarküteri dendi mi bir Şüte vardı (bugün de var) ve başkası yoktu. Lokum ve özellikle akide dediniz mi halen yerinde duran babadan oğula süregelen Üç Yıldız kaçınılmazdı. Sebze ve meyve konusunda, Balıkpazarı'nın bir eskisi olan, İtalyan uyruklu

Casagrande, mallarını Polonezköy'den getiren küçük bir dükkân ve bir dizi tavukçuyla çoğu zaman tıklım tıklım olan kasaplar. Bugün Balıkpazarı'nda pek tavukçu kalmadı, o yılların köy tavukları kalmadığı gibi... Balıkpazarı anlatmakla bitmez, ister ilk Migros marketinden başlayın, ister Beyoğlu kiliseleri söz konusu olunca Ermeni Üç Horan Kilisesi'ni ziyaret edin.

Aynalı Pasaj'ın sırasında anımsadığım bir İtalyan lokantası vardı, İstiklal Caddesi'nin ikinci gerçek İtalyan lokantası, Bottaro'nun Lokantası. Degüstasyon kadar ünlü ya da Degüstasyon kadar birinci sınıf değilse de çorbaları, özellikle 'minestrone', bayağı lezzetliydi.

Galatasaray Postahanesi, bir zamanların ilk İstanbul Radyosu yerli yerinde ve onarım halinde ama artık postahane olarak görev görmüyor, galiba onarım tamamlandıktan sonra bir Posta Müzesi'ne dönüştürülecek. Gençliğimde şaşmaz bir buluşma yeri idi. Kızlarla buluşmaya eli çiçekli gitmezdik genelde, ama etrafa bol bol kolonya kokuları saçardık ve sigara içmeye başladığımızda yerlere bol bol izmarit bırakırdık, beklediğimiz kişi görününceye kadar. Bugün Sabah Kitabevi'nin yükseldiği yerde, (şimdi kapandı) köşede bir şerbetçi, yanında da bir gazete bayii bulunuyordu, her dilden yayın satan. Tepelerindeki bina bundan yaklaşık olarak bir on dört-on beş yıl önce yıkıldı. Nasıl bir bina diye sorarsanız, doğrusu hatırlamıyorum, ama zaman zaman, duvarlarından ya da tepesinden parçalar, parçacıklar düştüğünü unutmadım.

Sıradan Beyoğlu'nun lüks tuhafiyeye ve giyim mağazası Silviyo ve Ancopulos'un sahibi olduğu Parisienne (Parizyen) -sonradan Hatay- Pastahanesi oldu, yaz aylarında kaldırıma taşan masalarıyla. Uygun mevsimde ailece Grande Rue de Pera'yı turladığımızda, özellikle Pazar günleri kilise çıkışında, bir mola verip afiyetle dondurmalarımızı yerdik (bazen de bir lokum ve bir gazozla yetinirdim, maddi durumun pek parlak olmadığı dönemlerde).

Balıkpazarı'na, Çiçek Pasajı'na (eski adlarıyla Citee de Pera ve Hıristaki Pasajı) ve Degüstasyon Lokantası'na geldik. Degüstasyon içini dışını iyi bildiğim bir destansal lokantaydı, Beyoğlu'nun bir numaralı İtalyan lokantası, ama akşamları bu İtalyan lokantasında şarap değil de rakı lıkır lıkır akardı. Sahipleri Morigi Kardeşler babamın yakın arkadaşlarıydı, kardeşlerden birinin oğulları okul ve sınıf arkadaşlarımdı. İlk çocukluğumdan Morigiler'in elinden çıktığı güne kadar sık sık girip çıktığım, yemek yediğim, espresso içtiğim, ba-

zen kafayı bulduğum. Degüstasyon genelde Pazar günkü programının bir uğrağıydı: ilkin kilise -Asmalımescit'teyken Santa Maria Draperis, Kallavi'ye geçince de San Antonio cemaat değiştiği için-, sonra Degüstasyon'da spaghetti veya ravioli, dönüşte Lebon'dan pastalar. Garsonları Rum'du üçü de, aşçısıysa, hiç şaşmaksızın, Bolu'lu. Bugün de Degüstasyon adını taşıyan bir lokanta mevcuttur, ama ayrı bir şeydir.

Edebiyat tarihine girmiş bir lokanta, bir aydın mekânıydı Degüstasyon (bu özelliğini Salah Birs el iyice anlatmıştır zamanında), akşamları nezih bir lokanta-meyhaneye dönüşürdü ve asıl randımanı gecelerden ve Çiçek Pasajı'ndaki bira büfesinden edinirdi. Bu bira büfesine lise öğrencisiyken dadanırdık sık sık, özellikle oğullardan biri, ister Mario ister Pietro, kasaya baktıklarında. Bir duble Arjantin'in parasını verip iki tanesini içmek işten bile değildi, yanına da midye (ama midyelerin parasını biz vermek zorunda kalırdık).

Degüstasyon'daki rakı sohbetleri ünlüydü ama, itiraf edeyim ki, 50'lerde benim dikkatimi çeken edebiyatçılar değil de müdavimlerinden olan Hüseyin Peyda, 'mirim' Salih Tozan ve Asım Nipton gibi Yeşilçamlılardı.

Degüstasyon ve Tokatlıyan Otel. Otel binasının bugün sadece üst katları kaldı, az buçuk, altı bir başka pasaja dönüştürüldü. Pera Palas ve Park Otel ile İstanbul'un en lüks otellerinden birisiydi, çocukken önünden geçer, içerdeki salonlarda, lokantada oturanlara bakar, imrenirdim. Lise yıllarımdaysa ilk kez girdim Tokatlıyan Otel'i'ne, pastahane bölümünden başlayarak, adım adım, belki de biraz ürkekçe yürüdüm. Sonunda ben de kahvemi o masaların birinde içtim, yanına bir pousse cafe, bir cognac katarak ve de caddede gelip geçenlere başka bir rahatlıkla, başka bir hazla, sanki değişik bir kentsoylu boyutundan bakarak. Lise sonrası yıllarda da Cumartesi-Pazar günleri öğlen sonraları 'disco' gibi çalışan gece lokaline de az uğramadım o dönemdeki kız arkadaşım (ki hafif kilolu olduğundan 'twist' yaparken onu havaya kaldırmak oldukça uğraştırıcıydı!).

1940'ların ortalarında Tokatlıyan Otel'i'nin önünde hiç bıkmadan bir aşağı bir yukarı dolanan, kâh içerde pencerelere yakın bir masada oturan, kâh kapının yakınlarında nöbet tutarcasına duran, daima şık ve zarif giyimli, ince bıyıklı bir zat vardı. Otelin ve caddenin müdavimleri ona sırtarak bakarlardı, babam ise her seferinde dudakla-

rını büküp âdeta umutsuzca başını sallardı. Sonradan öğrendim ki o zarif ve ince, orta yaşlı adam bir *courtier de plaisir*, bir 'muhabbet tellalı'ydı ve söylenenlere göre kartvizitinde mesleğini, Fransızca olarak, açıkça belirtmekteydi.

Yine aynı dönemde Tokatlıyan Oteli'nin lokantasında o yılların ünlü müzikçilerinden (ona müzik sanatçısı de diyebiliriz, her telden çalan herkesin sanatçı sayıldığı bu günlere bakarsak), adından daha önce de sözünü ettiğim showman Gregor Gregorian'la tanıştım. O da tipik bir kozmopolit Pera'lıydı, babamın, annemin ve eniştemin eski bir arkadaşı (Gregor'a sık sık Saray Sineması'nın bir salon kadar geniş holünde de rastlamak mümkündü Fikret Adil'le sohbet ederken). Gregor'un bir de yurtdışı macerası vardı; gençliğinde İstanbul'dan Paris'e geçmiş, o dönemin ünlü Fransız caz topluluklarından biri olan Ray Ventura'nın orkestrasında bir başka İstanbullu olan adaşı baterist Gregoire (Coco) Aslan'la birlikte bir süre çalışmıştı. Birinci Gregor İstanbul'a dönmüş, ikincisiyse müzikten sinemaya geçip kel kafası, patlak gözleri ve upuzun yüzüyle birçok filmlerde, ister güldürü ister macera, karakter oyuncusu olarak âdeta uluslararası bir konuma varmıştı.

Karikatürcü Togo'nun her yıl yayınladığı -ve bugün artık çok zor bulunabilen- Beyoğlu'nun ünlülerini sergileyen albümünde Gregor, ince bıyığı, papyon kravatı ve kocaman burnuyla sanatçılara ayrılan sahifede daima boy gösterirdi.

Tokatlıyan, Balo Sokağı, eski karakol (o da iş hanı oldu) ve sokağın başındaki Sam Amca, yok, izninizle karıştırıyorum. Sam Amca ve ilk Amerikan oyun makineleri sonradan geldi, ortaokul öğrencisiyken ve az da paramızı yutmadı. Sam Amca oyun makineleri konusunda bir öncü oldu, lise yıllarımdaysa benzer bir uğrak yerimiz bugünün Vakko'nun sırasında bulunan, iki katlı bir başka oyun salonu oldu. Oraya kızlarla giderdik ve hava basmak uğruna masraf iyice artardı. Ama Sam Amca... başkaydı, öğrencilerle tıklım tıklım dolar, oyun makineleri önünde kuyruklar oluşur, sıra beklenirdi. Sam Amca'da bir de plâk kayıt makinesi vardı, bir telefon kulübesi boyutlarında. Sanırım 75 kuruşa iki-üç dakikalık bir 45'lik doldurdunuz. İlk ve son plâgımı orada doldurdum, şarkı söylediğim ve kendimi Frank Sinatra'ya benzettiğim yıllarda.

Ya Japon Pazarı? Unutulacak gibi mi? Japon Pazarı demek Beyoğlu'nun oyuncak dünyası, oyuncak cenneti demektir...

Eski Pera'nın ve sonraki Beyoğlu'nun oyuncakçılığında Japon Mağazası ve, karşı sırada bulunan, Çocuk Bonmarşesi iki unutulmaz 'oyuncak cenneti' olarak zirvede yarıştırlarsa da, semtin oyuncak dünyasını salt onlarla sınırlandırmamız olanaksızdır; çünkü oyuncağı, daha az sayıda bile olsa, sözünü ettiğim Karlman Pasajı'nda, Yüksek Kaldırım'ın bir iki küçük dükkânında, Hacopulos'taki 'kuklalar hastahanesi'nde ve kurşun asker söz konusu olunca, Yeniçarşı'daki bir dökmhanede de bulmak olasıydı..

İlginçtir ki, çeşitli giyim, züccaciye, ev eşyası reyonları arasında oyuncaklara da yer veren Karlman'ın önceliğini teşkil edip aynı yeri işgal eden Bortoli Kardeşler'in Bon Marche dükkânının (1850-1926) ilanlarına baktığımızda oyuncak diye bir nesne yoktur. Bugünün İstiklal Caddesi'ne de baktığımızda ne ilginçtir ki oyuncak hiç yoktur. Ne oldu? Beyoğlu çocukları artık oyuncaklarla oynamıyorlar mı, ya da bu yeni Beyoğlu'nda oyuncaklara yer ve ihtiyaç mı kalmadı?

Karlman'ın oyuncakçılığı 1926'dan sonra başlıyor, Japon Nakamura ise 1910'larda ilk dükkânını Çiçek Pasajı'nda açıyor, sonradan bugün Hatemoğlu'nun bulunduğu yere geçiyor ve hayatını 1980'de Balo Sokağı'nın başında, yukarıda sözünü ettiğim Sam Amca'nın yerinde, Alman Raymund ailesinin yönetiminde nokt alıyor, iyice ufararak ve çoğu özelliklerini yitirerek.

Japon Mağazası salt bir oyuncakçı dükkânı değildi; adına ve kurucusuna yakışır şekilde Japonya'dan ithal edilen her tür eşyayı sattığı gibi, üst kat balkonunda, galeride karnavalın kutlandığı ve maskeli baloların moda olduğu yıllarda (1930'ların başlarına kadar) karnaval giysileri ve maskeler satar ya da kiraya verirdi.

İstiklal Caddesi'ne açılan geniş, derin, upuzun vitrinlerinde sağda oyuncaklar sergilenirdi: askerler, kaleler, arabalar, tanklar, deniz motorları, boy boy yelkenliler, gemiler, tabancalar, tahta tüfekler, tahta kılıçlar, kovboy şapkaları, asker ve itfaiyeci miğfer ve üniformaları, çeşit çeşit kuklalar, minyatür mutfaklar, buzdolapları ve bunların boylarına uygun mutfak takımları, alçıdan yemekler, meyveler, sebzeler, garnitürlü piliçler, pastalar ve jambonlar. Sağ vitrinin giriş kapısına yakın köşesinde kimonolar, Japon bebekleri, yelpazeler, şemsiyeler ve akvaryumlar sergilenirdi. Sol taraftaki vitrinse züccaciye çeşitlerine, Çin ve Japon porselen takımlarına, ejderhalarla süslü vazolara ayrılmıştı.

Japon Mağazası'nın bir başka özelliği 9 1/2 mm.'lik Pathe Baby sinema (projeksiyon) makineleriydi, her çocuğun rahatça kullanabileceği tipte. Selim İleri, Japon Mağazası'nı hatırladığında yukarıda saydığım oyuncaklara ek olarak taş bebekleri, oyuncak ayıları, tahta evleri, desenli küpleri, kâğıt fenerleri, tırtılları da sıralıyor haklı olarak.

İstiklal Caddesi'nin, Grande Rue de Pera'dan kalma, ikinci çok ünlü ve en uzun ömürlü oyuncakçısı olan Çocuk Bonmarşesi, Japon Mağazası'nın bir rakibi veya alternatifi olarak, caddenin 255 numaralı dükkânında 1930'da kuruluyor. Tam ticari unvanı Beyoğlu Bonmarşesi Oyuncak Sergisi'dir ve oyuncaktan başka şey satmıyordu. İthal oyuncaklardan başka yerli yapımı oyuncaklar da sunuyor ve 1980'lerin sonlarına kadar Rabia Afet Baler tarafından yönetiliyor. Son dönemdeyse yöneticisi ve sahibi Ferdi Baler oluyor.

İlkin Yenicami'de kuruluyor Beyoğlu Bonmarşesi (Çocuk Bonmarşesi), oradan da Beyoğlu'na çıkıyor uzman bir oyuncakçı olarak ve gerilere, özellikle 40'lı yıllara, baktığımızda bir kukla, asker, kale ve 'mekano' hazinesidir. Kukla derken akla ilk gelen de on beş yıl sürele vitrinini şenlendiren, gerektiğinde Noel Baba kılığına giren kocaman palyaço oluyor, etrafındaki daha küçük boydaki palyaçolarla birlikte. Asker derken de Alman malı, topraktan yapılmış, piyadeler, denizciler ve iki parçalı (at ve binicisi) atlı subaylar, bayrak taşıyanlar, yere uzanmış ateş edenler, makineli kullananlar, el bombası fırlatanlar. Ve bunlara ek olarak kaleler, kamyonlar, tanklar, kocaman motosikletler, savaş yıllarının savaş oyunlarının kaçınılmaz malzemeleri.

Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında her şey savaş değildi Beyoğlu Bonmarşesi'nde: yerli malı, tornadan çıkma, parlak renklerle boyalı Kiy Oyunu vardı, bazen insan kalıbında ve bugünkü bowling gibi tahta bir topla devrilen. Birbirine eklenen, vidalanan saç şekillerinden oluşan Fransız 'Mekano' ise eğitici bir oyun sayılırdı -bir çeşit Lego'nun atası- ve onunla köprüler, vinçler, Eyfel kuleleri yapmak, yapabilmek ayrı bir zevkti.

Ve başkaca 'yerli malı' oyuncaklar, kimileri Eyüp'ten gelen, tekerlekli, bir değnekle itilen ve kanatlarını çarpan dev kelebekler, çelik çomak oyunları, hacıyatmazlar, cambazlar ve toplar...

Oyuncaklar dünyasından çıkıp nostaljik gezintimize devam edelim. Japon Mağazası'nı geçtik, sırada gide gide bir dizi sinema salo-

nu vardır: Sümer (bugün Rüya), kısmen yanan ve kapalı olan İpek, Yeşilçam sokağındaki Melek (bugün Emek) ve Ar, sonradan Yeni Ar ve bugün Sine Pop. Bunlara ek olarak bir sinema-tiyatro: Süreyya (Paşa) Pasajı'ndaki (eskiden Halep Pasajı) Ses Tiyatrosu (bugün Ferhan Şensoy tiyatrosu), pasajın sonundaki Almara dansingi ve pasajın girişinde fıstıkçı Nuri, ki aynı zamanda gazete de satardı. Devamında Serkl d'Oryan (Cercle d'Orient) Kulübü, İpek Sineması'nın bulunduğu pasajda, caddede Baylan Pastahanesi ve canlandırdığı yazınsal anılar ve kişiler (ama ben, bunlardan habersiz, Baylan'a sırf limonatasını beğendiğim için giderdim), biraz ilerde Hay Layf (High Life) Pastahanesi, ki Varlık Vergisi'nde Butak pastahanesi oldu, Rum sahibi onu Şehir Tiyatrosu oyuncularından Behzat Butak'a devrettiğinden. Hay Layf'ın bir de Pangaltı'da şubesi vardı, tam dönemecin köşesinde. Azıcık Paris kahvelerini andırırdı, geniş camekânları yuvarlak mermer masaları, sessiz, orta yaşlı, beyaz ceketli, kolalı gömlekli, kibar garsonlarıyla. Ailece Feriköy'deki Latin Katolik Mezarlığı'na gittiğimizde, ister Ölüler Günü'nde, ister bir Pazar günü, dönüştü orada bir mola verirdik.

Süreyya Pasajı derken, aceleden bazı şeyleri atladım. Neredeyse Monsieur Rossi'nin tuhafiye dükkânını unutacaktım. İtalyan asıllı bir aileydi Rossi'ler, yeğenleri Dassira sınıf arkadaşımı. Eniştem Victor Castro Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nın müdürü olduğundan, mantıksal olarak, Süreyya Han'ında otururdu, en üst katındaki balkonlu bir dairesinde ve komşuları Rossi'ler hem alışveriş ettiğimiz hem de ailece görüştüğümüz kişilerdi. Handa bir başka Levanten ailesi de oturuyordu: Bonici'ler. Monsieur Bonici Beyoğlu'nun ünlü bir pedikürist, bir ayak tırnak uzmanıydı. Ölümünden sonra mesleğini yıllar yılı kızı Marcella sürdürdü.

Ve artık tarihsel sayılabilecek İnci Pastahanesi, ününe ün katan, dilden dile dolaşan ve halen bol sayıda meraklısı olan Profiterol'ü. Profiterol'ü her yerde yiyebilirsiniz ama gerçeği sadece ve sadece İnci'de bulunur. Bu da birçok eski müşterisi olan benden ücretsiz bir reklam olsun. Az ilerideyse yıllardır kapalı kalan, bir kalıntıya dönüşen Amerikan Haberler Servisi'nin binası. Daha çok savaş ve savaşı izleyen yıllarda oraya sık sık giderdim hem kitap, dergi karıştırmak hem de ücretsiz olarak belgesel filmler izlemek için, ki bunların arasında en iyi hatırladığım -yıllar sonrası TRT'de bir ara gösterilen- *Why We Fight* (Neden Savaşıyoruz) adlı diziydi, İkinci Dünya Sava-

ş'ını ayrıntılı olarak ele alan, kimi bölümleri Frank Capra ya da John Ford gibi yönetmenlerin imzalarını taşıyan.

Yeşilçam Sokağı, evet, filmci şirketleri, eski garajı (sonradan Pub Kafeterya) ve köşe başındaki Glorya Pastahanesi (bir ara İbrahim Tatlıses'in lahmacun dükkânı, daha önceyse bir börekçi-sandviççi). Yeşilçam sokağı artık bir simgedir, bir dönem Türk sinemasının simgesi ve başlangıç noktası, özellikle Halk Film'in yazıhanesiyle. Ama sadece Türk sinemasının değil, çünkü yabancı film getiricilerinden, İpekçi Kardeşler'in Fitaş kurumu da Özen Film de o sokaktaydılar. Sonra sıra başkalarına da geldi, Erler Film'e, Pesen Film'e, Tual Film'e ve diğerlerine.

Bu ara caddeye dönerken... Elli-altmış yıl önceki İstiklal Caddesi'nde pastahaneler boldu, sonra bir muhallebici furyası başladı, peşinden banka şubeleri türedi ve sonunda, arabesk furyasına paralel olarak, kebabçılar ve lahmacuncular. Gerçi bir ara işkembeciler modası da gündeme geldi ve benim kadar işkembe ve kokoreç, artı zerde, meraklısı olan bir iki arkadaşla işkembecileri turladığımızı anımsıyorum Asmalımescit'ten Balıkpazarı'na, Küçük Parmakkapı'dan taa Feriköy'e kadar. Derken envai çeşit fast food zincirleri kuruldu, hamburger ve çeşitleri moda oldu ve bir kat daha Amerikanlaştık.

Glorya Pastahanesi, tarihe karışmış Lüks ve Saray sinemaları ve bir ara kapanıp sonradan yeni açılan Saray Muhallebicisi. Ağacami'ye vardığımızda ünlü Arşimidis dükkânı, bir başka Rum vatandaşa ait ve Rumeli Hani'nın altında, Rumeli Pasajı'nın sağ köşesinde Beyoğlu'nun, hatta İstanbul'un en önde gelen lokantası: Abdullah Lokantası. O çok ünlü ve dolayısıyla oldukça pahalı lokantaya bir kez girdim, o da Turgut Demirağ'ın davetlisi olarak, Japonya'da bir sinema-televizyon dergisinin sahibi olan (muhabirliğini yaptığım) Amerikalı bir sinema yazarını ağırladığımızda. Abdullah Lokantası sonradan, Boğaz sırtlarına taşındı, oradaki lokaline galiba bir iki kez de gittim Annie ve Ersin Pertan'la.

Pasajın girişinde 60'lı yılların başlarında sık sık ziyaret ettiğim bir küçük dükkân vardı, 8 mm.'lik filmler kiralayan ya da satan. Oradan filmler alıp ister kendime, ister daha bebek olan kızım Sandra'ya, isteyen komşulara film gösterileri düzenlerdim, sinema kültürleri artsın diye. Hem de ne filmler! Bol sayıda Laurel ve Hardy filmleri, Charles Chaplin'in unutulmaz yapıtları, Buster Keaton ve Harold

Taksim Bahçesi'nde.

Lloyd'dan örnekler ve klasik korku filmleri Bela Lugosi'nin *Dracula*, Boris Karloff'un *Mumya'sı* gibi.

Sıradan yarı tütüncü yarı kitapçı, zaman zaman yabancı sigara kaçakçısı ve hafiften tefeci Ermeni yaşlı Madam'ın loş, karışık, tozlu dükkânı. Kimi zaman eski, tozlu kitaplara bakmak için giderdik,

kimi zaman da Amerikan sigarası almak için daha çok Feyzi Tuna'yla.

Ya sonra? Belleğimde bir Mullen Ruj kaldı ve yanındaki fırın. Mullen Ruj ilkin bir saz salonu olarak çalıştı, sonra koltukları hasırdan olan bir sinemaya dönüştü. Bugün yerinde Fitaş Pasajı ile Fitaş ve Dünya sinemaları yükseliyor. İyi anımsıyorum ki sinemalarını o yerde inşa etmek isteyen İpekçi Kardeşler fırının da bulunduğu dar binayı alabilmek için uzun süre uğraşılar. Giderek bir zamanlar Beyoğlu'nun en zengin kitabevi, Ziyat Ebuziya'nın kurduğu Gen Kitapevi, çeşitli dillerdeki yayınları ve bol kırtasiye malzemeleriyle.

Geldik Fransız Konsoloslugu'na, Fransız Kültür Merkezi'ne, Fransız Papillon Okulu'na (bugün Papillon, Pierre Loti adıyla Postacılar Sokağı'na taşındı, Saint Louis Manastırı'nın büyük bir kısmını işgal etti) ve Taksim meydanına...

Taksim meydanı, Kristal Gazinosu, eskiden Majik olan Taksim sineması, oto parçacıları, tarihi kışla, ilk stadyum, Taksim bahçesi, havuzunda kırmızı balıklar, ortasında müzik köşkü ve Taksim Belediye Gazinosu, yaz aylarında açık bölümünde sahneye çıkan Nilüfer Aydan-Yılmaz Duru ikilisi, eksik olmayan mevsimlik İspanyol şarkıcısı ve 1950'lerin başında şov yapan, *Drakula İstanbul'da* (1953) filminde oynayan ve bir Yılbaşı Balosu'nda birlikte dans etmek mutluluğuna eriştiğim sarışın ve şuh Avusturyalı Annie Ball. Taksim Belediye Gazinosu'na, lise yıllarında, Pazar öğlen sonraları kızlarımızla dans etmek için de giderdik, ama en çok tercih ettiğimiz Roberto Lorano ve orkestrasının şov yaptıkları Büyükdere'deki Beyaz Park'tı.

Taksim'den sonra anılar, anılardan doğan görüntüler iyiden iyiye bulanıyor, çünkü Taksim bayağı uzak geliyordu ilkokul ya da ortaokul çağındaki bir çocuğa. Bugünün Divan Oteli'nin karşısında İtalyan Del Piano'nun Fiat garajı ve yedek parça dükkânı, Divan'ın sırasında Ermeni mezarlığının bitmez tükenmez duvarı ve o da tarihe karışan, Fransız Louis Pasteur Hastahanesi. Aynı sırada sonradan Spor ve Sergi Sarayı'nın inşa edileceği alan ve zaman zaman orada düzenlenen ilk İstanbul sergileri, ilk fuarlar ve panayırılar (ama Galatasaray Lisesi'nin bahçesinde ve binasında düzenlenen ilk sergileri anımsıyorum, tıklım tıklım).

Karşı sırada Saint Esprit (Kutsal Ruh) katedrali, Notre Dame de Sion Fransız okulu, arka sokakta Vatikan temsilciliği ve karşı sırada,

bugünkü Radyo Evi'nin arkalarında, yeşil bir tepecik üzerinde yükselen bol ağaçlı Belvü (Belle vue = Güzel manzara) gazinosu ve birahanesi.

Şimdi birahane derken pek tabii ki akla Bomonti bira fabrikası ve umuma açık bahçesi geliyor, fıçı başında yapılan kalabalık aile toplantıları, evde hazırlanan çeşit çeşit yemekler ve mezeler, börekler ve dolmalar, salatalar ve köfteler. Biraz ötesinde de İtalyan Salesiani okulu, manastırı ve küçük kilisesi var. Oralara hep 1 Mayıs günü giderdik ama sadece Bahar Bayramı'nı kutlamak için.

Ya ilerisi? Şişli meydanında cami, Fransız La Paix Hastahanesi -ki bir ara dayım Michele orada kaldığında bir iki kez ziyaret ettim ve oldukça gerildim-, Mecidiyeköy'deki dutluklar ve eski Boğaz yolu... Eniştemin ilk Fiat arabasıyla her Pazar günü kat ettiğimiz Boğaz yolu ve 'tehlikeli' Hacı Osman Bayırı. Araya Belgrat ormanından ve bentlerden görüntüler de karışıyor ama onlar esas konumuzdan çok uzak kalıyorlar.

Bu uzun gidişin bir de dönüşü vardır, ama Boğaz yolundan değil de yine Taksim meydanından başlayacak ve caddenin sağ tarafını izleyecek bir dönüş. Çıkış noktamız olan Asmalımescit sokağına doğru yolculuğumuza başlamadan Taksim meydanına ve oradan açılan birkaç yola bir göz atalım. Örneğin, Dolmabahçe'ye inen Gümüşsuyu'na. Sanırım eskilerden yok olan tek önemli şey (Alman konsolosluğu, Japon konsolosluğu, askeri hastahane, Rus lokantası yerlerinde, ek olarak bir iki Çin Lokantası var ve de Gümüşsuyu'na yerleşmiş olan Fişer (Fisher) Lokantası) 1977'de kapanan Park Otel oldu, pastahanesi, lokantası ve ünlülerin rağbet ettiği barıyla, bir de tarihe yerleşmiş olan Cennet Bahçesi. Cennet Bahçesi'ne daha çok lise yıllarımızda giderdik, hem temiz hava almak hem de manzaradan yararlanmak için. Üst kısmı lokanta olarak çalışıyordu, alt kısmıysa çay bahçesiydi. Oraya ailece gittiğimizde muhakkak ki Sacre Coeur (Kutsal Kalp) kilisesine de uğrardık.

Park Otel'in sahibi Bay Aram, eniştem Victor Castro'nun arkadaşlarından biriydi ve zaman zaman ya pastahanesine uğrar ya da lokantasında bir şeyler yerdik. Pek müdavimi olduğumu söyleyemem. 60'lı yılların ikinci yarısında, film çekimleri yüzünden çokça girip çıktım (resepsiyonda annemin bir arkadaşı görev görüyordu), zaman zaman Feyzi Tuna ve Şeref Gedik'le barın balkonuna oturup içkiler yudumladım ama, galiba, son ziyaretim 70'lerin başlarında ol-

du; bir masayı o dönemde Halit Refiğ'in eşi olan Eva (Abrahamson) Bender ve Yaşar Kemal'le paylaştım (ama Yaşar Kemal'e İstiklal Caddesi'nde rastladığımda alışverişlerine de katıldığım oldu!).

Ya Sıraselviler Caddesi? Orada da, çok kalın çizgilerle, pek göze batan ya da anıları rahatsız eden değişiklikler bulamıyorum. Bir eski bina gitti, yerine bir yenisi yükseldi, bir dükkân kapandı başka biri açıldı, kimi eski binalar otele dönüştü. Metin Akpınar'ı, Zeki Alasya'yı, Kemal Sunal'ı ilk kez sahnede gördüğüm Haldun Taner'in Devkuşu Kabare Tiyatrosu da artık tarihi bir anı.

Alman Hastahanesi yerinde, İlk Yardım da öyle, ama çehre değiştirdi, daha işlevsel oldu. Göçen daha çok oranın sakinleri oldu, doğal olarak, orada kümeleşen bir dizi Levanten, çoğu İtalyan aileler. Sıraselviler'de, bahçe içi iki katlı ahşap bir evde (galiba daha önce de sözünü ettim) Marcello Peretti'nin ailesi oturuyordu, eşi annemin bir başka kuzeniydi ve ortaokulda, sonra da lisede iki kızı, Mafalda ve Yolanda, oyun arkadaşlarımdı. Bitişikteki bir başka bahçe içinde tek katlı evdeyse bir başka tanıdık oturuyordu, Fea Film şirketinin ortaklarından, eski filmcilerden Emin Enis Aytan.

Dönüşü artık sadece bir kısmı ayakta duran Tarlabası'ndan da yapabiliriz, ama belleğimde, doğrusu Tarlabası'na ait pek bir şeyler kalmadı. Sınıf arkadaşım Consoli'nin evini anımsıyorum Ağacami sokağının karşısındaki sokakta, Hamalbaşı'da anneannemin bir arkadaşının, Virginie Teyze'nin, oturduğu ev az çok gözlerimin önüne geliyor ve galiba bu kadar. En iyisi yine İstiklal Caddesi'nden bir dönüş kaydetmektir.

Galiba biraz topografyaya kaçtık ama... olsun.

Yeniden Taksim meydanı.. The Marmara Oteli'nin yerinde eskiden bulunan İstanbul Kulübü ve ilk Ankara Pazarı; Kazancı Yokuşu'nun sağ köşesinde, eski Taksim Sineması'nın karşısında tarihi Eptalipos Kahvesi (bugün Burger King) ve kahvede iki masayı yan yana koyup, kurşunkalemle iki ayrı senaryo yazan ve çekime yetiştiren Bülent Oran.

İyi de sonrası? Eski bir pastahane (ne hikmetse pastahaneleri unutmuyorum) halen yerinde duruyor, eskilerden kalma çok ünlü bir başka lokanta, Hacı Baba ve Rum Aya Triyada, Kutsal Üçlü Kilisesi'nin bahçesine bakan balkonu. Sıradan alt kısmı giden (bugün Megavizyon) yukarılara, balkonlarına sığınıp ikiye ayrılan Lale Sineması, yıkılan Yıldız Sineması, Rumeli Han'ın karşısında uskum-

ru dolmaları ve 'topik'leriyle ünlü bir Ermeni mezeci, onun yerini alan Ermeni gazete bayii Süren Kardeşler, daha aşağılarda Saray Muhallebici'si'nin karşısında votkalı biraları ve sosisli sandviçleriyle ünlü Atlantik, Alkazar Sineması ve Nisuzaz (Niçoise).

Atlantik ünlüydü, bir ara işletmesi Saray Sineması'nın büfesini de işleten eniştemin kardeşi Baki Kastro almıştı. Çoğu zaman hınca hınç dolu olduğundan omuz omuza dururdunuz, biracılar orayı kaçırmazlardı ve her türden sandviçleri artı yaprak ve midye dolmaları gerçekten lezzetliydi. Alkazar Sineması yerinde kaldı ama restorasyondan geçirildi, içi gitti, dışı kaldı ve biz eski müdavimleri için havasından çok şey kaybetti, anonim oldu. Edebiyat tarihimizin âdeta bir parçası olan, Rus kökenli bayan garsonları, orta masalarını süsleyen seçkin hayat kadınlarıyla nam salan Nisuzaz ise anılarda yaşıyor. Hacıbekir lokumları ve badem ezmeleriyle eski yerinde, ama ya Anadolu Pasajı ve pasajı âdeta boydan boya işgal eden birahane?

Bornovalı Hanı (Atlas Sineması'nın bulunduğu han) bütün ihtişamıyla ayakta aına... Atlas sinemasının girişi ve salonu pasaj oldu. Eskiden hanın avlusuydu ve annemin anlattığına göre, oradan atlı arabalar çıkardı caddeye. Sıradan mücevher dükkânı Franguli, eski Şık Sineması, Tornacıbaşı Sokağı'nın başında Hasan İtiryat Deposu ve ünlü kolonyaları. Şık Sineması'nın yanında, bahçe içinde (düşünebilir misiniz, İstiklal Caddesi'nde bir bahçe?) bir birahaneyi hayal meyal anımsıyorum. Acaba eskilerden hangi Peralı ailenin özel otele, malikânesiydi?

1930'ların başında caddede bir Wagons-Lits Cook Ajansı vardı, sonra Banca Commerciale Italiana'nın Beyoğlu şubesi oldu. Çocuk Bonmarşesi'ni anlattım. O uzun süre dayandı, ama Kanzuk Eczanesi (Degüstasyon'un karşısı), İstiklal Caddesi'nin en büyük ve işlek eczanesi yer değiştirdi, Ağacami'ye göç etti, CKM kumaş mağazasıysa bir banka oldu.

Galatasaray'da bugün Yapı ve Kredi'nin işgal ettiği blokta Olivo Hanı yükseldi; çift girişli, avlulu, iki ayrı binadan oluşan ve bunları birleştiren demir merdivenler ve köprüler. Çocukluğumda sık sık girip çıktığım Olivo Hanı'nda annemin terzilerinden biri olan, Rum ve sarışın, dolgun vücutlu, bol dekolte Aspasiya'nın atölyesi bulunuyordu.

Hanın altındaki dükkânlar arasında, meydana açılan tarafta da bir berber ve spor malzemesi satan bir dükkân anımsıyorum ve tam

köşede Cohen Kardeşler'in gazete-sigara dükkânı. Ufacık, bir kişinin zor sığabileceği bir yerdi. Cohen'ler iki esmer kız kardeşti, biri evli, diğeri bekâr. Evli olanı aksi, bekâr olansa güler yüzlüydü. Zaman zaman evli olanın kocası da görünürdü, minnacık tezgâhın arkasında. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda babam oradan özellikle Alman *Signal* ve İtalyan *Tempo* Nazi-Faşist dergilerini alırdı. Satanlar-sa, işe bakın, Museviydi!

Olivo Hanı'nı geçerken Üç Fil Mağazası vardı, yün, iplik satan ve şapka, eldiven konusunda uzman Ma Jönes (Ma Jeunesse, Gençliğim). Sıradan giderken Beyoğlu'nun en tanınmış, çeşidi en geniş ve kaliteli olan lüks biblo dükkânı Angelidis. Lise yıllarımda, sigara içmeye başladığım dönemde vitrini önünde durur, sigara tabakalarına, çakmaklara, pipo takımlarına uzun uzun bakardım. Ve bakmakla yetinirdim, çünkü Angelidis'in fiyatları finans kaynaklarımla pek uygun düşmezdi. Uzun yıllar geçti ve sanırım 70'li yıllarda, Angelidis Şişli taraflarına göç etti. Angelidis'in sırasında bir başka o kadar ünlü mefruşat mağazası, Lazzaro Franko ve bir kilise; geniş avlusu, Gotik mimarisi ve etrafındaki binalarıyla bana hep Firenze'yi hatırlatan San Antonio basiligi. Evet, San Antonio'yla ilgili çok anılarım var gençliğimden kalma, orada evlendim, çocuklarım orada vaftiz edildi. İlkokul öğrencisiyken din derslerimi orada aldım, her Cumartesi öğlen sonrası, bir ara koroya da katılmam söz konusu oldu ama son anda paçayı kurtardım. Zaman zaman uğradığım oluyor ama kilisede dua etmek için değil, değerli dostum Peder Luigi'yi ziyaret etmek için.

San Antonio'nun bitişiğinde bugünkü self-servis Afacan'ın yerinde, adını unuttuğum bir çorapçı, yanında 1988'de kapanan Banco di Roma'nın Beyoğlu şubesi ve Nuruziya (eski Polonya) sokağından sonra kırtasiyeci Çituris, biraz ileride bir başka kırtasiyeci ve çerçeve uzmanı olan Alman Fruchterman, iki yıl önce uzun bir yaşantıdan sonra kapanan (bugün yerinde McDonald var) eski, hatta çok eski Şark Muhallebicisi, Yugoslav göçmeni sahipleri, Tito'nun Mareşal olup Yugoslavya'nın başına geçmeden önce bir süre İstanbul'da kaldığında muntazaman işgal ettiği masa ve kahvaltısını orada alan, günlük gazeteleri orada tarayan Said N. Duhani'nin anısı yaşamakta.

Çocukken ya ailece ya babamla Şark Muhallebicisi'ne sık sık giderdik, babam Duhani'yle selamlaşır, bir iki laf ederdi. Duhani yanında hep gazeteler, kitaplar bulundurur, yazar kimliğiyle beni etki-

lerdi. Bir gün babama, dayanamayarak, "Bir gün ben de onun gibi bir yazar olacağım," dediğimi iyi hatırlıyorum. Ama o muhallebici dükânında başka anılar da vardır... Örneğin *Batı Yakasının Hikâyesi* ("West Side Story", Robert Wise, 1961) filminin çıkışında orada oturup Tuncan Okan'la kaç yıldız vereceğimize dair tartışmamız. Postacılar sokağından komşularımdı Şark Muhallebicisi'nin sahiple-ri, bense bir hayli eski müşterileriydim. Gümüşsuyu'na taşınmadan önce haftada en az iki kez öğlen vakti uğrar, yemek yerdim ve bazen Metin Erksan'la karşılaştık orada.

Sıradan ... Singer dikiş makinalarının temsilcisi ve ondan önce -burada galiba sırayı biraz karıştırmışım- Nuruziya sokağının başın-da Dekorasyon mobilya galerisi olacak. Dekorasyon, vitrinlerine az eşya koyardı (cephesi koyu yeşildi, vitrinlerinin iç döşemesiye daha açık bir yeşil tonda), örneğin işlemeli, brocard döşemeli bir kol-tuk, sedef kaplı bir orta masa, stil bir dolap, bir dressuar gibi. Her şey antikaydı, en azından öyle görünüyordu ve gerçek olanları sahte olanlardan ayırabilmek oldukça güçtü. Bir kısmını, Psalti Mobil-ya ve Dekorasyon'da bir ara birlikte çalıştığım, profesör unvanlı, be-reli, ince beyaz sakallı, uzun saçlı bir İtalyan dekoratör ve ressamın elinden çıkmaydı (o da Postacılar Sokağı'nın Glavani Apartıma-nı'nda oturuyordu). Yeni yapıları eskitmekte gerçekten uzmandı ve Psalti'de çalışan Manol usta ondan bir hayli şey öğrenmişti, özellikle yeşil boyayla pas lekelerini yapmayı, yaldızları eskitmeyi.

Nuruziya sokağının sol köşesinde, Dekorasyon'un altında Pala-maris Basımevi bulunuyordu. Şirin, şakacı ve hesabını çok iyi bilen bir kambur olan Palamaris, hem babamın arkadaşı hem de o dönem sinema dünyasının yakından tanıdığı, işbirliği yaptığı bir matbaacıydı. Palamaris hem başlıca sinemaların biletlerini, hem de programla-rını basardı.

Öyle, çocukluğumda ve gençliğimde sinemalar müşterilerine, gös-terilen filmin özetini sunan, oyuncularla ilgili bilgiler taşıyan iki, ba-zen dört sayfalık programlar dağıtırlardı yer göstericilerin eliyle. Ama (bu nostaljik bir yaklaşımdır) o zamanlar, o festivalsiz zamanlar, sine-maya gitmenin, hatta sinema işletmenin bir ciddiyeti, bir adabı, bir kültürü vardı her iki tarafta da uygulanan ve yer göstericileri ciddi ele-manlardı. Sinemanın düzenini temin ederlerdi. Daima bakımlı, kimi sinemalarda üniformalı ve eldivenliy-diler. Kadın yer göstericilerse ter-cihen siyah giyinirlerdi ve saçları hep kuaförden çıkmaydı.

oldugundan ondan da alışveriş yapardık -sahibi dazlak kafalı bir Arnavut'tu-, daha çok kuru pasta ya da çörek türünden. Annean-nem onunla pek geçinemezdi, sattığı malların tazeliginden hep şikayet eder, adamla kapışardı.

Geldik tarihi bir sokağa, Postacılar Sokağı... Otuz altı yıl yaşadığım Glavani Apartmanı, çoktan kapalı olan Terra Santa (Kutsal Topraklar) kilisesi, Santa Maria Draperis'in arka tarafı, eskiden Saint Louis okulu ve manastırı, bugün Pierre Loti Lisesi ve Protestan Kilisesi. Postacılar Sokağı ve Glavani Apartmanı'nın 13 nolu dairesi benim için sonsuz anılarla dopdoludur, kimi acı kimi tatlı, ama burada bunları anlatmanın ne anlamı var ki?

Geçelim ve İstiklal Caddesi'nden yolumuza devam edelim. Bir zamanlar sokağın sağ köşesinde Akbank'ın işgal ettiği bina duruyordu, bugünse orası Borusan'a ait. Biraz ilerdeki eczane Tünel'e, İsveç Konsoloslugu'nun karşısına transfer oldu. Bugün Afacan self-servislerin sahip olan komşularımın işlettiği muhallebicinin yerinde bir başka self-servis ve Santa Maria'nın, caddenin en eski kilisesinin ön cephesi, kiliseye inen merdivenleri. Yanındaysa caddenin en eski dükkânlarından biri olan bir korseci.

Sıradan, Narmanlı Yurdu'nu terk edip yeni bir mekâna yerleşen Rus Elçiliği, bugün Beyoğlu Belediye sergi salonunun yerinde bir antikacı. Giderek Richmond Otel'i'nin yerinde bir pasaj, köşesinde Kütahya satış mağazası, yanında bir ayakkabı dükkânı (bir defasında Yaşar Kemal'le caddede gezinirken o dükkândan ayakkabı aldığını iyi anımsıyorum), pasajda bir çiçekçi (aynı zamanda nikâh şekerleri de temin ederdi) ve pasajın içinde bir lokanta, Baba Pari'nin işlettiği ve müdavimi olduğumuz Şato Lokantası (Atıf Yılmaz'ı ilk kez, bir çekim esnasında Şato'da görmüş, çizimlerle süslü, kamera hareketlerinin işaret edildiği kocaman senaryosuna hayran olmuşum). Karşı sıradan Kumbaracı Sokağı'nın başına transfer olan Lebon Pastahanesi ve yokuşun başlarında Mazarakis Kitabevi. Kitabevlerine gelince Kumbaracı'dan Tünel Meydanı'na kadar dizi halinde sıralanıyordı: Hachette Kitabevi (eskiden Librairie Mondiale, bugünse Dünya kitabevi), Alman Kitabevi, Kitabı Mukaddes ya da The Bible Society ve İsveç Elçiliği'nin sol köşesinde, sonradan yıkılan bir binanın altında Kohen Kardeşler Kitabevi (bu kitapevi zamanla Tünel Pasajı'na nakledildi ve halen faaliyetini sürdürmektedir), Narmanlı Hanı'nın altında İngiliz Kitabevi.

Bütün bu kitapçevlerinin arasında hiç kuşku yok en önemlisi ve aynı zamanda en zengini Hachette'di, çocukluğumun, gençliğimin, orta yaşlığımın kaçınılmaz uğrak yeri, kapanıncaya kadar. Kitabevinin ortasında dergilerin, yeni çıkan kitapların sergilendiği, bilardo masalarına benzer, tezgâhlar; solda, girerken, kırtasiye bölümü, sağdaysa vezne ve annemle her defasında sohbet eden esmer veznedar kız (sonradan evlendi, Gen Kitabevi'ne ortak oldu kocasıyla). Dipte bir asma kat vardı, ofis olarak kullanılan, altında da camlı kapılı bir depo kısmı.

Önceki dönemin Grande Librairie'de (Büyük Kitabevi) başka şeyler de vardı: lüks kırtasiye, Paris'ten ithal edilen ofis malzemeleri (kitabevinin merkezi zaten Paris'teydi), bayanlar için özel bir okuma salonu ve en son moda dergileri, 2000 ciltlik bir ödünç kitap servisi, bir hediyelik eşya ve takı bölümü ve de çok özel Unic Pen markalı dolmakalemleri.

Bir fiş doldurmakla dünyada yeni çıkan yayınların listelerini, broşür ve kataloglarını edinmek mümkündü ve Büyük Kitabevleri'nin şubeleri Galata'da, Kadıköy'de, Büyük Ada'da, Sirkeci ve Yeşilköy'de hizmet görürlerdi. Galiba o yıllarda Beyoğlu'nda yaşayanlar daha çok kitap, dergi ve gazete okuyorlardı?

Bugün Tarık Zafer Tunaya (eskiden Beyoğlu Evlendirme Dairesi) Kültür Merkezi'nin bulunduğu sokağın başında, Dört Mevsim Lokantası'nın yerinde, ünlü Süreyya fotoğraf stüdyosu ve vitrininden hiç eksik olmayan Atatürk portresi vardı.

Karşı sıraya baktığımızda: Narmanlı Yurdu, kürkçü Giorgio Mandel, Rum kitapçısı Miltiadis ve Hachette'in karşısında, halıcının bitişiğinde, daracık bir başka kitabevi, Rus Kitabevi. Devrimden kaçan bir Beyaz Rus tarafından işletiliyordu, İstanbul'un, Beyoğlu'nun kalan Ruslarına kendi dillerinde kitaplar kirayla verildi. Fransızca kitaplar da bulunurdu, annem oradan daha çok, 'hizmetçi romanları' dediğim Max du Veuzit, Delly gibi yazarların romanlarını alırdı.

Tünel Meydanı'na geldik. Solumuzda Galata'ya, Karaköy'e inen, eskilerin kullandığı adla Yüksek Kaldırım ya da Galip Dede Caddesi sahafları, pulcuları, müzik aleti ve nota satan dükkânları (örneğin Papaghiorghiu) ile ünlü mekânları. Hoş, ünlü olan bir de Kemeraltı vardı, ancak o taraflara, yani oradaki umumhanelere pek gittigimi anımsamıyorum. Gençliğimizde Abanoz Sokağı'nın kızları bize ye-

terdi, Kemeraltı'ya ya da Zıba Sokağı'na gitmek biz kentsoylu çocukları için oldukça aşağılanmak gibi bir şeydi. Her neyse...

Tünel Meydanı'nın sağında Galip Dede Sokağı'nın köşesinde bir başka ktabevi, Serghiadis Kitabevi, özellikle Rumca yayınlar satan, bugünkü Gramofon'un yanında. Gramofon'un yerinde daha önce bir kırtasiyeci bulunuyordu ama ya ondan önce? Artık hatırlamıyorum. Devamında pek tabii ki İstanbul'un ilk metrosu (faaliyete girdiğinde ilkin hayvanları taşıdı, sonra sıra insanlara geldi). Karşı sırada, uzun yıllar boyunca, Kodak ve Tünel geçidi Rus Pastanesi, berberi ve babamın şarap ve likör dükkânıyla bugünün Beyoğlu uzmanı ve arşivcisi Behzat Üsdiken'in ünlü terzi babasının dükkânı. Köşede Rum bir gözlükçü vardı, çok bilinen, ilk gözlüklerimi ondan aldığımı biliyorum da adı tûmden belleğimden silindi.

Sonra... Altıncı Daire olarak bilinen bugünün Beyoğlu Belediyesi ve Büyük Hendek. Ensiz Sokak'taysa İtalyan Hastahanesi baş doktoru Dr. Violi. Dr. Violi ve bir zamanlar Aydın Tezel'in büyük aşkı olan kızı, esmer güzeli Rosetta.

Galip Dede'den aşağılara inerken tabii ki Galata Kulesi, bütün gizemleriyle. Hangi gizemleri mi? Ortaokulda iken bilmem nereden ya da kimden Mamboury'nin bir İstanbul rehberi edinmiştim (sanırım Pasquale'nin babasından) ve iyice kendimi İstanbul'un tarihine kattırmıştım. Bu konuda favori mekânlarımdan birisi de Galata Kulesi'ydi ve sık sık giderdim, bir iki arkadaşla birlikte. O zamanlar asansör yoktu, iç ışıklandırma da yoktu, tepeye kadar çıkan dar ve kaygan, korkuluksuz basamaklar vardı ve elimizde bir mumla, nemli duvarlara tutunarak çıkıyorduk. Bir maceraydı işte, tarihle bir karşılaşma ve bir heyecan kaynağı...

Çocukluk anılarıma, yani elli-altmış yıl öncesine döndüğümde, gerek Taksim'in gerekse Tünel Meydanı'nın ötesi biraz flulaşıyor, genel ve geleneksel güzergâhın bir nebze dışında kaldıklarından. Çok mu dışında? Aslında o kadar değil de biz Beyoğluluların kalbi çokça İstiklal Caddesi'nde çarpıyordu, ötesi ve gerisi ayrıntı gibi kalırdı. En iyisi Asmalımescit'e dönüp oradan, yeniden Tepebaşı'na ve Meşrutiyet Caddesi'ne sapmaktır.

Pera Palas, Beyoğlu'nun bir simgesi olarak, yıkılmaz bir abide gibi yerinde, Corpi Ailesi'nin eski malikânesi olan bugünün Amerikan Elçiliği de öyle (elçilikler, kiliseler ve kimi pasajlar ne yıkılır ne de yer değiştirilir, olan diğer binalara oluyor). Ama karşısında

bulunan bahçeli birahanenin (o da bir Alman birahanesiydi, ki ondan annem ve büyükbennem söz ederlerdi) yerinde bir otel yükseliyor. Birahane ve Meşrutiyet Caddesi derken Kohut Birahanesi unutulur mu hiç? Annem ve babamla giderdik, caddeye bakan bir masaya yerleşirdik. Ben gazoz içerdim ama o tadı halen damağımda kalan bol kırmızı biberli, gerçek kaşar peynirli, fırından çıkma sandviçlere fena dadanırdım. Karşı sıradaysa Fransız kulübü Union Française vardı. Oraya çocuk baloları, Noel ya da Yılbaşı baloları için gidilirdi daha çok. Son olarak Union Française'e 1980 yılında gittim, Türker İnanoglu'yla birlikte, Aziz Nesin'le buluşup filme çekeceğimiz Zübük romanının telif hakları konusunda anlaşmak üzere.

Ve Casa d'Italia ya da İtalyan Kulübü toplantıların, gösterilerin yapıldığı geniş salonu, üst katlardaki İtalyan Kültür Merkezi, zengin kitaplığı ve bir zamanlar voleybol oynadığımız spor salonu. Oradaki savaş yılları toplantılarını anlattım, orada film izledim ve orada sahneye çıktım, bir grup arkadaşla düzenlediğimiz bir toplulukla De Benedetti'nin *Gli ultimi cinque minuti* (Son Beş Dakika) oyununu sahneledik. İlginç bir rolüm vardı, aldatılan bir koca ve asabi olduğumdan bol bol sigara içiyordum.

Casa d'Italia'nın karşısında bugün Mercure Oteli'nin yükseldiği yerde kocaman bir apartman bulunuyordu. İçini bilmiyorum ama altında bir barın ve kocaman pastalar imal eden bir fırının bulunduğunu unutmadım.

Dar-ül Bedayi ya da Şehir Tiyatrosu çoktan yıkıldı, yerini Tüyap Fuar Merkezi aldı, oysa ki başlı başına bir Türk Tiyatrosu müzesiydi. Bugün Tüyap'ın bulunduğu yerde Garden Bar'ı ve bahçesi faaliyetliydi, Fikret Adil'in ayrıntılı olarak anlattığı. Bar kısmını bilmiyorum ama yaz aylarında gösterilerin yapıldığı açık hava bahçesini biliyorum. Zaman zaman oraya ailece gider, bir şeyler içerdik, bazen de akşamları temsilleri izlerdik. Birini iyi anımsıyorum: İstanbul'a her yıl gelen Macar Tanaşa Rövsü'nün bir temsili ve çilinginca Çardaş dans eden bir dizi sarışın kızlar.

Tepebaşı bahçesinin öbür ucundaki eski Anfi Tiyatrosu, sonradan Komedi Tiyatrosu da tarih kitaplarında kaldı. Bir Baudouin Apartmanı, onarılmış şekliyle yerinde duruyor, bir işyeri, iş hanı olarak, oysa ki kimler kimler oturmamıştı orada, tanıdıklar, dostlar ve başkaca Levantenler.

Karşı sırada da sahibi babamın arkadaşı olan bir şarap ve likör dükkânı vardı, Mason Locası'nın tam bitişiğinde. Şarap da imal ederdi ve Fransız 'cognac'ları ithal ederdi (ya da Tekel ithal ederdi, o da satardı). Asmalımescit'te oturduğumuzda şarabı hep Do-na'dan alırdık, Kallavi Sokağı'na geçtiğimizde de şimdi adı aklımda olmayan bu dükkândan. Yoksa bizim evde çok mu alkol kullanılırdı? Doğrusu pek değil ama, eski alışkanlığından olsa gerek, babam evde bir iki şarap şişesi, bir iki likör, 'cognac', 'vermuth', rakı her zaman bulundururdu. Ne de olsa İtalyandık ve bir kadeh kırmızı şarap olmadan ne bir makarna (pasta asciutta) ne de bir rostonun gerçek tadına varabilmek pek mümkün değildi.

Şimdi Tepebaşı derken Cumhuriyet Gazinosu'nu unutmamak gerekiyor. Altta olan bar ve gece kulübü kısmını çok geç keşfettim, 60'lı yıllarda, o da çekimlerden dolayı, ama yazın açık olan, kimi zaman sinemaya dönüşen üst kısmına, bahçesine sık sık gittiğim oldu, ya bir şov izlemek ya da bir film için.

Atlaya zıplaya, bazen düzenli bazen düzensiz bir şekilde, 30'ların, 40'ların, kısmen 50'lerin İstiklal Caddesi'ni, eski Grande Rue de Pera'yı dolaşmış olduk bir süre, araya sonraki dönemleri de karıştırarak. Kopuk oldu, eksik oldu, fakat, inanın, hiç de kolay olmadı.

Eskiden Cadde şöyleydi böyleydi, ya şimdi? Şimdi Cadde'ye çıktığımda (Akyol Sokağı'nın başındaki duraktan bir taksiye binip Galatasaray Meydanı'nda iniyorum) eskiyi hiç düşünmüyorum, çünkü düşünsem de düşünmesem de ne değişir?

İstanbul değişti, büyüdü, dağınık bir büyük kent oldu. Kültür renkleri, bir iç kültür olarak, çoğaldı, varoşlar da öyle ve bu varoşlar için Beyoğlu ve İstiklal Caddesi öyle görünüyor ki halen bir çekicilik taşıyor, Cumartesi ve Pazar günleri caddeyi tıka basa dolduran kalabalığa bakılırsa. Türkiye nüfusunun yüzde 70'i gençlerden oluşuyor, bu da çok iyi, İstiklal Caddesi'yse neredeyse yüzde 100 oranında gençtir. Niye geliyorlar? Değişik olduğu için desem doğruyu söylemiş olmam, Beyoğlu artık anonim oldu, mimarisiyle, sinemalarıyla, kafeleriyle, her şeyiyle. Bir adı kaldı eskiyi ve eskinin tatlarını çağrıştıran, başka bir şey de yok. Bir alışveriş merkezi muhakkak, bir eğlence merkezi ve bir kültür merkezi, festivallerden kitapçılara ve sinemalardan kültür merkezlerine. Sanırım sorun ya da nostalji çoktandır halledildi, gerisi edebiyattır, anılardır, kimi zaman da abartılardır.

Beyoğlu değişmeyecekti de kim değişecekti? Diğer büyük kentlere bakın, onlar değişmediler mi? Değiştiler ama bazı şeyleri korumayı bildiler, bir kimliği ya da tarihsel bir dönemi kanıtlayan şeyleri. Biz yapamadık ve bu gidişle yapamayacağız, çok geç kalındığı için.

Evet, halen Beyoğlu'nda geziyorum ama bir alışkanlıktan dolayı. Haftada en azından iki ya da üç kez Akyol Sokağı'nın durağından bir taksiye binip İstiklal Caddesi'ne çıkarım, ister oralarda görülecek bir işim olsun ister olmasın. Buna alışkanlık deyin ya da gereksinim. Alışkanlıksa diyecek bir şey yok, ama gereksinim kategorisine sokarsak durup düşünmek gerekiyor. Bilindiği ve burada anlattığım gibi hayatımın neredeyse tamamı Beyoğlu'nda geçti ve yaklaşık olarak yetmiş iki yıl bu caddeyi bir aşağı bir yukarı kattım. Bıkmadan, usanmadan, sıkılmadan ve her defasında yeni, keşfedilmemiş, fark edilmemiş bir şeyler bularak. Dün öyleydi, bugün öyledir ve yarın da muhakkak ki öyle olacaktır (son keşfim ne oldu, biliyor musunuz? Söyleyeyim: İstiklal Caddesi'ne lahmacunlarıyla yerleşen İbrahim Tatlıses'in Yeşilçam Sokağı'nın başındaki dükkânını kapatmış olması!).

Bilinir ki Cadde Beyoğlu değildir, denir ki Cadde Beyoğlu'nun vitrinidir (ve bazı vitrinler gibi aldatıcı olabilir). Cadde, Tünel'den Taksim'e, bir kısım Beyoğlu'nun tanıtımı ve promosyonudur, değilse rengârenk ve cıvıl cıvıl maskesidir. Evet, Cadde bir maskedir; değişken, karmaşık, bazen hoş ve eğlendirici, bazense somurtkan ve acı.

Beyoğlu'nun adı Pera iken ve bu Pera kentin diğer semtlerinde pek bulunmayan tatlar ve zevkler sunup dağıtmaktayken, klasik deyimle, Beyoğlu'na çıkılırdı. Eskiden olan bugün de süregeliyor. Kimi Beyoğlu'na yani Cadde'ye çıkar, kimi iner ve şenlik bu iniş çıkışlardan kopar.

Haftada iki üç kez Cadde'ye döndüğümü (çünkü bu gerçekten bir dönüştür) söyledim, buna alışkanlık veya gereksinim dedim. Aslında benim için bir çeşit kaynaklara dönüştür. Cadde'ye her aradığınızı bulabildiğiniz için çıkarsınız ya da bir Marcel Proust havalarında yitirilmiş zamanın kalan izlerini sürersiniz. Hoş, bunu yapabilmek için bol miktarda yitirilmiş, değerlendirilmemiş, değerlendirilmeyecek zamanınız olması gerekiyor. Bu tür bir caddeye çıkmanın nedenleri ve amaçları bambaşkadır, bir arayıştır, bulamayacağınızı

bildiğiniz şeylerin arayışı. Yeni olanın eskiliğini ya da eski olanın yeniliğini kovalarsınız.

Bu denli canlı, neşeli, renkli olan bir cadde için buruk olmaya ne gerek? Bilemem, acaba bu burukluk mu? Cadde bir maskedir, demiştim ve öyledir. Cadde onun ötesinde, gerisinde, paralelinde olan o kadar şey örtüyor ki...

Genelde bu örtülen, günün belirli saatlerinde ortaya çıkan, aslında hep ortalarda olan fakat görünmek istenmeyen yüz, bu 'gizli yüz' (ki o kadar da gizli değildir) Cadde'nin yıllar yılı pek değişmeyen arkaplanıdır. Bir arkaplandır ama kesinlikle bir dekor değildir, gerçek dekor başka yerdedir ve dekor olduğunu gizlemek için hep uğraşır durur.

Kimine göre Cadde'nin bu 'marjinal' boyutu onun bir başka özelliğidir, bir başka rengidir. Aman ne renk, ne renk!

Galatasaray kavşağında taksi beklerken gazete bayiiinin yakınlarında kümeleşen tinerci çocuklara bakıyorum. Onlar da günün birinde kim bilir nereden Cadde'ye çıktılar ve çıkış o çıkış. Onlar da sonunda Beyoğlulu oldular, hem başka çareleri olmadığı için, hem de pek fark etmediği için.

Balıkpazarı'na doğru ilerlerken İngiliz Konsoloslugu'nun yan duvarının dibinde kaldırımda, konumundan vazgeçmeyen kir pas içinde bir kadın. Ne onun umurunda ne de gelip geçenlerin. Ortada bir şenlik yaşıyor cıvı cıvı, Pano günün her saatinde dolup taşıyor. Ama Cadde'de herkesin 'şenliği' ayrıdır, büyüyen ve çeşitlenen cadde'nin oluşturduğu evrenin ötesinde.

Cadde'nin klasik görüntüleri ve bir o kadar klasik olmuş işlevleri: alışverişlerin caddesi, kitapların ve kitapçıların caddesi, her çeşit kültür ve inancın caddesi, cafe-barların caddesi, sinemaların, lokantaların ve meyhanelerin caddesi ve saire, ve saire. Eskiden de olduğu gibi kentin her bölgesinden, nüfusun her kesiminden Beyoğlu'na çıkanlar, dolaşanlar, takılanlar, şamata yapanlar. Gecekondu semtlerinden gelenler ve 'entel' görünmek, kendilerini 'entel' saymak için Cadde'yi bir aşağı bir yukarı arşınladıktan sonra bir 'caffe'ye demir atanlar. Ve diğerleri, diğerleri, diğerleri. Herkes aradığını buluyorsa (ne aradığını bildiği sürece) demek ki herkes orada bulunmaktan mutludur. Belki de o kadar mutlu olmayan Cadde'nin ta kendisidir... Belki...

Bir 'İnsanlık Komedyası' oynanıyor kuruluşundan dek bu caddede ve hepimiz, Cadde'ye çıkanlar ve Cadde'de mekân tutanlar, bu ko-

medyanın içindeyiz boğazımıza kadar, ister beğenelim ister beğenmeyelim. Hem oyuncularını hem de izleyicileriyiz; değişen katkılarımız, heyecanlarımız, vurdumduymazlığımız ve (varsa) anılarımızla.

Aznavur Pasajı'nın önünde yaşlı kemancı kısık sesiyle repertuarını döküyor, Cumartesi Anneleri ya da F tipi hapisaneleri protesto edenler Galatasaray kavşağında coplanıyor ve Galatasaray Lisesi'nden çıkan kimi öğrenciler kaldırımdan kaldırıma cep telefonlarıyla bağırarak çağırıyor. Bütün bunlar bir Cadde boyunca.

Düşünüyorum; Pera'da yaşamak ve Levanten olmak, Levanten gibi yaşamak, Levanten olarak yetişmek nasıl bir şey diye. Bunu yapabilmek, en azından kendimi tanımlayabilmek için, muhakkak ki çok gerilere, hatta var olmadığım yıllara dönmem gerekiyor, bu sürecin topografyasını çizebilmek için, bu anılarımın ilk bölümünde yapmaya çalıştığım gibi. Pek tabii ki, genel hatlarıyla bu süreç salt benim için geçerli değildir, bu süreç -çeşitlemeleriyle- günden güne azalan bütün İstanbullu, bütün Türkiyeli Levantenler için geçerlidir, ama Levanten oluşlarını ister kabul etsinler ister etmesinler. Biliyorum, bu Levanten sözcüğü, bu Doğulu etiketi bazılarına hiç hoş gelmiyor, onları da anlıyorum kimi anlamlarıyla, özellikle İtalyanca ve Fransızca'da bu etiket biraz da 'şüpheli Doğulu', hatta 'üçkağıtçı Doğulu'

Anneannem Marianna.

anlamına da gelebildiği için. Bu tür benzetmelerden kurtulmak amacıyla eski sınıf arkadaşım, eski Unesco görevlisi, yazar ve araştırmacı Livio Misir '*neo Latini*', yani 'yeni Latinler' terimini boşuna kullanmadı bazı yazılarında.

Temelde Beyoğlu'lu bir yabancı uyruklu (belki de bunu vurgulamakta yarar vardır, çünkü Levanten denince yabancı uyrukluluk da

kendiliğinden eklenir) bir Levanten olmak daha çok bir çevre, bir gelenek, bir birikim, bir kültür, hatta bir din sorunuydu. İdi diyorum, çünkü artık Levanten denen olgudan pek bir şey kalmadı, kalamazdı da. Olsa olsa Levantenliğini âdeta ısrarla sürdüren bir eski kuşak kalmıştır, gitgide azalan, tümünden entegre olmakta zorluk çeken, halen bir çeşit sömürge, bir nebze özlemlili ayrıcalık esprisini kendi kapalı hayatında alışkanlıktan dolayı sürdüren bir eski, kimi çok eski kuşak. Diyeceğim, belki de Levanten olmanın bir özelliği de bu entegrasyondan kaçmada, bu iç dünyayı, bütün anıları, özlemleri ve alışkanlıklarıyla küçük bir dünyaya dönüştürme sürecindedir; bu eski Beyoğlu'nun, daha da eski Pera'nın her tür hududunu (ırksal, uyruksal, inançsal, toplumsal) halen geçerli ve gerçek saymaktır, var olmayan bir fildişi kulede yaşamaktır, gerçek olaylardan ve dünyadan tecrit edilmiş olarak yapay bir düzenin içinde, bu düzenin son kalıntıları olarak var olmaktır. Ve de bir 'nostalji'yi yaşamak, bir özlem içinde olmak ve ah o eski günleri anmak –sanki o ah eski günler hepten cennetliktiler.

Beyoğlu'nun temelinde yatan Pera'yı babamdan değil de Pera'yı iyi yaşamış olan annemden ve anneannemden öğrendim. Babam nostaljik bir kişi değildi (ben de ona çektim), eski günlerden pek söz etmezdi, etmek gereksinimi de duymazdı. Ama o bir sinemacı, sonradan bir Yeşilçam'cıydı ve mesleğinden dolayı kısa sürede ve pratik yoldan Levanten olmak kompleksinden –şayet böyle bir kompleks varsa- sıyrılmıştı.

Şimdi ve kısa yoldan, nasıl Levanten olunur, nasıl Levanten kalınır ve Levanten olmaktan –böyle bir ihtimal varsa- nasıl kurtulunur? Burada Levantenlik dediğim, yanlış anlaşılmasın, salt bir uyrukluluk ya da bir inanç sorunu değildir, daha çok geleneksel bir düşünce ve var olma şeklidir, muhakkak bir kültür işidir, karmaşık bile olsa.

İlk başta ve her şeyden önce bir çevre meselesi vardır ve çoğunluk için bu çevre Pera/Beyoğlu'dur (ama Kadıköy de olabilir, İzmir, Mersin, Antalya, Iskenderun veya Antakya da); bu çevrenin içinde yetişmek, bu çevrenin havası, gelenekleri ve kültürü içinde oluşmak. Bu çevre, hiç unutmayalım, Türkiye hudutları içinde bir mikrokozmostur. Belirli bir yaşa kadar, diyelim okul çağına kadar, tecrit edilme olayı kaçınılmazdır; tecrit edici çevre, ailenin ta kendisidir çünkü. Aile, eş dost ortamı, yaşam şekilleri, düşünme ve yetişme tarzlarıyla. Çocukluğumun ve gençliğimin –giderek yaşlılığımın-

geçtiği Beyoğlu'nda, kökünden Beyoğlulu olan biri için tecrit edilme bir noktaya kadar doğaldı. Aile bir yana, öğrenimini İkinci Dünya Savaşı süresince yabancı bir okulda yapanlar için doğaldı, önceki bir bölümde anlatmaya çalıştığım gibi. Yabancı uyruklu Levanten bir aile, artı, yabancı bir okul...

Levanten olup Kozmopolit, yani evrenkentli ya da evrenselkentli olmamak sanki imkânsız. Levanten olanın kozmopolitliği bir uyruklu, ırk, dil ve din karmaşasından oluşuyor ve aslına bakarsanız, temelde bir göçmen veya göçmen kökenli olan Levanten, bir çeşit apatrid (vatansız) ya da, kimi zaman, konumunu şaşırmış biridir. Acaba bunları söylemekle fazlasıyla radikal mi hareket ediyorum? Ne de olsa her Levanten'in uyrukluğu vardır, pasaportu ve vatani vardır, ama bu vatanından uzaktır, başka bir ülkeyi -orada yaşadığından, çalıştığından, kök saldığından, kendisini iyi hissettiğinden- ikinci vatan olarak seçmiştir. Gerçek vatan uzaklarda, ikinci vatansa el altında, bütün imkânlarıyla.

Kendi konumumu düşünüyorum: Biri İtalya'dan diğeri Yunan adalarından (ama kök olarak İtalyan) kopup İstanbul'a yerleşen, çocuklarını yetiştiren iki ailenin soyundan oluşup, kozmopolit bir Levanten'den başka şey olmanın ihtimali var mı? Kökenler ve özkaynaklar Batı'da, ayaklar Türkiye'de.

Ve bu ara Levanten'in kimliği, kimlik arayışı (Ayşe Şasa'nın kullakları çınlasın) hangi yönlerde oluşuyor, değilse dağılıyor?

Beyoğlulu denen tür, olsa olsa Levanten olabilirdi bir yüzyıl önce. Yine de bu Levanten etiketini tümüyle kendime yakıştıramıyorum, züppelikten ya da inkârcılıktan değil, kuşağımın büyük kısmının başaramadığı bir entegrasyona, giderek bir kültürel entegrasyona varabildiğim için. Hiç kuşkusuz bunu tek başıma gerçekleştirmedim, şartlar yardım etti, içinde büyüdüğüm çevrenin bazı eğilimleri, kendi düşünce ve beğenilerim, hayat felsefem de buna katkıda bulundu.

İlkokulda çekilen resimleri gözden geçiriyorum: O kalabalık sınıflardan pek kimse artık kalmadı İstanbul'da, kimi yurt dışına yerleşti, kimi öldü, kiminin izi kayboldu. Bir kuşak, son Levanten kuşağı, eridi gitti, doğal ve tarihsel sebeplerden dolayı. Bu kuşağın çocuklarıysa, belki de kökenlerine dönme gereksinimini duydukları için, çoğunlukla yurtdışına yerleşmeyi yeğlediler. Diyeceğim, nesil olarak tarihe karışmak üzereyiz, Beyoğlu'muz ve Pera'mızla birlikte.

Levanten olmanın bir zorunluğu, Levanten/Kozmopolit ortamın içinde yaşamaktı. Kibirlikten değil sanırım, belki bir aşağılık/üstünlük duygusundan, bir gerçek yerini bulamamış olmaktan. Değilse, eskiye, ayrıcalıklara, kapitülasyon havasına, sözümona üstünlük taşıyan, örnek görülen bir küçük dünyaya (bütün bir Batı'nın yansıması olmak isteyen bir küçük dünyadır bu) karşı duyulan, anılarla beslenen, aşırı bir bağlılık ve duygusal bir özlem.

Beyoğlu, sanırım tekrarlamakta yarar vardır, benim açımdan bir mitos değil; bir sömürgeci, bir sömürge kalıntısından başka (bir Küçük İtalya, bir Küçük Fransa olmaktan fazla) bir şey değildi ve tarihsel akışın içinde yok olması, genişleyip evrimleşen (ama, öte yandan, bir kentleşme kaosuna da varan) kentin içine kaynaşması da tarihsel boyutlamanın bir sonucu olarak görülmeli, ister eski ve geleneksel Beyoğlulular'ın eksilmesi, ister kısmen ve tedricen entegre olmalarıyla. Hem bu Beyoğlu ve ondan önceki Pera ne denli Batılıydı, ne denli Batılı olabiliyordu? Gerek 19'ncu gerekse kimi 20'nci yüzyıl gerçek Batılı ziyaretçilere bakılırsa biraz da Batı özentisiydi, biraz da taklitçi ve zorlamalıydı.

Büyükbabam, büyükannem, dedem, ninem Türkçe'yi pek bilmezlerdi. Anneannem, sanırım, Galata Köprüsü'nün öte tarafına pek geçmemişti. İstiklal Caddesi'ni, Taksim'i, Feriköy, Şişli ve Bomonti'yi, Boğaz'ı ve Adalar'ı, yazları geçirdiğimiz Bostancı'yı ve Pazar günleri kiliseye gittiğimiz Moda'yı bilirdi.

Benden iki kuşak öncesi Levantenlerin Türkçe bilmeleri, Türkçe'yi öğrenmeleri gerekmiyordu. İlk çocukluğumda bile Beyoğlu'nda Türkçe konuşulduğu kadar Rumca ya da Fransızca konuşulurdu. Azınlıklardan olmayan esnaf, dükkân sahibi veya tüccar ya biraz Frenkçe gevelerdi ya da yanına azınlıklardan olan personel tutardı.

Benden önceki kuşaksa, Cumhuriyet öncesi döneminde yabancı okullarda öğrenim gördüğünden, Türkçe'yi sonradan öğrendi, kimi genç yaşta bile. İş hayatına karışan erkekler için pek tabii ki zorunluluktan, ev hanımları için isteğe bağlı kalıyordu ya da içinde yaşadıkları çevrenin gereksinmelerine bağlıydı. Dikkat edilecek bir nokta: Benden önceki kuşağın Levanten yazarları bile yazılarını, anılarını, şiirlerini, kitaplarını yabancı dilde, tercihen Fransızca olarak yazdılar –Willy Sperco, Angele (Loreley) Karasu, Gilberto Primi, vb. Kendime bir pay ayırmak gibi olmasın (ya da olsun) ama Türk bası-

nında görev yapan, ikisi hariç bütün kitaplarını Türkçe olarak yazan tek son kuşak Levanten'i olduğum ortada. Ve bu kimilerini düşündürebilir.

Beyoğlu'nun temelini oluşturan Pera, İstanbul kentinin içinde (daha doğrusu, dışında) yabancı kolonilerin biraraya gelmesiyle oluşan karmaşık bir bölgeydi. Ve Levantenler, kuşaktan kuşağa, bu tür bir özel çevre, bu tür bir ayrıcalıklı bölgenin içinde yetiştiler ve giderek fosilleştiler.

Hiç kuşkusuz kapitülasyonlar da bu mutlu azınlığın, bu azınlık psikozu içinde mutlu olanların yararına işliyordu. Pasaportunu yere atıp ayağını üstüne basan ve böylece kendi elçiliği veya ülkesinin hudutları içinde sayıldığından dokunulmazlık kazanabilenlerin, bu şekilde zaptiyelerin elinden kurtulabilenlerin öykülerini -ki Jean amcamın başından bu tür bir olay geçmişti- çok duymuştum çocukluğumda.

Şimdi bu Kozmopolit/Levanten Pera, Birinci Dünya Savaşı'ndan İstanbul'un kurtuluşuna kadar, kollarını ilkin Almanlara, sonradan İşgal Kuvvetleri'ne açıyor. Terside düşünülemez, yabancı koloniler kendi vatandaşlarını, kendi askerlerini kucaklıyorlar. Kurtarıcı olarak mı? Pek sanmıyorum, çünkü Levanten Beyoğlu zaten öteden beri kurtarılmış bir bölgedir. Kaldı ki işgal bir düzensizlik getiriyor, bir gerginlik, bir gerilim yaratıyor. İşgal kuvvetleri Türkiye'yi ve Türk vatandaşlarını çiğnedikleri kadar, her işgal kuvveti gibi, Pera'yi değil kurtarmak bir süre için sahip olmak, kullanmak niyetinde ve konumundaydılar. Ve de öyle oldu...

Beyoğlu kolonisinin kaçta kaç acaba işgal kuvvetlerine gerçekten kollarını açtı? O yılları Pera'da yaşamış olan ailemin mensuplarından pek olumlu şeyler duyduğumu anımsamıyorum. Annemin o dönemdeki nişanlısı bir Alman deniz subayıymış ve yıllar sonrası en tutarlı tarafı, eve bol erzak getirmesi ve annemi balolara götürmesiymiş. Buna karşın herkes işgal kuvvetlerinin kadınlara karşı genel yaklaşımlarından, küstah davranışlarından şikayetçiydi. Sosyete salonlarında durum -elit olmanın getirdiği ölçü ya da ölçüsüzlük içinde- değişti, oysa gece vakti Fransız işgal kuvvetlerine ait Senegalli askerlerin saldırısına uğrayan aile kadınlarının, kızlarının sayısı da pek az sayılmazdı. İngiliz ordusundan olan Hintli askerlerse, hatırlardı annem, kimseye zarar vermemekle beraber salt görünüşleri, bıyıkları ve kocaman sakallarıyla ortalığa bayağı dehşet saçıyorlarmış.

Bir başka nokta... Türkiye gerçeğini, her haliyle, en azından çocuk gözlerimle Beyoğlu'nda yaşamak, Levantenler'den, azınlıklardan, yabancı uyruklulardan oluşan bir çevreye girip çıkmakla olmuyordu, okulda Türk tarihini, Türkiye coğrafyasını, Divan edebiyatını öğrenmek de pek yeterli gelmiyordu bana. Yaz aylarını geçirdiğimiz Bostancı'da o toplumsal gerçeğe birazcık yaklaşma ihtimali çıkıyordu karşıma. Çevre yine azınlıklardan, kimi Levantenler'den oluşuyordu, fakat en azından, oturduğumuz evin sahibi hanım Türk'tü ve Türkçe'den başka dil konuşmazdı. Sonra gerek Bostancı, gerekse Suadiye'deki esnaf Türk'tü, ne Rumca konuşurdu ne de Fransızca ve 'Türkçe konuşmak' diye güncel bir olay çıkıyordu karşımızda, kimi komşular ve oradaki dostlar için de geçerliydi bu.

Bakıyorum, son zamanlarda Levantenler'i araştırmak sanki akademik bir moda haline geldi, öğretim üyeleri araştırıyor, öğrenciler araştırıyor, kaynaklar aranıyor ama pek bulunamıyor. Bütün bunlar çok iyi ama, bir kez daha, geç kalındı, caretta caretalar daha şanslı oldu belki. Kültürel armonide gerçekten ağırlığı olan bir olgu kayboldu, bu olguyu araştırmadan katkısını -olumlu ya da olumsuz- ölçmeden, örneklemekten bugün ne bir İstanbul tarihini, ne bir Beyoğlu tarihini, hatta ve hatta bir basın tarihini yazabilmeniz pek mümkün değildir. Kişiler göçtü ama ortada kanıtlar var, yazılı belgeler var, az sayıda kitaplar, çok sayıda gazete ve dergiler var. Hep Levantenler, Levantenler demekle olmuyor, birileri çıksın da bize, bilimsel ve toplumbilimsel açıdan, tarihsel ve ekonomik açıdan bu Levantenler'in ayrıntılarıyla macerasını anlatsın, bilançolarını çıkartsın. Başka biri yapmayacaksa, sonunda galiba ben yapmak zorunda kalacağım.

Çocukluğumdan beri iflah olmaz bir kitap kurdu oldum. Çocukluğumda Noel gecelerinde ağacın altında paket paket armağanlar dizildiğinde ilk hedefim daima kitaplar olurdu, okumam yazmam olmadığı yaşlarda bile. Oyuncaklar iyi de kitaplar, resimli kitaplar, boyama kitapları, dergiler başka şeylerdi, daha can alıcı, daha çekici, daha gizemli, daha sıcak, daha özel.

Doğaldır, çünkü kitapların, dergilerin, gazetelerin bol oldukları bir ortamda, bir ailenin içinde yetişmişim. Acaba bu Levantenler çok mu okuyordu? Soruyu bir kez daha sorayım. Galiba öyle. Daha önce anlattığım gibi, Asmalımescit'teki evde dolap dolusu kitap vardı. Annem haftada en az üç dergi alırdı, babasma günde en az üç gazete okurdu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında sayı arttı, olayları ve sa-

vaşın gidişatını daha ayrıntılı olarak izleyebilmek için *Tempo* (Faşist Partisi'nin haftalık aktüalite dergisi), *Signal* (Alman propaganda dergisi) ve *Paris Match* eklendi, bir de *La Turquie Moderne* ile eskiden beri ortalarda dolaşan, zaman zaman makasladığım *L'Illustration*.

Çocuk dergileri konusunda da seçim genişti. Çoğu Fransızca'ydı, araya bir iki İtalyan dergisi girerdi, artı hiç kaçırmadığım, bugün koleksiyon malzemesi olan *1001 Roman*. Hachette (bugün Dünya) kitabevinden ilkin *Le Journal de Bebe* (Bebegin Gazetesi), sonraki yıllardaysa *Mickey* ve *Robenson* dergileri alınırdı. Araya Federico Fellini'nin çocukluğunu neşelendiren *Il Corriere dei Piccoli* (Küçüklerin Gazetesi) ve San Antonio Kilisesi Papazlarının, her Cumartesi günü, din dersinden sonra bize armağan ettikleri *Il Vittorioso* (Zafer Kazanan). Bir de Saint Louis Manastırının papazlarından aldığım, adını unuttuğum, bir başka haftalık dergi vardı. Resimleri fena degildi (ressamları arasında annemin gizlediği *La vie Parienne*'de çıplak kadınları çizen Herouard da vardı ama burada azizeleri çiziyordu!) ama çokça kilise kokuyordu ve -işe bakın- çizgi romanlara hiç yer vermiyordu. Özetle, ısınmadığım bir dergiydi.

Bütün bu dergiler bir çizgi roman deryasıydı ve sonraki yıllarda devam eden -ama son zamanlarda aksayan- çizgi romanseverliğimin kaynaklarını teşkil ettiler. *Le Journal de Bebe* (Bebegin Gazetesi) ilk dergim oldu, resimlerine bakmakla başladım, sonra heceleye hecele-ye okumaya, onu bir başka çizgi romanlı çocuk dergisi olan *Les Pieds Nicheles* (Nikelajlı Ayaklar ya da üç kişilik bir komik soyguncu çetesinin adı) izledi. *Mickey*'nin baş kahramanı, adından da anlaşılacağı üzere, Walt Disney'in ölümsüz Miki Fare'siydi, yanından ayrılmayan sevimli ama salak köpeği Pluto ve arkadaşı kızgın ördek Donald Duck (Vakvak Kardeş). *Robenson*'un orta ve renkli sayfalarında Flash Gordon yer alıyordu, üçüncü sayfasındaysa Brik Bradford. Dergi tefrika olarak Edgar Rice Burroughs'un bilim kurgu romanlarını da yayınlıyordu, Merih gezegenine ulaşan, oradaki güzel mi güzel prensesleri kurtaran, dört ayaklı atlara binip yeşil Merihlilerle mücadele eden John Carter'in maceraları. Gordon ve Bradford'un maceralarını, Bay Tekin ve Bay Çetin adlarıyla *1001 Roman*'da izlemek olasıydı.

Dergisiz ve kitapsız bir zaman yaşamadığım gibi dergisiz ve kitapsız bir hayat da düşünemedim. Bugün, ne yazık ki, eskisi kadar kitap okuyamıyorum. Savunmam ise eskisinden de çok kitap yaz-

mandır, şayet bu bir savunmaysa. Postacılar Sokağı'ndan Bol Ahenk Sokağı'na taşınırken bir hayli kitap hediye ettim. Fransızca olanlar beni sık sık ziyarete gelen Pierre Loti Lisesi'nin kimi öğrencilerine gitti, sinema arşivimi Yapı ve Kredi'nin kitaplığına hibe ettim ve poster, loby ve resim arşivimin büyük kısmını dostum Metin Demirkan'a teslim ettim. Yine de, etrafıma baktığımda, kitap sayısının habire arttığını görüyorum. Doğrudur, eskisi kadar kitap satın almıyorum ama şuradan buradan, çalıştığım yayınevlerinden, arkadaşlardan durmadan geliyor. Eskiden zaman zaman 'temizlik' yapıyordum ama artık bundan da vazgeçtim. Kitaplar gelecekte hoş gelsinler.

İlk işimin kitapçılık olması zaten var olan aşırı bir ilgiye tuz biber ekti. Kitap ve dergi sahibi olmak parasal bir imkân meselesiydi ve doğruyu söylemek gerekiyorsa, o imkân her zaman yoktu. İmkân yoktu ama bol kaynak vardı okulda, var olan kitaplıklarda, eş, dost ve kimi akrabalarda. İlkokulda bir sınıf kitaplığımız vardı ve oradan "La Scala d'Oro" (Altın Merdiven) dizisinin kitaplarını alıp okumak olasıydı. Neler vardı bu Altın Merdiven'de? Çocuklar için uyarlanıp kısaltılmış mitolojik öyküler, destanlar, masallar, klasikler. Sinema perdelerinde onlarla karşılaşmadan önce Yuvarlak Masa Şövalyeleri, Kral Arthur, Sihirbaz Merlin, Sir Lancelot, Lady Guinevere ve Kutsal Graal arayışıyla ilk o kitaplarda tanıştım, Nibelungenleri bildim ve lisede ders kitabı olarak kullanmadan önce Torquato Tasso'nun *Orlando Furioso* (Çılgın Orlando) başyapıtını orada tanıdım, Hans Christian Andersen'in *Küçük Deniz Kızı'nı*, *Küçük Kurşun Asker'i*, Perrault'nun *Kül Kedisi'ni* de. Ama evde, Asmalımescit'teki katliamdan kurtulan, bir başka masal kitabı da vardı, ince fasiküllerden oluşan ve babam tarafından ciltletilen. *Mavi Sakal*, *Parmak Çocuk*, *Kül Kedisi*, *Kırmızı Başlıklı Kız*, 1001 gece masallarından çıkma Sinbad gibi kahramanları da oradan tanıdım. Bir de Collodi'nin unutulmaz ve ölümsüz, bugün bile televizyon ekranlarında çizgi film kahramanı olarak karşıma çıkan, yalan söylediğinde burnu uzayan tahta kuklası Pinocchio ve üvey babası, yaşlı oyuncakçı Geppeto. Çocukluk dönemimden kala kala bu iki kitap kaldı kitaplığımda, artı bir *Journal de Bebe* cildi ve özetlenmiş bir *Andersen Masalları*.

Ortaokulda da aslında pek yeterli olmayan bir kitaplığımız vardı ama yetersizliğine karşın Emilio Salgari'nin -ki İtalyanların Jules Verne'i sayılıyor ve odasından çıkmadan yazdıklarıyla bütün dünyayı dolaşmıştı- bir dizi romanını barındırıyordu. Hem de ne roman-

lar! Renk renk kahraman korsanlar: Kara Korsan ve kızı, Yeşil Korsan, Kızıl Korsan, Sandokan ve Malezya korsanları, Kızılderililer, örneğin Vadilerin Kızı Minehaha, Çin'de, Amazon ormanlarında, Afrika'da maceralar ve yarının dünyaları (2000 Yılın Harikaları).

Yukarda işaret ettiğim gibi müptelâsı olduğum (ama kitap konusunda birçok yazınsal türün müptelâsıydım) polisiye romanlarının bir kısmı dost Pasquale'nin babasından çıkıyordu, kimi erotik romanlar ve dergilerle birlikte. Kallavi Sokağı'na taşındığımızda ve annem karşı binadaki bir hanımla arkadaşlık etmeye başladığında hanımın kocasının sıkı bir polis romanı koleksiyoncusu olduğu ortaya çıktı. Kendi Yugoslav'dı, İtalyanca'yı ve Fransızca'yı bilir, bu dillerde roman okur ve toplardı. Kaynak genişti ve sırasıyla koleksiyondaki Edgar Wallace'ları, Ellery Queen'leri, Agatha Christie ve Georges Simenon'ları, Cornell Woolrich ve Raymond Chandler'leri, dizi halinde çıkan Leslie Charteris'in Simon (The Saint = Aziz) Temp'ların yapıtlarını büyük bir zevkle okumaya koyuldum. Komşu aynı zamanda klasikleri de topluyordu, Fantomas gibi, Arsene Lupin gibi, Rocambole ve Rouletabille gibi. Ya bir kuşağı etkileyen Michel Zevaco? Onun romanlarını bir başka beleş kaynaktan, annemin Sıraselviler'de oturan bir akrabasından ediniyordum. Zevaco ve Paul Feval, Pardaillan'lar ve Şövalye Lagardere. Onlarla birlikte Victor Hugo, *Sefiller*, *Notre Dame'ın Kamburu*, baba Alexandre Dumas'ın *Üç Silâhşorlar* dizisi (*Üç Silâhşorlar*, *Yirmi Yıl Sonra*, *Bragelonne Vikontu*), Cagliostro Kontu, Monte Cristo ve diğerleri. Artı oğul Dumas'ın göz yaşartan *Kamelyalı Kadın*.

Evde annem Colette okurdu, Gyp okurdu, Francis Carco'yu okurdu, Alexandre de Musset'nin şiirlerini ve Murger'nın *Bohem Hayatı Sahneleri*'yle Barbey d'Aureville'in öyküleri ve bunları bir dizi pembe romanlarla (Max du Veuzit, Delly) karıştırırdı. Kaçınılmaz bir şekilde onları da okudum ve Puccini'nin *La Boheme* operasının temelini teşkil eden Murger'yi çok beğendim, meteliksiz sanatçıları, kitap kurtları ve özveri dolu sevgilileriyle. Colette-Willy ikilisinin *Claudine* dizisini de çok tuttum, bana değişik, heyecan dolu ve oldukça edepsiz geldi.

Kallavi Sokağı'nda bir ciltçi vardı, raflarında da tozlanmış kitaplar, sahipleri tarafından ciltlenmek için verilen fakat geri alınmayan kitaplar. Onlara da el attık, nasılsa adam seve seve ödünç veriyordu. Oradan başka tatlar çıktı Fransız halk romanlarıyla, 'popüler' klasik

romanlar ile *İki Yetime*, *Demirhane Müdürü*, *Paris Esrarları* gibi. Bir de haydut Mandrin'in maceralarını anlatan beş-altı ciltlik bir dizi vardı, komşu ciltçinin tozlu raflarında. Onlara da saldırdım ama yarın yolda kaldım. Neden mi? Çünkü bana fazlasıyla edepsiz geldiler, adam (haydut ya!) karşısına çıkan her kadınla sevişiyordu, kimilerine tecavüz ediyordu, kötü sözler söylüyordu. Üstelik papazların düşmanı olan dinsizin imansızın tekiydi. Yok, olmuyordu, hem rezalet hem de günahtı. Ve Katolik inancı ve terbiyesiyle yetişmiş olan ben, babama o kitapların 'kötü' olduklarını söyleyerek iyi bir not kazandım. Ama doğrusu, biraz da ikiyeüzlülük oldu, çünkü bir iki yıl sonra Pitigrilli beni hiç rahatsız etmedi, ola ki o ara büyüdüğüm için ve bazı şeylerin hiç 'ayıp' ve 'günah' olmadıklarını öğrendiğim için.

Emile Zola'yla tanışmam, örneğin, bir sınıf arkadaşım Marcello Marinovich'in sayesinde oldu (sanırım orta bir ya da ikideydim). Zor bir tanışma olmadı, Zola'nın bütün eserlerini içeren koyu yeşil ciltli romanlar camlı bir kitaplıktaydı. Zola'dan ilk söz eden o arkadaşım oldu. Gerçi o okumaya kalkışmamıştı, zaten pek kitap okumazdı, Paul d'Ivoi'nin macera romanları dışında. Kitap toplar, "Büyüyünce okurum," derdi, benim gibi acelesi yoktu. Zola'yı okumamıştı ama ciltleri süsleyen gravürlere doya doya bakmıştı ve kimi resimleri, en azından bizim yaştaki veletler için, oldukça iç gıcıklayıcı bulmuştu. Haksız da değildi, özellikle *Nana*'yı süsleyenler bir hayli açıklayıcı ve ayrıntılıydılar. Aslında ben de, onu ziyaret etmeye gittiğimde, gravürlerle yetiniyordum. Zola'nın gerçek keşfi lise yıllarında oldu ve yıllar sürdü, Balzac'a karşı tutkuyla birlikte. Devreye Rus yazarları da girdi, Gogol, Dostoyevski, Puşkin ve de çağdaş Amerikan yazarları, Steinbeck, Faulkner, Hemingway, Dos Pasos, Caldwell, vd.

Kaynaklar bununla bitmiyordu, örneğin Postacılar Sokağı'ndaki Fransız Saint Louis Manastırı'nın kitaplığı vardı. Jules Verne'lerin çoğunu oradan okudum, ciltli, kapakları yaldızlı, bol resimli ilk baskılarından. Verne ve Segur Kontesi'nin çocuk romanları, *Sophie'nin Başına Gelenler* gibi. Papazlara ait bir başka kitaplık Gümüşsuyu'ndaki Cizvitlerin Sacre Coeur (Kutsal Kalp) Manastırı'nda bulunuyordu. Annemle onu da taradık ama zevkimize uygun bir şey çıkmadı, kilise tarihine ait -ve daha çok babamın ilgisini çeken- kimi kalın ciltlerin haricinde.

Galiba her şeyi okuyordum ama, dönem dönem, bağlandığım türler, konular oluyordu. Çocuk kitapları ve dergileri bir genel başlangıç

olarak, sonra macera romanları, polis romanları, tarihi romanlar, gi-
derek -ama 40'lı yılların sonlarında- bilim kurgu, casusluk romanları,
lise son sınıfında ruhdeşenlik, etnoloji ve psikoloji kitapları, derken,
fantastik gerçekçilik, dinler tarihi, gizemcilik, kimliği bilinmeyen
uçan nesneler ve her zaman, on üç yaşındayken Edgar Allan Poe'yu
keşfettiğim günden itibaren, korku edebiyatı. Poe beni damgaladı, bir
tarafтан Poe, diğer tarafтан 40'lı yıllarda, Universal yapım şirketinin
çok ünlü canavarları. Bunlar bir başlangıç oldu ve gerisi geldi -başta
H.P. Lovecraft olmak üzere- ve halen geliyor, durmaksızın. Ama itiraf
edeyim ki Stephen King'i hiçbir zaman fazla benimseyemedim, belki
bana pek özgün gelmediğinden.

Klasikler beni heyecanlandırıyordu, ama başka bir heyecanı po-
püler denen edebiyatta buluyordum ve ağırlık, çokça, Fransız ede-
biyatına kayıyordu. Yıllardır şiir okumuyorum, şiirle bütün bağla-
rım koptu, şiir beni açmıyor. Olur mu böyle bir 'aydın', böyle bir
'yazar'? Ben, izninizle, neden olmasın diyorum. İlk başta çok okur-
sunuz, dağınık okursunuz, kimi şeyleri anlarsınız, kimilerini anla-
mazsınız. Bir beğeni çizgisi kurarsınız ve bu beğeni çizgisi, gerçekte
kişiselse, başkalarının ve çoğunluğun çizgisini izlemek zorun-
da değildir. Herkes kendi kültürel kaynaklarını dilediği gibi oluş-
turur ve besler, şayet 'demokratik' bir kültürden söz edeceksek.
Her dönemde edebiyat moda yazarlar doğurur, yetiştirir. Bunlar ya
yaşadıkları dönemin tanıklarıdır ya da çok başarılı bir tanıtma
kampanyasının ürünleri. Ortaya çıktıklarında da, kendinizi gerçek
bir aydın sayıyorsanız ya da kendinizi böyle biri gibi göstermek is-
tiyorsanız, bunları kayıtsız şartsız okumanız gerekir, herkes oku-
duğuna ve beğendiğine göre (bundan da bir kaçış yolu vardır: ki-
tabı ya da kitapları alır, kitaplığınıza yerleştirir, gelen gidenlere
gösterir ama hiç okumazsınız). Bu tür bir havaya hiç giremedim ve
giremem. Bencilligimi hoş görün, hoş görebilirseniz, ama herkesin
bayıla bayıla tükettiği şey beni pek fazla etkilemiyor ya da hiç et-
kilemiyor. Zaten bakıyorsunuz, o çok moda olan yazar ve kitabı bir
süre sonra unutulur, onun yerine başka birisi gelir, o da olay yara-
tır ve bir sonrakini beklersiniz. Bir tüketim uygarlığının içinde ya-
şadığımızdan her şey tüketilebilir, en doğrusu her şey tüketilmeli-
dir, ancak tüketim aracı yerine getirilen -üstelik ille de küreselle-
şen- bir kültürden hiç yana değilim. İlk kendimizi iyice bilelim,
sonra diğerlerini, yoksa ne biz onları anlarız ne de onlar bizi.

Bundan, yaklaşık olarak yirmi yıl önce okuduğum ve hatırladığım kitapların bir listesini çıkartmaya çalıştım ama yarı yolda kaldım. Belki gerekliydi, belki gereksiz. Galiba *Hayatımdaki Kitaplar* adlı incelemesiyle Henry Miller beni etkilemişti, aynısını yapmaya kalktım. Nedir ki liste çıkartmak (örneğin, bunu izlediğim filmler için de yapabilirdim) pek bir şeye yaramaz, olsa olsa belleğinizi tazeler, kimi eksiklikleri ortaya koyar. Sorun, bunca ve bu denli karışık, kitaplar arasında sizi gerçekten etkilemiş, size yeni yaşam ve düşünce yolları açmış olanları saptayabilmektir. Bir okur olarak oluşum çizgisini çizmek ve sonuçlarını çıkartmaktır. Hangi kitaplar yararlı, hangileri yararsız ve hangileri zararlı tartışmasına girecek değilim. Şuna inanıyorum ki bir insan ne kadar okursa o kadar insan olur, o kadar yararlı ve yapıcı olur. Ama... uzmanlaşmayı ön plana getiren bir çağda yaşıyoruz ve bir noktadan sonra uzmanlaşma şart oluyor. İzninizle uzmanlaşmanın gerçekten şart olduğuna ya da salt uzmanlaşmanın geçerli olabileceğine inanmıyorum. Kültür ve sanat tarihinde çok önemli bir örneğimiz vardır, Rönesans dönemi, aydın kişinin aydın olabilmek ve sayılabilmek için neredeyse ansiklopedik bir bilgiyi hedef tuttuğu dönem. Uzmanlık iyi de, salt uzmanlık beni pek ikna etmiyor, etmedi, etmeyecektir.

Kitaplar ve yazarlar diyordum ve adlar sıralamak kolaydır, bu adların ve içerdiklerinin özüne varmak zordur. Her yaşın kendine göre bir edebiyatı vardır, mesele bu yaş sınırını aşmak ya da -gerektiğinde- arkasında kalmaktadır. Hep sormuşum kendime: Neredeyse zorla okutulan bir dünya klasığı, bir dünya edebiyatının başyapıtı, onu okumak zorunda kalan, onu bir ödev ve görev gören öğrencilerden kaçını etkiler ve kaçını bezdirir?

Çok okumam beni yazar veya yazan olmaya itti, öyle sanıyorum, ama kimsenin ardından gitmedim, edebiyatçı olmadığım için kendi hudutlarımı kendim çizdim, kendi beğenilerimi oluşturduğum gibi. Klasiklerden, âdeta her tür klasikten, geçtikten sonra Racine'in yanına Shakespeare'i ve Goethe'nin yanına Moliere'i koyduktan sonra haklı ya da haksız 'popüler' ya da 'halk tarafından tutulan' edebiyatın türlerine kaydım, kaydım ve iyice yerleştirdim, iflah olmaz bir fantastik (her tür fantastik) tutkunu olduğum için. Bir çeşit zincirleme oldu, bir konu başka bir konuyu açtı, bir yazar başka bir yazarı getirdi, genelden ayrıntılara inildi. Ve saire ve saire ve saire, Biyam kralının tekrarladığı gibi...

Böyle bir donanım ve tutkuyla kitapçılık mesleğine başladım. Mi-
rella bana salt kitabevini değil, kocasının ölümüyle bir hayli sarsılan
annesini de teslim etti, Güney Amerika'ya uçtuğunda. Zavallı kadın,
matem elbiseleri içinde, her sabah dükkâna gelir, vezne görevini gö-
ren masanın arkasına oturur, bazen de evden ayıklanacak sebzeleri
bile getirir, çoğu tanıdık olan gelen gidenlerle dertleşir, bol gözyaşı
dökerdi. Bu bir iki ay devam etti, sonra alıştı ve dükkâna pek uğra-
madı. Temelde bir de güvensizlik vardı, ama her akşam evinden uğ-
rayıp günün hasılatını teslim ettiğimden, o da bir süre sonra aşıldı.

İtalyan Kitabevi'nin sahibi Gregoret'ti'yi çocukluğumdan beri ta-
nıyordum, okul kitaplarımızın bir kısmını ondan alırdık. Ortağı Pa-
rovel'le birlikte, Trieste'den gelerek bir ilk dükkân açmış, sonra ka-
patmıştı. 40'lı yıllarda işini İtalyan Başkonsolosluğu'nun karşısında
bulunan, Tomtom Kaptan Sokağı'ndaki dairesinden idare etti, son-
raysa Yeniçarşı'nın başında, bugün PTT'nin bulunduğu yerde olduk-
ça geniş bir yer açtı. Müşterisiydim, çizgi romanlarımı ve bazı polis
romanlarımı ondan alıyordum. Bazen de orada çalışan ve bir okul
arkadaşımın akrabası olan memure hanım tarafından engelleniyor-
dum, "Bu kitap sana göre değil," diye. Yeniçarşı'dan Löbon Pasajı'na
nasıl ve neden geçtiğini bilmiyorum, daha doğrusu belki biliyordum
ama unuttum.

Kitabevi pasajın dibindeydi. Kocaman bir camekân ve yanda
uzun, dar bir vitrin. İçerde, ortada, dört köşeli, yüksek, alt kısmı do-
laplı bir tezgâh, handiyse ahşaptan bir monolit. Tavana kadar kitap-
larla kaplı üç duvar. Kitapların tümü, doğal olarak, İtalyanca. Sağ
köşede üst kata çıkan dar bir merdiven. Üst kat kitabevine ait değil-
di, üst katta bir tuvalet ile Rum bir diş teknisyeninin atölyesi vardı.

Dükkânın dışında, sabah saatlerinde, postadan alınan bir paket
yığını bekliyordu: günlük gazeteler (*Il Corriere della Sera*/Akşam
Postası en çok satandı), dergiler (*Tempo*, *La Tribuna Illustrata*, *Le*
Vostre Novelle, *La Gazzetta dello Sport*, *Tutto Sport*, *Novellefilm*, *Grazi-*
a), yeni çıkan kitaplar, çoğu Mondadori, Rizzoli ve Einaudi yayınla-
rı ve kitabevinin temel direği olan, her ay 25-30 bin satan, içinde
Türkçe çevirisi olan, el işleri ve nakış dergisi *Mani di Fata* (Peri El-
leri) vardı.

İçinde Türkçe çevirisi olan dedim ve eklemeliyim ki kitabevinde
çalıştığım sürece o el işleri çevirilerini ben üstlendim. Sanırım haya-
tımın en kötü çevirileri oldular, çünkü el işleri nerede ben nerede.

Zaman zaman şikayet edenler de oluyordu, çeviriye okuyup hiçbir şey anlamayanlar ya da çeviriye dayanarak bir şeyleri örmeye çalışanlar ve pek bir şey çıkartamayanlar.

Ortakdaki sunak tarzı tezgâhta günlük gazeteler, dergiler, süreli yayınlar sıralanırdı, aktüalite dergilerinden moda dergilerine, çocuk dergilerinden spor dergilerine kadar. Dolaplardaysa bir çeşit hazine saklıydı: yayıncı Nezbini'nin çizgi romanları, Flash Gordon ve Mandrake, Maskeli Süvari ve İki İzci, Kızıl Maske ve X-9 (bugün bunlarını değerini olsa olsa koleksiyoncu ve uzman Talat Güreli bilir ve anlar).

Ve üç duvar silme dolu kitap, romanlar, çocuk kitapları, tarihi yapıtlar, pembe romanlar, klasikler ve çağdaşlar, bol sayıda çeviriler, ucuz cep kitapları, kalın ciltli pahalı kitaplar, polis ve casusluk romanları, şiir kitapları ve daha neler neler. Bir dönemin bütün İtalyan edebiyatı: Giovanni Guareschi, Alberto Moravia, Elio Vittorini, Dino Buzzati, Vasco Pratolini ve diğerleri. İtalyan Kitabevi'nde yaklaşık olarak iki yıl çalıştım. İş seviyordum, gelip gidenler tanıdık, hoş sohbetler yapıldı, ortam rahattı ve kitapçılık hiç yorucu değildi. Nedir ki günün birinde İtalya'dan Gregoretti'nin oğlu geldi, dükkânı satmaya ve annesini yanına almaya karar verdi. Şansıma dükkânı bir başka tanıdık aldı, Umberto Baldini, ve onunla da altı ay kadar çalıştım.

Kitapçılık iyi ve hoştu ama beni hiçbir yere götürecek değildi. Üstelik hedeflerim vardı, ya yazarlık ya da sinema. Yine de bir ara, aşağıda anlatacağım gibi, Psalty Mobilya ve Dekorasyon'da çalıştığımda Psalty'yle bir kitabevi projesi kurduk, Mis Sokakı'nda küçük ama şirin bir dükkân bile bulduk. Kosta'ya (Psalty) göre Yunan dergi ve kitapları dağıtacak, uzman bir kitabevi çalışanı olarak bence ise, her dildeki yayın arasında, onlara da bir yer aynlacaktı. Aslında konu pek tartışılmadı, çünkü bir noktadan sonra, şirket sallanmaya başladığında kitabevi tasarısı kendiliğinden derin sulara daldı.

Gün geldi kitapçılığım noktalandı ve başka hedeflere yöneldim. Hedefler iyi de, somut olarak işsizim ve bir süre herhangi bir işe girmek pek niyetinde görünmüyorum, nasılsa babam bir süre beni destekleyebilirdi. Öyle de fazla uzatmamakta yarar vardır, her açıdan. Bir gün babamın önerisi üzerine Atlas Film Stüdyosu'na gidiyorum (babam 1951'den itibaren Atlas Film'in işletmecisidir) ve sahiplerinden Murat Köseoğlu'yla görüşüyorum. Evet, seve seve orada çalışabilirim, örneğin ses mühendisi olabilirim. İyi, olabilir de... ya maaş?

Maaş? Ne maaşı? Bana ileride para getirecek bir meslek öğreneceğim orada, herhalde üstüne bir de maaş isteyecek değilim. Ne yazık ki istiyorum ve bundan dolayı ses mühendisi olamıyorum. Kısmet, belki de iyi bir ses mühendisi olabilirdim!

Bu ara kuzenim Marcel bir zamanın Perasi'nda çok ünlü olan bir mobilya-dekorasyon dükkânına ortak olmuştur, Tünel'de, ilk Belediye Caddesi'nde bulunan (eskiden aynı yerde eniştemin kardeşi Robert Kastro'nun bir tesisatçı dükkânı bulunuyordu) Psalti Mobilya ve Dekorasyon. Diğer ortak müteveffa Psalti'nin oğullarından biri, işin gerçek finansmanını yapansa Necat Eczacıbaşı. Mobilyacılık nerede ben nerede, ama baba parası yemektense... İşte kuzenim Marsel bir gün teklifte bulunuyor, "Aylak, aylak dolaşmaktansa gel biz de çalış," diye. Biraz çaresiz kabul ediyorum ve görevim muhasebe yardımcısı (esas muhasebecimiz İpekçi kardeşlerine ait Fitaş Filmcilik T.A.Ş.'in baş muhasebecisidir) ve veznedarlıktır. Hesaptan çok iyi anlayan ben kasayı devralıyorum. Aslında iş yüklü değil, birkaç makbuz, birkaç fatura, hafta sonlarında personel ödemeleri ve benzeri. Ücret de, o yıllar için, oldukça tatminkâr, 250 Türk Lirası. Artık arkadaşlar ve kızlarla her akşam Boğaz'dayız, hafta sonlarında partiler veriyoruz, bir fahişeye, bir genelev gülüne tutkunum ve para akıp gidiyor. Aslında Abanoz Sokağı'ndaki esmer tenli sevgilim hiç masraflı değildir, evin dışına haftada bir çıktığından ve dedigine göre, ailesini ziyaret etmeye gittiğinde. Ama bazen sinemaya da gittiğimiz oluyor, özellikle o dönem Türk filmlerini gösteren Taksim Sineması'na. Fena kız da değildir, eskiden hemşirelik yaptığını söylüyor, bana kravatlar ve gömlekler hediye ediyor. Tanışmamız ise...

Levanten çocuklarız, ailelerimiz örf ve adetlere bağlıdır, dindardırlar ve biz de öyleymişiz gibi hareket ediyoruz mesele yaratmamak, tartışmalara yol açmamak için, oysa ki içimizde, o genç yaşlarda, tanrıtanımazlığı yeğliyoruz. En azından Pazar gününde, 11 ayının San Antonio Kilisesi'nin avlusunda biraraya geliyoruz, kiliseye bir giriyoruz bir çıkıyoruz, ama genelde sırtımızı bir duvara dayayıp gelen geçen kızlara bakıyoruz, düşler kuruyoruz. Bana gelince, dindar bir çocukluktan sonra, on üç-on dört yaşlarımda ilkin Darwin, sonra Marx'la karşılaşıyorum ve kûlahlar değişiyor.

Her neyse... Bir Paskalya günü üç arkadaş, Pasquale, Gogo dediğimiz Giorgio ve ben, kilisenin avlusunda güneşlenirken ve ayın sonunu beklerken bir karara varıyoruz, bu kez öğlen evlerimize dönüp

geleneksel Paskalya toplantısına (kırmızı yumurtalar, fırında rosto, yeşil salata, kırmızı şarap) katılmayıp Boğaz yolunu tutacak ve bir yerde kafaları çekeceğiz. Bu da bizim dinsel protestomuz olacaktır. Aslında bu Gogo'nun sorunu değildir, çünkü kendisi Ortodoks olduğundan Paskalya'yı bir hafta sonra kutlayacaktır.

Bir dolmuşa atlayıp Bebek'e varıyoruz, deniz kenarında bir lokanta seçiyoruz ve yerleşiyoruz. Gelsin mezeler ve devrilsin rakı kadehleri. Kafayı bulduktan sonra bir başka anarşik karar veriyoruz; diğerleri Paskalya'yı evlerinde kutlasınlar, biz, protesto olarak, genelinde kutlayacağız.

Ve öyle oluyor, bir taksiye atlayıp Abanoz Sokağı'na varıyoruz ve 1 numaralı eve dalıyoruz. Vakit erken olduğundan fazla bir hareket yok ve kızlar arzı endam ediyorlar. İşte siyahlı Sevim'i o gün orada tanıyorum. Başta biraz utangaç gibi davranıyor, sonra meslekte daha yeni olduğunu itiraf ediyor ve bilinen salatalar. Olsun, hoş kızdır, anlaşıyoruz ve gerisi geliyor.

Hayat ve eğlence masraflı hobilerdir -hobilerden sayarsanız-, iyi ki zaman zaman ekstralar oluyor mobilyacılık mesleğiminde, daha çok çocuk odaları üzerinde çalışıyorum, minik yatakları, dolapları, koltukları, gece masalarını yağlı boyayla çizdiğim -çizgim hiç fena değil- Walt Disney'in kahramanlarıyla süslüyorum. Giysi dolabının bir kapısında Yedi Cüceler, diğerinde Pamuk Prenses, yatak kapaklarında Miki Fare, gece masalarında Vakvak Kardeş ve benzerleri gibi. Her ekstra iş bir 500 TL. getiriyor, ki az para değil. Her şey hoş ama canım sıkılmaya başlıyor, başka bir şeyler yapmalıyım. Müessesenin dekoratörü olan Angelo Corpi'den bir teklif geliyor: Çoğu zaman boş olduğuma göre neden onun asistanlığını yapmıyorum? Nasılsa bir şeyler çizebiliyorum. Corpi eski ve zengin Pera ailelerinin son temsilcilerinden biri, dedesi bugün Amerikan elçiliğinin bulunduğu ünlü Corpi malikânesinin inşaatına neden olan kişi. Angelo sanat tahsilini Roma'da ve Paris'te yapmıştır, çok zevkli, çok kibar, şişman, pembe güler yüzlü, duygulu bir insandır. Arkadaşı olan emekli bir memurla birlikte yaşıyor ve her Cumartesi günü evinde çay partilerini veriyor. Bir iki kez beni de davet ediyor ama ortam beni hiç açmıyor.

Neyse kendisi bilir, cinsel zevkler tartışılmaz, en azından ben tartışmam. O çevre aslında gayetten nezih bir çevredir, sanattan çok söz edilir, müzikten ve edebiyattan, iştahları yerinde ve Corpi'nin

emekli arkadaşı nefis börekler ve sandviçler hazırlıyor ama dünyayı çok gezmiş bir bıyıklı Kaptan var ki benimle fazla ilgileniyor (oysa hiç tipim değildir). Yine de Angelo'nun hatırını kırmamak için bir defasında tam takım tiyatroya gidiyoruz. Olay önemli bir olay, Fransız Komedi'sinden Jean Marchat (ben filmlerinden biliyorum) ve topluluğu, Saray Sineması'nın sahnesinde temsiller vermek üzere, İstanbul'a geliyor ve bizimkilerden biri zaten Paris'ten Jean'ın arkadaşı. Açılış akşamı Saray Sineması'nın ikinci balkonunun ön sırasına diziliyoruz. Yanımda bu vesileyle yumuşak pozlar takıları, işin gırgırında eski sınıf arkadaşım Mario var. Temsil başlıyor, heyecanlar içinde izleniyor, bizimkiler ayılıp bayılıyorlar ve ara verildiğinde kulislere koşuyorlar. Ben ve arkadaşım o kadar meraklı değiliz, halle çıkıp bir sigara tütürüyoruz ve Jean Marchat'yla tanışma fırsatını da kaçıırıyoruz.

Bir taraftan muhasebe yardımcısı ve veznedar, diğer taraftan dekoratör yardımcısı olarak Corpi'yle bir albüm oluşturmak için çizimlere başlıyoruz: koltuklar, kanepeler, dolaplar, yataklar, orta masaları, kitaplıklar ve devamı. Bir zamanlar bağımsız çalışan Angelo'nun bir müşteri kitlesi vardır, daha çok azınlıklardan oluşan ve bunları da Psalti'ye çekiyor. İşler tıkrında görünse de biraz da yetersizlikten kaynaklanan aksaklıklar ve gecikmeler eksik değil ve zaman zaman aldatmacaya başvurma zorunluluğuyla karşılaşırım. Örneğin aynı koltuğu üç ayrı müşteriye, "İşte, bu sizin," demek gibi.

Bu ara müşterilerden alınan avanslar kaynar gibi oluyor. Gün geliyor, işçilerin haftalıklarını ödeyebilmek bile bir sorun oluyor ve onların avansları da şirketin kasasından değil de cebimden çıkıyor. Gelecek hiç parlak görünmüyor, oysa ki, Nejat Eczacıbaşı'nın da katıldığı büyük planlar yapılmıştı (bugün Levent'te bulunan Eczacıbaşı fabrikasının yeri ilkin bir mobilya fabrikası için düşünülmüştü, örneğin). Günün birinde şirket kapanmak zorunda kalıyor, bu ara evlenen kuzenim Marcel ilkin İsviçre'ye, oradan Portekiz'e yerleşiyor. Batan şirket yüzünden bir Cumartesi günü, dükkânda, ilk kez Şakir Eczacıbaşı'yla tanışırım. Pek hoş bir karşılaşma değildir münakaşaya döndüğünden, ama ilerdeki yıllarda, Türk Sinematek Derneği'nde, Şakir Eczacıbaşı'yla yeniden karşılaşacağız ve halen süren bir dostluğun temellerini atacağız.

Bir kez daha ortadayım ve iş arıyorum. Psalti'de iki yıl geçirdim ve onlar da pek işe yaramadı. Doğrusunu söylemek gerekiyorsa pek

şikayetçi de değilim, şöyle ya da böyle bu ara hoş günler, eğlenceli günler de yaşandı, sorumsuz günler. Nedir ki yaş yirmi üç ve henüz bir baltaya sap olamadık, olsa olsa şurada burada, dış basında sine-ma yazılarım çıkmaya başladı. Çok iyi ama bu yazılar, bu araştırmalar, bu ansiklopedik maddeler karın doyurmuyor ve yeniden beni besleyen aile oluyor. Banco di Roma'da çalışan arkadaşlar var, bankaya başvurmamı öneriyorlar. Bir bankaya? Asla ve asla, gider Galata köprüsünün altında yatarım ama bir bankaya girmem, bana göre iş değildir. Bana göre iş değildir belki, ama birkaç ay boş dolaştıktan sonra okul arkadaşımız Pari'nin babasının işlettiği ve müdavimleri olduğumuz Şato Lokantası'nda, iki kadeh arasında, karar veriliyor: Ertesi gün Banco di Roma'ya başvuracağım. "*Alea jacta est*," yani "Zarlar atıldı", demişti Caius Julius Caesar, okuldan kalma anılarıma göre ve ben de öyle yaptım.

6
KAPALI GIŞELERİN ARDINDA

Şato Lokantası'nda arkadaş Pasquale ve bankada çalışan, çok memnun görünen kuzeni Serge'in önerilerine uyarak bankacı olma kararı veriliyor ve ertesi gün banka merkezinin bulunduğu Sultan Hamam'ın yolunu tutuyorum. Bankada sorun yok, personel şefi çok iyi karşılıyor, form dolduruyorum, referanslar gösteriyorum. Beklememi söylüyorlar ve doldurduğum form müdür beye sunuluyor. Bir beş on dakika daha ve personel şefi yeniden yanıma geliyor, müdür bey benimle görüşecekmiş. İşte bu iyi, demek ki bir umut var, yoksa "Biz sizi ararız" deyip postalayabilirlerdi. Müdürün adı Hayirel ve Musevi vatandaşlarımızdandır. Ellisinde, uzun boylu, sert yüzlü. Doldurduğum forma bakıyor ve soruyor: Referans olarak gösterdiğiniz bu Bay Victor Castro kim? "Eniştem," di-

yorum. İyi, galiba memnun kaldı. "Pazartesi başlayabilirsiniz diler-
seniz, ama tabii ki önceki işinizde aldığınız maaşı veremeyiz," di-
yor. Olsun, daha ucuza çalışacağız demek. Müdürün odasından çı-
kıp yeniden personel şefini görüyorum ve işe alındığımı söylüyo-
rum. Belki her şey çok çabuk oldu, ama ne de olsa orası bir İtalyan
bankası, ben de İtalyan vatandaşıyım, bize kıyak yapmazlarsa kime
yapacaklar?

Evde bankaya alınmam özellikle babamı son derece mutlu edi-
yor. Meslek dediğin bankacılıktır, yok sinemaymış, yazarlıkmış!
Karşımda bunca yıllık bir filmci-sinemacı var, eh ne olmuş sanki?
Hâlâ direniyor ve elinde pek bir şeyi yoktur. Banka demek iyi bir
maaş, itibar, kariyer yapma ihtimali ve sonunda bir emeklilik de-
mektir. Öylesine önemli bir başarı elde ettimse muhakkak ki banka
fikrini kafama sokan arkadaşlarla kutlamak gerekiyor. Ve gece Şato
Lokantası'nda bol bol kadeh kaldırarak bankaya alınmamı kutluyo-
ruz. Sonra da, o coşku içinde, İstiklal Caddesi'ne çıkıp birkaç sokak
lambasını tuz buz ediyoruz Vandallar gibi.

Ertesi sabah iş başı etmem gerekiyor, fakat yataktan zor kalkıyo-
rum, başım kazan gibi ve anneme bakılırsa mis gibi rakı kokuyorum.
Olsun, bir iki çikletle idare ederiz. En azından ben öyle düşünüyö-
rum ve sonuçta, aklanıyorum.

Bankaya giriyorum, personel şefine gidiyorum ve onunla birlik-
te, tanıtılmak üzere, Dış Portföy ya da İthalat servisine iniyoruz. Ser-
vis şefini zaten tanıyorum, memur kızlarının ikisini de. Birinin kar-
deşi okul arkadaşım, tombulca, güler yüzlü diğeriniyse bir gün bir
partide tanıdım (yıllar ve yıllar sonra bir sınıf arkadaşım ile evlenerek
Glavani Apartmanı'nda komşum olacak). Tanımam gereken bir kişi
daha var, servisi yöneten, İtalya'dan gelme bir Murahhas Vekil, ama
o müdüriyete çıkmıştır. Servis şefi son derece memnundur, artık gi-
şede müşterilerle dalaşmaktan iyice yorulmuştur, hedefi beni iyice
yetiştirmek ve arkalara çekilmektir. Bu ara, ağzımı her açtığımda -ki
fazla açmamaya çalışıyorum- bana biraz tuhaf bakıyor. Yerime otu-
ruyorum ve tuhaf bakışların esrarını tanıdığım daktilo kız açıklıyor:
"Felâket içki kokuyorsun," diyor, diğer kız ise yüzünü buruştur-
yor. İlk günlük banka memuru bendeniz hiç memnun değilim, ba-
şım ağır, uyku gözlerimden akıyor ve etrafta, personel arasında, ta-
nıdık yüzler olmasına rağmen ortam beni hiç açmıyor. Yoksa bir
yanlışlık mı ettim bankacılığı seçmekle?

Bir süre sonra Murahhas Vekil teşrif ediyor, asık suratlı, hafif kilolu, hava basan, sürekli terleyen biridir. Hemen beni yanına çağırıyor, bana bir mektup uzatıyor. İtalya'dan yeni gelmiştir, Türkçe'yi bilmiyor, acaba ne diyor o mektup? O mektup muhakkak bir şeyler diyor, ama kan çanağına dönmüş gözlerimin önünde satırlar flulaşıyor, birbirine karışıyor, düpedüz okuyamıyorum ve anlayamıyorum. Eğiliyorum, benim eğilip ağzımı açmamla adam bir kenara fırlıyor: "Çok kötü yazılmış bir mektup bu," diyorum, "hiçbir şey anlaşılmıyor". Yüzüme bakıyor: "Siz yoksa içkili misiniz?" diye soruyor, burundan soluyarak. Hayır, ben içkili değilim ama... idim. Mektubu elimden çekiyor, "Yerinize dönebilirsiniz," diyor. Yerime dönüyorum ve bütün gün hiçbir şey yapmıyorum, etrafıma bakıyorum, kızlarla çene çalıyorum, çıkış saatini dört gözle bekliyorum.

Çıkışta yakınlardaki bir ticaret şirketinde çalışan dost Pasquale bekliyor, birlikte Banco di Roma'nın Galata (Karaköy) şubesinde çalışan kuzeni Serge'i alacağız. İş nasıl bulduğumu soruyor Pasquale merakla ve aynı soruyu artık kendini bankacı sayan ve bundan gurur duyan Serge de tekrarlıyor. Doğrusu, pek beğendiğimi söyleyemem, bana göre bir yer değil, ortam sıkıcı, insanlar sıkıcı, iş de öyle görünüyor. O akşam doğrudan doğruya eve dönüyorum ve peder beye rapor veriyorum, kuşkularımı eksik etmeksizin. Peder bey sabırlı olmamı öğütlüyor ve bankacılık hakkında bilinen vecizeleri diyor. İyi, görelim bakalım.

Ertesi gün bir sürpriz: Görevim Dış Portföy'ün arşivini düzenlemektir, galiba bir ceza olarak. Arşiv dedikleri yer daracık, uzun, yarı karanlık bir merdiven altıdır, işlemleri biten dosyalar, sıra numaralarına göre dizilerek, karton klasörlerin içinde korunuyor. Görünüşe göre aylardır hiç kimse o arşivle meşgul olmamıştır, yüzlerce dosya bir kenara istif edilmiş bekliyorlar, galiba beni bekliyorlar. Birkaç dakika sonra ellerim kapkara oluyor. Bankacılık buysa ben... Gişeler kapandıktan sonra da masaları dolaşıp işlemleri biten dosyaları toplamak var ve eski dosya isteyenlere servis yapmak. Dördüncü günün öğle vaktinde bir dosya yığını üstüne oturmuş, sigaramı tütürüyorum (tabii ki orada sigara içmek yasak ama canıma tak dedi), ki karşıma Müdür Hayırel dikiliyor: "Burada ne işiniz var, Scognamillo?" Ayağa kalkıyorum: "Dış Portföy'ün arşivini düzene koyuyorum." Pek memnun görünmüyor, ne de olsa referans olarak vermiş olduğum eniştem Mason locasından bir 'kardeş'idir. Bir an dü-

şünüyor, sonra: "Siz dekoratörlük yapmışsınız, iyi hatırlıyorsam?" diyor. "Evet, öyledir, efendim. Neden sordunuz?"

Sorumun cevabını müdürün odasında alıyorum.. Banka bir süre sonra Eminönü'nde inşaat halinde olan yeni bir yere taşınacaktır, iç dekorasyondan pek memnun değildir, acaba yapılanlara bir göz atabilir miyim, bir görüş verebilir miyim?

Ertesi gün sekreterliğe taşınıyorum, bir masaya planlar, krokiler seriliyor ve müdürün talimatlarına uygun bir şekilde çizimler yapıyorum; kapıların yerlerini, duvarların düzenini, şuranın buranın ölçülerini değiştiriyorum, bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Müdür beyin evindeki dekorasyonla ilgili ricaları oluyor: tamir edilecek bir koltuk, çerçevesi değiştirilecek bir tablo, abajuru eksik bir lamba, alınacak saksılar gibi. Bankanın arabası ve cana yakın şoförü Paul ile eski döşemeci, marangoz, cilacı arkadaşlarımın yanına dönüyorum, siparişleri veriyorum ve bu bir süre öyle devam ediyor. Ara sıra da, gerek bankaya gerekse müdür beyin evine, dekoratif saksılar temin etmek için Paul'le Boğaz yolunu tutuyoruz, seraları dolaşıyoruz, ama arada, Emirgan'da çayımızı içmeyi ihmal etmiyoruz.

Rahatım, bir iş için dışarı çıkıyorum ve bankaya ertesi gün dönüyorum, başımda ne bir şef, ne de bir murahhas vekil var, sadece ve sadece müdür bey ve onunla da iyi geçiniyoruz.

Her güzel şeyin bir sonu vardır ve bir gün kendimi yeniden Dış Portföy'de buluyorum. Bu seferki işim evrak kontrolü. Sıkıcı ama idare eder, üstelik bir avantajı vardır, fazla mesaiye kalmak için bire birdir. Diğer servislerdeki arkadaşlardan öğreniyorum, gündüzün iki üç evrakla meşgul olursun, yeni gelen evrakları bir göze tıkarsın ve gişeler kapandıktan sonra ortaya çıkartıp fazla mesaiye kalmak, kalabilmek için somut bir sebep teşkil etmiş olursun.

Bir süre sonra Eminönü'ndeki yeni binaya geçiyoruz. Salon geniştir, servisler rahat, eşyalar gıcır gıcır. Dış Portföy'de iki yılım geçiyor, ta ki bir akşamüstü servis şefi bana bir müjde veriyor: Ertesi günden itibaren onun yerine gişeye bakacağım, o ise dışarıdan beni destekleyecek. Ben gişede çalışmam diyorum, müşterilerin kaprislerini çekemem, kavga ederim. Yapmam yaparsın tartışması bizim murahhas vekilin dikkatini çekiyor, yerinden kalkıp bize katılıyor, tabii ki servis şefinin tarafını tutuyor ve "Bu bir emirdir!" diyor, kabul etmezsem müdüre şikayet edecekmiş beni, "Et bakalım," diyorum.

İkimiz ayrı merdivenlerden müdürlük katına hızla çıkıyoruz ama yarışı ben kazanıyorum ve Bay Hayirel'in odasına nefes nefese giriyorum. Her zamanki soğukkanlılığıyla müdür soruyor: "Ne oldu, Scognamillo?" Ben anlatıyorum, işte bana gişede çalışmamı emrediyorlar, ben gişede çalışmam, asabiyim, müşterilerle dalaşırım, falan filan. Bunları anlatmaktayken dışarda sırasını bekleyen murahhas vekil, dayanamayıp, kapıyı tıkladıp bir giriş kaydediyor ama canım müdürüm onu durduruyor: "Bir dakika, burada konuşuyoruz," diyerek. Murahhas vekil, mosmor kesilerek çekiliyor. Pek iyi, diyor Hayirel, gişede çalışmak istemiyorsan kimse seni zorlayamaz, her eleman kendi niteliklerine göre değerlendirilir. Acaba sekreterliğe geçsen nasıl olur? Neden olmasın? Bunu da denemiş oluruz ve teb-dili mekânda fayda vardır.

Dış Portföy'den muzaffer bir edayla çıktıktan sonra, pilimi pırtımı toplayıp ertesi gün Sekreterlik servisine yerleşiyorum. Bir yıl kadar kalıyorum o serviste, ilkin daktilo işleriyle uğraşıyorum, derken bilanço denetimi ve en son müşterilere verilen krediler. Daktiloluğum yüzünden bir defasında müdür beyle çatışıyoruz. Son derece titiz bir adamdı, mektupların kenarlıklarını santimetreyle ölçer, milimetrik düzende mektuplar isterdi. Bir akşam tam çıkmak üzereyken (o zamanlar Banca Commerciale Italiana'da çalışan bir genç kızla nişanlanmıştık; her akşam gider, onu Bankalar Caddesi'nde bulunan merkezden alır, Kadıköy iskelesine kadar eskort ederdim) müdürün zili üç kez çalıyor: Bu benim işaretim. Acele bir mektubu var, kısadır, hemen yazıp çıkabilirim. İyi, beş dakikalık bir iş. Yazıyorum, veriyorum. Cetvelini çıkartıp ölçüyor. Olmadı, bir kez daha. Yazıyorum veriyorum, yine olmuyor, başlık çok yukarda kalmıştır. Etti üç ve hırsımdan kuduracağım, kız bekliyor, ağaç oldu, vapuru kaçıracak. Müdürün odasına yine giriyorum, imza dosyasını bıraktığım gibi toz oluyorum.

Ertesi sabah gelir gelmez müdür beni çağırıyor. Bu kez belli ki kızgın, hem de nasıl: "On yıl daha genç olsaydım seni pencereden atardım," diye kükrüyor. Eh, deli gençlik bu, bir adım atıyorum ve: "Deneyelim," diyorum. İfadesi değişiyor, gülümsüyor: "Hep kafana göre hareket ediyorsun, öyle değil mi? Üstelik, biliyorum, bu mesleği de sevmiyorsun. Yine de bir yere varacağından eminim," diyor babacan bir tavırla. Eh, o eminse ben ne diyebilirim ki. Aslında yanılmıyordu, çünkü pek bir gayret sarfetmeden -ama on yıl sonra- bankanın en genç murahhas vekili olabildim.

Bankada çalışırken özel hayatımda da bazı değişiklikler oldu, bir ilk nişan yaptım, dediğim gibi, ama evlilik korkusuna kapıldığımdan yarı yoldan döndüm. Aslında nişanım iyi bir kızdı, asıl kötü davranan ben oldum. Bir Pazar günü Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nda ayrıldık, o ağlayarak. Oysa ki gayet şatafatlı bir nişan yapmıştık çalıştığımız bankaların (Banco di Roma ve Banca Commerciale) müdürlerinin ve çoğu personelin katkısıyla. Öyle, çünkü ilk kez iki ayrı bankanın iki elemanı nişanlanıyordu.

Nişanım neler olduğunu, birden neden fikir değiştirdiğimi, neden kabaca kesip attığımı pek anlayamadan Moda'daki evinin yolunu tuttu, ben de kendime küfrede küfrede İstiklal Caddeme döndüm. O gün hiç unutamadığım ve uzun süre beni düşündüren bir olay oldu. Sinemanın önünde ayrıldıktan sonra ben bir kaç adım attım ve arkama baktım. Nişanım gözden kaybolmuştu, ama karşı kaldırımda, yüzü bana dönük, elinde bir kızcağız tutan zenci bir kadın duruyordu. Bir an bakiştık ve onu tanıdım, Psalti'de çalıştığım yıllarda bir ara dostluk ettiğim Abanoz Sokağı'ndaki sermaye Sevim'di. Ne tuhaf bir rastlantı, şayet bir rastlantıysa! Hani, ara sıra kaderci takılıyorum ya!

Nişanlımdan ayrılmam tabii ki hem aileler hem de bankalar arasında yankılar uyandırdı. Bir gün hademelerden biri beni çağırdı, oldukça kızgın görünen, eli şemsiyeli bir hanım beni görmek istiyordu. Sekreterlikten çıktım ve karşımda müstakbel kaynanamı buldum. Çıngar koptu, kadın -haksız da değildi- bağırdı, çağırdı, göz yaşları döktü, o kadar ki müdüriyetin kapısı açıldı ve Hayirel göründü, "Ne oluyor Scognamillo?" diye sordu. Ben de, "Nişanlımdan ayrıldım ve annesi olan bu bayan şikayete gelmiş," dedim. Hayirel başını salladı, "Anlıyorum," dedi ve odasına döndü. Gerçekten soğukkanlı bir adamdı!

Bizim müdürün soğukkanlılığına diyecek yoktu! Bir başka sefer, levazım amirliğini yaptığımda, bankanın gişe salonunun üstündeki kocaman camekânını uzman bir işçiye temizletmeyi düşündüm. Camekâna küçük bir pencereden giriliyordu. Etrafı betonla çevriliydi, fakat gerisi çelik plakalar arasında döşenmiş cam levhalardan oluşuyordu. Beton üzerine çıktım, iki adım attım, ilerisini, çok kirli olduğundan, betonun devamı sandım ve üçüncü bir adım attım, alttaki camı deldim büyük bir şangırtıyla. Bir elle çelik çerçeveye yapıştım, arkamdaki işçi beni yakamdan tuttu ve kaldırdı. Servis salonunda

bir panik koptu, kimileri kaçtı, kimileri gişenin arkasına saklandı, çok sevdiğim murahhas vekil masanın üstünde bağdaş kurmuş, ceplerinden cam parçaları çıkarmakla meşguldü. Oradan çıktım ve elim derin bir şekilde kesildiğinden karşıdaki eczaneye koşup sıkı bir pansuman yaptırdım. Bankaya döndüğümde müdür bey ara kattan camekândaki deliğe bakıyordu. Yanına gittim, döndü, sargılı elime baktı ve klasik sorusunu sordu: “Ne oldu, Scognamillo?” “Camekândan az kalsın düşecektim.” “Evet, görüyorum. Şimdi ortalığı ve camekânı temizlettir, bir camcı çağır ama lütfen sen oralara çıkma.” Eh, demek ki adam sağlığımla ilgileniyordu.

Dediğim gibi sekreterlik servisinde görevim müşterilerin kredi defterini tutmaktı. Sıkıcı, hesaba dayalı, sorumluluk getiren bir işti ve kesinlikle bana göre değildi. İte kaka çalıştığım için kredi hesapları bir yerden sonra arap saçına döndü ve kendimi yeniden müdürün karşısında buldum. “Sana bir teklifim var,” dedi. “Levazım amiri yakında emekli oluyor, onun yerine geçmek ister misin? Pek hareketli bir iş sayılmaz ama, diyelim, kırtasiye siparişi vermek için çıkar gidersin, matbaaları dolaşırsın, depolara bakarsın. Yani zaman zaman dışarıda olabilirsin. Bir de levazımın bir avantajı vardır, mal aldığında, bir matbaaya sipariş verdiğinde bir komisyon almak senin hakkın ve bu bankayı hiçbir şekilde zarara sokmaz.”

Teklifi kabul ettim ve Sayın Müdürümün önerilerini harfi harfine uyguladım, çıktım, dolaştım, gezdim, fiyat topladım, fiyatları karşılaştırdım, en uygun olanları seçtim, siparişimi verdim ve fatura ödendiğinde komisyonumu aldım. Zaman zaman bankanın deposunu ziyaret ediyor, orada tutulan müşterilerin mallarını envantere göre kontrol ediyordum ve koca bıyıklı Kürt hammallarımızla çay içip, sahanda pastırmalı yumurta yeyip sohbet ediyordum. Bu da dışarıda dolaşmak için iyi bir sebep teşkil ediyordu. Levazımda üç yılım geçti ve bu dönemde Beyoğlu’da 6-7 Eylül 1955 olaylarını da yakından izledim.

Maceralı hayatı boyunca Beyoğlu çok sayıda felaketler ve tehlikeler, olaylar ve tahrikler yaşadı, sayısız yangınlara hedef oldu (1700, 1762, 1767, 1807, 1808, 1810, 1811, 1823, 1831, 1839, 1870, 1915, 1916), salgınlar yaşadı, vebadan (1812, 1837), koleradan (1831, 1838, 1855, 1865), çiçekten (1845) kırıldı, depremle sarsıldı (1894), karla (1816, durmaksızın yirmi üç gün), don ile (1849’da Haliç donuyor) mücadele etti, işgal edildi, kurtarıldı ve yağmalandı.

Bunlardan kimileri doğal felaketlerdi, kimileri insan eliyle gerçekleşen, insan beyniyle düşünülen felaketler oldu. 6-7 Eylül'de yer alanlar da bunlardandı. Bir yerden bir şeyler çıktı, alevlendi, kontrolden çıktı ve tek bir gecede değil Beyoğlu'nun ya da İstanbul'un fakat bütün ülkenin ekonomisi sarsıldı. Ve kopan olaylar içte de dışta da yankılar yarattı.

Hatırladığım kadarıyla o akşam yeni nişanlım (ve sonradan eşim) Silvia'yla Eminönü'nde çalıştığımız bankadan çıktığımızda hava ağır, gökyüzü bulutluydu. Etrafta sebebini anlayamadığım fakat gerçekten hissettiğim rahatsız edici bir gerginlik, bir elektriklenme vardı. Meydana vardığımızda kulağımıza gazete satıcılarının sesleri geldi. *İstanbul Ekspres* gazetesinin ikinci baskısı elden ele geçiyor, başlıklar yüksek sesle okunuyordu: ATAMIZIN EVİ BOMBA İLE HASARA UĞRADI, SABAHA KARŞI VUKU BULAN BU MENFUR HADİSE İNFİAL UYANDIRDI.

Yunan resmi tebliğine göre: "Bu işi yapan hakiki bir Yunanlı değildi." Atina çevreleriye bir komünist parmağı ihtimalinden söz ediyorlardı. İsabetti, çünkü suçu komünistlere atma teşebbüsü ilk başta Türk hükümetinin de izlediği yanlış ve kasıtlı bir yöntem oldu.

Gerginlik sanki giderek artıyordu, insanların bir kısmı gruplaşıyor, bir kısım ise ne olur ne olmaz deyip adımlarını hızlandırıyorlardı. Köprüyü yürüyerek geçtik, tıklım tıklım Tünel'e bindik. Silvia, annesiyle birlikte, Tarlabası'nda oturuyordu, bense Kallavi Sokağı'nda. İlk nişanlımı evine bıraktım, oradan kendi evime döndüm. Havada sanki bir acayiplik vardı, kopacak bir fırtınanın beklentisi gibi. Dükkânların bir kısmı kapanmıştı, bir kısmı kapanmak üzereydi. Bir yarım saat sonra sokaktan, Tepebaşı'ndan gelen ilk guruplar geçmeye başladı, İstiklal Caddesi'nden de gürültüler duyuldu. Babam henüz dönmediği için (o sıralarda bugünün Ayhan Işık sokağında ofisi olan Atlas Film'de işletmeciydi) annem ve ben meraklanmaya başlamış, pencereye çıkmış, onu bekliyorduk. Her geçen saniyeyle ortalık daha da karışıyor, gerek İstiklal gerekse Tepebaşı taraflarından şangırtı sesleri, bağırımlar geliyordu. Sokağın başında babam görüldüğünde bir nebze rahatladık. Hızlı adımlarla eve girdi, yukarı çıktı, yüzü bembeyazdı: "Degüstasyon'a saldırdılar," dedi. "Bütün dükkânlara saldırıp kırıyorlar, yağmalıyorlar. Etraf eli balıyozlu acayip yaratıklarla doludur."

Karşımızda Londra Oteli'nin arka tarafı vardı, bitişiğindeyse üç ailenin (ikisi İtalyan, biri Rum) oturdukları bir bina. İlk iki katı ve altındaki dükkân bir Rum marangozu tarafından atölye ve sergi salonu olarak kullanılıyordu. O komşular da pencerelere, balkonlara çıkmış, telaş içinde birbirleriyle konuşuyorlardı.

Birden sokağa dalan bir gruptan, "Bayrak, bayrak," sesleri yükseldi. Neden bayrak, bayram değildi ki, ne kutlanıyordu?

Oturduğumuz binanın altındaki kunduracı dükkânının sahibi Hacı -yeşil takkeli, ak sakallı, namazında niyazında çok iyi bir insandı- bir anda Türk bayrağını asınca hemen pencerelerden bayraklar dalgalanmaya başladı. Babam yerinde duramıyor, sokağa yeniden çıkıp olayları yakından izlemek istiyordu. Ben de öyle. Annemse, panik içinde, "Yapmayın etmeyin," diye yalvarıyordu. "Köşe başına kadar gidip döneriz," deyip dışarı çıktık.

Amaç Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba koydukları söylenen Rumları cezalandırmaksa, cezalandırılan Beyoğlu'nun tümü oldu. Caddede yürüye bilmek olanaksızdı, trafik durmuş, tramvaylar durmuş, indirilen camların şangırtısından, kalabalığın attığı naralardan başka şey duyulmuyordu. İtişenler, kakışanlar, dövüşenler, dalaşanlar, kaçanlar, kovalayanlar...

Yağma edilmemiş, camları çerçeveleri indirilmemiş dükkân yoktu. Degüstasyon lokantasının buzdolabı, balyozlarla dövüle dövüle, incecik bir levhaya dönmüştü, sokağımızdaki Cinemeccanica şirketinin temsilcisinin dükkânndaki 35 mm.'lik göstericiler ve kurgu masaları paramparça edilmişti.

Babamla eve döndük ve geceyi pencerede geçirdik, ışıkları kapatarak. Kunduracı Hacı bir sandalye çekip Rum marangozun dükkânının önünde oturmuş, gelip geçen gruplara, "Bunlar bizim," deyip durumu şafağa kadar idare etti.

Ve Londra Oteli'nde konaklayanlar... Tam karşımızda bulunan bir odada pijamalarını giymiş, pencereye çıkmış bir yolcu vardı. Ansızın odasının kapısı kırılarak açıldı, içeri giren dört kişi adamı bir kenara savurdular ve elindeki sopalarla etrafı kırıp döktüler, eşyaların bir kısmını ayrıca, adamın bagajlarını pencereden dışarı fırlattılar ve geldikleri gibi gittiler. Şok halindeki adam köşesinde tir tir titriyordu.

Sabah oldu, kalabalık çekildi, askerler görüldü, ama asıl görülecek şey İstiklal Caddesi'nin durumuydu. Evden erkenden çıktım, ni-

yetim bankaya gitmekti. Karşı kaldırımdaki Beyoğlu şubesine kadar gittim, demir kepenkler çekildiği için pek bir hasar yoktu. Aynı anda şubenin müdürü göründü (bir okul arkadaşımın babasıydı), kepenklerin birini kaldırdı, kapıyı açtı, içeri girdik. Her taraf sapasağlamdı, kırılan kapı camlarından biri hariç. Oradayken caddeye birkaç askeri jeep ve makam arabası girdi, karşı kaldırımda durdular, içlerinden Adnan Menderes ile Celal Bayar indiler. Şaşkın şaşkın etraflarına bakıyorlardı, Menderes'in yüzü solgun görünüyordu. Bir süre öyle kaldılar, sonra arabalarına bindiler ve uzaklaştılar.

Şubeden çıktım, Tünel meydanına doğru yürümeye başladım. Ne yürüyüş! Cadde boydan boya enva-i çeşit kumaşlarla kaplıydı, kadın kumaşları, erkek kumaşları, döşemelik kumaşlar, kat üstüne kat sanki halılarla döşenmiş. Degüstasyon lokantasının müdavimi olan Yüksekaldırım'lı bir çantacı vardı, günler sonrası o anlattı: Olaylar kopunca hemen dükkânına inmiş ama geç kalmıştı, çantaların bir kısmı çalınmış, bir kısmı parçalanmıştı. Adam dükkânın önünde durmuş bakıyormuş, ki Kemeraltı evlerinden 'vesikalı'lar akın etmeye başladılar. Gelen sağlam kalmış bir çantayı kapıp, yokuş yukarı İstiklal Caddesi'nin yolunu tutuyordu. "Yokuştan boş çıkan çantalarım," anlatıyordu adam, "dolu dönüyor, kerhanelerin birinde boşaltılıyor ve yeni bir yolculuğa çıkıyordu. Bazen de iyi kalpli fahişelerden biri gelip çantayı yerine koyuyordu ve teşekkür edip uzaklaşıyordu."

İstiklal caddesi kumaşlardan başka şeylerle de kaplıydı, bankanın mal deposunun bulunduğu Yağiskelesi semtiyse, tam adına yakışır şekilde, yağlar, zeytinyağlar, tereyağlar, kara ve yeşil zeytinler içinde yüzüyor, gelen giden dört parmak kalınlığındaki bu bulamaya batıp çıkıyordu. Bankanın deposuna, bir iki kırık cam haricinde, hiçbir şey olmamıştı, eli değnekli Kürt hamallar sabaha kadar nöbet tutmuşlardı.

Depoyu kontrol ettikten sonra Banco di Roma'ya vardım. Kapının önünde bir kalabalık vardı, müdür, birkaç memur, müfettiş ve kapıya varır varmaz bayılan çevirmenimiz -ve oyuncu Madelet Tibet'in ablası- Mesadet Hanım. O gün bankada kalmadık, bir göz atıp geri döndük, kimsede çalışacak durum yoktu.

Sarıyer'de oturan Ermeni bir arkadaş yıllar sonra anlattı: Azınlıkların kapılarına işaretler çizilmiş, kapılarını işaretli görenler tepelere sığınmışlardı. Kendisiyse bütün geceyi bir ağaçta geçirmişti.

Fransız *Paris Match* dergisi 17 Eylül 1955 tarihli sayısında dört sayfasını olayların resimlerine ve olaylarla ilgili bilgilere ayırdı: 300 yaralı, 500 tutuklu ve yağma edilen 5.000 dükkân. Yerli basına baktığımızda 8 Eylül Perşembe günü *İstanbul Ekspres* ikinci baskısında: VATANDAŞ, TAHRIKLERE DİKKAT ET manşetini atmıştı Acaba kimdi bu tahrikçiler? Herhalde sonraki günlerde tutuklanan ya da soruşturmalara hedef olan Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo, Aziz Nesin ya da Asım Bezirci değillerdi. Kentin kapılarında kamyonlarda eli sopalı kalabalıklar saldırı emrini bekliyorlardı, sokaklardan geçen grupların elinde listeler vardı ve bu listelere bakarak dükkânları seçiyorlardı.

8 Eylül'de Sıkıyönetim'in tebliğiyle saat 23'ten sonra sokağa çıkma yasağı kondu. Bir akşamüstü, bankadan döndüğümde, sokağın başında iki inzibat buldum ve evime varıncaya kadar ter döktüm, çünkü inzibatlardan biri emin olmak için elinde silâhla evin kapısına kadar beni izlemekte ısrar etmişti. Beyoğlu yavaş yavaş yaralarını sarmaya koyuldu -İzmir'in bir kısmı de öyle. Aslında bunlar kolay kolay sarılacak yaralar değillerdi, zarar salt o tahrip edilen 5.000 dükkânın zararı değildi, o dükkânlarda çalışanların o dükkânlarla alışveriş yapanların, mal temin edenlerin zararıydı.

6-7 Eylül olaylarından söz edildiğinde en çok Beyoğlu gündeme geliyor. Her şey 18.45'te Beyoğlu'nda başladı, ellerinde bayraklar ve "Kıbns Türk'tür" pankartlarını taşıyan bir kalabalığın yürüyüşüyle, ama gerçek hedef İstanbul'un büyük kısmı oldu, Boğaziçi'nden Yeşilköy'e, Kadıköy'den Ada'lara uzanan bir bölüm. Dükkânlardan başka kimi kiliseleri, mezarlıkları ve evleri de içeren hedefti. Taksiler, kamyonlar ve at arabalarıyla gelenler kalabalığa dalıyor, kırabileceğini kırıyor, toplayabileceğini topluyor. Ertesi gün, ordu durumu ele aldığı anda, İstanbul'dan hareket eden her çeşit araç denetimden geçirildiğinde çapulcuların bir kısmı tutuklandı.

Evet, 6-7 Eylül'ü az çok böyle yaşadım ve devamında bankacılık kariyerimi sürdürdüm. Aslında bankacılığı hiçbir zaman bir kariyer olarak görmemiştim, altı yıl geçmişti ve hâlâ servisten servise denen sıradan bir memurdum. Kariyeri ben düşünmediysem galiba amirlerim düşünmüş olmalı, çünkü günün birinde levazımdan alınıp kapı komşum olan personel-müfettişlik servisine transfer edildim. Orada daha yararlı olacaktım. Kime acaba?

Personel-müfettişliğe atanmamdan dört ay sonra ilk terfimi aldım, seksiyon şefi oldum. Bu ara personel şefi değişmişti, yerine İtal-

ya'dan gençten, yakışıklı biri geldi. İlk baştan anlaştık, benim kadar sigara içiyordu ve kurtulmak umuduyla zaman zaman sigarayı bırakıp pipoya sarılıyordu. Denemeleri birlikte yapmaya başladık, pipolarımızı tıttırdık, yaşlıca daktilolarımızın şikâyetlerine aldırmaksızın, puroların her çeşidini denedik, neredeyse nargileye başlayacaktık ki boşuna çabaladığımızı anladık: Biz sigara müptelâsıydık ve nikotin başka sunuşları bizi hiç etkilemiyordu.

Yeni personel-şefimiz bekârdı, benşe cari hesaplarda çalışan sarışın kızla bir süreden (aslında uzun bir süreydi, beş yıl) nişanlıydım. İlk erkek erkeğe çıkmaya başladık, yemeye çıkıyorduk ya da artık var olmayan Vagon Blö gece kulübüne gidip konsomatrislerle dans ediyorduk. Günün birinde memur kızlarımızdan birine âşık oldu (emekli bir komiser olan kızın babası istihbaratçı olarak bankada görevliydi). Yıldırım bir aşk oldu, kısa süre sonra söz kesildi ve bir dörtlü olarak, nişanlılarımızla, çıkmaya başladık. Bu çıkışlardan hatırımda kalan biri var. Müfettiş caz meraklısıydı, ben de öyle ve Diz-zie Gillespie'nin Emek Sineması'nda konser vereceğini öğrenince paçalarımız tutuştu, biletlerimizi temin ettik. Konser tabii ki harikaydı, öyle bir coştuk ki ben zıplaya zıplaya oturduğum koltuğun dibini deldim, o ise kendi koltuğunun kolunu kırdı.

Caz derken aklıma Louis 'Satchmo' Armstrong geliyor. Sanıyorum daha levazımdaydım ki bir Cuma akşamı kulağıma bir haber geldi: Müdür Hayirel'in masasında Armstrong'un Saray Sineması'nda vereceği konser için iki davetiye vardı. Şimdi sorun o davetiyeleri edinmektir. Gerekli gereksiz Hayirel'in odasına girip çıkıyorum, ama tık yok. Çıkış saati yaklaşıyor, nişanlıma her halükarda biraz daha bankada kalacağımı söylüyorum, Armstrong bu, biraz fedakârlığa değer. Saat 18'de o çıkıyor evine doğru, ben kalıyorum. Kalıyorum ve müdürün çıkışını bekliyorum, ola ki, son anda... Hayır, çıkmasına çıkıyor ama son anda hiçbir şey olmuyor. Arabasına biner binmez odasına girip masasının üstündekilere bakıyorum. Yok, yok, davetiyeler yok. Enayiliğime kızıyorum, sanki ona soramaz mıydım? Bazen fazlasıyla çekingen oluyorum. Konser umudu kalmadığına göre erkenden eve gitmeye gerek yok. Aşağı inip servislerde fazla mesaiye kalanlarla sohbet ediyorum, böylece yarım saat geçiyor ki bir telefon: Müdür beni arıyormuş. Meğer davetiyeleri yanına almış, acaba ilgileniyor muyum? Hem de nasıl! İyi, o zaman Maçka'ya gidip kendisinden alabilirim. Bir taksi tutuyorum, Maçka'ya uçuyo-

rum, davetiyeleri kapıdan kapıyorum, Tarlabası'na iniyorum, nişan-
lımı alıyorum ve ucu ucuna konsere yetişiyoruz. Konser de konser
ama, düşünün, yüzlerce kez girip çıktığım Saray Sineması'nın sahne-
sinde (ki bu kulislerini de bildiğim bir sahnedir) Armstrong çalışıyor
ve bir koltukta ben, onu, kendimden geçmiş dinliyorum, o çok tak-
lit edilen boğuk sesiyle *When the Saints goes marching in* parçasını
söyleyen Armstrong'u dinliyorum. İlk konserde hızımı alamadığım-
dan Armstrong'un o zamanın Spor ve Sergi Sarayı'nda verdiği kon-
seri de kaçırmıyorum.

Bankacılık kariyerimin başlangıcını müfettişlik-personel servi-
sinde yapıyorum, ilkin seksiyon (bölüm) şefi, sonra servis şefi mu-
avini ve nihayet servis şefi olarak. İş fazla yüklü sayılmaz ama bir sū-
rū denetleme faaliyetleri var, vezneye aniden yapılan kontrol baskın-
ları, şube ziyaretleri, personel dosyaları, değerlendirmeleri ve sorun-
ları var. İkide bir alt salona bakan asma kata iniyorum, etrafı çerçe-
veleyen korkuluğa yaslanıyorum, sigaramı tūttürüyorum ve ciddi
bakışlarla etrafı tarıyorum, bir teftiş havası içinde. Sonra teker teker
servisleri geziyorum, hal hatır soruyorum, arşive iniyorum, kasa da-
iresini ve etrafını saran daracık koridora bir göz atıyorum (bir defa-
sında da o daracık koridorda öpüşen bir ikiliyi suçüstü yakalıyorum,
ihracat servisinden bir yakışıklıyla cari hesaplardaki bol dekoltesi,
sıcak günlerde serinlemek için dekoltesine buzlu gazoz şişeleri ko-
yan balık etinde sarışını).

Personelle öylesine yakından ilgileniyorum ki, Bulgar göçmeni
bir iki odacıyla birlikte bankada bir sendika kurmayı planlıyoruz. Bu
ara Hayirel emekli oldu, yerine İtalya'dan gelen müdür yardımcısı
geçmiştir. Tasarımı ona sunuyorum ama hoş karşılamıyor, ne gereği
var diyor, herkes kendi halinden memnun. İyi de İtalya'da banka
memurları sendikaya bağlı, hiç kuşku yok ki Genel Merkez'e başvu-
rursak izin alabiliriz. Başvuruya evet diyor, ama sürekli erteliyor. Bu
ara bazı akşamlar toplantılar yapıyoruz, sendikayı nasıl yürüteceği-
mizi tartışıyoruz. Sonunda başvuru Genel Merkez'e gidiyor (ama
hangi yorumlarla?) fakat kabul edilmiyor.

Banka'nın İtalya'dan gelen yönetici kadrosu artınca bir dil soru-
nu ortaya çıkıyor, gerekli çevirilerin, Resmi Gazete'den tutun da
kullanılan basılı evraklara kadar, sayısı artıyor. Bankaya girdiğimde
çevirmen Vedat Günyol'du, o ayrılınca yerini Mesadet Hanım aldı,
ama her ikisi Fransızca'ya çeviriyorlardı, oysa ki artık İtalyanca ka-

çinilmazdı. Teklifin kimden geldiğini anımsamıyorum, ama sonuçta bir çeviri servisi kurmak fikri ortaya atıldı ve onu havada kaptım. Personel-müfettişlik servisinden ayrılıp bir çeviri servisi kuracaktım, yanıma işe yararlı ve güvenilir birini alarak. Servisin şefi de ben olacaktım. Muhasebede çalışan Belma Aksun'u uygun buldum ve sekreterliğin arka tarafında bulunan iki kişilik bir masa ve iki daktilo makinesille servisi kurduk. İş normal gidiyordu, Resmi Gazete, Sicil Ticaret Gazetesi, birkaç gündelik gazeteyi taramak, yazışmaları gerektiğinde çevirmek gibi. Boş zamanlarımız da oluyordu, *Akşam* gazetesine yeni girmiş olan ben film eleştirilerimi yazıyordum, Belma ya roman okuyor ya da örgü örüyordu. Görüntü galiba bankacılık kurallarına uymuyordu, ki sekreterliğin servis şefinden imalar gelmeye başladı: Bizim çok boş vaktimiz vardı, acaba onlara bir el veremez miydik? Hayır, veremezdik, çünkü sekreterlik bizim işimiz değildi. Adam ne ettiyse etti ve bir gün çeviri servisi kaldırıldı, sonradan başarılı bir gazeteci ve çevirmen olacak olan Belma Aksun istifa etti, beni de Beyoğlu Şubesi'ne gönderdiler. Ceza mıydı yoksa mükâfat mı, pek anlayamadım.

Aslında şikayet etmem gerekmiyordu, çeviri servisi rahatsa bankanın Beyoğlu şubesi bin kat daha rahattı. Cari ve vadeli hesaptan başka hesap yoktu, günde dört-beş müşteriden fazlası gelmiyordu, etraftaki kimi dükkân sahipleri veya çoğunu tanıdığım İtalyanlardı bunlar. Bir yerden sonra sıkıcı bile oldu. Müdürü emekli olmak üzereydi ve ben onun yerini alacaktım ama imza yetkim yoktu. O da ayarlandı ve bankanın en genç murahhas vekili oldum. Tek başıma değildim bankada, bir veznedar, bir odacı ve eski müdür ayrılınca bir gişe memuru vardı. Yeni alınan ve çok çok uzaktan akrabam sayılan genç memur baş belasının biriydi, akli fikri hep kızlarda olan, her gece birini tavlayıp sabahlara kadar, bir arkadaşının arabasıyla sürten ve kızları lokumlara döktüğü üç damla 'İspanyol sineği'yle kıvama getiren. Veznedarımız ise, kendi anlattıklarına bakarsanız, bir MIT görevlisiydi. Öyleyse oldukça saf-tı. Sabahları hep geç gelir, vezneye girer, kasasını kontrol eder ve iki müşteri arasında, uyuklardı. Bir gün, neden hep uyukladığını sorduğumda, geceleri görevde olduğunu söyledi. Nasıl bir görev? Cevap olarak kimliğini çıkardı, gösterdi ve geceleri kimi operasyonlara (?) katıldığını ifade etti. Eh, bence mahzuru yoktu. En azından iyi korunuyorduk.

Beyoğlu şubesi sıkıcıydı ama ziyaretçilerim de az değildi. O dönem Akşam gazetesinde yazıyor, Tokyo'da İngilizce olarak yayınlanan bir sinema-televizyon dergisinin muhabirliğini yapıyordum ve sinema çevresine iyice girmiştim. Ziyarete kimler gelmiyordu ki... Yeni yeni parlamaya başlayan Dr. Fahrettin Cüneytlibatur nam-ı diğer Cüneyt Arkın, Güzel Sanatlar Akademisi'nde (bugün Mimar Sinan Üniversitesi) Sami Şekeroğlu'nun kurduğu Kulüp Sinema 7'nin düzenlediği kalabalık film gösterilerinden tanıdığım ve Sinematek tasarısı üzerine çalışan Onat Kutlar, genç yönetmenlerden Feyzi Tuna ve Erdoğan Tokatlı, Odessa'da öğrenciyken sınıfıyla birlikte Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı*'nın çekimlerine nasıl katıldığını anlatan karakter oyuncularından Osman Türkoğlu, sinema bulamadığı için filmini vilayetin önünde yakmaya kalkan Muhteşem Durukan ve diğerleri. Bankada fazla bir iş olmadığından imkân bulduğumca zaman zaman kendi muhabirlik işlerimi de yürütüyordum, muhabiri olduğum Japon dergisine ilan almak, haber toplamak gibi. Ama ilan konusunda pek başarılı olduğumu söylemem, çünkü her ne kadar o yılların büyük yapım şirketlerini defalarca ziyaret ettiysem de (Erman Film, Birsell Film, Pesen Film, Artist Film, vd.) ilan vermeye yaklaşan tek kişi And Film'in sahibi Turgut Demirağ oldu. Demirağ hep yurt dışı pazarlarını gözetken (ama ulaşamayan) bir yapımcıydı ve yıllar boyu birlikte gerçekleştiremediğimiz projeler üzerine çalıştık.

Benden bir senaryo isteyen ikinci kişi oldu Turgut Demirağ, bütün Türkiye'yi tarayacak Bond tarzı bir filmin senaryosu. Niyeti Ayhan Işık'la bir Hollywood yıldızını oynatmaktı. Senaryo yazıldı, beğenildi ve seçilen Hollywood yıldızı olan Monroe taklidi sarışın Jayne Mansfield'e gönderildi. Mansfield da beğendi, anlaşmalar yapıldı, ama ne yazık ki Jayne Mansfield bir araba kazasında öldü. Yıllar geçti, bir başka film öyküsü üzerine anlaştık, İstanbul'da önceki yüzyılın başlarında geçen bir vampir filmi. Tretman yazıldı, Demirağ'la Amerika yolunu tuttu, ama Turgut Bey'in vefatıyla dosyasında kaldı.

Beyoğlu şubesine 1963 yılının Aralık ayında giriyorum ve 31 Mart 1965'te istifamı vererek özgürlüğüme kavuşuyorum, on üç yıl bankacılık yaptıktan sonra. Buhranlı bir dönem yaşıyorum, eşimden ve çocuklarımdan ayrıldım, banka beni boğuyor, bazı şeylerden uzaklaşmak, başka şeyler yapmak istiyorum ve bankacılıktan sinemaya geçiyorum. Evet, bankacılıkta bir kariyer yapmışım ve isteseydim, devam edebilirdim, hem de iyi koşullar altında, ileride bir mü-

dür yardımcılığı görünüyordu ve sonunda garanti bir emeklilik. İstifa etmeme en çok üzülen babam oldu, ama yapılacak bir şey yoktu, kafama koymuştum, özgür olmak, her şeyden kopmak ve sıfırdan başlamak istiyordum. İster inanın, ister inanmayın (bu ara gülmekte de serbestsiniz) gençliğimden beri Gauguin'in hayaleti beni hiç rahat bırakmadı. Kendi gibi bankacı olduğumda daha da depresmişti, daha da örnekleşti. Sanat uğruna oturmuş bir işi, toplumsal bir statüyü ve bir aileyi terk eden bir adam vardı karşımda, özgürlüğü seçmiş olan. Ama bu Gauguin'di, neler yapabildiği ortadaydı, neler yapabileceği de belli. Ben ressam değildim her ne kadar, bugün bile, kendimce bir şeyler çizmeye çalışıyorsam da. Aslında sinemacı bile değildim, evli barklı, sorumlulukları olan bir aile reisiydim, bir sinema yazarı-eleştirmen. Karşılaştırma ve etkilenme tümünden ütöpikti ama, gel gör ki, o örnek başımın etini yiyordu, genelde soğukkanlı olmama rağmen.

Daha bankadan ayrılmadan 1964 yılında İkinci Sinema Şurası düzenleniyor ve Turizm Bakanlığı'ndan bir katılma çağrısı alıyorum. Radyo Evi'nde toplanacak olan şura dört gün süreceğinden benim, o dört gün içinde, bankaya uğramam olanaksız. İlk, izin alabilmek için müdüre (ki artık Hayirel değildir) durumu anlatıyorum ama izin vermeye yanaşmıyor, "İzin veremem," diye diyor. Eh, öyle olsun, kolayı vardır. Semih Tuğrul abimiz -ki o dönemde bakanlıkta görevli ve makamı Radyo Evi'ndedir- yazılı bir istekte bulunuyor (istek bile değil, neredeyse emir gibi bir metin) ve bizim müdür, dişlerini gıcırdatarak, bakanlıktan gelen isteğe uymak zorunda kalıyor.

İkinci Sinema Şurası, bilenler bilir ve hatırlayanlar unutmaz, bir hayli hareketli, heyecanlı olmuştur, özellikle bir sinemacı-sinema yazarı çatışmasına dönüştüğünde. Şuranın ilk günü komisyonlarda görevli olan sinema yazarları (Nijat Özön, Tuncan Okan, Çetin A.Özktırım, Selmi Andak, Giovanni Scognamillo), bir grup ateşli sinemacı arkadaş tarafından 'meslek dışı eleman' ilan edilmelerine rağmen Şura dışındaki ilişkiler normal düzeyde sürüyordu. Aynı kamplarda olmamıza, Şura'da çatışmamıza rağmen 'sosyal' görüşmeler pek aksamıyordu. Her gün Şura'dan çıktığımızda Nijat Özön ile Halit Refig'in Şişli'deki evine gider (iyi anımsıyorsam Özön, Refig'in konukuydu), Nilüfer Aydan'ın hazırladığı güzel yemekleri afiyetle yer, sonra da hazmı kolaylaştırsın diye birbirimize girerdik.

Bu Şura olayında Metin Erksan'ın davranışı ilginç oldu. Erksan Şura'nın ilk gününde sinema yazarlarını aforoz etmek isteyen sinemacılar (yapımcılar ve yönetmenler) grubuna başta dahil oldu, ama sonradan, iyi düşünerek, bir özür mektubu vererek gerekli olduklarını kabul etti.

Aslında her şey oldukça doğaldı. Bir Şura'da düşman ya da satılmış gözûyle bakılan sinema yazarı, bir-iki ay sonra onu suçlayanlar, 'meslek dışı' sayanlar tarafından 'uzman' seçici kurul üyesi olarak bir yapımcı tarafından davet edilebiliyordu. Böylece, örneğin, Şura'da yazarlara karşı cephe alan bir film şirketi (Birsil Film) bir senaryo yarışmasının seçici kurulunu oluşturabilmek için Şura'da aforoz edilmek istenen kişilere (Özön, Tuğrul, Okan, Özkırım, Scognamillo) başvuruyor.

Görüldüğü gibi ben bankacılıkla sinemayı iyice karıştırmıştım! İyi de on üç yıllık bir bankacılık serüveninden salt bunlar mı var anlatılacak? On üç yıl uzun bir süre, ama öte yandan, bankacılık ortamı tek düzenli bir çevre, ciddi bir çevre, sorumluluklarını bilen bir çevre. Ben galiba, yeter derecede sorumluluk taşımakla birlikte, para denen o genelde kirli -ama her zaman insanın muhtaç olduğu- şeyi gerektiği kadar önemsemyordum (hoş bugün bile, kimi finansal krizlere girmeme karşın, pek önemsedğim söylenemez) ve belki de en önemlisi, bende hiçbir zaman bir tüccar kafası olmadı, olsaydı hiç kuşku yok ki yazar olmazdım, sinemacı olmazdım. Gerek bekârken gerekse evliyken banka benim için bir ekmek kapısıydı, yeterli olsun yetersiz olsun bir maaş artı ikramiyeler ve babamın dediği gibi, bir emeklilik garantisi. Hoş, bu emeklilik garantisi birçoğumuza inandırıcı gelmiyordu. Örneğin Sosyal Sigortalar'a bağlandıktan ve bir miktar prim ödedikten sonra memurların büyük bir kısmı, en azından yabancı uyruklu olanlar, yatırılan primlerin iadesini istediler, sağlık sigortasıyla yetindiler. İyi de halt ettik ama o zamanlarda emeklilik öylesine uzak bir olaydı ki... Önem arz eden, cepte biraz daha fazla paranın bulunmasıydı. Evet, banka anılarım pek geniş değil, değil çünkü bankacılığım başka faaliyetlerle paralel gitti, sinema yazarlığı ve çevirmenlikle ve tartıda asıl önem kazanan bunlardı. Bilemeyeceğim, belki bankacılık yapmamış olsaydım, belli bir süre için, evliliğe de göz dikmezdim; her zaman özgür aşktan yana olan ve 70'li yılların 'çiçek çocukları'nı tümünden haklı bulan (ama sadece "make love not war" sloganları için değil) ben.

İlk nişanımı bankacıyken yaptım ve çok iyi bir kızın başını yaptım, ilk evliliğimi de başkaca kişilerin hayatını neredeyse mahvettim. Bunlar acı itiraflar ama, size sorarım, itirafsız anı olur mu hiç?

Fırsat bu derken kimi kirli çamaşırlara da, bir noktaya kadar, yer vermek gerekiyor. Her ne kadar çok uyumlu bir ailenin içinde yetiştimse de bir evliliği, üstelik Katolik bir evliliği, sürdürebilmek için gereken bütün özverilere ve mücadelelere bir noktaya kadar göğüs gerebildim. (Bir defasında, oğlum Mario'nun dediği gibi ben ne iyi bir koca, ne de iyi bir baba olabildim. Olsa olsa galiba sorumlu bir oğul ve iyice bir arkadaş olabildim). Bu yüzden dolayı evliliğe hiçbir zaman hoş bakmadım. Tamam, bir düzendir, toplumsal bir kurumdur, toplumun dayanağı ve temelidir, kutsal bir olaydır ama, özgünüm, bana göre değildi. Bankada, daha önce kitapçılığımдан tanıdığım, kitabevinin müşterisi olan bir kız vardı, adı Silvia'ydı, biraz sert, biraz başına buyruk, sarışın, hoş endamalı. Kitapseverdi, sinemaseverdi. İlk nişanlılığımın son döneminde onunla daha sık görüşmeye başladım, nişanı bozduktan sonraysa resmen 'çıkmaya' başladık. Zamanla bankada yakınlaşmamız dikkat çekti, öylesine ki bir gün müdür Hayirel beni odasına çağırdı ve dedi ki: "Scognamillo, sen ve Silvia her sabah el ele kol kola geliyorsunuz, her akşam el ele kol kola çıkıyorsunuz. Güzel, birbirinizi seviyorsunuz ama bunun sonu ne olacak? Niyetin ne? Burası bir bankadır, bankanın düzenini ve düzeyini düşünmek zorundayım. İş ciddiye bir an önce bunu yasallaştırın, yoksa ikinizden birini başka bir şubeye nakletmek zorunda kalacağız."

Berberlik, demek, göze batmıştı ve sadece müdürün gözüne değil. Güzel havalarda sabah buluşur, yürüyerek bankaya giderdik, Galip Dede Caddesi'nden aşağı inerek. Galata Kulesi'nin civarında müşterisi olduğum babacan bir sahaf vardı, sahaf Halil. Her geçtiğimizde selamlaşır, bazen durur dergi, kitap karıştırırdık. Bir gün o da duruma parmak bastı, neden evlenmediğimizi sordu, evlenmemiz gerektiğini söyledi. Sahaf ve müdür böyle düşündüklerine göre siz bir de müşterek aileleri düşünün. Çaresiz beş yıl süren bir beraberliği -ilk kez bir Pazar günü Yeşilköy Parkı'nda elele tutuşmuştuk, ilk kez rüzgârlı bir günde Bebek vapur iskelesinde bir duvarın arkasında öpüşmüştük- deklare etmek zorunda kaldık. Ve gerisi geldi, nişan, nikâh, San Antonio Kilisesi'nde düğün (kimi Yeşilçamlıların katılışıyla), Bursa'da balayı, ilk çocuk -kızım San-

dra-, ikinci çocuk -oğlum Mario- ve üç yıl sonra 'geçimsizlikten dolayı' ayrılma.

Ayrılma diyorum, dikkat edilsin, boşanma demiyorum, çünkü, evet, yasal olarak ben evli bir erkeğim. Neden mi resmen boşanmadım? Bir taraftan Katolik kilisesinin koyduğu engeller -ki bugün bir kısmı kaldırıldı ama iş işten geçti- diğer taraftan yeniden evlenmek korkusu. Sonuç bir yuva yıkıldı ve bu yuvayı oluşturan herkes zararını gördü. Acaba yeniden Gauguin'i mi suçlamalıyım, yoksa kafasızlığımı mı?

Sinemayla haşır neşir olmuş, sinemadan geçinen bir ailenin içinde doğup büyüdüğünüz mü sinemaya merak salmamak, mikrobu kapmamak olanaksızdır. Anılarımın, çocukluk anılarımın çoğu sinemaya, sinema ise nesnelere bağlı kalıyor. Film şeritleri, film kutuları, birkaç kırık gösterici dişlisi, sonra afişler, resimler, kartpostallar ve bir teneke kutusuyla -ki aslında, bir kuru pasta, bir pötibör kutusudur- bir mercekten oluşan ilkel, çok ilkel bir yansıtıcı. İlkeldir ama duvara resimler yansıtabiliyor, flulaşan resimler. Teneke kutunun içinde bir lamba var, lambanın bir kordonu ve kordonun ucunda bir fiş. Lambanın ışığı bir delikten gelip telle tutturulmuş bir mercekten geçiyor. Film şeridi merceğin arkasına yerleştiriliyor, bir üst bir de alt dişliden geçiyor ve onu elle çekmek gerekiyor, dikkatle, fazla asılmadan, ko-

partmadan, uygun tempoyu tutturarak. Aslında evde duvara bulanık resimler yansıtan bir ilkel cihazın bulunmasına gerek yoktur, çünkü her sinema salonu neredeyse emrimizde, değilse de bize açık, ama galiba bu da duyulan bir gereksinimin göstergesidir.

Hayatım boyunca birçok şeyim olmadan yaşayabildim, iki şey hariç: hareketli görüntüler gösteren bir araç (bugün televizyon ya da CD) ve basılı malzeme, kitaplar, dergiler ve gazeteler.

Okul arkadaşlarımdan birinde Japon Mağazası'ndan alınan bir Pathe Baby göstericisi var, düzenli çalışan, motorlu. Filmleri de var, Charlot'dan parçalar, Emile Cohl'un zamanından kalma canlı resimler. Belki kıskanmam gerekiyor ama, inanın, kıskanmıyorum. Arkadaş varlıklı bir ailenin çocuğudur, babasının bir iplik fabrikası vardır, üstelik sinemadan pek hoşlandığı yoktur, düpedüz hava basıyor. Bizse sinemacıyız, filmciyiz. Hem neden kıskanayım, onun bir Pathe Baby'si varsa benim kocaman bir sinema salonum var, salonda film gösteren iki, evet bir değil tam iki, kocaman gösterici aygıtı var. Artık neden kıskanmadığımı siz anlayın!

Hem evde kutudan bozma bir sinema makinesiyle parça parça film izlemek, sinemacılık oynamak bir özentî değil ki, bir işlevidir, bir çeşit ev ödevidir.

Sonra... Evdeki sinemasal nesneler arasında bir mühür var, galiba yeni edindiğim, değerini, önemini yitirmiş bir lastik mühür, Star Film'in mühürü. Şimdi Star Film dediğimde aranızda sinema tarihiyle ilgilenenlerde bir çağrışımın oluşacağını biliyorum. Nedir ki bizim, daha doğrusu babamın, Star Film'in ünlü Fransız öncülerinden, fantastik sinemanın kurucularından Georges Melies'nin aynı adlı şirketiyle hiç ilgisi yoktu ve olamazdı da. Bu Star Film'in ilk sahibi bir Alman'dı ve babam yanında çalışıyordu. Ofis Bankalar Caddesi'nde, bugün Türk Ticaret Bankası'nın yükseldiği blokta bir odayı işgal ediyordu. Günün birinde Alman yok oldu, apar topar ülkeyi terk etti (annem ara sıra, "Yoksa casus muydu?" diye düşünüyordu, aşırı romanesk bir yaklaşımla) ve müessese babama kaldı. Derken binada bir yangın çıktı, o zamanın yanar filmleri parladı ve babam ikinci katın bir penceresinden atlamak zorunda kaldı, Star Film'den oldu, bacağı dizinden kırdı ve hayatı boyunca hafif bir sekmeyeyle idare etti.

Star Film yabancı film ithal ederdi, ama şimdi kalkıp bana 'hangi filmleri, hangi ülkelerden' diye sorarsınız cevapsız kalırsınız. Bu bil-

gilerin önemini çok sonra kavradım, bir araştırmacı ve anı yazarı olduğumda. Annem zaman zaman, "Sabahlara kadar kalıp altyazı hazırlıyorduk," derdi. Annem altyazı derdi ama, ihtimal, sessiz filmlerden söz ettiğinden ara yazıları kastediyordu. Bir de kara kare incecik fırçalarla boyadıkları filmleri anımsıyordu.

Film şirketi ve dışalımıcılık kısa süreli oldu galiba, fakat sinema ailenin içine iyice yerleşti, kopmamacasına. 1930'ların başlarında eniştem Victor Castro, Fox (ileride 20th Century Fox) Türkiye Şubesi'nin satış müdürlüğüne atanmıştı. Bundan dolayı olacak ki yılbaşı gecelerinde, bütün ailenin barındığı Asmalımescit'teki evde, eniştemin verdiği ziyafetlerde o yılların filmciliğini, sinemacılığını temsil edenlerin bir kısmını toplu halde görebilmek mümkündü. Ve ben bütün o amcaları çok severdim, çünkü yemek faslı -uzun yemek faslarıydı bunlar- sona erdikten, sigaralar ve purolar yakıldıktan, 'pousse cafe'ler yudumlandıktan sonra sıra armağanlara gelirdi. Evet, nasıl sevmeyeyim Fernando Franco'yu (1923 yılında Rumeli Pasajı'ndaki dükkânını terk edip Mısır Han'ın altında yerleşen, 1984'te terk-i ticaret eden ünlü Beyoğlu mefruşatçısı Lazzaro Franco'nun kuzeniydi) ve eşi Madame Sophie'yi? Nasıl sevmeyeyim yıllar yılı bana 'Jeune homme' (Delikanlı) deyip benden 'Vieil homme' (Moruk) karşılığını alan, ziyafetlere hep smokinle gelen, uzun boylu, sarı saçlı, mavi gözlü Beyaz Rus göçmenlerinden Emin Enis Aytan'ı (namı diğer Eugene Eisenstein) ya da doksan beş yaşındayken Şişli'deki La Paix Hastanesi'nde vefat eden İspanyol amirali oğlu Natalio Bonaldi y Sigala'yı? Ya da eskilerden Arditi'yi? Nasıl sevmeyeyim bu ve diğer amcaları, ki her birinden bir hediye çıkardı, dolmakalem, renkli kalem, boyama kitabı, ayakkabılar, vb.?

Bu tür bir çevrenin içinde sinema benim için olağan bir uğraşı, bir meslek oluyor. Kuşkusuz bir olay tarafı da var ama, temelde, bir meslektir, bir iş koludur. Bir sanat olduğunu çok daha sonra öğreneceğim.

Daha önce de sözünü ettiğim evin merdiven altındaki küçük odunluk-kömürlükte kimi boş, kimi halen dolu ve bir hayli paslanmış film kutuları duruyordu. Bazılarının kapağında her şeye rağmen okunabilen etiketler vardır. Üzerinde görkemli bir horozun bulunduğu etiketler. Pathe Freres Film Şirketi'nin simgesidir bu, ama bunu da, çok daha sonra öğreneceğim. Tekrara düştüm, farkındayım ama burada böyle bir tekrar gerekli bazı bağlantıları kurabilmek için.

Sonra da paket paket sararmış afişler, film resimleri, tanıtma broşürleri (onlara 'press-book' dendiğini çoktan öğrendim), eski sinema dergileri. Afişler arasında biri hâlâ belleğimde, Ernst Lubitsch'in yönettiği, Maurice Chevalier'nin oynadığı *The Smiling Lieutenant* (Gülümseyen Teğmen, 1931) afişi. Anımsıyorum, çünkü tek başıma askercilik oynadığımda başımdaki Karnaval'dan kalma beyaz subay kasketi, belimdeki tahta kılıçla birlikte giysimi tamamlayan bir pele-
rin görevini görüyordu bu afiş. Nedenini şimdi kestiremiyorum ama öteden beri kitap kurdu olmama rağmen o belgelere, o dergilere o dönemde hiç önem vermedim. Hoş, ailemden de hiç kimse önem vermedi, veremedi. Onlar da başka belgeler, başka malzemeler gibi atıldı, sobalarda yakıldı, paket kâğıdı olarak kullanıldı, kiloyla satıldı. Galiba bu tür malzemelerin bolluğu ve bolluğun süregelmesi, artması değerlerini, ilginçliklerini zedeliyordu. Bugün Türkiye'deki sinema dergilerini, sinema yayınlarını araştıranlar, defterini tutmaya çalışanlar zaman zaman, belirli tarihlerde ve daha çok 30'lu yıllarda Beyoğlu'nun başlıca sinemalarının yayınladıkları program dergileri üzerinde, çok haklı olarak, durmaktalar. Eskiden Glorya (sonradan Saray) Sineması'nın çıkardığı dergi, İpekçi Kardeşler'in işlettiği sinema salonlarında dağıtılan *Türk Sineması* adlı program dergisi, başka sinemaların el ilanları bugün değerli koleksiyon parçaları olmuşlardır. O yıllardaysa, doğal olarak, her hafta arta kalan paket paket programlar ya sinemaların kazan dairelerinde yakılır ya da kiloyla satılırdı.

İhtimal bunların ileride belge niteliği taşıyabileceklerini kimse-
nin, en azından bizlerin ve bizimkilerin, aklından geçmemiştir.

Her neyse... Sinema her açıdan bir olaysa bu olay, bir yerden sonra, sinemayla doğrudan doğruya karşılaşmamla kopuyor, çünkü sinema çevresinin içinde bulunmak başka, beyazperdenin karşısında durmak başka bir şeydir. Sinema ailenin, ailelerin geçimini sağlayan bir meslekse film bu mesleğin gerçeği, somut şeklidir. Bir salonda hareketli görüntüler para karşılığında, bilet karşılığında satılıyorsa, satılan şeyin somutlaştırılmış şekli de filmidir.

Bugün ilk gördüğüm filmi kesinlikle saptayabilmem pek kolay olmuyor, ister seyircilik serüvenine bir hayli erken başladığımdan ister başladıktan sonra, oldukça hızlı şekilde sürdürdüğümden. Olayın 1933-1934 sinema mevsiminde cereyan ettiğini kaynaklardan biliyorum, ama ilk film, ilk izlediğim film hangisiydi?

Üç namzet sıralabiliyorum: *King Kong* (Ernest B. Schoedsack ve Meriam Cooper, 1933), *The Island of Lost Souls* (Kayıp Ruhlar Adası, Erle C. Kenton, 1932) ve *Trader Horn* (Tüccar Horn, Woody S. Van Dyke, 1931). Ama tercih galiba ikincisindedir.

King Kong, basına da yansıyan bir özel gösteriden sonra, Melek (Emek) Sineması'nda gösterilmişti, *The Island of Lost Souls* Elhamra'da ve *Trader Horn* İpek Sineması'nda. Ve bunları kaynaklardan değil de belleğimden çıkartıyorum, neredeyse övünerek. Hem, iyi anımsıyorum, *King Kong* için Yeşilçam Sokağı'nın başında dev maymunun mukavvadan yapılmış, içi boş ve demir çubuklarla desteklenmiş bir şekli dikilmişti, yükseklerde. Ve yine çok iyi hatırlıyorum ki, yağmur yağdığında *King Kong*'un altından geçtiğimizde, "Çiş yapıyor," demiştim, o yaştan şaşmaz mantığıyla.

Kesinlikle bildiğim bir şey varsa o da sinemadan aldığım ilk (ve son) korkuyu *The Island of Lost Souls*'a borçlu olmamdır. Sahneyi adeta kare kare yeniden görür gibiyim, altmış altı yıl sonra olsa bile: Elhamra Sineması'nın salonunda film oynuyor, gösteri bitmek üzere. Annem lobide oturmuş babamla konuşuyor, bense emin adımlarla sağdaki giriş kapısının perdesini yana çektikten sonra (kadife miydi, neydi o ağır perde?) sırtımı ekrana vererek salona giriyorum.

En arka sıralardaki o kocaman, o son derece rahat maroken kaplı lüks koltuklara doğru ilerliyorum, dönüp perdeye ve perdede kopanlara hiç bakmadan (Elhamra Sineması'nda favori yerlerim vardı, en ön sıra, maroken koltuklar ve balkondaki son sıra gibi). İlerliyorum sonra, yerleşmek için şöyle bir hafif dönüyorum ve gözüm perdeye takılıyor.

Dehşet ki dehşet! Filmin en korkunç sahnelerinin birine toslamışım, şansıma: Dr. Moreau'nun (Charles Laughton) yarattığı yarı insan yarı hayvan canavarlar (ki bunların arasında Bela Lugosi de var, çok sonradan öğreneceğim gibi) çılgın ve acımasız yaratıcılarını parçalamakla meşguldürler.

Beyazperdede üstü başı yara bere içinde, kendini savunmaya, kurtulmaya çalışan Moreau feryat ediyor, salondaysa küçük bir çocuk çığlığı basarak soluk soluğa ve yıldırım hızıyla tornistan edip holde bekleyen annesinin kucağına sığınyor, panik içinde.

Sonradan uzun yıllar boyunca o filmi arayacağım, o filmi görmüş olan kimi eski sinema makinistleriyle konuşacağım ve nihayet, bu

yıl, internette sürdürülen bir arayıştan sonra o benim için âdeta destansal ama korku sineması tarihi için klasik filmin video kasetini bulacağım, getirmeceğim ve bir öğlen sonrası, sıcağı sıcağına, oturup iki kez üst üste izleyeceğim, halen ne denli etkili olduğuna şaşırarak ve kendi sinemasal nostaljimi yaşayarak.

Sinemadan duyduğum, bir sinema salonunda yaşadığım ilk ve son korku diyorum, yanılmaksızın ve hiç abartmadan. İhtimal, o ilk dehşetengiz gösteri bana yaramıştır, yaramakla kalmamış beni, bir karşıt tepki olarak, bir korku sineması, bir korku edebiyatı tutkunu haline getirmiştir.

King Kong'u Melek (Emek) Sineması'nın balkonunda, bir locada, annemin kucagında izliyorum. Ağlamasına ağlıyorum ama korktumdan değil, o zavallı dev maymuna acıdığım için. O gün bugün canavarlara ve canavarların kaçınılmaz, lanetli yalnızlığına daima acı duymuşumdur. Hem tanıdığım biridir, Empire State gökdeleninin tepesine sığınan ve etrafında vızıldayan kötü uçaklar tarafından acımasızca, sinsice katledilen bu Kral Kong. Bir aşinalığım, bir alışverişim var onunla, çikolatadan yapılmış, İstiklal Caddesi'nin pastanelerinde, özellikle Paskalya haftasında, satılan şeklini az kemirmedim çünkü afiyetle.

Trader Horn'da da üç-dört yaşındaki bir çocuğu tedirgin edebilecek sahneler var, fakat etkilendiğim söylenemez. Aslanlar, kaplanlar, timsahlar, gergedanlar, kapkara, başları tüylü, mızraklı, gariplik sesler çıkaran vahşiler bana çok olağan gibi geliyorlar. Filmde, iyi hatırlıyorum, en çok dikkatimi çeken sarışın, boylu poslu, az giyinik bir genç kadındır. Kapkara vahşilerin bembeyaz, sütbeyaz kraliçeleri. Yıllar sonra adının Edvina Booth olduğunu öğreneceğim ve Yeşilçam Sokağı'ndaki Fitaş'ın materyel deposunda, tozlu rafları karıştırırken (babam o dönemde artık Fitaş'ta çalışıyor, eniştemse öteden beri İpekçi Kardeşler'in adamı) bir de hafif sararmış portresini de bulacağım, *The Island of lost Souls*'un bir dizi resmiyle birlikte. Çok daha sonra yönetmenin de kim olduğunu saptayacağım: Woody S. Van Dyke ve Tüccar Horn'u oynayanın Harry Carey olduğunu öğreneceğim.

Beyazperdenin karşısında endişe duymamam, tedirgin olmamam galiba sinemanın ne olduğunu, gerçekten ne olduğunu bilmemden kaynaklanıyordu. Bir film var, saydam şeritlerden oluşan, çabuk parlayıp yanan cinsten. Bu şeridin iki yanı deliklidir, üzerinde de

Nilüfer Aydan ve Göksel Arsoy'la bir set röportajında.

ufacık ufacık resimler dizilmiştir, kimi siyah-beyaz kimi renkli. Şeridin yan tarafında çizgiler var, konuşmalar, müzikler, gürültüler bunlardan çıkıyor (nasıl çıktıklarıysa çok karmaşık bir mesele). Oyuncak olarak kullandığım o, eski dişliler, bilyeli dişliler var ya? İşte film şeridini bunlar harekete geçiriyor, bir merceğin önünden geçiriyor ve özetle, olay bundan ibarettir. Film çevirmek, film göstermek, getirmek, dağıtmak bir iş, bir meslektir, babamın, eniştemin ve arkadaşlarının. Endişe edilecek, heyecanlanacak bir durum yoktur. Saydam bir şeritteki ufacık resimler perdede kocaman olup canlanıyorlar. Sadece ve sadece optik bir olay.

Bu ortam ve durumda sinemaya gitmek bir eğlenceden çok profesyonel bir uğraşıdır, hatta bir zorunluluktur, çünkü, babamın sık sık söylediği gibi, bir sinema salonunun yöneticisi oldun mu diğer sinema salonlarının iş durumunu, hasılatlarını, programlarını, program siyasetini, iç yönetim yöntemlerini yakından izlemek zorundasın. Bu meslekte herkes hem arkadaş hem de rakiptir.

Sonuçta çocuk, yaş, olumlu veya olumsuz etkiler tartışma konusu olmuyor. Bu film çocuğa uygun düşer mi düşmez mi düşüncesi de tümünden konu dışı kalıyor, engel yok, sansür yok. Annemin gerçi bir şikayeti var: Çok film izlediğim için gözlerim yoruluyor. Yorulabilir ama yedi yaşından beri boşuna mı astigmat gözlüğü takıyorum?

Sinemaya gitmek film izlemek demektir ya da film izlemek için bir sinema salonuna gitmek demektir. Burada bir 'nüans' saklıdır, ya da saklıydı. Sinemaya gitmek belirli bir sinema salonuna bir güven besleyerek, geçmişini, seyircisini, çizgisini, türünü, konfor, rahatlık koşullarını bilerek gitmek anlamına da gelir, gelirdi. Bütün bunlar eskidendi, sinema salonlarının bir klasifikasyonu yapıldığı, yapılabildiği o geçmiş yıllarda. Sorun belediyenin sınıflandırmasına bağlı değildi, Birinci Sınıf, İkinci Sınıf, Üçüncü Sınıf ayırımına uygun olarak. Sorun her sinema salonunun çok tipik ve değişmeyen, değişmesi gereken kişiliği ve özelliğindeydi. Sinemaya bu şekil ve anlamda gidilirdi. Her sinema salonunun bir seyirci gurubu vardı, sinemanın sinema olduğu o mutlu yıllarda o (mutlu dediğim yıllar 1910'larda başlıyor 1970'lere kadar gidiyor, sonra sinema ciddi bir erozyona uğruyor ve 1980'lerde, ama bambaşka koşullar ve niyetlerle, yeniden yaşanmaya başlanıyor) ve programlamasını akıllıca düzenleyen sinema salonları için bu sadık seyirci potansiyeli, temelde, minimum bir garanti temin ediyordu.

Gelelim bize, bizim ailemizin sinemaya gitmesine. Haftanın âdeti her günü ayrı bir sinemaya ayrılmıştı, öyle ki Pazartesi günleri Melek (Emek) Sineması'na gidilir, Salı günleri Sümer'e (Rüya), Çarşamba Saray'a, Cuma da İpek veya Lüks. Babam Elhamra Sineması'nda çalıştığı sürece bütün hafta boyunca orada oluyordu, Cumartesi ve Pazar günleri dahil. Cumartesi ve Pazar günleri pek sinemaya gidilmezdi, filmcilikte bir çeşit adetti: Cumartesi ve Pazar günleri meslekten olanların bir sinema salonuna beleştan gitmeleri pek uygun sayılmazdı, koltuk çalmak gibi bir şeydi.

Bir de, okul çağlarında, Çarşamba günleri Alkazar Sineması vardı, kaçırılmayacak.

Sinema seyircisi olarak avantajlı durumda olduğum bir gerçektir, hatta zaman zaman arkadaşlarımdan kışkırdıkları da ortadaydı. Öğrencilik yıllarında sık sık sinemaya gitmek, gidebilmek bir bütçe sorunu, hatta bazen önemli bir bütçe sorunu teşkil ediyordu. Sürekli olarak sinemaya gidebilmek için ya başka masraflardan kısmak ya da sinema salonlarına sızma çareleri bulmak gerekiyordu. Eminim ki bu yılları ve bu sinema açlığını birçok kişi yaşadı ve anımsıyor, örneğin Elhamra Sineması'nın çıkış kapısına gelip, çıkanlara karışıp, geri geri yürüyerek salona giren çizer ve çizgi roman uzmanı Talat Güreli gibi.

Avantajlı durumda olduğumdan benim bu tür sorunlarım yoktu, yıllar yılı da olmadı. Ne de olsa ben Bay Leon'un oğlu ve Bay Castro'nun yeğenyidim. Bütün kapıları açabilecek dolgun bir kartvizit işte. Emin olun ki bu dolgun kartvizitten, özellikle yaz aylarında, yakın arkadaşlarım da yararlanıyordu en başta Pasquale olmak üzere. En çok kullandığım, içinde en çok gezindiğim, belki de bir dönem için en çok film seyrettiğim sinema salonu Elhamra oldu, babamın orada çalıştığı sürece. Hoş, aileden sayılan başka bir sinema da vardı, eniştemin yönettiği Süreyya Sineması, ama o uzaktı, Kadıköy'deydi. Film izlemek bir yana Elhamra'da mesleki bilgilerimi de artırıyorum, sinemanın projeksiyon odasını sık sık ziyaret ediyorum, oradan film izliyorum, bobin sarıyorum, film kontrolü yapıyorum (yırtık mı, kopuk mu, ezik mi), kapıda hafta sonları bilet kesiyorum. Kolay iş demeyin, onun da bir usulü, bir raconu vardır, kalabalık günlerde grup şeklinde gelenlere, "Bilet arkadadır," diyenlere çok dikkat etmek gerekiyor ya da eski bir bileti sokuşturmaya çalışanlara. Bazen de, Cumartesi ve Pazar günleri, locaların bulunduğu koridorda nöbet tutuyorum, çünkü, bilindiği gibi, kimi uygunsuz müşteriler locaları film seyretmek için kullanamayabilirler. Böylece, bir Pazar öğlen sonrası, locasından çıkmış elinde bir havlu ve don gömlekle tuvaletlerin yolunu tutmuş biriyle karşılaşırım ve anında yer göstericilerden ikisini imdada çağırıyorum. Adam ve locada onu bekleyen hatun karakolluk oluyorlar ve ben sinemanın namusunu kurtarmış bulunuyorum.

Evet, Elhamra Sineması benim bir çeşit sinemasal ilkokulum, orada çok film izlediğim için. O dönemlerde sansür kurulu filmleri denetlemek amacıyla şu ya da bu sinema salonlarında toplanırdı. Sı-

1940'lı yıllarda Elhamra sinemasının personeli.

ra, zaman zaman Elhamra'ya da gelirdi ve bu durumlarda, en çok yaz aylarında, sinemaya sansür kurulundan önce ilk giren ben olu-

yordum, balkona çıkan merdivenlerden sessizce tırmanıp arka kol-
tukların birine yerleşiyordum. Sansürle birlikte neler seyretmişim
acaba? Pek kesin anımsamıyorum ama aklımda en azından dört film
var: Chaplin'in *Carmen* (Karmen, 1916) ve *Easy Street* (Şarlo Polis,
1918), adı *La Tentation* (Tahrik) olan bir Fransız filmi ve filmde gö-
ğüsleri çıplak ablalar (ama bunlar bir gece kulübünde dansçıydılar)
ve adını sanını, oyuncularını iyiden iyiye unuttuğum bir Amerikan
gençlik filmi, reşit olmayan bir genç kız ve sevgilisi, kaçan sevgililer,
peşlerine düşen aileler ve polis, büyük bir aşk, dramatik sahneler ve
sonuçta bir evlilik.

Bol bol film izliyorum hiç bıkmadan, sıkılmadan (ve bunu bugün
de sürdürüyorum ama televizyondan, ama kasetten veya CD'den),
tekrar ve tekrar, gözlerim kan çanağına dönüşünceye kadar. Bu ara
favori filmlerim vardır seanslar boyunca izlediğim, ezbere bilinceye
kadar. Bunlardan biri Marlene Dietrich ile Charles Boyer'yi biraraya
getiren *The Garden of Allah* (Allah'ın bahçesi, Richard Boleslawsky,
1936) ya da fattan bir kadına âşık olan bir papazın öyküsü. Film ço-
gunlukta çölde geçiyor ve her sahnesinde Marlene Dietrich başka bir
giysiyle görünüyor, oysa ki yanında ufacık bir çanta vardır ve ben bu
duruma iyice şaşırıyorum. Defalarca izlediğim bir başka film *Fi-
refly*'dir (Ateş Böceği, Robert Z. Leonard, 1937). Bu da müzikli bir
filmdir altın sesli bir ikiliyle: Jeanette MacDonald ve Alan Jones.
Filmde çok hoşlandığım, durmadan tekrarladığım bir şarkı var: *Don-
key Serenade* (Eşeğe Serenat) ve bugün bile sözleri belleğimde kazıl-
mış duruyor. Bir de beni çok güldüren *The Devil's Brother/Fra Diavolo*
(Fra Diavolo, Charles H. Rogers/Hal Roach, 1933) var Stan Laurel
ve Oliver Hardy ikilisinin oynadıkları. Şarap mahzeninde sarhoş ol-
dukları sahne beni kahkahadan bayıltıyor.

Yavaş yavaş filmleri, oyuncularını -yönetmen, malum, daha sonra
önemsenien bir olgudur- değerlendirmeye başlıyorum, kendimce.
İyi film dediğimiz iş yapan, kalabalığı çeken, para kazandıran film-
dir. Kötü filmse boş bir salonda gösterilen film. King Vidor'un kim
olduğunu daha bilmeden ilk zenci filmi olarak sinema tarihine ge-
çen *Hallelujah*'ın (1929) rezalet bir film olduğunu öğreniyorum.
Evet, öyle bir rezil film ki sesli olmasına rağmen Glörya (sonradan
Saray) Sineması'nda üç gün, evet sadece üç gün oynadıktan sonra
apar topar gösterimden kaldırılmıştır. Yine de, bir on yıl sonra, sine-
macılar arasında filmi hararetle savunan biri vardı. O da çoğu film-

lere, özellikle başkaları tarafından ithal edilmiş filmlere, 'merde' (bok) etiketini yapıştıran Emin Enis Aytan'dı.

30'lu yılların sonlarında ve on yıllık bir aradan sonra sesli, şarkılı sinema olayının yankıları hâlâ sürüyordu piyasada, anılarla karışık. Eniştem senkronu plaklarla yapılan, gerektiğinde perde arkasında anında uygun ses efektleriyle desteklenen ilk sesli film deneylerinden söz ediyor, annem Elhamra'da gösterilen ilk Fransız sesli filmi olan *Les trois masques*'in (Üç Maskeli Adam) görkemli galasını ve cam çerçeve indiren kalabalığı anlatıyor.

Filmler, filmler, adlar ve bolca anılar (o yıllarda da geçmişe dönük bir nostalji vardı). Yok sessiz İtalyan filmleri ve 'diva'lar, yok Max Linder, Rigadin ve Pat ile Patachon ya da gerçek adlarıyla Danimarkalı güldürücüler Madsen ve Schoestron. Ama... Melies'in masal filmleri, Pathe Freres'in dramları? Şayet sinema yazarlığında eleştiriden çok tarihi yeğledimse, hiç kuşku yok ki sebebini çocukluğum boyunca -ve sonra da- tanık olduğum bu tür konuşmalarda, aile sohbetlerinde bulmak gerekiyor.

Annem Emilio Ghione derdi, kafatası andıran kemikli yüzüyle harika bir 'apache', bir Paris serserisiydi, çok güzel 'maxis' (yoksa 'maxix' miydi o dans?) yapardı. Ghione sessiz İtalyan sinemasının ünlü yıldızlarından biriydi, farklı ve bir nebze marjinal. İyi kalpli soyguncuları, yankesicileri oynardı. En başarılı rolleri Parisli Apache (Apachi kızılderilileriyle karıştırılmasın!) rolleriydi, başında yana kaymış kasketi, dar kadife pantolonu, çizgili fanilas ve ağzından hiç eksik olmayan izmaritiyle. Üstelik iyi bir dansçıydı ama dansçı denince ah ki ah, Rudolph Valentino ve *The Four Horsemen of the Apocalypse* (Mahşerin Dört Atlısı, Rex Ingram, 1921) da Alice Terry'yle yaptığı tango, Arjantin tangosu. Eh tam değilse de Hollywood'un süzgecinden geçirilmiş Arjantin tangosu.

"İyi, iyi," diye lafa karıştırdı babam, "Ghione ve Valentino, ama bana sorarsan Ghione bence hep Rene Navarre'ı taklit etmeye çalışıyordu. Bilirsin, Judex'teki Navarre, hani Feuillade'in dizi halinde filmleri vardı ya?"

"Hatırlamaz mıyım," annem bir iç çekti "Judex ve Musidora'nın siyah mayosu. Ne güzel kadındı o, bilmem neden bana hep Raquel Meller'i hatırlatır."

"Ah, evet Raquel Meller ve *Violettes Imperiales* (İmparator'un Melekşeleri), çok büyük iş yapmıştı. Yine de, daldan dala atlıyorum,

Amerikan sineması..." devam ederdi babam "Nerede Douglas Fairbanks, nerede Mary Pickford ve Harold Lloyd?"

"Ya Theda Bara, ya Lilian ve Dorothy Gish Kardeşler, özellikle David Wark Griffith'in filmlerinde?"

Ve bu konuşmalar böyle sürüp giderdi. Bense o anılarla, o adlarla, o yüzlerle besleniyordum, âdeta doping oluyordum ve sinemanın ne muazzam bir şey olduğunu düşünüyordum. Yüzler, zaman zaman, annemin biriktirdiği oyuncu kartpostallardan, eskiden kalma dergilerden karşıma çıkıyordu, biraz donuk, biraz şaşkın fakat her zaman çekici, çok başka, çok daha 'otantik' gibi.

Ve çok merak ettiğim için, fırsat bulunca artık çok az sayıda gösterilen sessiz filmleri kaçırmazdım (bugünse onların video kasetlerini topluyorum), ister Rudolph Valentino'nun ister Ivan Mosjoukine'in. Eniştem oyuncularından pek söz etmezdi, o sinema salonlarını, şirketleri, sinemacıları, hasılatları, teknik gelişmeleri anlatırdı ve kazanılan paraları. Film denen şey mesleğin metasıydı, alınır ve satılır, gösterilir ve para kazanılır. Eniştem şu sinema diyor, bu sinema diyor, bu kadar günlük veya haftalık program diyor, yüzdalik, amortisman, sabit garanti diyor. O da adlar sıralıyor, şirket adları Fox, Metro, Paramount, Warner, Universal, Pathe, Gaumont, First National, Ufa, sonra da Spiridis, Tchangopulos, Seden, İpekçi, Bonaldi, Tito, Yorgo, Koço, Habib, Halil Kamil, Cemil Filmer gibi adlar sinema işletmecileri, müdürleri, dışalımıcılar.

Ve durmaksızın sinemaya gidiliyor, film üstüne film seyrediliyor, eskiler ve yeniler karıştırılıyor. Glorya (Saray) Sineması'nın lobisinde bir iki masanın etrafında akşam altıdan sonra toplanılıyor, Fernando Franco, Emin Enis Aytan, Albert, ara sıra Fikret Adil, Aleko Tchangopulos, gazeteci Fedon Nazlıoğlu, filmci Domenico. Fedon hem *Motion Picture Herald*'ın hem *La cinematographie Française*'ın muhabiri ama kırmızı yanaklı, tombul, şcn şakrak, çok konuşan Fedon İngilizce bilmiyor, Fransızca'sıysa pek yeterli değildir. Fark etmez, yazılarını başkalarına yazdırtır, gözden geçirtir, mesleğini sürdürür.

Bana gelince, okuldaki ezberim o kadar sağlam değilse de sinema konusunda belleğim tıklar tıklar çalışıyor. O filmin kadın oyuncusu, şu filmin erkek oyuncusu, o karakter oyuncusu, şu yönetmen ve zamanla, boyutlanarak, o görüntü yönetmeni, şu senaryo yazarı ve devamı.

Ve ikide bir babama soruyorum: "Baba, Universal'ın filmlerinde Art Director olarak sık sık tanıtma yazılannda adı geçen Gabriel Scognamillo yoksa akrabamız mı?"

Babam bilmiyor, olabilir de olmayabilir de ama soyadı Scognamillo olduğuna göre hiç kuşku yok ki Napolili. Keşke akraba da olsaydı... Bir düşünün, düşleyin Hollywood'ta bir akraba!

Yaklaşık olarak altmış yedi yıldır film izliyorum, ama az ama çok, itiraf edeyim ki seçici olduğum dönemlerin yanında pek seçici olmadığım dönemler de olmuştur (son yıllarda, örneğin, 'trash' yani 'çöp' filmi denen yapımların bir meraklısı bile oldum, çizer ve kimi kitaplarımda ortak yazarım Metin Demirhan'la birlikte). Şu var ki gençliğimde sık sık okuduğum Macar sinema teorisyeni Bela Balazs'ın bir saptaması her zaman beni çok etkilemiş, bir dürtü teşkil etmiştir. "Her filmde izlenecek bir sahne muhakkak vardır," diye yazmıştır haklı olarak Balazs ve bu yüzdendir ki daima çok film izlemeye çalıştım, iyi günlerde de kötü günlerde de.

İşte size otobiyografik bir örnek: Anneannemi çok severdim, paylaştığımız çok şey olmuştı, sinemaya ait deneyler ve heyecanlar dahil olmak üzere. Evet, sinemasal anılar... Anneannem sinemaya pek sık gitmezdi ama gittiğinde de pek hoşlanırdı, örneğin her yıl Paskalya haftasında hem Lüks hem de eski Alkazar Sineması'na birlikte giderdik.

Paskalya haftası boyunca, bazen de Paskalya haftasından sonra, bu ikisinema Hristiyan seyircileri için tozlu raflardan ve onlardan daha az tozlu olmayan kutulardan çıkan, biraz kopuk, biraz solmuş iki film gösterirlerdi, ikisi de Hazreti İsa'yla ilgili. Lüks'te Fred Niblo'nun *Ben Hur* (1925-1926) filmi, Alkazar'daysa Cedi Blount de Mille'in *The King of Kings* (Krallar Kralı, 1927) filmi. Beyazperdede Hazreti İsa (daha doğrusu, onu canlandıran oyuncu) görüldüğünde anneannem, kendini tutamayarak, gözyaşları dökerek haç çıkartırdı, dini bir törene katılır gibi. Birlikte izlediğimiz başka fimler de vardı, başta çocuk oyuncu Shirley Temple'n filmleri, Jeanette McDonald-Nelson Eddy'nin müzikli filmleri gibi.

Anneannem öldüğünde acım çok büyük oldu, yine de bütün aile cenaze hazırlıklarıyla meşgulken ben evden sıvışıp Alkazar Sineması'nda John Ford'un *The Three Godfathers* (Çöl Çocuğu, 1948) filmi ni izliyordum son gösterim günü olduğu için. Eminim anneannem, bulunduğu boyuttan, beni anlayıp af etmiştir...

Ah sinema, vah sinema! İlk flörtümün sinemasal cehaletini eski Yıldız Sineması'nda keşfettim. Bir delikanlı bir kızla neden sinemaya gider, sıcak bir yaz gününde? Pek tabii ki o cici kıza (biraz tombuldu!) film boyunca kaydırmanın, yakın çekimin, uzak çekimin, Amerikan çekiminin, çerçevelemenin, geçmenin, karartmanın ne olduğunu ayrıntılı şekilde açıklamak için. Meğer öyle değilmiş, kız başka şeyler bekliyormuş. Sonuçta bir seansta o benden sıkıldı ben de ondan. Ve, daha önce anlattığım gibi, ilk nişanlımdan bir sinemanın kapısında ayrıldım. Ama sinema konusunda onun da çoktan notunu vermiştim Charles Chaplin'in *Limelight* (Sahne Işıkları, 1952) filminde çokça canı sıkılıp başı ağrıdığından.

İlk çocukluğumda hangi tür filmler ilgimi çekiyordu acaba? Ailenin beğenisini izleyerek, başta Fransız filmleri olmak üzere, genelde Avrupa filmleri tercihimdi. İkinci Dünya Savaşı öncesi Fransız filmleri ve aynı dönemden Alman ve Avusturya sinemalarının yapımları, duygusal ve müzikli güldürüler, operetler. Fransız oyuncular arasında çok beğendiklerim vardı, örneğin Albert Prejean, Fernand Gravey, Pierre Fresnay, Louis Jouvet ve yönetmen Jean Renoir'ın ağabeyi Pierre Renoir. Sonra da komedyenler, başta Raimu, Andre Lefaur, Bouboule olarak bilinen ve 1936'da İstanbul'da da sahneye çıkan Georges Milton gibi. Ya hanım oyuncular? Ah, eve, Annabella, Michele Morgan, ateş parçası Viviane Romance, deli dolu Danielle Darrieux, esmer Mireille Balin, soylu Yvonne Printemps ve her dönemin hanımefendisi Edwige Feuillere.

Alman ya da Avusturya ürünü operet dediniz mi akla hemen iki isim geliyor, Martha Eggerth ve eşi tenor Jan Kiepura (ikisi de İstanbul'da konser verecekler), ardından sarışın ve kıvrıcık saçlı, ele avuca sığmaz Anny Ondra, bir başka ünlü tenor ve opera sanatçısı Richard Tauber, unutulmaz Romy Schneider'in unutulmaz annesi Magda Schneider ve bir dizi jön oyuncu: Gustav Froelich (o 1935'te İstanbul'da bir film çevirecektir), Willy Forst ki aynı zamanda Avusturya sinemasının sayılı yönetmenlerindendir ve Guy de Maupassant'dan uyarladığı *Bel Ami* (Güzel Dost) filminde hem yönetmendir hem de başrol oyuncusu, George Alexander gibi.

Ve güldürücüler... Nazi Almanyası'ndan kaçıp Hollywood'a sığınan göbekli, tombul yanaklı, dağınık saçlı, gözlüklü ve hafiften kekeme Szöke Szakal (*Casablanca* filminin tonton garsonu), Heinz Ruhman, Hans Moser, Wolf Albach Retty ve Paul Hörbiger (ya da

The Third Man/Üçüncü Adam'ın kapıcısı). Ya trajik Conrad Veidt? Caligari'nin uyurgezer katili Cesare, Casablanca'nın soylu Nazi subayı?

Marika Röek başka bir olay, kuşkusuz. Marika Röek, ister duygusal operetlerde ister egzotik ve az giyinik dans gösterilerinde eski Lüks Sineması'nın dolup taşmasına az neden olmadı. Hitler'in ya da Mareşal Goering'in sevgilisiymiş bu Macar dilberi (belki de ikisinin), 80'li yılların ortalarında (ki altmış yaşını çoktan geçmişti) Baviera televizyonunda ve Münich sahnelerinde halen baldır bacak gösterisini ve hareketli çardaşlarını yılmadan sürdürüyordu.

Marika Röek bir seks simgesiydi, savaş yıllarında onun kadar ünlü olan ses sanatçısı Zarah Leander, dramatik yorumlarıyla dikkati çeken bir hanımefendiydi, İstanbul dahil birçok ülkede tutulan ve konserler veren biriydi.

Ya İtalyan sineması, İkinci Dünya Savaşı öncesi döneminde ve savaş yıllarında?

Çocukluğumda beni en çok etkileyen Beniamino Gigli'ydi. Başarılı bir sinema oyuncusu değildi, bir hayli tombuldu ve hep romantik rollerde çıkardı.

Nedir ki Milano'daki *La Scala* operasından geçmiş gözyaşartıcı bir tenordu ve *Mamma* (Anne) şarkısını tutturdu mu Beyoğlu'nda yer yerinden oynardı. *Pagliacci* (Soytarılar) operasında da benzeri yoktu, Richard Tauber'in rekabetine rağmen (İstanbul'a da gelen tenor Tauber, bir kısmen renkli İngiliz yapımı olan, Elhamra Sineması'nda izlediğim bir başka *Pagliacci* filminde de oynamıştı). Sonraki yıllarda en beğendiklerimin ön sırasına zıpkın gibi bir Massimo Girotti yerleşti. Özellikle Alessandro Blasetti'nin yönettiği ve ilk kez Lale Sineması'nda, balkonun basamaklarında oturarak, ikinci kez de Şık Sineması'nda izlediğim *La corona di ferro* (Demir Taç, 1941) ya da, romanlarından bildiğim, *I pirati della Malesia* (Malezya Korsanları, 1941) ve *Le due tigri* (İki Kaplan, 1941) filmlerindeki rolleri sayesinde. Bir de asık yüzlü, esmer yakışıklısı Fosco Giachetti vardı, Augusto Genina'nın yönettiği *L'assedio dell'Alcazar* (Alkazar'ın Kuşatması, 1940) ve *Bengasi*'de (Bingazi, 1942) de kahraman ve köküne kadar Faşist subayları oynamıştı.

Anılarımda Tepebaşı'ndaki İtalyan Kulübü'nde (Casa d'Italia) gösterilen filmler de, muhakkak ki, yer alıyor. *Beyaz Telefonlar* dönemi, Gino Cervi'nin ustalığı, Assia Noris'in şirinliği, İsa Miran-

da'nın görkemi, Andrea Checchi'nin üzgün bakışı ve Yeni Gerçekçilik öncesi kibar, sevimli, romantik ve az şarkıcı bir Vittorio de Sica.

Yeni Gerçekçilik akımı, bir bakıma, o 30'lu yılların sonlarında, 40'lı yılların başlarında kimi filmlerde sezileniyordu, Roberto Rossellini'nin *Luciano Serra, pilota* (Pilot Luciano Serra, 1938) ve *Un pilota ritorna* (Bir Pilot Dönüyor, 1942) gibi belgesel yönü ağır olan çalışmalarında özellikle.

Rossellini bombası bir akşamüstü saat 18 sularında Casa d'Italia'nın gösteri ve toplantı salonunda patladı, oldukça hazırlıksız ve hâlâ eski (Faşist) değerlere bağlı bir kolonide. Millet birbirine girdi, kimi "Ayıptır" dedi, kimi "Yalan, haksızlık, hakaret" dedi, kimi "Bu komünist filmi" dedi ve kimi de "Kes sesini, satılmış" dedi. Ve bu ara Anna Magnani bir kamyonun arkasında koştu, kurşunlandı, yıkıldı, siyah entarisinin içinde büzüldü, Aldo Fabrizzi idam edildi ve Marcello Pagliero Naziler tarafından işkence edildi. Bütün bunlar *Roma, citta aperta*'da (Roma, Açık Şehir, 1945) oldu. Ve *Roma, citta aperta* benim de bir başka uğraşımın, seslendirme ve altyazı çevirmenliğim de başlangıcı oldu. Sonra yıllar yılı yüzlerce film çevirisi yaptım, bir o kadar altyazı döşedim hiç bıkmadan.

Dikkat ettiyseniz, sıralanan adlar film adlarından çok oyuncu adlarıdır ama, insaf edin, on-on iki yaşındaki bir sinemasever için sinema oyuncudan başka ne olabilir ki? Her şeydir oyuncu, yaşayan kahramandır, çekiciliği, gücü, güçsüzlüğü, mutluluğu, mutsuzluğu, acıları, başarıları ve başarısızlıklarıyla.

Amerikan sineması da çocukluğumun ve ilk gençliğimin sinemayla ilgili anılarını süsleyen bir dizi oyuncudur, yönetmenlerin keşfinden önce. Kahraman oyuncular ve, her şeyden önce, kahraman kovboyar ikiye ikiye, üçer üçer, beyaz atlı, kara atlı, beyaz Stetson şapkalı, tek veya çift tabancalı, kimi bol şarkı söyleyen kimi ağzını zor açan. Gözüpek Kovboy, sakallı, derbeder, içkici yaşlıca ve komik arkadaşı, atı ve galiba sevgilisi olan, oysa her defasında terk edilen, bazen bir sonraki macerada tekrardan boy gösteren bir saf genç kız. Adları sıralamam gerekiyor mu? Çoğu unutulmuş, yeni nesillerin bilmediği adlar ve yıldızlardır bunlar: Tom Mix, Buck Jones, Ken Maynard, kardeşi Kermit (biz çocuklar ona Kiremit derdik) Maynard, Fred Scott, Tom Tyler, Robert (Bob) Livingston, Dick Foran, Tex Ritter, Gene Autry, Roy Rogers ve gençecik bir John Wayne.

O Rambo öncesi sinemada kahraman dediginiz kovboy olur, asker olur, macerasever ya da korsan, silahşör olur ama hepten kahraman olur, cesur, dürüst, sevimli ve kibar. Bunların arasında da kimler yok ki... Gary Cooper ve Franchot Tone var, Douglas Fairbanks Jr. ve Ronald Colman ve diğerleri. Tabancalar, kılıçlar ve gönül işleri... Kılıç derken aklıma hep Errol Flynn geliyor, benzersiz *Kaptan Blood*, *Robin Hood* ve *Don Juan* (iyi de baba Douglas Fairbanks'ın yorumladığı Don Juan Tenorio daha az atraksiyonlu değildi). Flynn ve ezeli düşmanı Basil Rathbone, ince, soylu, yılan kadar soğuk ve bir o kadar tehlikeli. Kılıç kullanmada -ki kılıçtan az çok anlardım ilkokulda eskrim dersi aldığımdan- Rathbone neredeyse rakipsizdi ve becerisinin bir başka örneğini *The Mark of Zorro* (Zorro'nun İşareti, Rouben Mamoulian, 1940) filminde veriyor Zorro'yu oynayan Tyrone Power'ı iyice sıkıştırarak. Aslında ben Basil Rathbone'u Sherlock Holmes dizisinde daha çok tutuyorum: Siyah-beyaz *The Hound of the Baskervilles*'nde (Baskervilles'in Köpeği, Sidney Lanfield, 1939) ve dizinin diğer bölümlerinde. Rathbone'un yanında bir de, Dr. Watson'u oynayan, Nigel Bruce var. Adını unuttuğum bir başka macerada gerçekten büyük bir oyuncu -ve kimi zaman yönetmen- Ida Lupino bile oynuyordu, peşinde de 'bolas' kullanan katil bir 'gaucho', bir Arjantin kovboyu.

Esrarengiz, karanlıklarda dolaşan, kötü bıyıklı, geniş şalvar biçimi pantolonlu, yelekli 'gaucho' ya da... gölgelere sığınanlar.

Heyecan, korku, dehşet görüntüleri: Frankenstein canavarı Boris Karloff kör bir kemancının nağmelerini duyduğunda, müzikle ilk kez karşılaştığında bir tuhaf oluyor, küçük ve sevimli bir kızı göle atıyor, ne yaptığını bilmeksizin; komiser Lionel Atwill'in takma kolunu cart diye koparıyor, yapay eşine sarılmak istiyor fakat, heyhat, Elsa Lanchester o unutulmaz -Fay Wray'ın King Kong'daki kadar unutulmaz- feryadını basıyor.

Elsa Lanchester feryadı basıyor, Lon Chaney Jr. babasının izinden giderek dolunayda uluyor Kurt Adam kılığına girdiğinde. Oysa ki yaşlı çingene Maria Ouspenskaya'ya -ki *The Rains Came*'nde (Yağmurlar Geline, 1939) Tyrone Power'ı ilgiyle süzen ve durmadan sigara içen yaşlı ve tatlı bir 'maharani' olacaktır- kulak asması gerekiyordu.

Ya Mumya Kharis? O da başka bir eski aşkın peşinden sürükleniyor, topallıya topallıya. İlk Mumya Kharis'i yorumlayan Boris Kar-

loff zaten hep iyi topallıyor, ister mumya olsun ister Londra Kulesi'nin dazlak kafalı celladı.

Bela Lugosi'nin acayip ve soylu bir şivesi var, onun yarattığı Dracula'ya bayılıyorum. *Blood is the Life*'i (Kan Hayattır) 'ne de güzel söylüyor. Yıllar sonra yönetmen John Badham'ın *Dracula* uyarlamasında (1979) tiyatrodan gelme romantik Frank Langella daha değişik bir duygu katıyor *Listen to them, the childrens of the night. What sad music they are playing* (Gecenin çocuklarını dinleyin, ne hüzünlü bir müzik çalıyorlar) cümlesine, gece vakti uluyan kurtları dinleyerek.

Hayır, unutmadım *The Cat People*'daki (Kedi İnsanlar, 1942) Paris'ten Hollywood'a gelen Simone Simon'u. Hem onu Fransa'da oynadığı filmlerinden biliyorum. Hollywood'da hem dehşetengiz bir Panter kadın oluyor, hem de, Robert Wise'in yönetiminde, Guy de Maupassant'a çok uygun bir Mll. Fifi (1944).

Fark etmişsinizdir, zaman ilerleyince Avrupa sineması iyiden iyiye gerilerde kalıyor ve Amerikan sineması iyice yerleşiyor bu sinemasal anılarımda. Bu salt bir beğeni sorunu değildir, bir dönem ve bir de seçim işidir. İlk seçimi dışarımcılar yapıyor siz, bir seyirci olarak, seçtikleri arasından seçiyorsunuz. 40'lı yıllarda babam Amerikan sinemasının bir kalesi olan İpekçi Kardeşler'in Fitaş şirketine geçiyor (ikinci kale Cemil Filmer'in Lale Film'i, üçüncüsü de bugün aynı görevi sürdüren Özen Film), eniştemse 1947'de yeni açılan Atlas Sineması'nın müdürü oluyor.

Biliyorum, biliyorum, Amerikan filmleri iyi iş yapıyor, Avrupa sineması savaşta çöktü, millet Hollywood'un starlarını istiyor, hareket istiyor, görkem istiyor, heyecan ve duygu istiyor. Düş görmek istiyor ve düş görmek için gişeye parayı verip biletini istiyor. "Ama," der Fea Film'in işletmecisi Albert, "Avrupa filmleri de iş yapıyor, Amedeo Nazzari-Yvonne Sanson ikilisinin melodramlarına ne buyrulur? Ya İngiliz filmleri? Evet, J. Arthur Rank'ın yapımları hiç fena değil. Bir de komik bir oyuncu var, adı Norman Wisdom, salonları dolduran."

Avrupa filmlerinden yana çıkan bir de Lüks Sineması'nın işletmecisi Aleko Çangopulos var. Toto diyor başka şey demiyor. Haksız da değil, Necdet Mahfi Ayral'ın Musevi taklidi harika seslendirmesiyle kendini Bizans Prensi Antonio de Curtis olarak tanıtan Toto'nun filmleri kapalı gişe oynuyor.

Ama ille de Amerikan sineması... Amerikan sineması yenilikler getiriyor- değilse de daha önceden yapılanları cilalayıp yeni diye sunuyor- insanı coşturuyor, heyecanlandırıyor, hayrete düşürüyor, en azından on dört-on beş yaşlarında olan bizleri. Görkemli şeyler bu Amerikan yapımları, bu Hollywood filmleri ve bunlar gerçekten bizimize, kültürümüze, dünya görüşümüze, zevklerimize bir şeyler katıyorlar. Sezar'ın hakkını Sezar'a verelim: Amerikan sineması olmasaydı kovboylar da olmazdı, gangsterler de öyle ve şahane Hollywood müzikalleri ve o soluk kesici 25 ya da 31 kısım tekmili birden 'seriyal' filmleri (ama bu lür dizi filmleri Hollywood keşfetmiyor, sessiz dönem Fransız sinemasından esinleniyor). Sizler, meraklıysanız, çağdaş *Yarasa Adam Batman*'la oyalanın, bizler çok eskiden Batman'ın müptelâsı olmuştuk. Hem siz bugün *Batman*'ı ve *Joker*'ı bilirsiniz, oysa ki biz *Robin*'i sizden önce tanıdık beyazperdede.

Kimleri ve neleri izlemedik, tanımadık o 'seriyal' filmlerin sayesinde, kimlerin maceralarına katılmadık: *Flash Gordon* (Bay Tekin), Kaptan Marvel (kovbovlarımızdan Tom Tyler oynamıştı onu), *Superman Atom Adama Karşı*, Robert Louis Stevenson'un *Kara Ok'u*, Brik Bradford, Kaptan America, Dick Tracy, Fu Manchu, Ormanlar Kraliçesi Sheena, Maskeli Beşler, Maskeli Süvari, Jungle Jim, Roket Adamlar Kralı, Mandrake, Doktor Satan, Kızıl Maske, Sihirbaz Chandu (bundâ Bela Lugosi vardı), Gizli Ajan X9, Nyokka (bu da başka bir vahşi ormanlar dilberiydi mini leopar etekli).

Her tür adam tanıdık böylece ve her çeşit Süper Adam, uçan adamlardan maymun adama ve kaya adamlarına kadar. Vê nice nice gangsterler tanıdık kimi tabancalı, kimi makineli tüfekli, kim kurban, kimi acımasız, kimi haklı kimi haksız. Hep Bogart Bogart denmesin çünkü, kuşağımızın anılarında, bir de Bogart öncesi vardı James Cagney ile, Scarface Paul Muni, George Raft, Joseph von Sternberg'in yönettiği George Bancroft ile sonra da Edgar G. Robinson, Brian Donlevy ve Akim Tamiroff.

Şimdi durup dururken Amerikan sinemasına haksızlık etmeye- lim, Amerikan sinemasında salt şiddet görmedik, tabanca, tüfek kan ve ölüm görmedik. Amerikan sinemasının sayesinde hem çok güldük, eğlendik, hem de sayısız bestecinin, şarkıcının müziklerini, şarkılarını dinledik, öğrendik, söyledik, söylemeye çalıştık.

Charles Chaplin ya da Charlot daima vardı sanki ve daima olacaktır. Chaplin çünkü, sinema sanatının yüzde ellisine eşittir. Chap-

lin'den önce -ya da onunla birlikte- anılarımda Pat ve Patachon, Buster Keaton (Malek), şişko Roscoe Arbuckle (Fatty), şaşı Ben Turpin ve Harold Lloyd (Lui) var. Sonraysa Stan Laurel ve Oliver Hardy, Marx Kardeşler, Ritz Kardeşler, *The Three Stooges* (Üç Kafadar) ve Bud Abbott ile Lou Costello yer alıyorlar. Derken günün birinde, Yıldız Sineması'nın perdesinde Danny Kaye'ı keşfettim ve mest oldum.

Chaplin bizi güldürdü, düşündürdü, duygulandırdı, haksızlıkları, sömürüyü, baskıyı anlattı bize, insan haklarını gözlerimizin önüne serdi. Diğerleriyse düşe kalka, atlaya zıplaya, yuvarlana yuvarlana kahkahalarımızı cınlatırdı. Marx Kardeşler'le anlamsız olanın zevkine vardık; Arsak Palabıyıkyan'nın (Groucho) absürd esprileri, Kıvrıcık'ın (Harpo) âdeta gerçeküstücü şakaları, Torik'in (Chico) hesaplı oyunları. Kıvrıcık harp çalar ama çalgısını tersten tutarak, Torik piyano çalar bir parmakla, iki parmakla, on parmakla, yumruğu, dirseği ve ayağıyla, Arsak kocaman purolar içer, kurnazca gözlerini kırpar, redingot giyer, iki büklüm yürür ve Madame Ayganuş'a kur yapar, her kadına asılır, niyetlerini hiç gizlemeyen bakışlarla. Şakaları tatsız, küstah ve aşağılayıcıdır, oldukça da belden aşağı ama Mae West kadar değil, çocuk düşmanı W.C. Fields kadar da acımasız değildir.

Arsak her tipten insanı daracık bir gemi kabinesine sokar, gırgırına, Kıvrıcık bir duvara yaslanır, tutar, elini çektiğinde de duvar yıkılır. Sonra gider neon ışıklarından oluşan atlara biner, dipsiz ceplerinden en beklenilmeyen şeyleri çıkartır, parçalanmış bir mankenden tutun da Romanoff'ların mücevherlerine kadar. Ritz Kardeşler, Marx Kardeşler'in bir kötü kopyası gibi ama, bu ara, şarkı söylerler, dans ederler, hatta deniz kızı kılığına bile girerler. Laurel ve Hardy birer kaza uzmanı şaşkın ve dalgın, oyuncaklar ülkesinden haydut Fra Diavolo'nun inine, Fransız Lejyonu'ndan köşe başındaki karakola gidip gelen, düşüp kalkan, kendi ve başkalarının üstünü başını parçalayan, boyacıları düşüren, boya kovalarını döken, yalan söylemeye kalktıklarında yüzlerine gözlerine bulaştıran, daima suçsuz ve suçlu, daima ezik ve kurban ama daima onurlu olmaya çalışan, en apaçık üçkâğıtlarında bile.

Laurel ve Hardy'den sonra gelen Abbott ve Costello'yu sevdim desem yalan olur. Üç Kafadar ise kısa filmleriyle Amerika'da çok tutulan bir hayli ilkel, şamatacı, sille tokattan yana sıradan bir üçlüydü ve Türkiye'de hiç tutulmadı. En azından ben onlara böyle bakmıyordum.

Neden saklayayım, kendimi bildim bileli bir müzikal, bir Hollywood müzikali tutkunuydum ve bugün bile bu konuda nostaljik sayılıyorum. Evet, Hollywood sineması olmasaydı belki de müzik kültürümüz, müzik zevkimiz Cole Porter'ı, Irving Berlin'i, Rogers ve Hammerstein'ı ve her zaman George Gershwin'ı içermeyecekti veya bu denli içermeyecekti. Bir *Brodway Melody* (Brodway Melodisi, Roy del Ruth, 1936) filmini anımsıyorum, renkli (işte Ritz Kardeşler bunda denizkızı kılığına girmişlerdi) Elhamra Sineması'nda birkaç kez izlediğim. Ve duyar duymaz beni çarpan ve beynime yerleşen bir şarkı: "Love moves right in." Her neyse...

Müzikal deyince akla ilk gelenler Fred Astaire ve Ginger Rogers, Gene Kelly ve Judy Garland ikilileri oluyor. Bunlar türün dev isimleriydi ama yalnız değillerdi, daha birçokları vardı: Kathryn Grayson, Cyd Charisse, Howard Kell, Jane Powell, Ann Miller ve gencecik, incecik bir Frank Sinatra ile çok sevdiğim, taklit etmeye çalıştığım Bing Crosby. Yine de ben müzikal deyince daha geniş kapsamlı davranıyorum, başkaca adları da katıyorum...

Eli yüzü siyaha boyanmış Al Jolson sahneye diz çökmüş, kollarını iki yana açmış *My Mammy* şarkısını söylüyor sonra, yüzündeki boyaları silip, havrada *Kantor* olup *Kol Nidret* ilahisini okuyor. Maurice Chevalier, 'r' harflerini gıcırdatarak, dudaklarını o ünlü ve tatlı 'gavroche' gülüşüyle bükerek, Maxim'deki kızlarla dans ediyor, Alan Jones, Marx Kardeşler'den kıl payı kurtularak "Cosi cosa"yı yorumluyor veya bir sıpaya serenat yapıyor (ama hedefi güzel sesli Jeanette MacDonald oluyor). George Raft acımasız gangster rollerinden sıyrılarak ve eski dansçılığına dönerek Carole Lombard'la birlikte Maurice Ravel'in "Bolero"sunun nağmelerine ayak uyduruyor. Kırmızı ceketli (ama film siyah beyazdı) Kanada atlı polisi Nelson Eddy kaçakçı kızı sevgilisi Jeanette MacDonald'a "When I'm calling you hu hu hu hu hu hu" diye sesleniyor, Kuzey-Güney savaşına katılan küçük Shirley Temple, Ray Sugar Robinson'la birarada, 'step' gösterisi yapıyor. Tyrone Power'ın yönettiği orkestranın eşliğinde Alice Faye "Alexander's ragtime band" söylüyor ve Fransa'dan Hollywood'a sığınan Fernand Gravey, altın sesli Viyana bülbülü Militza Korjus ile "Viyana ormanları" valsini besliyor, taram taram taram pam pam diyerek.

Meyve dolusu şapkası, koca topuklu ayakkabılarıyla Carmen Miranda *Chica chica boom*'ı seslendiriyor, Xavier Cugat'ın orkestrasıyla birlikte, Betty Grable kusursuz bacaklarını sergiliyor ve kocası Harry

James *Concerto for trompette*'te olağanüstü sololar yapıyor. George M. Cohan'ı canlandıran James Cagney, savaşa katılan ABD'ye, Yanke-
e *Doodle Dandy*'yi coşkuyla hatırlatıyor. Ve bu ara genç Francis
Gum, Judy Garland takma adıyla, *Dear Mr. Gable* şarkısını okuyor,
Mickey Rooney'le şaklabanlık yapıyor. Deanna Durbin -ki filmleri
sayesinde bir ara Universal yapım şirketini batmaktan kurtarmıştır-
Leopold Stokowsky'nin yönettiği senfonik bir orkestranın eşliğinde
bel canto yapıyor ve Robert Alda, George Gershwin'in kimliğine bür-
rünerek, *Rhapsody in Blue*'yu besteliyor, Oscar Levant piyanoda ona
eşlik ediyor...

İyi de o yıllarda çok genç olan bu sinemaseverin sinemayla ilgili
anılarında Avrupa ve Amerikan filmlerinden başka film yok mu?

Olmaz olur mu? Örneğin yine Elhamra Sineması'nda izlediğim
Zamboanga. *Zamboanga* oldukça yabancı ve egzotik bir ad. Öyledir
çünkü bir Malezya yapımıydı, yeni filizlenen Malezya sinemasının
Türkiye'de, Türkçe'ye seslendirilerek, gösterilen ilk örneği. Bir ba-
lıkçı köyünde geçen, bütün kişileri çekik gözlü, türbanlı, kısa etek-
li olan, bellerinde kocaman palalar taşıyan, seslendirmeden sonra
Türkçe türkülerle donatılan *Zamboanga* ya da Türkçe adıyla *Hacı Re-
sul* bir hayli de seyirci çekmişti.

Sonra... Mısır filmleri, savaş yıllarında ülkemizde çok tutulan,
Türk sinemasına ilham kaynağı olan Mısır filmleri. Nedir ki onlar
hiçbir zaman ilgimi çekmediler, Yusuf Vehbi'nin adını unuttuğum
bol gözyaşlı bir filmini izledikten sonra vazgeçtim, bana çok basit
geldiklerinden. Hint filmleri dersiniz milyonun milyon olduğu o
yıllarda Toros Film'e 1 milyon Türk Lirası kazandıran Raj Kapo-
or'un *Awhara* (Avare) filmini, seyretmeyen kalmadığı için, ben de
Sümer (bugün Rüya) Sineması'nda kalabalığa karıştım, ite kaka bir
koltuğa oturabildim ve o gişe şampiyonuna sonuna kadar katlan-
dım. Sonradan bir iki bol mihraceli, bol şarkılı masal filmleri izle-
dimse de o dönemde bu konuda cahil kalmayı yeğledim. Bugünse
Hint ürünü korku filmlerinin peşindeyim.

Mısır sineması, Hint sineması kısa süreli furyalar yaratmışlardı. Sa-
vaş yıllarında (İkinci Dünya Savaşı'ndan söz ediyorum yine) Macar si-
nemasının örnekleri de bir süre oldukça ilgi topladılar, Beyoğlu sine-
malarının kapılarında kuyruklar yarattılar ve az mendil ıslatmadılar.
Bir *Tango Notturmo*'yu, bir *Gece Tangosu*'nu anımsıyorum milleti hün-
gür hüngür ağlatan, oyuncularından bir Pal Javor vardı, ince bıyıklı, saç-

ları briyantınli, bazen soylu bir subay bazen de bir sanatçı, romantik ve cebi delik. Kathalin Karady'yle popöler bir ikili oluşturmıştu ve Kathalin Karady, dört köşeli çenesine rağmen, çekici bir kadındı.

1940'ların ikinci yarısında Meksika sineması âdeta bir olay yarattı. Ara sıra tek tük İspanyol filmleri oluyordu, özellikle Imperio Argentina'nın oynadığı fakat Meksika sineması.. Yönetmen Emilio Fernandez, görüntü yönetmeni Gabriel Figueroa, oyuncularından Pedro Armendariz ve eski tanıdıklarımızdan Dolores del Rio (biraz olgunlaşmış fakat daima çok güzel) gündemdeki adlar oldu. *Maria Candelaria* (Aşk Çiçekleri, 1945), *Enamorada* (1946), *La perla* (Felaket İncisi, 1948) ve *La Red* (Ağa Düşen Kadın, 1952) Meksika sinemasının ne denli iyi, ilginç, tutarlı bir sinema olduğunu bize kanıtladılar. Ama sonradan, Ninon Sevilla geldi. Meksikalı ve sarışındı, çoğunlukla altın kalpli fahişeleri oynuyordu, şarkı söyler, dans eder, seksi pozlar takınırdı. Bu Ninon Sevilla'nın filmleri ile Meksika'nın ticari sinemasını da tanımış olduk ve en son olarak El Santo'yla karşılaştık. Adına rağmen (El Santo=Aziz) bir aziz değildi, maskeli bir güreşçiydi, pazulu, âdaleli bir kahraman, az konuşan, ringin içinde ve dışında çok dövüşen. El Santo'nun her açıdan ilkel maceralarından bir süre sonra Meksika sineması da perdelerimizi terk etti.

Sinemayı beyazperdelerde izlemek ve mümkün olduğunda, perde arkasını görmek, tanımak, içinde bulunmak... Yıl 1941, on iki yaşındayım, Muhsin Ertuğrul Kahveci *Güzeli*'ni çekiyor ve ben ilk kez bir stüdyoya ayak basıp bir film setini göreceğim. O yıllarda kuzenim Marcel Castro, İpek Film stüdyosunda çalışıyor, Yoakim Filmeridis'le birlikte (ama uzun süreli bir çalışma olmayacak, sinemadan çok çabuk kopacaktır). Ben de, Fitaş'ta çalışan babamla birlikte, ziyaretine gidiyorum.

Nişantaşı'ndaki İpek Film Stüdyosu'nun İpekçi kardeşlere ait olduğunu, stüdyonun kurulduğu binanın işgal yıllarında bir fırın olarak inşa ettirildiğini, hatta annemin anlatıklarına göre, Fransızlar tarafından işletilip çok lezzetli bir ekmek imal ettiğini biliyorum. Plato'nun bir sütunu arkasına geçip, olup bitenleri büyük bir merak ve heyecanla izlemeye koyuluyorum. Aslında şansıma, izlenecek pek bir şey yok, bir çekim arasına rastlamışım çünkü. Beyaz saçlı bir adam var, Muhsin Bey bu ve adı hiç yabancı gelmiyor bana. Gelmiyor, çünkü İpek Sineması'nda birkaç filmini izledim ve annem de ondan kaç kez söz etti, Baykuş macerasından dolayı.

Bulunduğum setin dekoru bir kahvehane, filmin sanat yönetmeni Vedat Ar (60'lı yıllarda, ileride anlatacağım gibi, Vedat Ar hocayla birkaç yıllık bir çalışmam olacak, reklam filmi, canlandırma filmi konusunda) ve sette filmlerinden tanıdığım Behzat Butak ile Hazım Körmükçü. Bütün bunlar fazla bir şey değil, bir dekor, bir kamera, ışıklar, gidip gelen insanlar. Yine de o yaşım ve ilgim için bir hayli heyecan verici.

İlk set ziyaretim ile ikinci set ziyaretim arasında tam on yıl geçecektir. Film yine tarihsel bir filmidir *Cem Sultan* (1951), yönetmeni Münir Hayri Egeli, çekimin yapıldığı yer Palazzo Venezia ya da Venedik Sarayı, Tomtom Sokağı'ndaki İtalyan Elçiliği. Filmde sınıf arkadaşlarımdan Silvia de Gandi oynuyor (De Gandi takma bir isim, asıl soyadı Leonardi) ve birkaç kişi toplanıp onu izlemek için çekimin yapıldığı elçilik bahçesine üşüşüyoruz. Oldukça zor, kalabalık bir sahne bu: bir Papa var, bir Piskopos'u oynayan Vedat Örfi Bengü var ve subaylar, askerler, rahipler artı Cem Sultan kılığında Bülent Ufuk'la sarışın bir Yunanlı oyuncu. Her şey iyi de içimde on yıl önceki heyecan yok, aksine eleştirel bir yaklaşım var. Ne de olsa üç yılını bulmuş bir sinema yazarlığına sahibim ve Münir Hayri Egeli'nin çalışması da tam eleştirilecek türden. Yine de ne yaptı ne etti ve İtalyan Elçiliği'nde çalışabilme iznini kopardı, kimbilir neler anlatarak, ne gibi sözler vererek.

1951'de izlediğim film seti Roma'da geçen bir bölümü canlandırmaya çalışıyordu, dört yıl sonraysa Roma'da, Cinecitta denen o dev sine.na kentinde değişik setleri geziyorum, ilerideki bir bölümde aynntılı olarak anlatacağım gibi. Devam edelim...

1950'lerin başlarında babam yeni kurulan Atlas Film'e işletmeci olarak giriyor ve tümünden Yeşilçamcı oluyor. Nazif Duru ve Murat Köseoglu tarafından kurulan yapım -ve bir ara dağıtım- şirketinin bir de stüdyosu vardır, Mecidiyeköy'de ve başa güreşiyor. Atlas Film'e artık girip çıkıyorum, senaryoculuğunu sürdürmekte olan Metin Erksan'la ilk kez orada karşılaşıyorum, Muharrem Gürses'le tanışıyorum ve bir Cumartesi öğleden sonra Atlas Film'de Fikret Hakan'ı boşuna bekliyorum. Fikret (Fiko) Hakan o yıllarda Türk filmlerinin resimlerini topluyor, bense başından o güne kadar çevrilen Türk filmlerini fişliyorum (maatbaacı Palamari'nin bastırıldığı fişlere kullanarak). Ola ki biraraya gelip belki bir kitap, değilse bir albüm çıkartabiliriz. Fikret Hakan o gün teşrif etmiyor ama onunla yıllar

Babam Leone, 'Atlas Film'de.

sonra Feyzi Tuna'nın yönettiği *Silahları Elllerinde Öldüler* (1965) filminde biraraya geleceğiz, tanışacağız. Atlas Film'den, daha doğrusu Nazif Duru'dan, bir de senaryo teklifi geliyor, bir şoförü anlatan bir senaryo ama ilk sahnelerden sonra vazgeçiyorum.

Filmlerden bir hayli söz ettik ama ya o Beyoğlu'nun çok ünlü sinemalar, o sinemalardaki tuvaletli, kürklü, smokinli galalar? Doğrusunu söylemek gerekiyorsa, o galaların kimi resimlerini gördüm ama o galaların hiçbirine katılmadım, ola ki benden önce düzenlenen etkinliklerdi. Galalara sonradan, 50'li ve 60'lı yıllarda bir hayli katıldım, ama bunlar Yeşilçam filmlerinin popüler galalarıydı, ister Şan, ister Lüks ya da Pangaltı'daki İnci Sineması'nda katıldım. Bunlarda ne kürk manto vardı ne de smokin. Yıldızlar gelir, localara yerleşir, bir ara sahneye çıkar, alkışlanırlar, kısa bir konuşma yaparlar, sonra yerlerine dönerler ve film bitmeden önce, izdihama karışmak için, usul usul karanlıkta çıkarlardı.

Öyle bir galaya örneğin Halit Refig, o zamanki eşi Nilüfer Aydan ve Fatma Girik'le katıldığını anımsarım İnci Sineması'nda. İyi de etmişim, çünkü bir hafta sonra *Artist* dergisinde resmim çıktığında eşim az kıskançlık krizine girmede.

İyi de o eskiden anlatılan galalar Beyoğlu mitolojisinin birer parçaları mı? Hiç değil ama, dediğim gibi, ben katılmadım ama evde de

söz edilirdi ve onlara daha çok teyzem ve eniştem katılırlardı. Kimi resimleri de halen arşivimde.

Galalar bir yana, sinema salonlarıyla ilgili neler anımsıyorum, nasıl anılarım var? Bir de bu tür bir beyinsel kazıyı deneyelim.

Bir başka bölümde İstiklal Caddesi'nde bir aşağı bir yukarı dolaşırken birçok sinemanın adını verdim, sonraysa bu sinemalarda, bu sinema salonlarında küçük yaşımdan beri izlediğim âdeta sayısız filmlerden kimi isimler saydım. Burada bu sinema salonlarına, Beyoğlu'nun bu âdeta destansal ve hepten nostaljik sinemalanna daha yakından bakmayı deneyeceğim, belleğimde kalanları eşeleyerek ve bu konuda daha önce yazdıklarımı gözden geçirerek. Şayet tekrara düşersem -ki her zaman böyle bir ihtimal ve tehlike vardır- af ola.

Kuşağımdan olanlar, yani yanım yüzyılı çoktan aşmış olanlar, Sancı Sineması'nı -ya da Kemal Bey Sineması'nı- hatırlayacaklar. Yükkaldırım'da caminin karşısında ve müzik aletleri, nota satan ünlü Papayorgo'nun dükkânının yanında (sonradan bir kereste deposu oldu). İlk gençliğimden hatırlayabildiğim kadarıyla uzun yıllar yabancı film göstermiş, son dönemindeyse kapılarını yerli filmlere açmıştı. Balkonlu olan küçük bir sinema salonuydu, belki 200 ya da 300 kişilik. Yılların geçmesiyle iyice çaptan düşmüş, salaş, pis şarapçıların, esrarkeşlerin ve mahalle çocuklarının sığınağı haline gelmişti.

Bu sinemaya, çok gecikmeli olarak, ilk kez 1961-1962 yıllarında Halit Refiğ ve Ali Gevgilili'yle girdim. Çocukluğumda babamla önünden geçtiğimizde babam biraz durur ya veznedeki görevli ya da müdürüyle az bir sohbet ederdi. Nasıl olduysa oldu 60'lı yılların başlarında o salaş ve dökülen sinema salonu iki hafta üst üste Alman dışavurumcu sinemasının iki başyapıtını programına dahil etti, Fritz Lang'ın *Doctor Mabuse, der Spieler* (*Kumarbaz Doktor Mabuse*, 1922) ve Joseph von Sternberg'in, Marlene Dietrich'i ünlü eden, Emil Jannings'e Hollywood'un kapılarını açan, *Der Blaue Engel*'i (Mavi Melek, 1929).

Yanımızda ayakkabılarını çıkarıp etrafa iğrenç kokular saçan hammallar, arkamızda esrar çekenler, biraz ötede lıkır lıkır şarap içenler ve müşteri peşinde koşan yaşlı fahişelerle birarada izledik o filmleri. Daha sonra oraya hiç dönmedim o sinemaya ve de yazık oldu, çünkü aynı mevsimin yaz aylarında bir kısım dış sahneleri İstanbul'da çekilen, Sultan Abdülhamid'i konu edinen ve başrollerini şuh Viviane Romance ile Lucas Gridoux'nun (Abdülhamid) paylaştığı Fransız *Le Sul-*

tan Rouge (Kızıl Sultan) filmini de programa koymuştu, Kemal Film'in deposundan çıkartarak (ama işleten de zaten Kemal Film'di).

Sinemateklere ve film arşivlerine yakışır filmler gösteren bir başka Beyoğlu sineması Suriye Pasajı'ndaki, 1911'de açılan, Santral Sineması'ydı. Onun önünden geçmekle yetindim. Ucuz bir sinema sayılırdı, 'duhuliye' 5 kuruştı, gösterdiği filmlerse Nuh Peygamber'den kalma. Beyoğlu'nun lüks, parfüm kokan, tertemiz sinemalarına alışmış, alıştırılmış bir sinemacı çocuğuna pek yakışmıyordu. "Bitlenirsin," derdi annem, "filmlerden zevk almazsın, hepsi de kopuk kopuk," diye eklerdi babam. Nedir ki o sinema, günün birinde, o yıllarda daha ününü bilmediğim Fritz Lang'in *M - eine stadt sucht einen Mörder* (M - Bir Kent ve Bir Cinayet, 1931) filmini verdiğini çok iyi anımsıyorum. Durup kapıdaki posterine baktığımı biliyorum. Koyu yeşille siyah tonların karıştığı posterde bir adamın (Peter Lorre) kapkara gölgesi, bütün dehşet verici ürkütücülüğüyle, ufacık bir kız çocuğunu tehdit ediyordu.

Santral Sineması'nda gösterildiğini anımsadığım fakat izleyemediğim iki film daha var: Douglas Fairbank Sr.'un *The Three Musketeers* (Üç Silâhşorlar, 1921) ve başka bir Amerikan filmi olan, galiba sessiz, *The Last of the Mohicans* (Mohikanların Sonu).

Tepebaşı'nda, Şehir Tiyatrosu'nun eski Komedi Bölümü'nde ya da Ses Sineması'nda yaz aylarında film gösterilirdi. 1896'da inşa edilen ilkin Anfi'yle tanınan bu tiyatro-sinemayla ilgili ilk anım, ne bir sahne oyununa ne de bir filme bağlıdır. İlk anım bir konsere aittir, Fransız şarkıcısı Odette Florelle'in bir konseri. Edith Piaf'ı andıran bir ses ve bir repertuara sahip olan Florelle aynı zamanda sessiz dönemden kalan bir sinema oyuncusuydu, örneğin Julien Duvivier'nin yönettiği, Jean Gabin ile Mireille Balin'in oynadıkları *PePe le Moko* (Cezayir Batakhaneleri, 1937). Annem onu sessiz filmlerinden anımsıyordu ve konsere ailece katıldık, annem hayran kaldı, ben pek zevk almadım, babam da Florelle'in fazla kilo aldığından şikayet etti.

Anfi'ye bir sinemasever olarak gitmeye başladığım yıllarda (o zaman Kallavi Sokağı'na taşınmıştık) sağdan soldan toparlanan, bilmem kaçınıcı gösterimlerini yapan filmler izlenebiliyordu. Genelde Western filmleri idi bunlar, daha önce saydığım favori oyuncularımızın oynadığı. Beyaz atlı Buck Jones, siyah gömlekli Ken Maynard, uzun boylu ince yüzlü Wild (Vahşi) Bili Elliot, vb.'nin oynadıkları 70 dakikalık Westernler. Şunu da ekleyeyim ki o yıllarda biz

çocuklar çikolatalardan, sakızlardan çıkan bu çok tutulan oyuncuların resimlerini toplar, sıralar, eksik olanları değişik tokuşla tamamlardık. Sinemanın perdesinde, zaman zaman, 25 ya da 31 kısım 'tekmi-li birden' türünden dizi (serial) filmler de çıkardı karşımıza, Ray Crash Corrigan'ın baş rolde görüldüğü, Western ile bilimkurguyu harmanlayan, denizler altındaki bir kentte geçen *The Undersea Kingdom* (Denizaltı Ülkesi, 1936) gibi. Daha çok bir 'avantür' bir macera filmleri salonuydu bu Anfi ama, maceradan saydığı için olacak, Fransız yapımı bir *Taras Bulba*'yı orada izlediğimi anımsarım, dönemin yıldızları olan Harry Bauer, Annabella, Jean Pierre Aumont gibi oyuncularla. (Harry Bauer İstanbul'un yabancıları sayılmazdı, eşini Kuledibi'nde oturan Musevi bir aileden seçtiğinden).

Elhamra Sineması'nı bir hayli anlattığım için üzerinde pek durmayacağım, her ne kadar o perdenin karşısında az heyecanlar geçirmediysem de, heyecanlar ve sinemaya ait keşifler.

Caddeden ilerledikimizde işte Ses sinema ve tiyatrosu ya da eski Peralılar'ın anılarındaki Cirque Theatre des Varietes (Varyete Sirk ve Tiyatrosu), Fransız Cambon'un 1896'da sinematograf gösterileri yaptığı yer. Ses ününü bir taraftan Ses Opereti'nin gösterilerine, Jak Biçaçı'nın bale topluluğunda yer alan Nilüfer Aydan, Yılmaz Duru ve Eşref Kolçak'ın, patroniçe Nevzat Okçugil'in, Handan Adalı'nın, Tevhit Bilge'nin, Muzaffer Hepgüler'in katkılarına, sonradan Haldun Dormen'in temsillerine (Keşanlı Ali'yi unutmak olası mı?), nihayet Ferhan Şensoy'a borçlu oldu.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 40'lı yılların başlarında Ses bir iki mevsim için, yaz aylarında, sinemaya dönüştürüldü, pek palak olmayan sonuçlarla. Parlak olmayan gösterilen fimler değildi, sinemadaki seyircilerin sayısıydı, yanlış bir 'programasyon'dan, bir program anlayışından dolayı. Ses, çünkü, daha çok Vichy dönemi Fransız filmleri gösteriyordu, bu tür yapımların seyircilerinin artık yazlıklarına çekildikleri aylarda. Kala kala salon çok az sayıda sinemaseverlere (bendeniz dahil), oraya kaza eseri düşenlere ve kuytu köşelere ya da localara sığınan aşıklara kalıyordu. Bir bakıma filmler harcanıyordu, çünkü, en azından izlediklerim arasında, Henry Georges Clouzot'nun *L'assassin habite au 21* (Katil 21 No.'da Oturuyor, 1942), Marcel L'Herbier'nin *La nuit fantastique* (Fantastik Gece, 1942), Jacques Becker'in *Falbalas* (1944), Jacqueline Audry'nin *Le mariage de Chiffon* (Chiffon'un Evliliği, 1944)

gibi önemli filmler yer almaktaydı. Ses tiyatrosu-sineması'ndan sonra Sumer (1958'den sonra Küçük Emek, bugünse Rüya) geliyordu. Sumer Sineması altın çağını Özen Film işletmesinde yaşadı, Özen Film'in Amerikan Universal yapım şirketinin temsilcisi ve dağıtım-cısı olduğu dönemde.

Daha önce işaret ettiğim gibi, Beyoğlu sinemalannın kesin bir-iki türe bağlı oldukları, böylece sürekli bir izleyici kitlesi oluşturdukları o yıllarda Sumer Sineması macera-güldürü-duygusal güldürü çizgisini izlemekteydi, Universal'in bugün klasikleşmiş korku, canavar filmleriniyse daha çok Alkazar sinemasına aktarırdı.

Ben yaşta olanlar için Sumer dendi mi akla ilk gelen (en azından o yıllardaki beğenilerime göre) Maria Montez, Yvonne de Carlo, John Hail ve Sabu gibi oyuncuların rengârenk ve bol hareketli, doğulu, egzotik masal ve macera filmleri, genç bir Tony Curtis'in kılıçlı kahramanlıkları, bir o kadar genç Rock Hudson'un ilk Western ve melodramları. Bud Abbott-Lou Costello (İki Açık göz) ikilisinin kolay güldürüleri, ele avuca sığmaz Donald O'Connor ile Susana Foster'in müzikalleri ve altın sesli Deanna Durbin'in bol şarkılı, duygusal filmleri oluyor. Ve de, siyah-beyaz olmalarına rağmen (ya da siyah-beyaz oldukları için) çok daha doyurucu ve etkili gelen Universal'in polis ve gangster filmleri, ister Robert Siodmak'ın, Hemingway'den uyarlanan *The Killers* (Katiller, 1946), ister Amerikan yeni-gerçekçiliğini deneyip sokaklara ve gerçek mekânlara inen Jules Dassin'in *The Naked City* (New York Esrarı, 1948).

Burt Lancaster'ı, Ava Gardner'ı, Claude Rains'ı Sumer Sineması'nın perdesinde keşfettim, Metro-Goldwyn-Mayer'den transfer olan Nelson Eddy'yi ve Warner Brothers'ten gelme Olivia de Havilland'le o perdede yeniden karşılaştım. Rimsky-Korsakov bile ilk kez Sumer'de karşıma çıktı, Jean-Pierre Aumont'nun bir benzeri olarak ve Yvonne de Carlo'ya gönlünü kaptırdı, *Song of Sheherazade* (Şehrazat'ın Doğuşu, 1947) filminde.

Dönem, Hollywood sinemasının ağır bastığı, Avrupa filmlerinin artık azaldığı bir dönemdi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda. Sumer Sineması, Universal'in yapımlarını sergilediği gibi onu izleyen ve İpekçi Kardeşler'e ait olan İpek (ilkin Skating Palas, 1924'te Opera sineması, giderek İpek ve sonunda Şehir Tiyatrosu Komedi bölümü) ve 1924'te açılan Melek (1958'den sonra Emek) ise 20th Century Fox yapım şirketlerinin tekeli altındaydı.

Bellegimde ve anılarımda bu iki sinemayı hep birbirine bağılı gibi görüyorum, çünkü birinden diğerine geçmek çok kolaydı, müşterilerin bilmediği ve bir perdeyle örtülen bir ara kapıyı kullanarak. Babam Fitaş'ın işletmesinde çalıştığı yıllarda bir sinemanın seansı biter bitmez öbür sinemanın seansına bir çırpıda yetişmek, hatta yaz aylarında boş locaların birinde taht kurmak işten bile değildi, ama pek tabii, bir sinemacı-filmcinin oğlu olduğunuz takdirde. Sözüünü ettiğim her iki sinema salonu 1930/1940'ların Beyoğlu'sunun kentsoylu ve halen Levanten zevkine ve çoğu azınlıklardan oluşan müşterilerin havasına yakışan salonlardı. İpek Sineması'nın bayağı geniş, Yeşilçam sokağına bakan, bol masalı bir büfepastahane salonu vardı. Bir de dazlak kafalı, al yanaklı, ak bıyıklı, göbekli, her defasında -özellikle annemle gittiğimde- limonata, gazoz, pasta ikram eden ve bu yüzden çokça sevdiğim bir Rum büfecisi. İpek Sineması'nın duvarları, boydan boya, Osmanlı saray hayatını canlandıran (ipince kayıklar, siyahlı kayıkçılar, peçeli hanımlar, cariyeler, bol çiçekli bahçeler) ressam Kalmukoğlu'nun (Kalmukov) dev tablolarıyla süslüydü. Film başlayınca dek (filmden önce Fox Movietone veya Fransız Pathe haberleri, peşinden bir çizgi film, sonradan gelecek programlar, pek yakındalar, ya da meslek deyimiyle fragmanlar gösterilirdi) uzun uzun daldardım o resimlere o ince işlenmiş Boğaz yalılarına, yalıların önünde bekleyen kayıklara, bahçelerde kümeleşen beyaz peçeli, pembe şemsiyeli hanımlara.

İpek Sineması'nın bu devasa duvar tabloları kadar Melek Sineması'nın adına yakışan, değilse adını veren, perdenin iki yanında yükselen, *liberty* stilinde iki melek tablosu da sinema salonuna ayrı bir hava veriyordu. Aslında her sinemanın, her eski Beyoğlu sinemasının ayrı bir havası, bir stili, bir dekoru vardı, çağdaşlamanın, 'complex' kurma hevesinin getirdiği şekilsiz zevksizlikten önce. İpek'teki duvar tabloları, Melek'teki melekler, Lüks'ün aynaları, Saray'ın yarı locaları, Alkazar'ın rokoko tavanı ve Mülh Ru'ün hasır koltukları gibi.

Sanırım her Beyoğlulu seyirci gibi, Türk sinemasıyla ilk kez İpek Sineması'nda karşılaştım, Muhsin Ertuğrul'un *Cici Berber'i* (1933) ve şuh Zozo Dalmas'ın *To yelekaki* (Yelek) şarkısı, *Tosun Paşa* (1939), Münir Nurettin'li *Allah'ın Cenneti* (1939), *Akasya Palas* (1940) ve *Kahveci Güzeli* (1941) filmleriyle.

Nedir ki, İpek deyince, aklıma ilk *Trader Horn* (Tüccar Horn, 1931) ile yine Afrika'da geçen ve o dönemin ünlü vahşi hayvan avcısı ve terbiyecisi Clide Beatty'nin belgesel olarak çektiği *Bring them Back Alive* (Onları Bana Canlı Getirin, 1931) filmleri geliyor. Ve Johnny Weimuller'in ilk Tarzan filmleri, oldukça açık giyinen sevgilisi Maureen O'Sullivan'la.

O yaştaki beğenilerimle İpek Sineması'nın programlarını daha doyurucu, daha heyecanlı buluyordum, tıpkı birkaç yıl sonra Alkazar Sineması'nın programlarını daha sarsıcı ve gizemli bulacağım gibi. Macera ve güldürü filmlerine tahsis edildiğinden İpek -ama pek tabii ki salt İpek değil- değişik duygular yaratır, başka ilgi ve eğlence alanlarının kapılarını açardı. Güldürü denince de işte İpek Sineması'nın perdesinde Stan Laurel ve Oliver Hardy ikilisi, işte gerçeküstücü çılgınlıkları ve absürd konuşmalarıyla Marx Kardeşler (ve seslendirmede Ferdi Tayfur'un üstün yeteneği). Unutmadan: 1940'ların başlarında gerçek ve gerçekçi Amerikan sinemasının bazı yapıtlarını da İpek'te izledim, John Ford'un *Tobacco Road* (Tütün Yolu, 1941) ve William A. Wellman'ın *The Ox Bow Incident* (Ox Bow Olayı, 1943) gibi.

Melek Sineması, daha önce de işaret ettiğim gibi, duygusal dramların, duygusal güldürülerin ve görkemli müzikal filmlerinin sinemasıydı: Greer Garson-Walter Pidgeon ikilisi (Mrs. Minniver'den Madame Curie'ye kadar) eşsiz step dansçısı Eleanor Powell'in *Broadway Melody* dizisi (1936-1940), gencecik Mickey Rooney'in, Andy Hardy olarak, sevimli maceraları, yine Rooney'in onun kadar genç ve yetenekli olan Judy Garland'la kurduğu ikili ve Paul Whiteman'ın büyük orkestrası eşliğinde *Strike up the Band* (Bandoyu Başlat, 1941). Sonra Jeanette Mac Donald-Nelson Eddy'nin romantik ve bol şarkılı aşk öyküleri (*Rose Marie*, 1936; *Maytime*, 1937; *Sweethearts*, 1939), Sun Valley Serenade'nin nağmeleri ile buz pateni yapan sarışın ve bebek yüzlü Sonja Hennie, kısık sesiyle bir şarkı atan yakışıklı John Payne, değilse Don Ameche ve fonda Glenn Miller ya da Tommy Dorsey orkestrası. Türbanında bir meyve bahçesi taşıyan, kocaman topuklu ve ufacık boylu Carmen Miranda ve ona eşlik eden Xavier Cugat orkestrası... William Powell-Mirna Loy ikilisi, köpekleri ve *The Thin Man* (İnce Adam) dizisi, unutulmaz Greta Garbo, ister *Camille* (Kamelyalı Kadın, George Cukor, 1937) olsun Robert Taylor'le, ister Marie Walewska olsun Napolyon'u yorumlan-

dıran Charles Boyer'ın kollarında, ister ilk kahkahasını patlattığı Ni-notchka'da ya da sonunu hazırlayan ve onu dans etmeye, iki parçalı mayoyla görünmeye zorlayan *Two Faced Woman*'da (İki Lüzlü Kadın, George Cukor, 1941).

Ya Tyrone Power? O da vardı Melek Sineması'nın perdesinde. *Marie Antoinette*'de (Woody S. Van Dyke, 1938) Kraliçe Norma Shearer'in sevgilisiydi, *Suez*'de (Alan Dwan, 1938) Ferdinand de Lesseps, *Blood and Sand*'de (Kanlı Meydan, Rouben Mamoulian, 1941) gön-lünü kızıl saçlı Rita Hayworth'a kaptıran ve Anthony Quinn'den kıs-kanan bir boğa güreşçisi ve *The Black Swan*'da (Kara Kuğu/Kara Korsan, Henry King, 1942) ise bir başka kızıl saçlı olan Maureen O'Hara'yı tutsak eden kahraman bir korsan, korsanların halen beyazper-delerde heyecanlı maceralar yaşadıkları dönemde. Zamanla korsan-ların modası geçti, kara Afrika'da geçen filmler gibi ve biz böylece iki heyecan kaynağını kaybettik.

Yeşilçam Sokağı'ndaki ikinci sinema bugün Sine Pop olarak bi-linen Ar, sonradan Yeni Ar Sineması'ydı. Sümer'den ayrılan Özen Film faaliyetini bu salonda sürdürdü ve sürdürmektedir, sinema zincirine başka salonlar da ekleyerek. 1960'larda Universal'den ko-pan Özen Film daha çok Avrupa kökenli yapımlara yönelerek Ye-ni Ar'ın programlarını oluşturdu, İtalyan sinemasının Herkül, Ma-sist, Samson, Ursus gibi kimi mitologyadan gelme dev yapılı, Co-nan öncesi, güçlü kahramanları dizi halinde sergiledi, bunlara Je-an Marais'nin başrolünü oynadığı gizli ajan filmlerini de ekledi. Bir ara Universal'e dönerek Roger Corman'ın yönettiği Edgar Allan Poe öyküleri dizisine de yer ayırdı. Giderek kapılarını Türk filmle-rine açtı, ilk Sine Pop olarak 70'li yıllarda çoğu Alman kaynaklı 'eğitici' seks filmleri göstermekle ün kazandı ve nihayet nitelikli Amerikan yapımlarına döndü.

Yeşilçam Sokağı'ndan yeniden İstiklal Caddesi'ne çıktığımızda son bir on-on iki yıl öncesi halen var olan, bugünse kapalı kalan iki tarihi sinema salonuyla karşılaştık, Lüks ve Saray.

İlk kez 1909 yılında Eclair (Şimşek) adıyla açılan, sonradan Sark ve Lüks adlarını alan sinema yaklaşık seksen yıllık ömrü sü-resince çeşitli safhalardan geçmiş, uzun yıllar yabancı film göster-miş, son dönemindeyse yerli yapımlarda karar kılmıştı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Eclair adı altında özellikle ünlü divaların (Pina Menichelli, Lida Borelli, Rina de Liguoro, Francesca Bertini,

Soava Gallone, vb.) boy gösterdiği soylu ve göz yaşartıcı İtalyan sessiz melodramlarıyla Pera'nın çok tuttuğu bir sinemaydı, annemin anlattıklarına göre. Gerek annemin anlattıklarından gerekse Said N. Duhani'nin anılarında o dönemde (1910'lar) Eclair sinemasının en gözde kişisi Vassilaki Papadopoulos oluyor. Nam-ı diğer 'Oriste ke peraste' (buyrun ve geçin) Papadopoulos, çünkü, sinemanın yöneticisi olarak, sinemanın kapısında durur, bilet millet sormaksızın, eş, dost ve güzel hanımları büyük bir nezaketle buyur edermiş, ikramlarda bulunurmuş.

Lüks Sineması'nın işletmecisi Rum azınlıklarından ve eski sinemacılardan Çangopulos'du ve Çangopulos, aynı zamanda, Ağacami Sokağı'nda Saray Sineması'nın arka çıkışındaki, az ünlü olmayan bilardo salonunun da sahibiydi. Ölümünden sonra ve sinema kapanınca dek bir ara yerli film yapımcılığı ve yabancı film getiriciliği yapan -sonradan Yunanistan'a göç eden- yeğenleri Aleko ve Filotas Çangopulos (Koçanga Film) tarafından işletildi. Şunu da kaydedeyim ki, İkinci Dünya Savaşı'nda Lüks bir süre Ses Film'in sahibi Necip Erses'e geçti, Erses'in başta UFA şirketi olmak üzere Alman filmleri ithal ettiği dönemde.

Ortaokul ve ilk lise yıllarımda Lüks'ün -ki o zamanlarda Şark olarak biliniyordu- iki yanı aynalarla kaplı salonunda bazı önemli ve tarihsel keşiflerde de bulundum, daha çok yaz aylarında sinemanın programı (Yüksekkaldırım'daki Sancak'ta olduğu gibi) eski film depolarında kalmış, kopyaları halen izlenir durumda olan miadı dolmuş filmlerle yapıldığından.

İster Domenico'nun ister başkalarının (bu ara Kemal Film'in de) depolarından çıkmış olsunlar, Lüks Sineması'nın perdesinde yer alanlar arasında George Wilhelm Pabst'ın, Pierre Benoit'nın egzotik ve gizemsel romanından uyarladığı *L'Atlantide* (Atlantis, 1932), destansal batık kıtanın Sahara'da sığınmış son kraliçesini canlandıran Brigitte Helm'in bir heykele yakışan donuk güzelliği ve Pierre Blanchard'ın yanık bakışlarıyla başlı başına bir şölen teşkil ediyordu.

Bir de Sovyet devriminden kaçıp, başka oyuncular, yönetmenler ve teknisyenlerle, bir süre İstanbul'da kalan İvan Mosjoukine'in göz yaşlarıma neden olan *Le diable blanc* (Beyaz Şeytan/Şeyh Samit, 1930) ve bugün bile zaman zaman video kasetinden izlediğim, heyecan sinemasının benzeri olmayan başyapıtlarından biri olup bir

dizi gerçek hilkat garibelerini biraraya getiren Tod Browning'in ünlü *Freaks*'ı (Hilkat Garibeleri, 1932).

Savaş yıllarında Lüks, bir dizi Alman ve Fransız yapımı ile Beyoğlu'nun azınlıklarından, yabancı dil bilenlerinden oluşan nezih bir seyirciyi çekmeyi başarmıştı, yanındaki Saray'la rekabet edercesine. Marika Röek'un oynadığı, şarkı söyleyip dans ettiği müzikli dramaları ve operetleri (*Kora Terry*, 1940; *Tanz mit dem Kaiser/Kaiser'le Dans*, 1941), Saray Sineması'nın sahnesinde konserler verecek olan, Adolf Hitler'in hayranı olduğu Zarah Leander'in bol ve duygulu şarkılı melodramları, Veit Harlan'ın yönettiği, eşi Kristina Soderbaum'un oynadığı ilk Agfacolor renkli deneyleri (*Die Goldene Stadt/Altın Şehir*, 1942) gibi.

Lüks Sineması'ndaki Fransız filmleri genelde Vichy sinemasının, yani Fransa'nın Alman işgali altında olmayan (en azından öyle görünen), başında Mareşal Petain'in bulunduğu bölgenin suya sabuna dokunmayan -zaten dokunamazlardı, kısmen Alman desteğiyle çevirdiklerinden- örnekleriydi, Danielle Darrieux, Fernand Gravey, Georges Marchal, Arletty gibi ünlü oyuncularla. Nedir ki, zaman zaman karşımıza nitelikli, sonradan klasikleşen filmler de çıkıyordu o sinemanın perdesinde: Marcel Carne'nin ortaçağ masalı *Les visiteurs du soir* (Gece Ziyaretçileri, 1943) ya da Jean Cocteau'nun *La belle et la bete* (Güzel ve Çirkin, 1945) gibi.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Fransız şiirsel gerçekçilik akımının sayılı yapıtlarını İstanbul sinemaseverlerine ilk tanıtan Saray Sineması olmuştu. İlk Cine Luxembourg, sonra Glorya adlarıyla bilinen Saray âdeta sürekli olarak Beyoğlu'nun o halen kozmopolit seyircisine nitelikli filmler sunmakla kendine özgü bir ün kazanmıştı. Saray Sineması, aynı zamanda ve kırk yıla yakın bir süre içinde, İstanbul'a gelen ünlü yorumcuların, uluslararası ses sanatçılarının, yabancı tiyatro topluluklarının bir çeşit zorunlu uğrak yeri olmuştu. Bunun bir sebebi de, sinemayı işleten ve aynı zamanda Fea Film şirketinin sahiplerinden olan Fernando Franco'nun ünlü sanatçı ve toplulukları, zaman zaman uluslararası sirkleri de getiren Kontiya (Konser Tiyatro) ajansının ortaklarından biri olmasıydı.

Hatırladığım kadarıyla Saray Sineması'nın sahnesinden kimler geçmedi ki! Casino de Paris'de ilk kez sahneye çıktığında muzlardan oluşan minik eteğiyle olaylar yaratan siyahli şarkıcı Josephine Baker (Baker, 1958/1959 mevsiminde İstanbul'a yeniden dönüp bu kez At-

las Sineması'nın sahnesinde konser verecektir), tangolar kralı Eduardo Bianco ve orkestrası, Fransızların çılgın şarkıcısı Charles Trenet, daha önce sözünü ettiğim Zarah Leander, hasır şapkayı ve *Valentine* şarkısını ölümsüzleştiren Maurice Chevalier, klasik yorumculardan Alfred Cortot, Liszt uzmanı Samson François, Avusturya operetinin büyük yıldızı Jan Kiepura ve eşi sinema yıldızı Martha Eggert, ince sesli, baygın bakışlı Korsikalı Tino Rossi -ki mikrofondan bir adım uzaklaştığında sesi hiç duyulmuyordu-, Jean Babilé'nin bale topluluğu, usta kuklacı Jean Chesnais, Fransız Komedi üyesi Jean Marchat ve topluluğu, Carnegie Hall'da konserler vermiş olan Yunan operet yıldızları Kaluta kardeşler (İstanbul'a başkaca Yunan sanatçı ve toplulukları gibi sık sık gelen Kaluta'lar, sonraki yıllarda, Lüks Sineması'nın sahnesinde de görünecekler, bir başka İstanbul sevdalısı olan Yorgo Papas ve gencecik kızı Irene Papas gibi).

Bu ara cazın ünlü ustalarını da unutmayalım: Louis Armstrong, Dave Brubeck, Dizzie Gillespie gibi. Aynı dönemde, 1950'lerin ikinci yarısında, Modern Jazz Quartet Emek Sineması'nda, Red Nichols ise Atlas Sineması'nda konserler vermişlerdi. Kentimizin cazseverleri aslında cazı bundan neredeyse bir yarın yüzyıl öncesinde keşfetmiş, sonradan -ve İstanbul Caz Festivaline dek- sanki unutmak zorunda kalmışlardı.

Saray Sineması, yukarda işaret ettiğim gibi, İstanbul sinemaseverlerine İkinci Dünya Savaşı öncesi Fransız şiirsel gerçekçilik akımını tanıtan sinema salonu olmuştu, Jean Renoir'ın, Marcel Carne'nin, Julien Duvivier'nin yönettikleri çoğu başyapıtlarını sunarak (unutulmamalı ki ilerdeki yıllarda, 60'lı yılların başlarında Türk Sinema-tek Derneği'nin ilk gösterileri de Saray Sineması'nda yapılacaktır). Daha sonra Saray, İngiliz Rank şirketinin yapımlarını da tanıtıyor, komşusu Lüks'le birlikte, bir ara ucuz 'B' tipi Amerikan filmlerine, Producers Releasing Corporation'ın korku-heyecan yapımlarına katılıyor ama, İkinci Dünya Savaşı sonrası İtalyan sinemasında bir ara çok tutulan Amedeo Nazzari-Yvonne Sanson ikilisinin ağdalı, bol gözyaşlı melodramlarıyla parlak günler tanıyor.

Bugün Dünya ve Fitaş sinemalarının bulunduğu yerde son dönemde sinemaya dönüştürülen Molen Ruj vardı. Bu da hiç girmedim bir sinema oldu. Santral gibi o da eski filmler gösterirdi. Aklımda, bugün tek bir isim kaldı, onu da girişteki bir posterden anımsıyorum: Conrad Veidt'in oynadığı, Alman yapımı bir *Yeşil Korsan*.

Fitaş ve Dünya sinemalarını benim eski Beyoğlu'm'dan saymadığım için önlerinden geçip Taksim meydanındaki, 1914'te Majik adıyla açılan, sonradan Cine Turc, Taksim, Yeni Taksim, Venüs adlarını alan ve nihayet tiyatro olarak faaliyet gören sinema salonuna geçiyorum.

Taksim'le ilgili ilk anıların babamla birlikte izlediğim ve çizgi romanından bildiğim için bana büyük zevkler ve heyecanlar veren *Flash Gordon* (Bay Tekin, 1936) dizi filmi etrafında kümeleşiyor. İkinci anım ise başka bir '25 kısım tekmili birden'le (o zamanlar dizi ya da 'serial' filmler öyle tanıtılıyordu, ister 25, 30 ya da 31 kısım birarada) ilgili: Afrika ormanlarında geçen, kahraman bir seyyahın ormanlarda yaşayan Kanatlı Adamlar'la olan maceralarını anlatan bir "Bay Çetin".

Uzun süre yabancı filmler gösterdi Taksim Sineması. Bunlardan aklımda kalan bir iki isim var, örneğin Charles Boyer, Annabella, Hollywood'un sessiz döneminde ünlenen Japon oyuncusu Sessue Hayakawa ve İngiliz John Loder'in oynadıkları bir Fransız/İngiliz ortak yapımı olan *La Battaille* (Savaş, 1934) ve haftalarca oynayan İngiliz yapımı *Çanakkale Geçilmez*.

1950'lerde Taksim Sineması, Fuat Rutkay'ın Halk Film şirketinin işletmesine geçip, kapılarını yerli yapımlara açtı ve İpek Sineması'ndan sonra Türk filmlerini Beyoğlu'na iyice yerleştirdi. Sinemanın, Venüs adıyla, son yıllarıysa yabancı filmlerle geçti, büyük umutlarla ama dengesiz programlarla. İlk Türk filmlerini, Muhsin Ertuğrul'un filmlerini İpek'te izledimse de Türk sinemasını Taksim'de keşfettim, Halk Film tarihsel yapımlarından Memduh Ün'ün ilk melodramlarına dek. Bazen bir film adı beni -ve beni adım adım izleyen armadaşım Pasquale'yi de- aldattı (*Kokulu Film*'de olduğu gibi), bazen galalara katıldım, örneğin Lütü Akad'ın *Beyaz Mendil* (1955) filminin galasına. O tarihlerde Akad'ın filmlerini ilgiyle izlemeye başlamıştım ama o galaya salt Akad'a duyduğum ilgiden dolayı katılmadım, sebebi başkaydı. Filmde baş rolü oynayan, bir köylü kızını canlandıran Alman kızı vardı, Ruth Elizabeth ve kız arkadaşıımız Parri'nin sevgilisiydi. Bundan dolayıdır ki Ruth'la aynı geniş locayı doldurup şakşakçılık görevimizi yerine getirdik. Ama sonuçta da filmi bir hayli sevdik.

Taksim meydanından sonra sinemalar seyrekleşiyor. 1988 yılında bir yangına kurban giden Şan Sineması Turgut Demirağ'ın (And

Film) işletmesinde altın yıllarını yaşıyor ve özellikle iki filmle geniş bir seyirciyi çekiyor: Michael Powell ve Emeric Pressburger ikilisinin imzasını taşıyan *The Red Shoes* (Kırmızı Pabuçlar/Periler Dünyası, 1948) ve *The Tales of Hoffman* (Hoffman'ın Masalları, 1951). 1960'lardaysa Şan Sineması yerli film kombinine dahil oluyor ve Egemen Bostancı 'nın yönetimi altında müzikal tiyatroya dönüşünceye kadar öyle devam ediyor. Sonraysa sahnelediği oyunlarla tiyatro tarihinde bir dönem açıyor, bugün yıldız olan birçok oyunculara fırsat tanıyor.

Harbiye'nin ötesi -Konak ve As gibi sinemalar açılmadan önce-sanki sinema salonu açısından ölü bir bölge; bir Tan Sineması vardı eskiden kalma, daha çok macera filmleri gösteren ve son döneminde Fono Film tarafından işletilen. Öğrenciyken grup halinde giderdik, şamata çıkartmak için: En yakın pastahaneden bol kremalı pastalar alır, balkonun ön sırasına yerleşir, sonra da filmin en heyecanlı bir anında, balkondan aşağıya fırlatırdık şahane bir kargaşalık yaratarak. Tan Sineması'na en son, Annie Geelmuyden Pertan'labirlikte, 1971'de gittim. Kaçırılmayacak bir 'iki film birden' gösteriyordu, o zamanlar salt bir sinema sevdalısı olmakla yetinen (son yıllarda başarılı bir sanat yönetmeni olan) Annie'nin seyretmediği: *King Kong* (Kral Kong, 1931) ve *Gunga Din* (1939).

Taksim meydanından, bu kez sağ koldan, geri döndüğümüzde ve Galatasaray'a doğru indigimizde karşımıza çıkan ilk sinema salonu, bugün ikiye ayrılmış olan, Cemil Filmer'in açtığı ve işlettiği Lale Sineması oluyor. İlk açıldığında sinema, müthiş bir kalabalık yaratan, birkaç gün için ücretsiz gösteriler yaptı (Cemil Filmer anılarında bundan söz etmiyor, ama ben, katıldığımdan, kesinlikle anımsıyorum) çizgi filmlerle, mevsim içinde gösterilecek yapımlardan parçalarla, 'Gelecek Hafta' ve 'Pek Yakında' türünden fragmanlarla ve otuz-kırk dakikaya sığdırılıp tekrarlanan programlarla.

Kuşağım için Lale Sineması, Warner Brothers ve Paramount yapımlarının sinemasıydı. Biz Bogart ve Bacall'ı, James Cagney'ı, John Garfield ve Bette Davies'i, Eroll Flynn ve Olivia de Havilland'ı, Dorothy Lamour ve Bob Hope artı plaklarından bildiğimiz Bing Crosby'yi, hatta Ronald Reagan 've ilk eşi Jane Wyman'ı hep Lale Sineması'nın perdesinde tanıdık. John Huston'u (ama o zamanlar John Huston, oyuncu Walter Huston'un yönetmenlik yapan oğluydu bizler için), Raoul Walsh'ı, Michael Curtiz'i, Elia Kazan'ın oyunculuğu-

nu, Cecil Blount de Mille'i görkemli üstün yapımlarını orada, o sinema salonunda ke fettik.

Dizi dizi filmler ve anılar: *Robin Hood* (Vatan Kurtaran Aslan, 1937) ve Mithat A akay'ın fırçasından sinemanın kapısında y kseklen devasa bir Eroll Flynn (bir zamanlar, resim meraklısı olduğumdan, babam beni Mithat Bey'in yanına koymak istedi ama, sebebini hatırlamıyorum, olmadı); sonra *Casablanca* (Kazablanka, Michael Curtiz 1942), *Hurricane* (Tayfun, John Ford 1937) ve *Road to Zanzibar* (Zanzibar yolu, Victor Schertzinger 1940), *The Maltese Falcon* (Malta  ahini, John Huston, 1942) ve *The Treasure of Sierra Madre* (Altın Hazinele, John Huston, 1947). Sonra... Paul Muni ve *Juarez* (William Die erle, 1939), Paul Muni ve *The Life of Emil Zola* (Emile Zola'nın Hayatı, William Dieterle, 1937), Paul Muni ve *The Story of Louis Pasteur* (Louis Pasteur' n Hikâyesi, William Dieterle, 1936), Paul Muni ve... Lale Sineması'nda artan tarihsel ve bilimsel kültürümüz. Ve kültürel bilin lememize bütün k llyatıyla katkıda bulunan Cecil Blount de Mille *Cleopatra*'dan (1935) *Samson and Delilah*'ya (Samson ve Dalila, 1949) dek, Claudette Colbert'in süt banyosu ve Victor Mature'un kıvrıcık saçlarıyla karışık.

Kuyruklar yaratmak, bir filmi haftalar boyunca oynatmak, Lale'den sonra, bugün Etibank'ın bulunduğu köşede olan Yıldız Sineması'nın da özelliği olmuşt  1940'larda. 1930'larda Etoile olarak bilinen bu küçük salonun, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda, kimi İngiliz yapımlarını haftalarca oynadığı olmuştur. Stewart Granger, Margareth Lockwood, James Mason, Ann Todd, Phylis Calvert, Patricia Roc gibi genç oyuncuların oynadığı, Gainsborough yapım şirketinin ürünleriydi bu dramlar, bu melodramlar, bu *Madonna of the Seven Moon* (İki Ruhlu Kadın, 1945), *Caravan* (Karavan, 1946), *The Wicked Lady*'ler (Yılan Kadın, 1945) gibi.

Aynı dönemde Yıldız Sineması, Amerikan R.K.O. (Radio Keith Orpneum) şirketinin bazı önemli yapıtlarını da sundu, Jean Renoir'ın *This Land is Mine* (Bu Vatan Benimdir, 1943), Orson Welles'in *The Stranger* (Yabancı, 1946), Robert Siodmak'ın *The Spiral Staircase* (Merdivindeki Kadın, 1945), Jacques Tourneur' n *Cat People* (Kedi İnsanlar, 1942) filmleri ve diğerleri.

İstiklal Caddesi'nin tarihine karışmış olan Yıldız Sineması'nı ve yaz kış kapısında nöbet tutan, biri şişman ve  aşı, diğeri bir deri bir kemik iki hayat kadını (müşterilerini kapıdan avlayıp görevlerini

localarda yerine getirirlerdi, bazen de olaylar yaratarak ya da bağıra bağıra pazarlığa girişerek) terk edip başka bir ünlü sinema olan Alkazar Sineması'na geçelim.

1920 yılında Elektra adıyla ilk açıldığında son derece lüks, iç dekorasyonunda rokoko stilini benimseyen, duvarları ve tavanı işlemeli, yaldızlı, kartonpiyerli bir sinema salonuydu. Annemin anılarına göre zaman zaman danslı çaylar bile düzenlenirmiş orada. Kuşağımın Alkazar'ıysa apayrı bir dünyaydı, birçoğumuza (Halit Refig dahil olmak üzere) katıksız bir sinema sevgisini, sinema tutkunlугunu aşıl原因, sinemanın büyüsunü yaşattıran bir sinemaydı.

Alkazar'ın müdavimi olduğum ilk ve ortaokul yıllarımda salonun duvarlarında, tavanında bir kısım yaldızlı işlemler, pembemsi renkler kalmıştı, kir ve tozla örtölü de olsa. Üst balkonun arkasında açılan localar ise her açıdan bir alemdi. Localara girdiğinizde ve kırık dökük sandalyelere oturduğunuzda perdeyi görebilmek olanaksızdı. Arkadaşlarla bir kez denedik bir locayı ve iki film boyunca ayakta durmak zorunlугuyla karşılaştık. Locaları yeğleyenler ise filmleri pek izleyemezlerdi, film izlemek için de gelmezlerdi.

Alkazar, evet, birçoklarımıza sinema sevgisini aşıl原因mıştı. Gösterdiği filmlerin sanatsal değerilerinden ötürü mü? Değil. Tamamen avantür bir sinemaydı ve biz çocuklara, gençlere sinemanın, sinema olayının hareketini, çarpıcılığını, etkinlik gücünü ve hayal potansiyelini, temelde ucuz da olsa, kalıcı bir tazelikle verebilmişti.

Alkazar Sineması'na, genelde programın değıştiğı Çarşamba günleri giderdim ya tek başıma, ya da bir iki arkadaşla ve diğer sinemalarda olduğ gibi ücretsiz girerdim. Sürekli olarak iki film birden gösterirdi Alkazar ya da bol kısımlı bir dizi (serial) filmi. Beyoğlu'nda kovboy filmi dendi mi akla gelen ve bir gelenek kuran sinema hiç kuşku yok ki Alkazar'dı. Ya korku filmleri, Universal'in damgasını taşıyan siyah-beyaz klasikler?

Türün yeni yetişen sevdalıları için Alkazar Sineması -zaman zaman Sümer'le birlikte- bir altın çağı dile getirmekteydi. Görüntüler, heyecanlar, ürpertiler, anılar, anılar... Bir Boris Karloff'un, bir Bela Lugosi'nin, bir Lon Chaney Jr.'un tadını bizler hep Alkazar Sineması'nda aldık. Belki korkmadık ama nice nice heyecanlar duyduk ve bu heyecanların dürtüsüyle film oynarken bile yerimden kalkıp Mumya Kharis'in ya da Frankenstein canavarının yürüyüşlerini taklit etmeye çalıştığımı anımsıyorum.

İstiklal Caddesi'nin eski sinemaları -en azından benim gibi bu konudaki nostaljisini hiç inkâr etmeyen bir tutkun için- anlatmakla bitmez, orada izlenen filmler de öyle ama, yolumuzdan devam edip, biz başka anılara geçelim.

1965 yılında Banco di Roma'ya ve Beyoğlu şubesinin müdürlüğüne veda ettikten sonra Paris'in ünlü sinema okullarından olan IDHEC'ten (Institut des Hautes Etudes Cinematographiques/Yüksek Sinema Eğitimi Enstitüsü) yönetmen olarak mezun olan Stepan Melikyan'la (Melik Film) birlikte Türkiye'de çekim yapmak isteyen yabancı yapımcılara yönelik bir 'servis' kuruyoruz. Dış ilişkiler uzmanımız o yıllarda Unitalia ve ANICA'nın (İtalyan Yapımcılar Derneği) Türkiye temsilcisi olan, eski dışalımıcılardan ve babamın yakın dostu Natalio Bonaldi y Sigala, teknik danışmanımızsa Lûtfi Ö. Akad.

Heyecan dolusu, umut dolusu bir çalışmaya girişiyoruz. Broşürler, fiyat listeleri basılıyor, tonlarla mektup yazılıyor (yazıyorum desek çok daha doğru olur) çeşitli dillerde, İtalya'nın, Fransa'nın, hatta İspanya'nın başlıca yapım şirketlerine gönderiliyor ve hayret, sıcaklığına iki iş birden geliyor: Roma'daki Tida Film, *077 Dall'Oriente con furore* (Türkiye'de *İstanbul'da Fırtına* adıyla gösterilecek), Paris'teki Comptoir Français du Film ise *Coplan casse tout* (*Coplan İstanbul'da*) adlı senaryolarını İstanbul'da çekmek istiyorlar. İlkini yönetmeni bir Salambo uyarlamasından bildiğim Sergio Grieco, diğerinin de Riccardo Freda. Her iki film Bond furyasının en hızlı döneminde ucuz Bond taklitleridir (ama Fransızların gizli ajanı Coplan, en azından, James Bond kadar eski bir roman kahramanıdır).

Grieco bir memur yönetmen, hayatında her tür film çekmiş olan, Freda ise çetin bir ceviz ve ne denli çetin olduğu çekimlerde kendini gösterecektir. 1909 İskenderiye doğumludur, senaryo yazarlığından ve kurguculuktan yönetmenliğe geçmiştir (Grieco ise yönetmen yardımcılığından). O da her tür filmin adamıdır ama her zaman tutarlı, *I Miserabili* (Sefiller), *Romeo e Giulietta* (Romeo ve Jülyet) gibi konuları geniş olanaklarla çeken, *I Vampiri* (Vampirler) gibi çalışmalarla İtalyan sinemasına handiyse bilim kurgusal korkulan getiren. Freda'nın favori eğilimini açıklayan da bu *I Vampiri* (Vampirler) filmidir, çünkü kendisi bir Alfred Hitchcock hayranı ve bir korku-gerilim sinemasının izleyicisi. Bu türdeki filmlerini de Robert Hampton takma adıyla imza etmektedir.

İllerideki konuşmalarımızda ortaya çıkacağı gibi Paris'e yerleşmiştir -eşi de Fransızdır- ve İtalya'dan, İtalyan sinema basınından, eleştirmenlerden pek memnun değildir, onu ciddiye almadıkları, çalışmalarını değerlendiremedikleri için. Oysa ki Paris'te Fransız Sinemateği ona özel bir toplu gösteri bile düzenledi.

IDHEC mezunu olmasına rağmen Melikyan bizim yönetmenlerimizin mesleki ve sanatsal sorunlarıyla hiç ilgilenmiyor, oysa ki ilgilenmek gerekiyor, biraz pohpohladın mı çekimlerde fazla kapris yapmazlar. Uzatmayalım, tarihler saptanıyor, anlaşmalar imza ediliyor, ilk ekip geliyor, karşılanıyor, otele (Taksim'deki Divan Oteli'ne) yerleşiyor ve çekimler başlıyor. Yerleşiyor diyorum ama bu yerleşme öyle pek kolay olmuyor, çünkü kimi odasını çok küçük buluyor, kimi manzaralı bir oda istiyor, kimi üst katlardan hoşlanmıyor ve devamı. Her neyse... 077 *Dall'Oriente con furore* (İstanbul'da Fırtına) filminin yapımcısı Edmondo Amati, yapımcılığı bir yana, bir sinema salonu zincirinin sahibidir, bir çeşit sinemalar kralı. Az konuşan, somurtkan, her kuruşun hesabını soran, her zaman dört dirhem bir çekirdek, kasıntı biri. Garip bir huyu vardır, ikide bir ellerini yıkıyor, buna da bir alışkanlık diyor. Olabilir ama sonradan İtalyan ekibinden öğreniyorum ki bizim Amati'nin ilk mesleği ve servetinin kaynağı celepliktir. Ellerine bulaşan hayvanların kanını adam, Lady Macbeth örneği, yıllar sonra hâlâ silmeye çalışıyormuş!

Amati'nin bir de oğlu vardır Maurizio (bugün babasının yerini almıştır), on sekiz-yirmi yaşlarında sarışın, şişko ve babası kadar kasıntılı. Görünüşe göre esas görevi her şeye burnunu sokmak ve filmin şuh yıldızı, Marilyn Monroe'nun eski dublörü Margaret Lee'yi kucağında oturtmak, herkese göz kırparak hava basmak ve dolayısıyla haklı kıskançlıklar yaratmaktır. Yıllar sonrası Maurizio Amati, TRT 3'te yayınlanan, İtalyan televizyon dizisi *Sahra'nın Esrarı*'nın yapımcısı olarak karşıma çıkacaktır. Margaret Lee ise, kısa bir süre sonra, Coplan'ın bir başka macerasına katılmak üzere İstanbul'a dönecektir.

Bu ekip ilginç bir ekiptir. Yönetmen Grieco -filmi Terence Hathavay takma adıyla imza edecektir, o yılların ticari İtalyan sinemasında uygulanan bir kurala uygun olarak- son derece rahat, anlayışlı, hiçbir şeye itiraz etmeyen, acele nedir bilmeyen kararsızın tekidir. Sorun çıkartmaz, mekânları tartışmaz, kalabalıktan bile rahatsız olmaz. "Ben bunu kalabalıktan saymam," diyor, "Sen gel de Roma'nın arka sokaklarında çalış, kalabalığın ne olduğunu o zaman anlarsın.

Bunlar meraklı, iyi insanlardır.” Nedir ki bu meraklı ve iyi insanlar zaman zaman sorun yaratıyorlar, çalışmalarını aksatıyorlar Sultanahmet'te, Kapalıçarşı'da, Yağ Iskelesi'nde.

Başoyuncumuz, korkusuz gizli ajanımız Amerikalı Ken Clark'tır; iri yarı, sarışın, kırmızı yüzlü, güçlü biri ve o dönem İtalyan ticari sinemasının sık sık kullandığı bir Bond müsveddesi, Hollywood'tan Avrupa'ya geçen. Başta yıldız oyuncu pozlarına yatıyor, havalar basıyor, kendine özel araba istiyor, fakat Amati karşı çıkıyor ve sonuçta Clark bir motosiklete razı oluyor. Nasılsa motosikleti filmde de kullanacaktır. Aslında içe kapanık, sette hep bir köşeye çekilip pocket-book okuyan biridir, üstelik gizli ajanları oynamaktan, palavra filmlerde çalışmaktan iyice usanmış. Sözümona basından kaçan, mayolu poz vermeye yanaşmayan -fakat baby-doll'a itirazı olmayan- Margaret Lee'den başka, oyuncu kadrosunda bir de Fabienne Dali var. Fabienne Fransızdır (film İtalyan-Fransız bir ortak yapımıdır), esmer bir güzeldir ama sorunlu ve gizemli görünüyor ya da böyle görünmek için çaba sarf ediyor. Rolü pek önemli olmadığından dik-kati çekmek için elinden geleni yapıyor. Galiba diyaloga açık tek kişi emektar Fransız karakter oyuncusu ve Jean Gabin benzeri -hem benziyor hem de Gabinvari oynamaya çalışıyor- Pilippe Hersent'dir. İçkiye biraz düşkündür, Türk şaraplarını seve seve içiyor ama akşam rakıdan kopamıyor. Böyle bir film ekibi işte, her film ekibi gibi bir makrokozmos, bir insanlık komedyası, çatışmaları, çelişkileri, kıskançlıkları ve tatminsizlikleriyle.

Bu ilk filmimiz, ilk çekim servisimiz oldukça hızlı bir tempo içinde başlıyor ve bitiyor. Biraz acemiliğimiz var, Lutfi Akad'dan ara sıra fırça yediğimiz oluyor ama, sonuçta Amati memnun görünüyor, yeniden dönecektir, İstanbul'u ve bizi çok sevmiştir, başka bir filmde muhakkak beraber olmalıyız, Roma'da bizi bekliyor. Bu da her ayrılan yabancı ekibinin anlattığı masaldır. Kimse inanmıyor, kimse gocunmuyor, hayal kurmuyor. Sadece ve sadece iyi niyetli bir masal.

077 *Dall'Oriente con furore* (İstanbul'da Fırtına) ilk çalışmamız, ilk uluslararası filmimiz ama, hesaplar yapıldığında, toplam kârımız yaklaşık olarak 6.000 Türk Lirası (1965'in Türk Lirası'ndan sözediyorum), oysa ki Fida Film'in sadece Türkiye'de harcadığı 400.000 TL.'sidir. Yani, yüzde 10 bile kazanmadık. Bu ne biçim iş? Olsun, sonraki filmde daha iyi sonuçlar alırız, yani ya gerçekten

profesyonel davranırız ya da açık göz oluruz (belki de hesapları daha dikkatli yapmak yerinde olur). Aslında benim fazla şikayet etmemem gerekiyor, çünkü filmin buradaki çekimleri için Merkez Bankası'nda bloke olan yabancı uyruklulara ait fonlar kullanıldığından ve ben bu işlemler için eski bankam olan Banco di Roma'yı önerdiğimden -ne de olsa bir İtalyan filmine bir İtalyan bankası yakışıyor!- hakkım olan komisyonumu, iyi anımsıyorsam dolar başına bir kuruş, alıyorum.

Bir ekibi yolcu ediyoruz ve bir hafta sonra ikinci ekibi karşılamak için Atatürk Hava Limanı'nda nöbet tutuyoruz. Giden ekiptekilerin anlattıklarına bakılırsa beklediğimiz Riccardo Freda bize kök söktürecektir. Manyaktır, sadistçe eğilimleri vardır, figüranlara hiç acımaz, bilmem hangi filmde ata binmiş figüranları defalarca kayalara çarptırmıştır, gaddardır, teknik ekibe çok yüklenir, çok çalışır ve çok çalıştırır, hiçbir şeyi beğenmez, hiçbir şeyle yetinmez (iyi de filmin Türkiye çekimleri için ayrılan parayla yetinmek zorundadır herhalde) ve benzeri haberler, yorumlar, abartılar.

Bunlar, düşünüyoruz, olsa olsa dedikodu ama ekipten önce hazırlıkları denetlemek için İstanbul'a gelen yapım yönetmeni Maumy de, kibarlığına uygun bir ifadeyle, Freda'nın oldukça zor bir insan olduğu müjdesini veriyor. Zordur, kaprisli olabilir (eh, sanatçıları anlamak lazım) ama nasılsa Maumy sürekli olarak çekimleri izleyecek, sette bulunacak, katalizör olarak hareket edecektir.

Ben zaten hep derim: Bir sanatçıyı beğen, takdir et ama kesinlikle yanına yaklaşma, hayal kırıklığına uğrarsın çünkü, o da, işin sonunda, etten ve kemikten bir insandır, her ne kadar daha üstün görünmek için çaba harcasa da.

Huysuz ve gaddar yönetmenimizle diyalog kurmak görevi benimdir ve havaalanına tedarikli gidiyorum. Çantamda okuru olduğum *L'Ecran Fantastique* (Fantastik Perde) sinema dergisinin bir sayısını taşıyorum. Dergide Fransız Sinemateki'nde yapılan Riccardo Freda toplu gösterisiyle ilgili uzun bir yazı ile *Raptus* (Cinnet) filmi ni öven bir eleştiri var. Eh, bundan iyisi can sağlığı.

Freda altmışına merdiven dayamış, yuvarlak yüzlü, gözlüklü, ak saçlı, asık yüzlü biri. Ekip'te Freda'dan başka, yapım yönetmeni Maumy, oyuncu Richard Wyler, Jany Clair adında bir taze ve o dönem Avrupa sinemasının en ünlü stuntman'ı ve kavga sahnesi yönetmeni, Alain Delon ve kimi zaman Jean Paul Belmondo'nun dublörü Gil

Delamare var. Artı eşcinsel bir yönetmen yardımcısı ve şamar oğlanı ile ünü sonradan ortaya çıkacak, birkaç neşeli olaya sebebiyet verecek maço görünüşlü bir kadın kostümcü.

Bizi Divan Otel'i'ne götürən takside Freda'yla yan yana oturuyoruz. Üstat, canı sıkkın, ağzını açmıyor. Üstat düşünceli, Paris'te bıraktığı genç eşi doğum yapmak üzere ve doğal olarak, akli fikri onda. Yine de harekete geçmeye kararlıyım.

“Sizi nasıl çağırmalıyız?” diye soruyorum bizim yönetmene, “Signor Freda yoksa Mister Hampton?”

Yüzü canlanıyor, gözlerini kısıyor. “Demek Robert Hampton'ı duydunuz?”

Çanta açılıyor, dergi ortaya çıkıyor: “Acaba buradaki Raptus eleştirisini imzalar mısınız? Esasında ben bir film eleştirmeni ve bir korku sineması tutkunuyum...”

Freda iyice çözülüyor, dergiyi imza ediyor, anlatmaya koyuluyor: Korku filmleri, dış pazara çıkabilmek için yabancı isim kullanma yöntemi, gerilim ve korku sineması hakkında düşündükleri, yaptıkları, yapamadıkları, yapmak istedikleri, İtalyan sinema yazarlarının ilgisizliği, Fransız sinema yazarlarının üstün nitelikleri, sinema olayına önyargısız yaklaşımları falan filan. Ekibin kaldığı Park Otel'de devam ediyor, ertesi sabah da, sette boş zamanlarımızda da ve böylece rahatlıyor. Bense dinliyorum, baş sallıyorum, katılıyorum, damardan giriyorum. *Coplan casse tout* (Coplan İstanbul'da) filmi onun için bir çeşit eğlence, hiç bilmediği Türkiye'yi görmek için bir vesile.

Eski Cordon Bleue gece kulübünde ve Pera Palas Otel'i'nde çekim yaptığımızda üç kamera kullanıyor ve seti ziyarete gelen Halit Refiğ'e kendine mal ettiği bu yöntemi ballandıra ballandıra anlatıyor: Bir kamera geneli görüntülüyor, ikincisi bel çekimlerini, üçüncüsüyse yakınları ve ayrıntıları. Işıklandırma konusunda da hızlı çözümleri vardır. Önce mekânın bir tarafını ışıklandırır, oradaki sahneleri çeker, sonra karşı tarafa geçer, aynı şeyi yapar ve böylece zaman kazanmış olur. Refiğ bunları dinliyor ama bıyık altından gülüyor, Freda bu yöntemleriyle sanki Amerika'yı yeniden keşfetmiş gibi. Keşfetmemişse de hem sağlam bir profesyonel hem de zevk sahibi, kültürlü bir insan (çağdaş Fransız sinemasına damgasını vurmuş olan Bertrand Tavernier boşuna Freda'nın yardımcılığını yapmamıştır herhalde!).

Bu ara çekim devam ediyor, pek bir sorun çıkmıyor ve Freda'yla aram çok iyidir. Birkaç günlüğüne Ürgüp'te yer alan çekimler için ekip ikiye ayrılıyor, Freda ve Melikyan Kapadokya yolunu tutuyorlar, bense İstanbul'da kalıp sonraki çekimlerin hazırlıklarını yapıyorum. Dönüşte Freda'nın bonkörlüğü sayesinde ikinci yönetmen yardımcısı oluyorum ve hayatımda ilk ve son kez kameranın arkasına geçip filmin iki sahnesini (İtalyan Hastahanesi'nin girişinde ve araba vapurunda) yönetiyorum. Zor sahneler değilse de bir heyecan var, var çünkü sinema tutkunu olmakla beraber hiçbir zaman yönetmen olmayı düşünmedim. Aslında böyle bir şeyi beklemem gerekiyordu, çünkü Ürgüp'e gitmeden önce, Freda henüz tamamlanmamış senaryoyu bana teslim edip çıkardığı notlara göre tamamlamamı da istemişti.

Ekte, dediğim gibi, bir de Gil Delamare vardı, ya da hayatın tadını ölümle şakalaşarak çıkartan bir genç adam. Sebebini sorduğumda Gil gülümserdi, hayatın tadının ölüm olduğunu söylerdi, ölümle şakalaşmadan olmuyormuş. Çektiğimiz filmde Delamare, Üsküdar rıhtımından hareket eden bir araba vapuruna arabasıyla atlayarak basında olay yaratmaktan başka filmin de en gözde kişisi haline gelmişti.

Üsküdar rıhtımındaki araba sahnesi sanırım yaşadığım, katıldığım ve kısmen sorumluluğunu taşıdığım en heyecanlı sahne oldu. İlk gerekli izinler alındı, sonra rıhtımda üç gün üç gece çalışarak meydanın sonundan rıhtımın ucuna kadar uzanan bir platform inşa edildi, gece yarısı kamyonla araba vapurunun içine konacak eski araba enkazları teker teker toplandı ve sahne, altı kameradan, hiçbir aksaklık olmaksızın, tıklım tıklım bir Üsküdar meydanında çekildi.

İçi demir borularla desteklenmiş, sürücü koltuğu hariç tümüyle boşaltılmış, deposunda yarım şişe benzin olan arabasıyla Gil hazır bekledi. Araba vapuru hareket etti, rıhtımdan ayrıldı ve Delamare gaza bastı, platformu bir anda aştı, havalandı ve araba döküntüleri üzerine düştü, sağ salım ve burnu bile kanamadan, meydandaki kalabalığın alkışları arasında. Delamare'in burnu kanamadı ama araba vapuruna, aksesuar olarak, yerleştirilen kafeslerdeki tavuklar az kurban vermediler. O da Freda'nın gerçekçilik anlayışının bir belirtisiydi, toprağı bol olsun!

Delamare pek konuşkan değildi, çalışmadığı günlerde o da Ken Clark gibi bir motosiklete biner, İstanbul'u dolaşırdı, geceleriniyse

Tepebaşı'ndaki, artık yıkılmış olan, Cumhuriyet Gazinosu'nda geçirdi. Gazinoda bir Fransız dansçı kızını bulmuş, esmer, uzun boylu, uzun bacaklı onunla kafayı çeker, oyalanırdı. Sonuçta kıza da filmde bir rol verildi. Freda senaryoda olmayan bir sahne düşünüyordu, son derece değişik olarak tasarladığı bir sevişme sahnesi. Sonuçta bu değişik sevişme sahnesi Pera Palas'ın bir odasında çekildi. Gil, Fransız kızı, Freda ve görüntü yönetmeni kaldılar odada. Yarım gün süren çekimin sonuçlarını film İstanbul'da gösterime girdiğinde görebildim. Gerçekten değişik bir sevişme sahnesiydi, çünkü genel olarak sevişenler görülüyordu: Yerlerde serpilmiş giysiler, şampanya şişeleri, Art Nouveau lambalar, buruşmuş yastıklar, yataktan sarkan çarşaflar, çok yakın eller, yüzler, gözler, dudaklar, çıplak bir sırt, bir bacak, vb.

Doğrusu sahneyi pek sevmedim ve üstelik bir şeye çok kızdım. Freda, sahnede kullanılmak üzere siyah bir hasır şapka istemişti, geniş kenarlı, Fransız dansçısının giyeceği bir şapka. Hasır şapka bulma işini de bana havale etmişti, zevkime güvendiği için. Ne demezsin! Beyoğlu'nun neredeyse bütün kadın şapkacılarını (o yıllarda Beyoğlu'nda halen yeterli sayıda kadın şapkacısı vardı, İstiklal Caddesi'nde, Tepebaşı'nda, Hacıpulos Pasajı'nda) dolaştım, şapkalar buldum, getirdim, kız başına koydu, Freda beğenmedi. Kiminin kenarları çok dar, kimininse çok geniş. Adam resmen zorluk çıkarıyor, hayalindeki şapkayı arıyor, iyi de böylesine bir şapka, herhalde sadece hayalinde var! Sonunda az çok uygun bir şapka bulundu. Bulundu da ne işe yaradı dersiniz? Bir lambanın üstüne kondu ve orada kaldı, odayı tarayan bir kaydırmada ha görün-dü ha görünmedi. Eh, titiz yönetmen, ayrıntılara önem veren sanatçı öyle olurmuş!

Bir defasında, Cordon Bleue gece lokalinde çekilen bir sahne için Freda polis giysili altı figüran istedi. Figüranlar bulundu ama polis giysilerinden sadece dördü hazırды. Yönetmenimizin seti paydos etmesini, olay çıkartmasını beklerken hiçbir itiraz olmadı, aldırmadı, "Dört polisle de çekilebilir," dedi. Başka bir sahnede Gil Delamare'in kullandığı bir arabanın hızla gelen bir trenin önünden geçmesi gerekiyordu. Bütün sorun Devlet Demiryolları'yla anlaşmaktı. O da yapıldı, ama Freda gelen treni beğenmediğinden Delamare arkadan gelen lokomotifin önüne ansızın fırladı, geçti, gözden kayboldu. Delamare ile birlikte bütün ekip de göz-kaş arasında anında toz oldu, sert

bir frenle duran tren makinisti ve Şef kontrolörüyle karŐılaŐmamak için. Eh, sinemada bu tür doĒaĒlamalar oluyor ve işin tadı tuzu, macera tarafı biraz da burada.

Çeşitli ülkelerden gelen insanlardan oluşan her çekim ekibinde olduĒu gibi bu ekipte de yan görevli renkli tipler de vardı, öyle ki bunlar oldukça uyuŐuk bir Coplan olan Richard Wyler ve bir hafta kaldıktan sonra Paris'e dönen, neredeyse hayalet kadın kimliĒine bürünen, başrol kadın oyuncumuz Janice Clair'den bin kat daha renkliydiler. Janice Clair (ki daha önce adını hiç duymamıştım) aslında hanım hanımcık bir kızdı, oyunculukta da pek deneyimli sayılmazdı ama Fransız yapımcısının sevgilisi olduĒundan daha çok İstanbul'u görmek için ekibe katılmıştı.

ÖrneĒin, Fransız ekibinin teknik malzemesini taşıyan iki TIR kamyonunun Marsilyalı uzun yol sürücülerı, ikisi de kır saĒlı, kırmızı yüzlüydü. Her cümleleri bir küfürle başlar ve başka bir küfürle biterdi. Kaldıkları Park Otel'in kahvaltı düzenini hep altüst ederlerdi. Ederlerdi, çünkü onlar kahvaltılarında ne çay ne de kahve isterlerdi, sadece rakı.

Sonra, daha önce sözünü ettiĒim, yumuşak, ince, sarışın, Şamar oĒlanı yönetmen yardımcısı vardı. O da bir akşam, çekim dönüŐünde, Park Otel'in barında kendi çapında bir olay yarattı. Yakınlık kurduĒu ekibimizden iri yarı, yanaĒında bir bıçak darbesi izini taşıyan kamyon Őoförlerinden biri ile Park Otel'in BeyoĒlu tarihine geçmiş ünlü barına oturarak. Bizim Őoförün terli pazuları, kirli atletinden fışkıran kılları az ilgi çekmiyordu. Ama kim takar, bizim yaramazlar içkiyi kaçıınca samimiyetlerini ulu orta ediyorlar. Uzatmayalım, kısa süre içinde iki 'arkadaş', rica üzerine, oradan uzaklaşmak zorunda kalıyorlar. Bir de kostümcü hanımıımız var, erkek delisi, çekim sonralarında kapısının önünde millet neredeyse sırada bekliyor, merdivenlerde inip çıkanlardan neredeyse bir zincir oluşuyor. Aca-ba çok mu marifetliydi? Hiçbir fikrim yoktur, çekime iyice daldıĒımdan ve gözüm başka Şey görmediĒinden. Sadece ben mi?

Bir Pazar sabahı, kahvaltı ettikten sonra, Riccardo Freda'yla Park Otel'in bahçesinde güneşleniyoruz, ki otelin iç kapısından cıvı cıvı, her biri bir manken kadar güzel bir kız topluluĒu çıkıyor, gözlere Şenlik. Freda bana soruyor, "Kim bunlar?" diye. Bilmiyorum, daha önce hiç görmedim, Freda da öyle. Meraklanıp resepsiyona soruyorum. Kızlar bir Alman dans topluluĒunun elemanlarıymıŐ, bizden

bir gün sonra otele yerleşen. Üç hafta boyunca ne Freda onları far etmişti, ne de ben. Eh, işe bağlılık bu kadar olur!

Pera Palas'ta çalıştığım bir gün karşıma orta boylu, sarışın, omzunda bir fotoğraf makinesi taşıyan, alçak sesle konuşan bir delikanlı çıkıyor ve "Ben Jean Claude Forrest'im" diyor, çekine çekine. Gözlerime ve kulaklarıma inanmıyorum: Çizgi roman dünyasında bir olay yaratan, uzak gezegenlerin fettan kadını ve Brigitte Bardot benzeri, Roger Vadim'in sonraki yıllarda (1968) beyazperdeye aktaracağı, o dönemde eşi olan Jane Fonda'nın canlandıracağı ilk *Uzay Fahişesi* Barbarella'nın yaratıcısı bu. Barbarella'nın yaratıcısı olması bir yana, Fransa'da *Voila Magazine* dergisinde yayınlanan kimi öykülerinin çizimlerini de üstlenen Forrest.

Forest ve eşi ekibin geçici konuklarıdır, üstelik oldukça çekingen. Ekip çalışmaktayken onlar İstanbul'u geziyorlar, tipik turistler gibi ve bir gün sessiz sedısız, geldikleri gibi, ayrılıyorlar.

Zor gibi görülen oysa rahatça halledilen bu *Coplan casse tout* veya *Coplan FX18*'den (Coplan İstanbul'da) sonra Stepan Melikyan'ın Melik Film'den ayrılıp, 'freelance' olarak İlham Filmer'in yanına geçiyorum. Aslında neyin 'freelance'ı olduğumu ben de tam olarak bilmiyorum: yapım görevlisi, ikinci yönetmen yardımcısı, çevirmen. Hiç önemli değildir, önemli olan kameranın arkasında olmak, film çevrilen bir sette bulunmaktır. Sanırım bu işe on yıl önce başlamam daha iyi olurdu ama olmadı, şartlar ve imkânlar öyle istedi hem... hiçbir zaman geç sayılmaz!

Yetmişli yılların sonlarında Londra'da yeniden karşılaşacağım İlham Filmer'le ilk ve son filmim, İstanbul Televizyonu'nun ilk deneysel döneminde cam ekranda geçen, bir Fransız TV dizisinin bir bölümüdür. Bir Franco-London Film yapımı olan bu *Les deux reporters autour du monde* (İki Muhabir Dünyayı Dolaşıyor, 1965) adlı dizinin yönetmeni Claude Boissol, görüntü yönetmeniye Jean Marais-Louis de Funes ikilisinin *Fantomas* (Fantoma) ve bize Michel Mercier'yi tanıtan *Angelique* (Anjelik) filmlerinden bildiğim Henry Persin'dir. Bir de oyuncular var. Michelangelo Antonioni'nin *Blow-up* (Cinayeti Gördüm, 1966) filminde model kızlarından birini oynayıp, sonradan şarkıcılığa da soyunan Gilian Hills ile Edouard Meeks ve Reigner gibi 'ünlü bilinmeyenler'.

Boissol ile ortak bir noktamız var. Birkaç yıl önce yönettiği *L'Aiglon* (Napolyon'un Oğlu) filmi Özen Film şirketi tarafından ithal edil-

diğinde altyazıları ve seslendirme çevirisini ben üstlenmiştim, sıkça yaptığım gibi. Boissol iyi çocuktur, rastlantı hoşuna gidiyor, bir ara Yeni Dalga akımına katılmış, tutturamayınca da televizyonu yeğlemiş. Muhakkak ki işini biliyor ama, saygılı davranıp, emektar Henry Persin'in onayını almadan bir tek görüntü bile çekmiyor. Oyuncu kadrosunda bizden de iki isim var, sonraki yıllarda yakından tanıyacağım Nevzat Okçugil ve Tuncer Necmioğlu.

Les deux reporters autour du monde (İki Muhabir Dünyayı Dolaşıyor) daha çok dış mekânlarda, İstanbul'un turistik yerlerinde çekiliyor. Bu ara Beyazıt meydanında bir hamala da yer verildiği için bir-iki duyarlı seyirciyle bir tartışma kopuyor, "Neden bunları çekiyorlar?" diye.

Pera Palas hiç kuşkusuz eksik değil ama Hilton'u da görüntülüyoruz. Üstelik Pera Palas'ta başıma devlet kuşu konuyor: Film sesli çekiliyor ve Pera Palas'ta teşrifatçı rolünü oynayacak, iki muhabire oteldeki bir daireyi gezdirecek, pencereden görülen Haliç'i ve genelde, Bizans'tan başlayarak, İstanbul anlatarak üç sayfalık bir monologu ezberleyip Fransızca söyleyebilecek biri gerekiyor. Anyoruz, bakıyoruz, derken filmin yapım yönetmeni Georges Glasse kancayı bana takıyor ve bu role her açıdan son derece uygun olduğumu söylüyor. Kabul etmekten başka çare yok ve kameranın arkasından önüne geçiyorum. Glasse'a bakılırsa harika bir oyuncuyum (ne demezsin, hayatım boyunca rol oynadım ve hâlâ oynuyorum), biraz Louis Jouvet'yi (Marcel Carne'nin *Les visiteurs du soir*/Gece konukları, 1942, filmindeki Şeytan), biraz da Raimu'yu andırıyorum. Esprili bir arkadaşdır Glasse, bana 'Tante Jeanette' (Jeanette teyze) diyor. Bunun sebebi herhangi bir cinsel tercihim değil de ekibin yemekleri için seçtiğim lokantalardan (ki çoğu Boğaz lokantalarıdır) son derece memnun kalmam.

Bu çekim de, işi benden çok daha iyi bilen deneyimli dostum Muzaffer Hiçdurmaz'ın gerçekten hiç durmaz gayreti sayesinde, hiçbir sorun olmadan tamamlanıyor ve 1965 yılı, böylece üç filmle kapanıyor, yaz mevsimi bitiyor ve yabancı film çekimleri -en azından benim için- kış uykusuna yatıyorlar. Yine de bol olan boş günlerimde ya da iki çekim arasında ne setlerden uzak kalıyorum ne de *Akşam* gazetesindeki eleştirmenlik görevim sürdüğünden, sinema salonlarından ve kâh kameranın arkasındayım, kâh önünde. Sorunum oyunculuk değildir her ne kadar, lâl aramızda, oyunculuktan hoşla-

niyorsam da. Önemli olan, profesyonelliğin ötesinde, sinema olayının içinde, değilse etrafında olmaktır. Sinemayı yazmak yetmiyor, sinemayı yazabilmek için onu içinden de yaşamak gerekiyor, koşulları ve gerçek sorunları bilmek gerekiyor. Bu yüzden ki 1965'te Cengiz Tuncer, Be Ya Film hesabına, senaryosunu da yazdığı *Sevmek Seni* filmini çektiğinde, yönetmen yardımcılığını yapan Şeref Gedik bana bir 'kompozisyon' ayarlıyor. Filmin genç kadın kahramanı Selma Güneri'nin babasını oynayacağım, ya da evinden hiç dışarı çıkmayan, loş bir salonda karga besleyen, orta yaşlı, eski İstanbul efendisi, marazi bir adam. Yaşım pek tutmuyor ama yüzümde biraz patla, saçlarımda biraz pudrayla idare ediliyor. Zaten tek bir sahne ve yarım günlük bir çalışma, ama havasına giriyorum, elimdeki kargayla kendimi birazcık Edgar Allan Poe hissediyorum.

1966'da Habora Yayınevi'nden çıkan senaryoyu karıştırdığımda (Cengiz Tuncer, "Sevgili Giovanni'ye, babalık hürmetine," diye imzalamıştı) ilginç şeyler, konuşmalar buluyorum, örneğin:

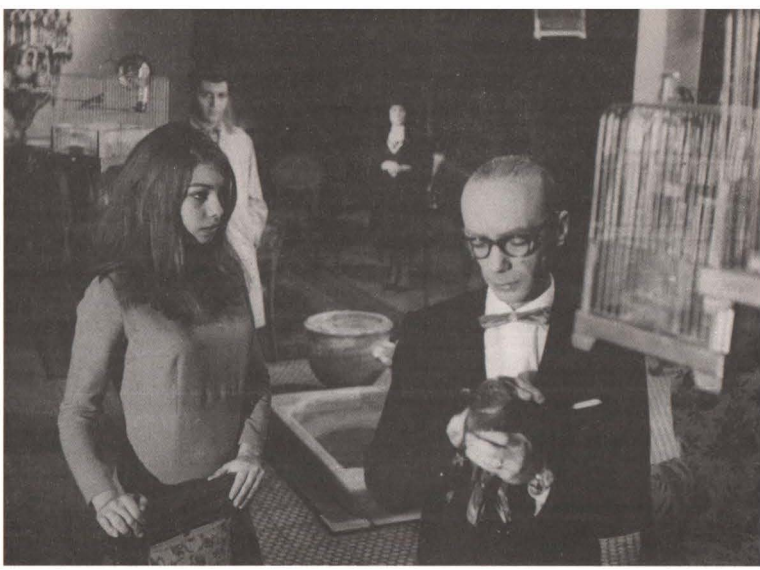
KIZIN EVİ

Baba inceciiktir, kuru beyaz pudralı gibi...

BABA - Biz altı yüz senedir kuşlarla uğraşan bir aileyiz. İlk kuşumuz çölden gelmiş bir kargaymış. Çöl kargaları yüzlerce sene yaşarlar. Bizim kargamız büyükbabamla birlikte doğmuş, Rumi 1210, demek ki 174 yaşında... Karga insan gibidir. Dilini anlayanla dostluk bile eder... Biz pencerelerimizi bile kapattık dünyaya. Senelerdir dünya eski dünya değildir artık... Burada hiç perde açılmaz...

Edgar A.Poe ve H.P. Lovecraft tutkunu olan biri için daha uygun bir rol düşünülemezdi; kapalı, loş mekânlar, 'Nevermore' esintili kargalar, dünyaya çekilen perdeler, eski eşyalar, bol toz ve örümcek ağları. 1966'da bu bir kurguydu, bugün etrafıma -özellikle çalışma odasına- baktığımda bir yarı gerçek olduğunu görüyorum.

Film çekiliyor, bitiyor, ortaya soyut bir aşk öyküsü çıkıyor, Beklan Algan ve Ayfer Feray'ın da katkısıyla, ama ya Pendik'te ya Kartal'da -şimdi pek iyi anımsamıyorum- bir sinemada tek bir seansta gösterildikten sonra depoya kaldırılıyor. Birkaç yıl sonra filmi Onat Kutlar merak ediyor, bir kopyayı Be-Ya Film'den istiyor ve bir öğlen sonrası Türk Sinematek Derneği'nin Mis Sokağı'ndaki lokalinde izliyoruz. Kendimi o rolde beyazperdede görmek beni sanki biraz ra-

Sevmek Seni çekiliyor; Selma Güneri ve Beklan Algan'la.

hatsız ediyor ama... galiba role oturdum ve o kafesli, kargalı bölüm belki de filmin en iyi bölümlerinden biri oluyor.

Bir yıl öncesine dönelim..

Feyzi Tuna, Şeref Gedik ve Kemal İnci, Hasan Kazankaya'nın kervanına takılan, bir senaryo ekibini kuruyoruz. Yerleşik bir yerimiz yoktur ama, Kazankaya eksik olmasın, bazı günler Anabala Pasajı'nın yanındaki bir otelde de çalıştığımız oluyor. Nedir ki otel bir çeşit randevu evidir ve zaman zaman tam senaryoyla ilgili beyin fırtınaları patlattığımızda kapıya dayanan şu ya da bu kız konsantrasyonumuzu iyiden iyiye bozmaya yeterli oluyor..

Kazankaya 'nın en şaşalı dönemidir bu, Kazankaya neredeyse Yeşilçam'ın en kıdemli, en güçlü yapımcılarını sarsmak üzeredir. Ve bir süre sarsıyor... Dizi halinde dar bütçeli filmler üretmeye başlıyor, dayalı döşeli bir plato kuruyor, üç film birarada çekiyor ama üç ekibe tek bir kamera düşüyor, o da elden ele geçiyor, kapanın elinde kalıyor, dekorlar, eşyalar, aksesuarlar gibi. Evet, dayalı döşeli setler ama dolaplar vardır kapıları açılmaz (açılsa da ne yazar, içleri bomboştur), yataklar vardır ama oturdunuz mu çöküyor. Çoğu zaman yeterli para bile yoktur, var olan tek şey neden ve nasıl oluştuğu pek

Söyleyin Genç Kızlara filminin setinde.

anlaşılamayan bir heyecandır. Kazankaya'nın ilan ettiği listelerde kimler yok ki: Yılmaz Güney, Halit Refiğ, Feyzi Tuna, Bilge Olgaç, Ertem Göreç, Yücel Uçanoğlu. Sıkıştığında yapımcı Kazankaya senaryo yazarı oluyor, yönetmen oluyor ve daima renkli geceler yaşıyor, koluna dönemin bir iki dilberini katarak ve kocaman purolar tüttürerek. Geceler renkli oluyor ama, öğlen yemek paydoslarında ekip daha çok kuru fasulye yiyor, afiyetle.

Bizim ekip "Söyleyin Genç Kızlara" adlı bir senaryo hazırlıyor (hatırlayabildiğim kadarıyla çekimler başladığında senaryo daha bitmemiştir). Öykü, uzaktan yakından, Memduh Ün ile Fatma Girik'in ilişkisini anlatıyor: Hülya Koçyiğit genç bir oyuncu, Ekrem Bora sert bir yönetmen, Salih Güney yakışıklı bir 'jön'. Ekrem Bora'nın yardımcıını Cüneyt Türel oynuyor, bense bir görüntü yönetmenini canlandırıyorum. Film bir süre gitti, sonra yarıda kaldı, yıllar sonra, senaryosunu değiştirerek, Abdurrahman Palay ve Hasan Kazankaya tarafından tamamlandı.. Sinemalara çıkıp çıkmadığını hatırlamıyorum fakat televizyonda seyrettiğimi biliyorum.

Bir yıl geçiyor ve bu kez Ali Çakuş'tan bir teklif alıyorum. Birkaç İtalyan yapım şirketiyle anlaşmış durumda, acaba onlarla çalışır mıyım?

Çakuş'un *The Charge of the Light Brigade* (Hafif Süvari Alayı Hücumu, Tony Richardson, 1966) öncesi dönemidir bu. Ofisi Tak-sim'de Lamartin Caddesi'ndedir ve daha çok ikinci sınıf Avrupa film şirketlerine hizmet vermektedir. Çakuş'un şirketi hesabına üç filmde çalışıyorum, gerek yapım görevlisi gerekse ikinci yönetmen yardımcısı olarak. İlki bir İtalyan-Fransız-İspanyol ortak yapımı olan *Cifrato Speciale* (Türkiye'de *X 27 İstanbul'da Öleceksin* adıyla gösteriliyor), ikincisi İtalyan-İspanyol Kriminal (*Killing İstanbul'da*), üçüncüsü de bir İspanyol-Fransız ortak yapımı *Residencia para espías/Goldenhorn*.

İlk filmi genç bir yönetmen çekiyor, Pino Passalacqua ya da, takma adıyla, Herbert J. Sherman. Bugün İtalyan televizyonunun sayılı yönetmenlerinden olan Passalacqua o yıllarda sevimli, iyi niyetli, ilk filmini yöneten çoğu yönetmenler gibi bir hayli kararsız ve heyecanlı bir delikanlıydı. Gerek bu heyecanı gerekse yapım şirketlerinin bazı parasal sorunları çekimi tartışmalı ve olumsuz durumlara soktu; günün birinde, yapım sorumlusu olarak, Küçükçekmece'deki pazaryerinde bir grev ilan etmek zorunda kaldım. Grev, uzayıp giden konuşmalardan sonra, ilan edilmesine edildi, fakat Türk ekibi, beni gerçekten aşan bir dayanışma ve özveri esprisi içinde, bir saat süreyle yoğun bir kalabalığın içinde tek başlarına debelenen İtalyanları izledikten sonra, birer ikişer 'karşı' takıma geçti. Yine de, yarı yolda kalmakla birlikte, eylem yararlı oldu ve kırk sekiz saat içinde beklenen ödemeler yapıldı.

Bugün *Cifrato Speciale* (X27 İstanbul'da Öleceksin) filmini kasetten izlediğimde bu denli kıytırık bir yapım için gösterilen gayretlerin, sarf edilen zamanın pek boşa gittiğini üzülmekle fark ediyorum. Ama bu da -kendime sorduğum bir sorudur- çekimde, hatta çekim öncesinde belli olmuyor muydu? Oluyordu hiç kuşkusuz, oysa ki uğraşmayı, gayret göstermeyi, kan ter dökmeyi gerektiren salt alınan ücret değildi, kötü bile olsa sinema yapmaktı ya da sinema olayının içinde bulunmaktı.

Televizyon dizilerini (örneğin, Giuliano Gemma'nın baş rolde oynadığı *Marco*) ilerideki yıllarda TRT'den izlediğim Pino Passalacqua'nın bu ilk filminin oyuncu kadrosu dört değişik ülke oyuncularından oluşuyordu. Sıradaki gizli ajanımız Amerikalı Lang Jeffries'di. O da Ken Clark gibi ününü (?) İtalyan sinemasının sıradan Bond taklitlerinde kazanmış, furya geçtikten sonra kapağı 'Spaghet-

ti Western'lere atmıştı. Kendisini 'star' sanan oysa olmadığını bilen her baş rol oyuncusu gibi o da az kasıntı değildi. Ken Clark, ilk günlerdeki gösterilerinden sonra rahatlamıştı, Jeffries ise yönetmenin kararsızlığından da yararlanarak iyice azmıştı. Bizim Yankee Bond taslağı ikide bir nazlanıyor, sesini yükseltiyor, hatta işi sövmeye kadar getiriyordu. Her sorunun bir çaresi olduğuna göre Jeffries için de geçerli bir çare vardı: Ona kesinlikle aldırış etmemek, kulak asma-mak, isteklerini önemsememek. Gel zaman git zaman o da, başkaları gibi hizaya geldi, hiç var olmayan yıldızlığından vazgeçmek zorunda kaldı.

Aslında bu tür olay ve çatışmalı ilişkiler her ekipte oluyor ve başlıca sebepleri her çekimin doğurduğu doğal gerilim ile bir süre için, özellikle yabancı bir ortamda, birlikte olma zorunluğunu yaşayan ve birbirlerini pek veya hiç tanımayan kişilerin biraraya gelmelerinden kaynaklanıyor.

Bu 'özel şifre'de başka hangi özel sanatçılar vardı? Evet, Buenos Aires doğumlu Georges Rigaud ya da Jorge Rigato, 30'lu yılların Fransız sinemasının duygulu bir genç oyuncusu, Rene Clair'in yönettiği *14 Juillet*'in (14 Temmuz, 1933) kahramanı, sonradan -ama kısa süre için- bir Hollywood yolcusu ve 60'lı yıllarda İspanyol sinemasının bir eskisi. Rigaud'yu Fransız filmlerinden hatırlıyorum, üstelik karşımda duran, hâlâ yakışıklılığını korumaya çalışan uzun boylu, kır saçlı, blazerli ve fularlı Rigaud annemin favori oyuncularından biriydi.

Bunu kendisine söylediğimde memnun kalacağını düşünmüştüm (ara sıra saflığım tutar ya) oysa ki tam tersi oldu, Rigaud yüzünü astı, sırtını döndü, uzaklaştı. Meğer yaşı konusunda son derece duyarlıymış.

George Rigaud bir yana, ekipte Philippe Hersent yeniden karşıma çıktı. Bir kez daha İstanbul'da ve bir kez daha bir gizli servis şefini oynuyordu. Akşamları da "rakı, rakı" diye tutturuyordu. Ve kadın oyuncularımız... Kasıntı kahraman Lang Jeffries'in etrafına dönen ikisi İspanyol (Helga Line ve Jose Greci), biri Fransız (Jeanine Reynaud).

Şimdi bu saydığım oyuncu adlarını herhangi bir sinema ansiklopedisinde ararsanız zor bulursunuz ama, buna karşın, Amerika ve İngiltere'de yayınlanan 'B' sinemasıyla ilgili uzman dergileri, fanzinleri biliyorsanız kimileriyle ilgili söyleşiler, araştırmalar bu-

labilirsiniz. 60'lı, giderek 70'li yıllarda İtalyan, Fransız, İspanyol, bazen de Alman ortak yapımlarında sık sık görünen oyunculardı bunlar. Çoğunun sinemasal ömrü o dönemleri aşamadı ve pek azı belleklerde yerleşen filmlerde görünebildi, 'eskiler' bir yana. Dene-yimli, aşırı profesyonel, çoğu karakter oyuncularıydı belirli bi- kalıbın dışına çıkamayan, ama hâlâ umutlar besleyen Jeanine Reyna-ud'yu -ki çekim başladıktan sonra bir akşam geldi Divan Oteli'ne- İtalyan yapımcısı, "Paris kokan tipik bir Fransız güzeli," diye an-latmıştı bize. Nedir ki karşımıza çıkan dilber orta boylu, saçları (kötüce) boyalı, makyajı hafiften dökülmüş (sonraki günlerde Je-anine'i makyajsız görmeye alışacaktık), ipince bir genç kadındı. İyi bir kızcağızdı, cana yakın, şakacı ve tümünden kompleksiz. Sonraki yıllarda Jesus Franco'nun -Jesus Franco'dan biraz sonra söz edece-gim- kimi korku ve seks filmlerinde, örneğin *Vampiros Lesbos*'da (Lesbos Vampirleri, 1970) soyunan oyuncuların biri olacaktı. Hoş, zaman zaman Fransız porno filmlerinde de oynadığı olmuş-tur o ve sonraki yıllarda.

Çekim gereğince Jeanine ile oldukça maceralı bir motor gezinti-miz oldu. Senaryoya göre dilberimiz Bebek'te bir deniz motoruna at-layıp hızla uzaklaşacaktı. Jeanine motor kullanmasını bilmediği için yanına onun kadar bilgisiz olan fakat 'idare ederim' diyen, bendeniz bindim. Dışarıdan görünmemeye, kameraya yakalanmamaya dikkat ederek direksiyonun arkasına yere çömeldim, mini etekli Jeanine'in bacakları arasında. Motor hareket etmesine etti, hızlandı ama dur-ması gereken yerde durmadı, aldı başını Kavaklar'a doğru. O kolu çek, şu düğmeye bas, direksiyonu kıvrır ve benzeri. Büyük gayretler-den sonra Tarabya koyunda durabildik ve arkamızdan gönderilen bir başka motoru bekledik. Çekimi gecikmesine geciktirdik ama Je-anine ile Boğaz gezintisi hiç de fena olmadı.

Helga Line'yi en son, bir on beş-yirmi yıl önce, TRT'nin göster-diği İspanyol Goya dizisinde gördüm, orta yaşlı bir teyzeyi oynuyordu uzun boyu ve kapkara gözleriyle. Hep geç kaldığı için bir iki tartış-mamız olduysa da sonradan barıştık, iyi anlaştık. Hepten hanıme-fendiyi oynardı Helga Line ya da gizemli kadınları, ama bir gün da-yanamayıp yanıma geldi ve sordu: "Burada genelevler nasıl bir şey?" Sormak ve yaptığım açıklamaları dinlemekle yetinmedi, ille de, "Görmek istiyorum," diye tutturdu. Kadın giremez, olay çıkar, peşi-mize takılırlar dedimse de vazgeçmedi. Sonunda erkek kılığına gir-

meyi kabul etti, beyaz bir takım giydi, başına siyah bir fôtr, gözlerinde kalın siyah gözlükler ve spor ayakkabılar çekti ve dört kişilik bir grup (yönetmen ve Lang Jeffries'le birlikte) Kemeraltı'nın yolunu tuttuk ve olay çıkartmadan geri döndük.

Ya sarışın Jose Greci? O hep fonda kaldı, son derece kibar ve ölçülü. Doğrusu, öylesine fonda kaldı ki bugün onu hiç ama hiç anımsamıyorum. Herhalde Jeanine kadar etkili değildi!

Ve unutmaman gereken biri daha: Umberto (Umi) Raho. Umi ister bazı sonraki filmlerinde *L'uccello dalle piume di cristallo* (Kristal Kanatlı Kuş, Dario Argento, 1970), *Il gatto a nove code* (Dokuz Kuyruklu Kedi, Dario Argento, 1971) ister televizyon dizilerinde zaman zaman küçük ekranda yeniden karşıma çıktı. Kemikli yüzü, ince dudaklarıyla kötüler, sapıkları veya polis komiserlerini oynadı, hep son derece duyarlı, çekingen, içe kapanık eşcinsel Umi, kalabalıktan uzak duran, herkese kuşkuyla bakan bir olarak. 1966 yılı *Cifrato Speciale*'yle (İstanbul'da Öleceksin) başlıyor ve *Residencia para espías/Golden Horn* ile devam ediyor, 80'li ve 90'lı yılların kült yönetmeni Jesus Franco'nun yönetiminde. Jesus Franco yıllar yılı sayısız filmler çekti, porno filmler dahil olmak üzere, İspanya'da, Fransa'da, Almanya'da, Portekiz'de bir dizi takma adlar kullanarak, Clifford Brown, James P. Johnson, Frank Hollman, Charlie Christian, Jes Frank gibi. Her türü denedi ve deniyor, bugün bile Franco: müzikal, korku, macera, polisiye, casusluk, bilim kurgu, erotik (*soft core*) ve müstehcen (*hard core*). Bir bakıma dar bütçeli filmlerin, neredeyse hiç bütçesiz filmlerin uzmanıdır, fazlasını hiçbir zaman istememiştir özgürlüğünden ödün vermemek için. Bir IDHEC mezunudur Franco, Sorbonne'da ve Madrid Kraliyet Konservatuvarı'nda okumuş, Bardem, Berlanga ve Orson Welles'le çalışmış, belgeseller çekmiş, David Khune takma adıyla roman yazmış, çoğu filmlerinin müziklerini besteleyip icra etmiştir.

Tanıştığımızda Jesus Franco otuz altı yaşındaydı, İstanbul'a yanında sadece iki kişiyle geldi, bir görüntü yönetmeni ve 'çiçek çocuğu' kılıklı bir yönetmen yardımcısı. Yanında tek bir oyuncu bile getirmede, oysa ki çekeceği filmin kahramanı -yeniden korkusuz bir gizli ajan- Fransız sinemasının ünlü Lemmy Caution'uydu ya da, İstanbul'da da konser veren, şarkıcı-oyuncu Eddie Constantine.

Jesus kadar hızlı ve kararlı biri için birkaç dış sahneyle bolca 'stock-shots' çekmek dört-beş günlük bir uğraşıydı, günü iyice dol-

durarak ve bir iki geceyi de değerlendirerek (ve bunu yapabilmek için, rneğin, Dolmabahçe meydanında ayazda geceyi geçirip, güne-
şin doğmasını beklemek yetiyordu). Hem, dediğim gibi, Constanti-
ne yoktu, oyuncu yoktu ve her Şey genel çekimlerde dublrlerle hal-
lediliyordu (bunlardan biri de Cevat Kurtuluş'un eşı Meral Kurtu-
luş'tu). Asıl eğlenceli geçen çekim sonralarıydı. Franco hem usta bir
caz piyanisti hem de katıksız bir çizgi roman tutkunu. Gündüz e-
kimleri biter bitmez, Divan Oteli'nde bir duş molası verdikten son-
ra, ilk uğranan yer o yıllarda Hilton Oteli'nin girişindeki Hachette
Kitabevi'nin Őubesiydi. Franco, çocuksu bir heyecanla, bir tomar iz-
gi roman dergisini toplar, ödeme işini yardımcısına bırakır ve hemen
orada kaldırıma ker, bazen tmden serilir ve çığlık çığlığa dergi-
lerini karıştırmaya koyulurdu. Geceleriye ayrılmadığı mekân Hil-
ton Roof'du. Sabaha kadar oturuyor, İsmet Sıral ve arkadaşlarını iz-
liyor, tempo tutuyor, alkışlıyor, sonra da ne yapıp yapıp piyanonun
başına geçiyor ve uzayıp giden doğalamalara, 'jant session'lara baş-
lıyordu, hiç yorulmaksızın.

Jesus Franco sonraki yıllarda da İstanbul'a gelecek, birkaç filmin
dış ve i sahnelerini çekecektir, daima hızlı ve kimsenin dikkatini
fazla çekmeden. Ama ne o beni arayacak ne de ben onu. Bir bakıma
isabet diyorum, o filimlerden kimilerini sonradan video kasetten iz-
lediğimde.

Zaman zaman gece eğlencelerine yer ayıran bir baēka ekim, Um-
berto Lenzi'nin yönettiği, *Kriminal* (Türkçe adıyla *Killing İstan-
bul'da*) oluyor ve bir İtalyan-İspanyol ortak yapımı olan film Yeşil-
am'da *Killing* furyasına yol açıyor. Aslında *Kriminal* ayrı, *Killing*
ayrı kahramanlardı ama ortak noktaları, benzerlikleri vardı, en azın-
dan ikisi de kuru kafa maskeli, iskelet giysiliydiler. Üstelik, biri iz-
gi romanlarda diğeri foto romanlarda, *Fantomas* geleneğini erotizmi
ve sadizmi de katarak sürdürüyorlardı.

Yönetmen Umberto Lenzi bir baēka eli çabuk memur yönet-
mendi, Roma'daki Centro Sperimentale di Cinematografia'yı (De-
neysel Sinema Merkezi) bitirdikten sonra niyeti sanat sineması
yapmakmıē ama... kader iēte! Sergio Leone'den önce İtalyan sine-
masının ilk 'Spaghetti-Western'i çekmekle övünüyordu. Pek hak-
sız de sayılmazdı, Şu farkla ki 1962'de yönettiği *Dello nella Sila*
(Sila'da *Dello*) bütün 'western' kalıplarına, 'Stetson' Şapkalı kah-
ramanına, posta arabasına, haydutlarına rağmen İtalya'nın güne-

yinde geçen sıradan bir macera melodramından başka şey değildi. Her neyse, Lenzi sonunda çok sıradan bir yönetmen olup çıktı, Yamyam filmlerinin öncülüğünü yaparak 'B' sinemasında kendine bir yer edinmeye çalıştı.

Bir ekip gidiyor, bir ekip geliyor, bir gürültü patırtı kopuyor, sonra herkes yatışıyor, her şey düzene giriyor. Bu kez gelenler arasında aşına bir yüz, bizim Helga Line. Yine havalarda, yine kötü kadınları oynuyor. Diğerleriye yeni yüzler: Kriminal'ı salt yakın çekimlerde, konuşmalı bölümlerde, aşk sahnelerinde oynayan sarışın, yakışıklı Glen Saxon, ki aslında Hollandalıdır, filmin saf genç kızı Andrea Bosic, giderek küçülen rollerde Peter Lorre'yi taklit etmekten usanmayan Ivano Staccioli, o dönem İspanyol sinemasının gözde karakter oyuncusu Armando Calvo ve *Captain from Castille* (Kılıçların Gölgesinde, Henty King, 1948) filminde Tyrone Power'le kılıçla dövüştüğünü ikide bir hatırlatan 'silah ve dövüş' uzmanı Franco Fantasia. Bir de filmin gerçek kahramanı var, hareket halinde trenlerden atlayan, duvarlara, balkonlara tırmanıp dövüşen, atlayıp zıplayan, gösterişli taklalar atan Glen Saxon'un dublörü 'stuntman' Nino Severini.

Severini ile ilk kez *Kriminal*'in (Killing İstanbul'da) çekimlerinde tanıştık, on üç yıl sonra, önce Roma'da, peşinden de İstanbul'da bir başka filmde, Guido Zurli'nin yönettiği *Lo scoiattolo*'da (Mücevher Hırsızları) birlikte çalıştık. O dönemde Nino Severini neredeyse uluslararası bir üne sahip, gözüpek, vurdum duymaz, oldukça çocuk ruhlu bir 'kavgacı'ydı. Yolu Hollywood'a kadar uzanmış, Elizabeth Taylor'un, Raquel Welch'in dublörlüğünü yapmıştı. Ve bu başarılarını anlata anlata bitiremiyordu. Bir gün Bentler'de çalışıyorduk, Severini, *Cleopatra* filmiyle ilgili bazı anılarını anlatırken yanıma görüntü yönetmeni Angelo Lotti geldi, bir süre kulak misafiri oldu, sonra dayanamadı: "Nino," dedi gülerek, "Şu *Cleopatra*'dan vazgeçsene. Biliyoruz, sen de çalıştın, ben de çalıştım yüzlerce set işçisinin arasında ama ne yazar ki!" Bana döndü, göz kırptı: "Sen bunlara hiç kulak asma. *Cleopatra* filminde değil o, ben ve başkaları, Roma'nın yarısı çalıştı. Sonradan övünmek için değil de ekmek parasını çıkartmak için."

Ekte bir başka ünlü vardı, adından söz edilmesini istemeyen, gazetecilerden köşe bucak kaçan, otele takma bir adla kaydını yaptırmakta ısrar eden ve filmin müziklerini besteleyen: Savaş ve Faşiz-

mi atlatmayı beceren, babasına tıpatıp benzeyen 'Duce' Benito Mussolini'nin oğlu Vittorio Mussolini. Pek konuşkan değildi, kalabalıklara karışmaz, setten uzak dururdu ama Şile'de geçirdiğimiz günlerde her akşam, yemekten sonra, piyanonun başına geçer, saatlerce çaldı.

Şile'ye bir deniz motoru takip sahnesini çekmeye gidiyoruz, üç gün kalıyoruz, yatıp kalkıyoruz, güneşleniyoruz, hoş vakit geçiriyoruz ve üç günlük sürede, hava şartlarından ve yükselen dalgalardan dolayı Şile'ye ulaşamayan motorları bekliyoruz, az bir şeyler çekecek. Kaldı ki Umberto Lenzi'nin 'yaratıcılığı' ölü noktada, senaryosunu karıştırıyor, karar verir gibi oluyor, uzun bir kaydırma için raylar döşettiriyor, sonra da vazgeçiyor. Lenzi'nin zaten kaydirmayla arası pek hoş değildir, ne yaparsa tutturamıyor, görüntü yönetmeniyle bir uyum kuramıyor. Boğaz'da, Kalkavanlar'ın yalısında, çalıştığımız bir gece uzun bir bölümü görüntülemeye koyuluyor, Severi'nin atraksiyonları, dövüşmeleriyle dopdolu. Balkonlardan atlanıyor, duvarlara tırmanılıyor, perendeler atılıyor. Nedir ki çizdiği bu trafiği uzun bir kaydirmayla saptamaya kalkıştığında -ve provaları da yaptırdığında- ince ince işlediğini sandığı bütün ayrıntıların çerçevenin dışına taştığını görüyor ve görüntü yönetmeniyle birbirlerine giriyorlar.

İlk filmini yöneten Pino Passalacqua bir terslik olduğunda yerlerde yuvarlanıyordu, Lenzi ise avaz avaz bağılıyor. Bir şenlik ki sormayın. Kartal'da lokomotifli ve dört vagonlu bir katar kiraladıktan ve çekim için dakika dakikasına işlemesi gereken bir programı Devlet Demiryolları'na sunduktan sonra, doğaçlamaya kayıyor, kararsızlığa kapılıyor ve saptanan süreyi aşıyor. Katarın hareket etmek zorunda olduğundan sahnelerin bir kısmını feryat ede ede çekmekten vazgeçiyor, sonra gelip bana 'yaratıcılığın sancıları'nı anlatmaya kalkıyor.

Atak bir yönetmenden çok Lenzi, her şeyi birbirine karıştıran 'yupi' kılıklı biridir ve olay yaratmadığında sevimli ve canayakın olmasını bilir. Sevimli ve kadın düşkünü. Çoğu geceler, çekimde yaşadığı gerilimi üzerinden atabilmek için 'eğlenmek' istiyor. Artık Lüks Nermin'den Boğaziçi sırtlarındaki randevuevlerine ya da eski Tepebaşı'nın aile kabul edilmez ibareli otellerine kadar bir çılgın koşuşturma başlıyor, çünkü yönetmenimiz o gece eğlenmezse ertesi günkü çekim rahatça bir meydan savaşına dönüşebilir.

Aslında Lenzi tek değildir: Filmin ekibi gelmeden önce yapım şirketinin temsilcisi geliyor İstanbul'a, şartları konuşmak üzere elli yaşlarında, son derece kibar (neredeyse fazlasıyla), çıtkırıldım ve soylu. Toplantılar yapıyor (çevirmenlik görevi hep bana düşüyor, çaresiz), anlaşmalar hazırlanıyor, yemeğe çıkılıyor. Bir gün soruyor: "Burada insan nerede eğlenebilir?" Eh, bu eğlenceden ne beklediğine bağlıdır. Bizim soylu için eğlence -doğaldır- eşittir kadın. İyi, Rumeli Hisarı'nın sırtlarında şirin bir otel-lokanta var, geniş bir bahçenin içinde üç katlı bembeyaz bir eski konak, Boğaziçi'ne bakan. Randevular alınıyor ve gidiliyor, kızlar geliyor, bizim soylu birini seçiyor, yukarı çıkıyor. Bense bahçede, patroniçenin -eksik olmasın- ikram ettiği bir öğlen yemeğini yiyorum.

Yarım saat geçiyor ve bizim soylu masamın önüne dikiliyor. Canı biraz sıkılmış gibi. Şey, yani kız hoştu ama... bizdeki evlerde hiç kırbaç, kelepçe falan filan kullanılmıyor mu?

Çekim esnasında bir yapım görevlisinden öğrendim ki bizim soylunun evinde bir dolap dolusu kırbaç, kelepçe ve benzer aksesuar bulunuyormuş.

Şimdi bana 'bu ne biçim sinema' demeye sakın kalkışmayın, çünkü bu da bildiğiniz ya da bilmediğiniz sinemadır, insanları, meseleleri, çatışmaları, kıskançlıkları, hırçınlıkları, doğal ihtiyaçları ve varsa sapıklıklarıyla ve bilirsiniz, bir çekim ekibi her zaman bir 'aile'dir değişik olsa bile. Sinema bir 'başka dünya' değilse de iyisi ve kötüsüyle düpedüz 'dünya'dır, üstelik kadınların bol olduğu bir dünya.

Kriminal tamamlanıyor ve sırada bir Alman-İtalyan-Fransız-Macar-Lübnan ortak yapımı var, Rudolf Zubergruber'in (her kimse) yöneteceği *Komiser X*. İlerisi için de çok büyük bir iş: Tony Richardson'un hazırladığı *The Charge of the Light Brigade* (Hafif Süvari Alayı Hücumu). Üzgünüm ama ne *Komiser X* ne de Richardson'un ikinci çevirimi beni pek sarmıyor. Galiba iyice yoruldum ve 'B' sinemasının havasını fazlasıyla soludum, mekân değiştirmekte yarar vardır, ama sinemadan fazla uzaklaşmamak şartıyla. Sanki sinemadan kolay kolay uzaklaşmak mümkünmüş gibi! *The Charge of the Light Brigade*'de (Hafif Süvari Alayı Hücumu) çalışmıyorum ve hem bir fırsat kaçırıyorum (filmde prodüksiyonda, yapımda çalışan kimi arkadaşların sonradan kat sahibi olduklarını öğreniyorum), hem de bir beladan kurtuluyorum, filmin çekimlerini düzenleyen Ali Çakuş'un sonradan Maliye'yle başı iyice belaya girip

yurtdışına kaçmak zorunda kaldığından. Ama *Komiser X*'in setini bir kez ziyaret ediyorum, merak ettiğimden ve boynuma sarılan Umi Raho'yla karşılaşıyorum. Çalışmadığımda başkalarının çalışmalarını izliyorum, havadan kopmamak için. 1965'te örneğin, Feyzi Tuna'nın yönettiği, senaryosunu Halit Refig'le birlikte yazdığı *Yasak Sokaklar* filminin setinden pek ayrılmıyorum, çekimi izleyen motosikletli polisin arkasına binip ekibi izliyorum, Levent'teki gece sahnelerinin konduğu oluyorum. İyi bir ekiptir, Ekrem Bora var, Pervin Par, Selma Güneri var, ilk kez kamera karşısında çıkan yakışıklı Salih Güney ve ondan daha az yakışıklı olmayan Kuzey Vargın var. Aynı dönemde sık sık Yeniköy'ün yolunu tutuyorum. Halit Refig, Sait Halim Paşa Köşkü'nde *Haremde Dört Kadın*'i çektiğinde. Oradaki oyuncu kadrosu yabancı değil: Nilüfer Aydan, Ayfer Feray, Devlet Devrim, Birsen Menekşeli, romantik döneminde olan Cüneyt Arkın, Tanju Gürsu, Hüseyin Baradan ve diğerleri. Zaman zaman sete gelen bir başka ziyaretçi, senaryoyu yazan Kemal Tahir'dir. Film siyah-beyaz olarak çekiliyor, bense 8 mm.'lik kameramla kimi sahnelerini renkli olarak çekiyorum ve Halit Refig izlediğinde saçını başını yoluyor, "Neden renkli çekmedik!" diye. Neden mi? Çünkü maliyeti iyice artacaktı. Kısacası ve özetle ne sinemadan kopuyorum ne de Yeşilçam'dan kopuyorum, çünkü, doğrudur, doğrusu ve eğrisiyle Yeşilçam'ı hep sevdim.

Bu ara tiyatro da unutulmuyor, ne Haldun Dormen, ne Kenterler, ne Devekuşu. Tiyatro nasıl unutulur ki, takımda bir de Müjdat Gezen var, bizi Cihangir'deki dairesine davet eden ve kendine göre uyarladığı bir Hamlet'i tek başına bize sahneleyen, kâh yerlerde sürünen bir haberci, kâh Ofelia, kâh Kraliçe ve pek tabii Hamlet kimliklerine bürünerek. Ve unutamadığım bir *Keşanlı Ali* ile kısa ömürlü Gen-Ar Tiyatrosu'nda Salih Güney'in de katıldığı bir *La Ronde* (Aşk Zinciri).

O dönemde, eğer yanılmıyorsam, Refig eşi Nilüfer Aydan'la Yeniköy'de oturuyor bir süre, tepede bulunan bir evde ve akşamları dostum Mario Morigi'yle birlikte arabasına binip ziyaretine gidiyoruz, dönüşteyse çılgınlar gibi Boğaz yolunda hız rekorları kırıyoruz. Bir defasında -ama Yeşilköy taraflarında- bir av partisine katılmak için yine hızlı sürüyoruz ve ne yazık ki bir inek canından oluyor. O av partisi katıldığım ilk ve son av partisi olacaktır. İlk kez elime dolu bir silah alıyorum, bir kuşa hedef alıp ateş ediyorum. Vuruyorum

da, ama zavallı kuşun parçalanmış kafasını görünce bir tuhaf olup avcılığa tövbe ediyorum.

Yine aynı yılın bir yaz gününde Halit Refiğ'in *Güneşe Giden Yol* filminin setine düşüyorum, Feyzi Tuna'yla birlikte. Refiğ eski Halil Kamil Film'in platosunda çalışıyor, eskiden Şişli camisinin yanında bulunan. Sette bir 'dil' meselesi var. Refiğ, Parizyen striptease kulübünde çalışan bir kızı oynatıyor filminde, soyunan kadın olarak ve kız İtalyan, İtalyanca'dan başka dil de bilmiyor. Hoş, bir de sevgilisi var İngilizce'yi Tarzanca paralayan ama bulana aşk olsun.

Kızın adı Lucia, esmer ve Sicilyalı'dır, güzel ve doğaldır. Eh, dayanışma söz konusuysa burada hem Refiğ'e hem de olanlardan hiçbir şey anlamayan Lucia'ya yardımcı olmam yerinde olur ama... Siz hiç bir striptizcinin çevirmenliğini yaptınız mı? Ne fırsat dersiniz, öyle ama... Lucia oyuncu olarak rahattır, soyunması sorun değildir ve *Güneşe Giden Yol*'dan sonra ona rol teklifleri gelmeye başlıyor ve ne hikmetse, teklifler benim aracılığımla yapılıyor.

Lucia deneyimli bir striptizcidir, katıksız ve umursamazdır ama gösterisini 'parçalamak', kısaltmak, özetlemek, sahnesi için ayrılan süreye sığdırmak pek kavradığı bir yöntem değildir. Ayın yapar gibi soyunuyor ve bu ayini bozmak gücüne gidiyor. O, kameranın karşısına geçecek, üstünü başını fora edecek ve o kadar. Lucia bir striptizcidir ama inanç sahibi koyu bir Katoliktir, soyunmak ise mesleği. Sicilya'nın küçük bir kasabasından çıkmadır, durmadan çalışmıştır bu genç yaşında (yirmi bir yaşındadır) ama onun için sahnede soyunmak başka, konsomasyona çıkmak bambaşka. Gece kulübüyle olan anlaşmasına göre, sahneden indikten sonra konsomasyon yapması şarttır, ama Lucia gider, lokalin en karanlık köşesinin en görünmeyen masasına oturur ve görünmez kadını oynar. Oynar ve tutturur. Düşleri ve umutları vardır, çok çalışıp, çok soyunup, çok para kazandıktan sonra Sicilya'ya dönecek ve sevgilisiyle mutlu bir yuva kuracak, çocuk yetiştirecektir.

Benim üstlendiğim mihmandarlık işi aslında, uzun boylu, sarışın, biraz Danny Kaye'ı andıran sevgilisi Antonio'nun işidir, ama ne gzer, Lucia sahnede veya çekimdeyken Antonio diğer striptizci kızları tavlama ile meşguldür. Parizyen'deki kadro yetmeyince de arabasına atlar, turlar, kız kadın peşine düşer ve genelde başarır (Rum kızlarına da tav olur). Sevimlidir, şirindir, fırlıdaktır ve gerektiğinde son derece centilmendir veya aynı ölçüde dayıdır.

Lucia ve Antonio eski Park Otel karşısındaki bir otelde kalıyorlar. Otel değil de sanki manastır. Üst katlarda ve odalarda kesinlikle ziyaretçi kabul edilmiyor. Görüşmek istediğiniz kişiyi resepsiyondan anons ettirirsiniz, oturma salonunda görüşürsünüz. İkisi bir konuda son derece şikayetçidirler: İstanbul'da gerçek 'spaghetti' yiye-bilmek imkânsızdır; keşke 'bir yerde' güzel bir 'spaghetti' pişirip afiyetle yiyebilselerdi, çünkü Lucia salt soyunmakta değil, yemek pişirmekte de son derece yeteneklidir.

"Sana gelelim," teklifini yapıyor sonunda Lucia. Evet, tek çözüm bu, fakat ben annem ve babamla yaşıyorum. Hoş, bizim eve sinema aleminden kimler gelmedi ki: Yılmaz Güney'den Cüneyt Arkın'a, Halit Refig'den Metin Erksan'a, Nilüfer Aydan'dan Pervin Par'a ve Feyzi Tuna'dan Sinan Çetin'e dek. Ama, olsun, ilk kez bizimkilere bir striptizciyle dostunu takdim edeceğim. Sonuçta bizimkilerin hiç itirazı olmuyor, hem neden olsun ki ve Lucia'nın çalışmadığı bir Pazartesi günü, akşamüzeri, ikiliyi eve getiriyorum. Lucia şirinliğiyle peder beyi fethediyor, Antonio en nazik, en şirin pozlarını sergiliyor. Anneme kocaman bir demet çiçek ikram ediyor, elini öpüyor, koltuğa oturması için yardım ediyor, fıkralar anlatıyor. Annem kulağıma fısıldıyor, Fransızca olarak: "Arkadaşın çok hoş bir maquereau!" (maquereau= uskumru= pezevenk).

Biz salondayken Lucia mutfakta su kaynatıyor, makarnaları haşlıyor, rosto pişiriyor, salçalar, salatalar hazırlıyor, peder beyin yakın yardımıyla (ama peder bey de iyi yemek pişirmesini biliyor). Ziyafet bir başarı oluyor ve ayrıldıklarında başka bir gün yeniden geleceklerini müjdeliyorlar, Lucia annemi ve babamı gösterisini izlemeye davet ediyor.

Vedat Ar hocamızın çektiği bir Vog-Bali reklam filminde de oynuyor Lucia, saydam bir perdenin arkasında soyunuyor ve bana tıpatıp benzeyen bir röntgenci, dürbünüyle, onu izliyor. Reklam filminin adı da "Röntgenci" oluyor. Öyle bir kez daha kameranın arkasında değil de önündeyim ama, galiba, alıştım. Hem *Kriminal*'de beyaz gömlekli bir kimyageri de oynamadım mı? Yine Vedat Ar hocamızın çektiği bir başka Vog-Bali reklam filminde uzman bir ruh doktoru olarak karşımda oturan figüran kızının (yüzünü bile hatırlamıyorum!) eteğini kaldırarak küçük bir çekiçle dizine vuruyorum, tepkilerini ölçmek ve giydiği Vog-Bali çoraplarını seyirciye göstermek için.

Menajerliğim sayesinde başka uzun metrajlı filmleri de oluyor Sicilyalı esmer striptizcimizin ve artık Parizyen'in bir müdavimi sayıyorum, boş akşamlarımı, gecelerimi orada geçiriyorum, teknik personelle arkadaş oluyorum, diğer kızlarla sohbet ediyorum.

Lucia, Aram Gülyüz'ün yönettiği *Hüseyin Baradan Çekilin Aradan* (1965) filminde de soyunuyor ve striptizi fazla uzun sürmesine rağmen Aram, sanki kendinden geçmiş, hiç itiraz etmiyor. İlhan Engin'in *Artık Düşman Değiliz*'inde (1965) bir kafesin içinde soyunuyor Lucia, ayaklarına kapanan bir zencinin önünde ve Antonio, filmin başrolünde oynayan, Ajda Pekkan'ın etrafında dört dönüyor, gülücükler dağıtarak ama gayretleri hepten boşa gidiyor. Nejat Saydam'ın *Kadın İsterse* (1965) filminde de soyunuyor Lucia ve bu filmle Yeşilçam'daki macerasını nokt alıyor. Noktalıyor, çünkü bir sabah, yeni iş teklifleriyle otele uğradığımda bir önceki gece ayrıldıkları haberini alıyorum. O gün bugün ne Lucia'dan ne de Antonio'dan herhangi bir haber almadım. Umursamadım da, bu da yüzlercesi gibi geçici bir tanışıklıktı.

Lucia yok oluyor ama striptizci ragbeti sürüyor. Sırada Mehmet Dinler var. Daha doğrusu, Dinler'in yönettiği *Fakir ve Mağrur* (1966) filminin yapım yönetmeni. Onlar da yabancı bir striptizci arıyorlar ve bir gece kendimi yeniden Parizyen'de buluyorum. Sahnede uzun sarı saçlı bir dilber, Venüs örneği, kocaman bir istiridye kabuğunun içinden çıkıp arz-ı endam ediyor. Programa göre adı Sissy Mississippi. Tam aradığımız kız.

Şovu bittikten sonra masamıza davet ediyoruz ve... sürpriz: Sissy, Mississippi Nehri'ni hayatında görmemiştir, Amerikalı bile değil, Torino'lu'dur ve gerçek adı Franca'dır. Ne güzel, bir soyunan vatandaş daha. Franca da çok memnun görünüyor ve bunu şampanyayla kutlamamızı öneriyor. O kadar uzun boylu değil, eğlenmeye gelmedik, bir iş teklifimiz var, bir film işi. Franca ilgi gösteriyor ama teklif edilen ücreti (500 TL) az buluyor, iki katını istiyor. Kısa bir pazarlıktan sonra yapım yönetmeni arkadaş kabul ediyor. Anlaşmayı da şampanyayla değil, alelaide bir kokteyle kutluyoruz. Ertesi sabah onu kaldığı otelden alıp sete götüreceğim, çevirmenliğini yapacağım.

Ertesi sabah otele gidiyorum, resepsiyondan Franca'nın odasını arayıp holde beklediğimi söylüyorum ve sarışın Venüs'ümüzü beklemek üzere bir koltuğa çöküp sigaramı yakıyorum. Birkaç dakika sonra asansörden bir kızcağız çıkıyor, elinde bir naylon poşet, başın-

da yuvarlak bir şapka ve sırtında yaşını belli eden bir mantıyla. Hiç makyajı yoktur ve yüzü bir hayli solgundur. Kız gelip yanımdaki koltuğa oturuyor hanım hanım. Hiç aldırış ettiğim yok çünkü ben uzun sarı saçlı, kıpkırmızı dudaklı birini bekliyorum.

Birkaç dakika daha geçiyor ve yanımdaki koltukta oturan solgun yüzlü kız bana dönüp, İtalyanca olarak, soruyor: "Gitmiyor muyuz?" Aman Tanrım, n'olamaz! Kıza dikkatle bakıyorum, sanki daha önce bir yerde görmüş gibiyim. Yoksa bu hafif şehla gözlü, kısa saçlı kız?.. Evet, Sissy Mississippi'nin ta kendisi, ama makyajsız, peruksuz, gündüz ışığında ve alkolsüz.

Set Boğaz'daki bir villada. Yapım yönetmeni benim kadar şaşkın, Franca'ya bakıyor, bu muydu diye? Evet bu, ta kendisi ama... Franca'yla bir odaya geçiyoruz, poşetinden peruğunu çıkarıyor, tarıyor, başına geçiriyor, bir aynanın karşısına geçiyor, boyalannı çıkartıp yüzünde rengârenk bir tablo çiziyor, soyunuyor, saydam bir siyah baby-doll giyiyor ve... karşınızda Sissy Mississippi tüm şuhluğuyla.

İyi kızdır Franca, sinemada çalışmak ilgisini pek çekmiyor, yalnızdır, bir arkadaş arıyor ve romantiktir, Yıldız Parkı'nda elele dolaşmaktan hoşlanıyor, Tepebaşı'ndaki Tilla Pastahanesi'nde bol pasta yemekten ve durmadan çene çalmaktan. Uğraşamayacağım için onu bir arkadaşla tanıştıyorum, ama o da Franca'nın yalnızlığını gideremiyor. Zaten kısa bir süre sonra Franca da unutuluyor ya da o kaybolup gidiyor, bu konuda anılarım pek açık değil.

1965 yılında Onat Kutlar'ın gayretleri ve Şakir Eczacıbaşı'nın desteğiyle Türk Sinematek Derneği kuruluyor ve başka bir faaliyet alanı açılıyor. Daha önce işaret ettiğim gibi, Onat Kutlar bu Sinematek tasarısını bankacılığım döneminde bana yaptığı kimi ziyaretlerde açmıştı, ama sonradan bir süre birbirimizi kaybettik ve Türk Sinematek Derneği'nin kuruluşunu basından öğrenmiş oldum. Tabii o dönemin her sinemaseveri gibi bir hayli heyecanlandım: Sonunda Türkiye bir Sinematek'e sahip olacaktı, gösteriler, toplantılar, yayın faaliyetleri yapılacaktı, daha önemlisi bir arşiv kurulacaktı. İlk işim Sinematek'in Sahne Sokağı'nda bulunan bir odalık ofisine uğrayıp üye olmak oldu ve gerisi geldi.

Türk Sinematek Derneği bir olay oldu ama bir Sinematek olarak değil de daha çok bir sinema kulübü işleviyle ve bir kuşak yarattı, gerek gösterileri (ilk kez çokça bahsini duyduğumuz ancak izleyemediğimiz birçok klasik ve çağdaş eseri o gösterilerde tanıyabildik),

gerekse etkinlikleri ve çeşitli yayınlarıyla (*Yeni Sinema* dergisi). Et-
rafında neredeyse Türkiye'nin bütün sinemaseverlerini ve çoğu sine-
ma yazarlarını (Tuncan Okan, Semih Tuğrul, Rekin Teksoy, Atilla
Dorsay, Sungu Çapan, Tarık Dursun Kakinç, Jak Şalom, Gaye Petek)
topladı, artı ilk anda 3.000 kadar üye. Sinematek'te çokça heyecanlı
anlar geçirildi birarada, Onat Kutlar'ın durmayan enerjisinin dürtü-
sü altında. Kimileri 8 mm.'lik ya da 16 mm.'lik kameralarına sarıldı-
lar, sokaklara indiler, belgeler oluşturdular. Bu ara kamplaşmalar ol-
du, sinema yazarları ve sinemacılar bir kez daha birbirlerinden ayrıl-
dılar -araları zaten öteden beri pek parlak değildi-, Sami Şekeroğ-
lu'nun kurduğu Türk Film Arşivi'yle polemikler yaratıldı, sinema
sevgisi bir çeşit rekabet havasına döndü, 'Batı'nın ajanları' olma suç-
lamaları dirildi ve daha birçok şey.

Türk Sinematek Derneği ne gerçek bir Sinematek oldu ne de Si-
nematek olma görevinin gerektirdiği bir film arşivini kurabildi, ak-
sine bu fırsatı Sami Şekeroğlu'na verdi. Ama eskinin çokça gereksiz
ve kimi de kişisel ya da ideolojik tartışmalarını bir yana bırakırsak,
hiç kuşku yok ki Türk Sinematek Derneği bir iz bıraktı, hatta bir mi-
ras bıraktı, ancak ne yazık ki, bu mirasın devamı gelmedi. Biliyo-
rum, Sinematek'in faaliyetlerini bugünün İstanbul Film Festivali'ne
bağlamak mümkündür bir geleneğin sürdürülmesi açısından, ama
şuna kesinlikle inanıyorum ki gerçek ve güncel bir Sinematek halen
son derece gereklidir, bir Sinema Müzesi'nin gerekli olduğu kadar.

Sinema iyi, hem de çok iyi, ama galiba aşırı çalışıyorum ve çalışmadığımda benim kriterlerime göre biraz hızlı yaşıyor ve her şeyi dert ediyorum. Bir hayli zayıfladım, evdekiler rahatsız, üstelik eşimden ayrılmamın psikolojik yükünü hâlâ taşıyorum. Eniştem Castro'dan bir teklif geliyor, "Sinereklam" adlı bir reklam filmi dağıtım şirketinin sahibidir, Türkiye'de ilk kurulan bu tür bir şirkettir, reklamcılığın daha ilk adımlarını attığı bir dönemde. Vedat Ar Hoca'nın Filmar'ıyla müştereken çalışıyor, Filmar bir kısmı canlandırmaya dayalı reklam filmleri ve belgeseller çekiyor (Osmanlı Bankası, ÇBS, Vog Bali için), Sinereklam kışlık ve yazlık sinemalara dağıtıyor, Manajans'ın, Grafika'nın filmlerini dağıttığı gibi. Enişteyle çalışmak iyi, teklif parlak (bir süre sonra gerek ben gerekse eniştemin yardımcısı

Evren şirkete ortak olarak gireceğiz) ama somut olarak orada ne yaparım. Olay reklamcılıktır, reklamcılık olayından hiç ama hiç hoşlanmam, en kötü, en zararlı beyin yıkama yöntemi sayıyorum onu - bugün bile-, ama içinde bir de sinema var, uzak kalmamaya çalıştım, uzak kalamadığım bir olay.

Sinereklam'ın ve Filmar'ın ofisleri sonradan Ayhan Işık Sokağı adını alacak eski Aliyon (Aleon) sokağının bir dairesini işgal ediyorlar. En büyük oda Vedat Ar'ın çalışma ve çekim odasıdır, diğer oda Sinereklam'ın mekânı. İki küçük oda daha var, birinde reklam filmleri duruyor, diğerinde bir kurgu masası. İş itibariyle hiç zor bir şey değildir, reklam ajanslarından kutu kutu filmler geliyor, bunlar sinemalara dağıtılıyor, kampanya bittiğinde faturalar kesiliyor, sinemalara metre başına ödemeler yapılıyor. Halit Refiğ'in dediği gibi: "Bu nasıl bir iş, kutular geliyor, kutular gidiyor ve bundan para kazanılıyor." Tabii ki Refiğ'in yaklaşımı işin basitleştirilmiş şekliydi ama, özet olarak, yapılan buydu. Yaz aylarında, yazlık (o zamanlar yazlık sinemalar çok boldu) sinemaların faaliyete girmesiyle iş bir nebze artıyordu, en azından dağıtım haftada iki gün yapılıyordu, ama dağıtım benim değil de, eniştemin ve Vedat Ar'ın yanında yetişen, eski Debie kamerasıyla çekim yapan Evren adlı ortağımızın göreviydi.

Televizyon öncesi bu yıllarda sinemalarda gösterilen reklam filmlerinin sayısı bir hayli kabarıktı, kimi zaman yarım saati buluyor, hatta aşıyordu. Sinema salonları muhakkak ki reklam filmlerinden edindikleri geliri önemsiyorlardı ama, öte yandan, sinemaya reklamları değil filmi görmek için gelen seyircilerin tepkileriyle de karşı karşıya kalıyorlardı. Bir hâl çaresi olarak gösteri saatleri öne alındı, reklamlara ayrı bir süre tanındı ama bu da pek işe yaramadı, çünkü reklamlar boş veya yarı boş bir salona gösteriliyordu. Bu ilgisizliğe bir çare bulabilmek için filmler, bir ara, kısaltılmaya başlandı, yani filmlere makas atıldı, beş dakika buradan, beş dakika şuradan tarziyla. Ufukta hâl çaresi görünmediği bir dönemde televizyon hızır gibi yetişti ve reklamlar, neredeyse tümünden, sinema perdelerinden televizyon ekranlarına geçti. Ve bir hayli kârlı bir işin sonu geldi. Hoş o yıllardan kalma Fida Film çalışmalarını sürdürdü, ama Sinereklam çekilmeyi uygun gördü, kabarık sayılabilecek cirosuna rağmen. İkinci iyice yaşlanan eniştem çekildi, sonra hayallerinde çiftçilik yatan ve beş dönüm arsayla tek katlı bir ev alan Evren çekildi. Sevmedi-

gim, neredeyse (evet) karşı olduğum bir işi tek başıma sürdürmek niyetinde olmadığım için ben de şirketi kapattım.

Reklamcılık yaptığım yıllarda bir de ek iş yürüttüm: Film Kontrol Komisyonu'nda çevirmenlik, İtalyanca için aslı, İngilizce ve Fransızca için yedek. Daha fazla film izlemek için iyi bir fırsattı, ama dönem daha çok İtalyan seks filmlerinin dönemi olduğundan sinemaya ait olan zevkimin tatmin olduğunu söylemem. Üstelik sansüre gönderilen filmler zaten daha önce getiriciler tarafından sansür ediliyor, kuşa çevriliyor, anlaşılmaz hale getiriliyorlardı. Zaman zaman, komisyonu fazlasıyla ürkütmemek ve filmi kurtarabilmek için, kimi konuşmaları, argo deyimleri ve küfürleri yumuşatmak gerekiyordu.

Her şeye rağmen (nankör olmayalım) reklamcılığın iyi tarafları da vardı, en azından maddi olarak. Üçlü şirket kurulduktan sonra Ayhan Işık (Aliyon) sokağından Yeni Melek hanına taşındık, daha çağdaş bir ortamda. Vedat Ar ise eski yerinde kaldı ve gerçekten başarılı canlandırma filmlerini sürdürdü. Yeni Melek hanının ilk katında Okan Kardeşler'in, başta Tuncan Okan olmak üzere Fonofilm şirketi bulunuyordu, ilkin yabancı film ithal eden, sonra da bir stüdyo kuran. Tuncan Okan ile hem meslekdaştık (o *Milliyet* gazetesinde yazıyordu, bense *Akşam*'da) hem de eski arkadaş. O komşuluk açısından da yeni mekân uygun düşüyordu (Tuncan Okan artık aramızdan ayrıldı, ama ağabeyisi Doğan'la karşılaştığımızda o eski günleri hep duyulularak anıyoruz). Bir ara Halit Refiğ de karşıki binaya taşındı ama o komşuluğumuz kısa süreli oldu. Fakat işi komşuluğa döneceksek Hulki Saner de, Birsell Kardeşler de komşuydular!

Şimdi reklamlara dönersek... Reklamları sevmek veya sevmemek diye bir olay var mı? Tabii ki var, galiba reklam filmlerini en çok seven çocuklardır eğlendirici buldukları için, yetişkinlerse katıksız tüketiciyseler büyük bir ilgiyle izlerler, tüketimin ve tüketime yönelik beyin yıkamanın bir ailenin bütçesini nasıl etkilediğini bilenlerse büyük bir kuşkuyla karşılarlar, 'zap' yapıp bir başka kanala geçerler. Bugün, bu tüketim uygarlığının en parlak çağında, tüketimin 'millenium'unda bütün bir dünyasal sistemi ayakta tutan şartlara nasıl karşı gelinebilir ki? Tanıtım olmasa sanayii ne olur, tanıtım olmazsa enva-i çeşit mallar nasıl satılır, sinema salonlarına izleyiciler nasıl çekilir? Malını tanıtacaksın ki müşterisini bulsun, bir talep yoksa o talebi her ne olursa olsun yaratacaksın ki arz boşuna gitmesin.

Fevzi Tuna'yla.

Dağıttığım reklam filmlerini izliyordum ve düşünüyordum -aslında düşünmek istemiyordum, her neyse-, işin mantıksızlığına, işin aldatmaca tarafına, işin zorlamasına. Hani 'küçük kutu', 'büyük kutu' esprisi var ya? Altından kalkamazsınız, kurtulamazsınız, ille de bir karar vermeniz gerekiyor ve siz en kolay gibi görünen yolu seçiyorsunuz, bugün o deterjanı, yarın bu diş macununu kullanıyorsunuz. Masraf artar ama, değil mi, alternatifler de artıyor. Çok kararsızsanız, ya izlediğiniz reklamın çekiciliğine kaptırırsınız kendinizi ya da konu komşudan öneri beklersiniz, onun da sizden öneri beklediği gibi. Ve bu uzar gider ve siz, bu arada, kutuların (içinde ne olursa olsun) sayısını arttırırsınız, tüketimin güncelliğini izlersiniz, en son piyasaya çıkan bilmemneye sahipsiniz ve ola ki, bu yüzden mutlusunuz.

Nesnelere sahip olmaktan doğan mutluluk... 20. yüzyılın -ve sonraki yüzyılların da- mutluluk ölçütü: Çok nesne, çok huzur, çok kolaylık, çok mutluluk. Her şey bu kadar kolay görünse bile hiç bu kadar kolay değildir, özellikle bütçe meselesi ortaya çıktığında. Öyle ya, reklam filmlerini dağıtıyorum sinemalara, faturaları kesiyorum, tahsilatları yapıyorum, ama ben hiç mutlu değilim, sanki sürekli olarak birilerini aldatıyorum, durmadan yalan söylüyorum, insanları zorluyorum. Kendimle iyice hesaplaştıktan sonra şirketi ka-

patıyorum, ama kapatıncaya kadar da nimetlerinden yararlanıyorum, kirli saydığım bir parayı iyiden iyiye tüketiyorum, biraz hızlı yaşayarak, aslında müsrif sayılmam ama fazla tutumlu da değilim ya da değilim. Her zaman bir düşünüm olmuştı: Bağımsız olmak ve istediğim şeylerle, sevdiğim şeylerle ilgilenmek. Yazı yazmak, kitap yazmak, ara sıra resim yapmak, çok sayıda film izlemek, kitap okumak, kitap toplamak. Bir zamanlar bir daire alabilirdim, almadım. Araba sahibi olabilirdim ama araba kullanmaktan hoşlanmadığım için almadım. Yarını düşündümse belirli tasarımlarla bağlantılı olarak düşündüm, yatırım olarak değil. Bugünse iş işten geçti ve üzerinde durmakta yarar yoktur. Nasılsa idare ediyoruz.

Reklamcılık yıllarımda gece hayatını sürdüren bir takım kurmuş-tuk, Feyzi Tuna, Şeref Gedik ve Kemal İnci... Tuna zaman zaman eve kapanıp kitap okumak için ortadan kaybolurdu, Gedik en son sevgiliyle meşgul olurdu, İnci sinemadan uzaklaşıp türkücülüğe soyunurdu. Yine de bir beraberlik vardı. Şeref Gedik, bir ara, durumumu görünce reklamcılığa soyundu, şirket kurdu, yapımcılığa başladı -Umur Bugay senaryo ekibindeydi-, işleri düzgün gitti, derken stüdyo sahibi oldu, stüdyoyu sattı, evlendi Fransa'ya göç etti, son zamanlarda Türkiye'ye döndü. Feyzi Tuna da yönetmenliğini televizyonda sürdürüyor, Kemal İnci'yi de çokça televizyon ekranında görüyorum. Dostluklar, en azından kimi dostluklar, öyledir bazı nedenler ve dönemler ve ihtiyaçlar sizi birleştirir, bazıları ayırır.

Reklamcılığım yaklaşık olarak yedi-sekiz yıl sürdü ama, dolaylı ya da dolaysız, bol vaktim olduğundan sinemadan, sinema salonlarından ve film setlerinden uzak kalmadım, hiç kalmadım, kalamazdım. İşim zaten sinemayla bağlantılıydı, ister reklam için kullanılacak belgeseller kurgulayayım, ister reklam filmlerinde boy, göstereyim, biraz kameranın arkasında, biraz kameranın önünde, ama hep bir 'dilettante', bir amatör olarak. Kim bilir belki de yaşantım boyunca bir amatör kaldım (belki de bu yüzden her tür gerçek profesyonellere saygım sonsuzdur). Bazı şartlar beni kitapçı yaptı, başka şartlar beni dekorasyona itti, bankacılığa hiç ısınmadan bir bankada kariyer yaptım, sinema tutkunu olduğum için sinemada çalıştım -ama aradığımı bulamadım-, reklamcılık bir parantez oldu, yazarlıksa gerçekten bağlandığım, neredeyse içimde bir hırs uyandıran tek şey.

Dönelim 60'lı yılların ikinci yarısına... Reklamcılık beni fazla meşgul etmediği için film setlerinden pek uzak duramıyorum ve za-

man zaman kendimi bir kameranın önünde buluyorum. Örneğin, Feyzi Tuna'nın yönettiği -fakat Erdoğan Tokatlı'nın tamamladığı- *Silahları Elllerinde Öldüler* (1967) filminde Fikret Hakan, Ekrem Bora, Hülya Darcan, Tugay Toksöz, Hayati Hamzaoglu ve Hüseyin Baradan'dan oluşan bir ekipte soyguncu çetesinin kasa uzmanı 'Doktor'u oluyorum. Ne yazık ki soygunda ağır yaralandığımdan Hamzaoglu gözünü kırpmadan beni kurşunluyor. Bu 'dramatik' sahne en az dört kez çekiliyor, çünkü her yere serilişimde, Pavlov'u bir kez daha haklı çıkartan bir tepkiyle, burnumdan kayan gözlüklerimi düzeltmeye kalkışıyorum. Film tamamlanıyor, gösterime giriyor ve ailece izliyoruz, annem ve babamla. Ama sahnem gelince, ben kurşunlanınca annem bir fena oluyor, duygulanıyor. Hayret, bunca yıl bu işin içindedir ama, işte, annelik duygusu... Yine de filmi beğeniyor, tanıdık simaları görüyor, ister ben ister filme sürücü olarak katılan, arabalı sahnelerinde oynayan eski sınıf arkadaşım Mario (Degüstasyon) Morigi.

Bir defasında İstanbul'dan uzak bir sete gidiyorum, Halit Refiğ ve İsa Çelik'le birlikte. Dinar'da *Kuyu* (1968) filmini çekmekte olan Metin Erksan'ı ziyaret etmeye gidiyoruz. Ziyaretçiler iki gruba ayrılıyorlar, Kemal Tahir ve Sami Şekeroğlu arabayla, bizlerse trenle gidiyoruz. Dinar bir bayram havası içinde çalkalanıyor. Bir taraftan Metin Erksan'ın film çekmesi, diğer taraftan İstanbul'dan gelen kimi ünlü ziyaretçiler.

Dinar'da iki gün kalıyoruz, paşalar gibi ağırlanıyoruz, geceleri Kemal Tahir'in etrafında uzun sohbetlere dalıyoruz (daha doğrusu dalıyorlar, çünkü genelde az konuşan ben dinlemeyi ve izlemeyi yeğliyorum), gündüzleriyse çekim ekibiyle sabahın köründe çevredeki yaylalara doğru yol alıyoruz. Konuklardan dolayı olsa gerek çekim, her defasında, bir pikniğe dönüşüyor, sohbetler uzuyor, Metin Erksan yanına görüntü yönetmeni Mengü Yeğin'i alarak aç peşine düşüyor -fakat biz oradayken pek bir şey çekmiyor-, nefis yemekler yeniyor, rakılar içiliyor.

Bu ara bir de Suat Yalaz'ı ve Karaoğlan'ı unutmayalım. Suat Yalaz'la *Akşam* gazetesinden tanışıyoruz, sahife komşusuyuz. Bir gün, Cengiz Tuncer'in de katılımıyla, bir erkek dergisi yayınlamaya karar veriyor Yalaz, yerli 'Playboy' olacak bir dergi. Böylece ortaya *Sahin-cak* dergisi çıkıyor ve bir süre bayağı hızlı gidiyor, haftada 30-40 bin satarak. Tam bir 'Playboy' değildir ama resimleri, yazıları, ekleriyle

idare ediyor. Orada da genelde sinema yazıyorum, ama ülke ülke erotik sinema ve zaman zaman erotik edebiyatın klasik yapıtlarını.

60'lı yıllar karışık yıllardır, evleniyorum, ayrılıyorum, iş değiştiriyorum, bunalıyorum, dağıtıyorum, sonunda 1969'da akciğer kanserinden vefat eden babamın arkasından iyice sarsılıyorum. Her şey bir deney ve her şeyden bir şeyler öğrenilir: Bir ay sürece gündüzleri ofisteyim, akşamları ve geceleri hastahane, bir felç de geçiren babamın yanı başında. İtiraf etmeliyim ki ne iyi bir koca olabildim ne de iyi bir baba ya da dede, ama elimden geldiği kadar işe yarayan, sorumluluklarını bilen bir oğul olmaya çalıştım, zaman zaman patladım da. Hastahane geceleri kolay sayılmaz, sorun uykusuzlukta değildir, sorun ortamın kendisinde, gece vakti canlanan acılarda, sancılarda, yalnızlıkta ve çaresizlikte, hastahanenin nöbetçi personeli vardır ama hangisine yetişsinler ki!

Babamın oda komşusu da kanserlidir, o da son günlerini yaşıyor ve yanında yirmi üç-yirmi beş yaşlarında kızı vardır. Tanışıyoruz, yardımlaşıyoruz, geceleri nöbet tutarak geçiriyoruz, koridordaki koltuklarda çokça sigara içerek (hayatımın rekorunu kırıyorum, günde altı paketle). Son günlerde rahibeler koridorda bir çekyat kuruyorlar, belki bir iki saat uyurum diye ve beni, doğrusu, çok iyi besliyorlar. 21 Ağustos 1969 sabahı saat 8'e doğru hastahaneye gelen annem beni uyandırıyor, "Baban ölmek üzere," diyor.

Hayat devam ediyor ama annem kendine zor gelebiliyor, artık eskisi gibi olamayacak, kimi ruhsal-bedenseî (psikosomatik) rahatsızlıkları artacak, geç teşhis edilen bir damar sertliğinin etkisiyle. Dört ay sürece ev ile ofis arasında gidip geliyorum, ta ki, dört ay sonra, bir gece çıkışı kaydediyorum. Halit Refiğ, Metin Erksan, Erman Şener ve yapımcı Nüzhet Birsell'le Ağâh Özgüç'ün evinde toplanıyoruz.

Zor günlerdir ama arkadaşlar var: Halit Refiğ ve o zamanki eşi Eva Abrahamson (Bender), Feyzi Tuna ve eşi Liza, yeni tanıdığım Annie Geelmuyden ve nişanlısı Ersin Pertan. Halit Refiğ'in Akyol Sokağı'ndaki dairesinde akşamları sık sık toplanıyoruz ve komşu sayılan Metin Erksan da katılıyor. Kimi zaman ciddi ciddi Türk sinemasını konuşuyoruz, kimi zaman müzik dinliyoruz, ya da resmen geyik muhabbeti yapıyoruz ve Erksan ile Refiğ çok iyi bir ikili teşkil ediyorlar.

Bu ara olaylar birbirini izliyor, eniştem yolda düşüp bacağına kırıyor, yeni araba alan ortağım Evren bir kaza geçiriyor, küçük kızı

Kızım Sandra'nın çocukluğu.

ölüyor, eşi ve oğlu yaralanıyorlar, kendi bacağı kırılıyor. Ofis sırtımda kalıyor ve bu canımı sıkıyor, canımı sıkın başka şeylerle birlikte, eski eşimle çatışmalar, haftada bir gün ziyaretime gelen kızım Sandra ve oğlum Mario.

60'lı yıllar kadar 70'li yıllar da sorunlu geçecektir, annemin rahatsızlıkları artacaktır. Artık pek yalnız kalamıyor, sinirleri bozul-

muştur. Refakatçi bir kadın bulunuyor, bir Rum kadını. İyi bir kadındır, bir hayli çaçaron, ancak onun da ciddi bir sorunu vardır, alkolik, intihar tutkunu, Bakırköy'e girip çıkan, ikide bir mahalleyi ayağa kaldıran bir kocası var. Bir gece adam Tarlabası'nda oturdukları evin aydınlığına çıkacak, bir makasla cinsel organını kesecek, üzerine bir şişe benzin dökecek ve kibriti çakacaktır.

Her şeye rağmen bir şeyler yazmayı, bir şeyler çevirmeyi ve okumayı deniyorum, bir başka bölümde etraflıca göreceğimiz gibi, ama ofisteki mesaimin dışında çoğu vaktimi zaman zaman kötüleşen aneme ayırmam gerekiyor. Doktordan doktora dolaşıyoruz, var olan ve olmayan rahatsızlıklara çareler arıyoruz. Notlarıma baktığımda karşıma bir sürü rahatsızlık ve doktor adları çıkıyor. Göz rahatsızlıkları, mide rahatsızlıkları, depresyon krizleri. Bu ara teyzem de bir ülserle uğraşıyor. Doğruya doğru, toplumsal yaşantım pek parlak değildir, ama bunun da bir yararı oluyor, üzerinde çalıştığım, çevirdiğim kitapların sayısı artıyor.

1971'in Temmuz ayında oğlunu görmek için Lizbon'a giden enitem orada hastalanıyor, haberi duyan annem krizler geçiriyor, 'dönemeyecekler' diye. Ama dönüyorlar ve yola çıkma sırası bize geliyor, doktorun tavsiyesi üzerine annemi tatile çıkartıyorum, gemiyle on beş günlük bir İstanbul-İskenderun seferi. Anneme çok iyi geliyor, bilmediği yerleri görüyor, heyecanlanıyor, dertlerini ve rahatsızlıklarını unutuyor, her yere gitmek, her yeri görmek istiyor. Aslında ben de öyle...

Bir hayattır sürüyor, inişli çıkışlı, fakat belli ki beni en çok meşgul eden artık ailemin bir kısmını oluşturan üç yaşlı insanın rahatsızlıklarıdır, mesleki olarak her ne kadar Sineraklam şirketi iyi bir gelir kaynağıysa da bundan başka bir şey değildir. Küçük ve kişisel dertler birbirini izleyedursun bir dünya dönüyor ve biz bu dünyanın içinde onunla birlikte dönmeyi sürdürüyoruz, dengemizi kaybetmemeye çalışarak. Benim ne denli dengeli olduğum, kendimce bir merak konusudur, görünürde her şey belirli bir çizgi üzerine gidiyor, ama bu çizgi aslında ne denli kalın ya da ne denli ince. İlkın kısa notlardan, sonra da dopdolu sahifelerden oluşan bir günce tutuyorum. Bu ikinci güncemdir, yaklaşık olarak on yıl kadar sürdüreceğim, içine her şeyi dökerek, önemli ve önemsiz olan şeyleri, çılgın ya da mantıklı düşünceleri sıralayarak, ama okumaya kalktığımda yamalı bohçadan başka bir şey olmadığını fark ediyorum. İçinde her

sey var, rahatsızlıklar, şikayetler, isyanlar, parıltılar, umutlar ama tümü son derece soyut. Bir yerde başka insanlarla birlikte yaşıyorum ama sanki yakın çevrem haricindeki insanlar yoktur, sanki bir ben varım ve gerisi bir boşluktur.

Evet, bir dünyada, bu dünyada olan bir ülkede yaşıyorum, ama etraf ne kadar da dar görünüyor. Oysa ki okuyorum, yazıyorum, düşünüyorum, ama nasıl ve ne biçimde, nasıl ve neden. Gerisi bir fasit daire ve annemin rahatsızlıkları, buhranları bitmiyor. Yeniden bir hava değişikliği öneriliyor, bir Atina seyahati. Annemle gidiyoruz, geliyoruz, Atina'da her şey çok iyi, eski dostları, eski komşuları ziyaret ediyoruz, kahvelerde oturuyoruz, sinemaya, tiyatroya, müzikli oyunlara gidiyoruz ama dönüşte doktorlar dizisi başlıyor.

Peki, bu ara başka şeyler olmuyor mu? Olmaz olur mu, ilk kitap çevirilerim çıkıyor, arkadaşlarla görüşüyorum (Annie ve Ersin evleniyorlar, Halit Refig'den boşanan Eva Bender kendini boğazın soğuk sularına bırakıyor, Kemal Tahir vefat ediyor, vb.), yaz aylarında hafta sonlarımı Yeniköy'deki Carlon Oteli'nde geçiriyorum, Şeref Gedik orada, Memduh Ün orada, Fatma Girik orada, Dünder Kılıç bile orada.

Evet, başka şeyler de oluyor, ilk kitaplarım yayınlanıyor, Kıbrıs çıkartması yapıyor, bende bir kireçlenme başlıyor ve annem bayılma krizleri geçiriyor. Artık doktorlara gitmekten vazgeçiyorum. En iyisi doktorları eve çağırmaktır, gerekirse günde iki kez, gerekirse doktorları sık sık değiştirerek. Öyle de yapıyor. Sorun salt annem olsaydı idare edilirdi, alışkanlıkla ve sabırla ama birden eniştem de biraz tuhaf hareket etmeye başlıyor, 80'lik teyzemi kışkırtıyor, eve her gelenle onu aldattığını sanıyor ve damar sertliğinin bütün nimetleri ortaya çıkıyor. Damar sertliği konusunda bu bana bir ders oluyor, deney kazanıyorum ilerisi için.

1975'in sonunda Sinereklam şirketi kapanıyor, elveda reklamcılık, hoş geldin yazarlık. Etraf karışıksa da artık boş kalan vaktimi yazarlığa ayıracam. Bu da bir varış noktası, şöyle ya da böyle gerçekleştirilen bir düş. Tabii ki evdeki hesap çarşıya çıktığımızda hiç ama hiç tutmuyor. Köşe bucakta bir miktar param var, bir iki yıl idare eder, artı kitaplardan, çevirilerden gelecek telif hakları. Görünürde iyi de hesaba katmadığım şeyler var, örneğin annemin artan rahatsızlıkları, zam gören doktor ücretleri ve ilaç fiyatları, büyüyen çocukların okul vesair masrafları. Bir de, tabii ki, büyüyen

çocuklardan kaynaklanan kimi sorunlar. Kızım annesiyle geçinemiyor, pek parlak bir öğrenci olmayan oğlum ortayı bitirdikten sonra İtalya'ya, dayısının yanına gidip, bir otelcilik okuluna girip aşçıbaşı olmak istiyor, ailedeki sönmeye yüz tutmuş bir geleneği sürdürerek. Uzatmayalım, 1978 yılının 27 Kasım gününde annemin cenazesini kaldırdıktan sonra bütün ve tek servetim 1.000 Türk Lirası'dır.

Başka şeyler de oluyor, örneğin bugünün yönetmeni Ersin Pertan ve bugünün sanat yönetmeni ve yapımcı Annie Geelmuyden Pertan'la 8 mm.'lik konulu filmler çekmeye başlıyoruz. Annie'yle bir akşam Halit Refiğ'in Akyol Sokağı'ndaki evinde tanışıyorum ve bugüne dek süren bir dostluk başlıyor. Sonra da nişanlısı Ersin Pertan giriyor araya ve sıkı bir üçlü oluşturuyoruz iyi anlaşılan. Ersin'in hayali sinemadır ve ufaktan ufaktan başlıyor, sinema yazarlığı ve eleştirmenlikle bir giriş yapıyor, derken 8 mm.'lik çekimler araya giriyor. İlk konulu filmimiz bir gerilim filmi oluyor, *Mavi Sakal* ve pek tabii ki *Mavi Sakal*'ı ben oynuyorum, cinayetler işliyorum. İlk Annie'nin kız kardeşini öldürüyorum (Annie iki rol oynuyor), parçalıyorum, parçalarını paketleyip denize atıyorum ama... öldürdüğüm genç kadının kız kardeşi (Annie) peşimdedir. Onu da tavlıyorum, evime götürüyorum -filmin iç sahneleri Annie'nin bir müzeyi andıran Balo Sokağı'ndaki evinde çekiliyor-, tecavüz etmeye kalkışıyorum ama, yanlış hatırlamıyorsam bir gazeteci değilse bir polis olan Ersin son anda yetişiyor, Annie'yi kurtarıyor ve beni öldürüyor.

İkinci filmimizi Büyük Ada'da Geelmuydenler'in köşkünde çekiyoruz, adı *Sanrı* oluyor ve ben sürekli vizyonlar ya da halüsinasyonlar gören birini oynuyorum. Biraz soyut bir filmdi galiba, çünkü, şimdi, neyi anlatmak istediğini pek çıkartamıyorum. Filme Annie'nin babası Hans ve annesi Ninon da katılıyorlar. Hiç ciddi değiliz, sadece eğlenmek, vakit geçirmek için uğraş veriyoruz. Başka tasarımlar da doğuyor, örneğin bir korku filmi, ama sonunda kendimize gelip bu amatörce zevklerden vazgeçiyoruz. Ama bu çeşit amatörlik aslında ilerideki yıllarda kendini gösterecek olan profesyonelliğin -Annie ödüllü bir sanat yönetmeni olacak, Ersin ise tartışılan bir yönetme- ilk adımlarını teşkil ediyordu.

Sıradan gidelim... 1976 yılına ait notlar -ki fazla değildir- oldukça monoton, rahatsızlıklar birbirini izliyor, öyle ki, bir süre eniştemin yanına taşınıyoruz. Hoş, onların da durumu pek parlak değildir, hasta-

haneden yeni çıktılar. 1977 yılına baktığımda değişen bir şey yok, şu farkla ki annem iki kez hastaneye giriyor, kalıyor ve çıkıyor. Doktorlar umut yok, damar sertliği diyorlar ve başka şey demiyorlar, üstelik, ilginçtir, hiçbir hastahane onu almak istemiyor, hatta bir-iki hastahane bana açık açık, onlarda yatırdığımda annemi bir süre sonra tabutla geri alacağımı bile ima etmeye kadar gidiyorlar.

Dayanmasına dayanıyorum ama hiç kolay değildir, annemin bunca buhranlarından sonra buhran sırası benim. Apar topar yetişen teyzem evde sağlam kalan pencere ve kapı camlarını son anda kurtarıyor, ama güzelim kitaplarımın çoğu yerde ortalığı kaplıyor. Annem yeniden ama tek başına İtalyan hastahanesinin yolunu tutuyor, bir hafta kalıyor ve dönüyor.

24 Aralık 1977 günü evden çıkıp İstiklal Caddesi'nde bir geziniyorum, eve dönüyorum ve 26 Ağustos 1978'de yeniden çıkıyorum. Sekiz ay tam bir inziva içinde geçiyor ve sık sık eve gelen aile doktoru Etienne artık annemi değil de beni dert ediyor. Annemse... annem ne beni tanıyor, ne de bunca yıl oturduğu daireyi. Çocuklarım geldiğinde onlara, "Dikkat edin, bu adam babanıza çok benziyor ama babanız değildir. O bir hırsızdır, evdeki bütün eşyaları değiştirdi, şimdi mücevherlerimi ele geçirmek istiyor," diyor. Bu ara oğlum İtalya'ya yerleşiyor, kızım Sandra yanıma taşınıyor, ama evin havası ona hiç iyi gelmiyor doğal olarak, evde de pek kaldığı yoktur, takımıyla dolaşıyor, komşularımızda kalıyor.

Annem artık yataktan kalkamıyor, bir gece kalkmaya çalışıyor, yere düşüyor, kalça kemiğini kırıyor ve on üç gün sonra İtalyan Hastahanesi'nden cesedini teslim alıyorum. Tarih 23 Kasım 1978.

Sinerekam'ın kapanması ile beni uzun süre eve kapatan annemin çeşitli rahatsızlıkları süresince iş olarak ne yapıyorum, acaba rantla mı geçiniyorum?

Olseydi hiç kuşku yok ki geçinirdim ama, olmadığından, hazırdan yiyorum, kitap yazıyorum, çeviri yapıyorum. Sürekli bir müşterim vardı, 1971 yılında Beşiktaş'ta işlettiği Yumurcak Sineması'na reklam verdiğim, daha sonra İtalya'yla olan yazışmalarını üstlendiğim, Erler Film'in sahibi yapımcı-yönetmen Türker İnanoğlu. İnanoğlu o dönemde İtalya'yla ortak yapımlar yaptığından bana bol miktarda çevrilecek senaryolar gönderir, sıkıştığımda avanslar öder, ayakta durmama yardımcı olurdu. Annemin ölümünden sonra da bana iş teklif eden ilk ve tek kişi o oldu. Beni yeniden sinemaya, Yeşilçam'a geri getiren.

Her şey, eskiden, Asmalımesit'teki evdeki eski dergilerle, kitaplarla, sinemada (Elhamra Sineması'nda) babamın balkon katındaki ve tuvaletlere yakın ofisindeki broşürler (*press books*) ve kataloglarla başladı. Nedir ki o dergilerin, o sinema dergilerinin pek iyi bir okuru değildim. Dergileri daha çok karıştırır, resimlerine bakar, ilanlarına göz atar, tanıdığım, sevdiğim oyuncularını saptar, elime bir makas geçirip kupür keserdim. Sinemayı gerçekten okumaya ve böylece tanımaya, başka bir boyut içinde öğrenmeye savaş (savaş dediğimde hep İkinci Dünya Savaşı'nı kastediyorum) yıllarında başladım, iki ayrı aşamadan geçerek, ilkin, Hachette kitabevinde *Cine Suisse* (İsviçre Sineması) dergisini keşfettim, sonraysa Natalio Bonaldiy Sigala'nın sayesinde *Kriminal* (Killing İstanbul'da) filminin şefinde

tanışacağım Vittorio Mussolini'nin yönettiği *Cinema* (Sinema) dergisiyle. Birincisi seviyeli bir magazindi, ikincisiyse o dönem (ve sonraki dönemlerde) İtalyan basınının önde gelen sinema sanatı dergisi.

Cine Suisse'ten (İsviçre Sineması) oyuncuların ve yönetmenlerin yaşantılarını, eleştiri yazıları, *Cinema*'dan sinemanın ne denli önemli, değerli, güçlü ve kendine özgü bir sanat -Yedinci Sanat- olduğunu öğrendim. Keşif geç ve bir hayli sarsıcı oldu. Demek ki bu iş, bu meslek o kadar basit bir şey değildi, demek ki kutuların içindeki filmler, bobinlere sarılan, amorları yapıştırılan, projeksiyon makinesine takılan (projeksiyon makinesinin lâmbasını kontrol etmeyi unutmadan!), haftada bir iyice temizlenen, yılda bir tûmden silinen ekrana, perdeye yansıtılan bu şeritler meğer neler nelermiş.

Tamam, sinema sesli ve renkli olmadan önce sessiz ve siyah-beyazdı, bunu biliyordum, sessiz film de izlemiştim. Şimdiyse üç boyutlu sinema denen bir olay türemekteydi. Birinin camı (cam değildi, selofan kâğıdıydı) yeşil, birinin kırmızı olan gözlüklerle izlenen bir kısa film bile görmüştüm, Elhamra'da 1937 yılının Şubat ayında. Etekleri havada uçuşan, salıncağa oturmuş ve burnunuzun dibine kadar gelen bir kızcağız, okunu seyircilere doğru çeviren, nişan alan bir delikanlı, hızla gelen bir araba ve benzerleri.

Evet, bunları biliyordum. Oysa bunları bilmek, izlemiş olmak yetmiyordu, film iş yaptı yapmadı demekle de mesele açıklanmıyordu. İşin bir püf noktası vardı, ona da 'sinema sanatı' diyorlardı, artı sinema estetiği ve filolojisi.

Bu sorun, bu bilgi, bu kültür bir *Cine Suisse* ve bir *Cinema*'yla halledilmeyecekti anlaşılan. Harıl harıl İstiklal Caddesi'ndeki kitabevlerini taramaya başladım. Hachette'ten (bugün Dünya Kitabevi) *Cinemonde*'lar, Narmanlı Yurdu'nun köşesindeki İngiliz kitabevinden *Picture Show* ve *Picturegoer*, Yüksekaldırım'daki sahaf Halil'den 1920'lerden kalma *Mon Cine*, *Pour Vous* ve *Cine Miroir* edindim. Yine de bana yeterli değildi, sinemayı çok seviyordum ama, doğruya doğru, sinema konusunda çok cahildim.

Cine Suisse, Fritz Lang, Sam Wood, Mervyn Le Roy, John Ford, Cecil Blount de Mille ya da Veit Harlan, Willy Forst, Jean Delannoy, Jean Gremillon. Marcel Carne, Marcel L'Herbier ve Pierre Chenal diyor, *Cinema* ise Rene Clair, Jean Renoir, Jean Vigo, Louis Delluc, David Wark Griffith, Eisenstein, Pudovkin, Dziga Vertov, Sjostrom, Stiller, Alessandro Blasetti ve Mario Camerini. Derginin genç yazar-

ları arasında bir Michelangelo Antonioni boy gösteriyor, bir Federico Fellini yazılarını desenlerle süslüyor. Ve *Picture Show* yeni çıkan Amerikan ve İngiliz filmleri uzun uzun, öykü şeklinde, anlatıyor, *Picturegoer* yeni türeyen oyuncularını tanıtıyor.

Bir karmaşa ki sormayın: dışavurumcu sinema, ozansız gerçekçilik, Hollywood güldürüleri, Mack Sennet, teorisyen ve eleştirmen Riciotto Canudo, teknik ve estetik, sinemanın tarihi ve sanatı, beyaz telefonlar, Vichy sineması, yıldızcılık yöntemi, Flaherty ve Grierson, Brighton Okulu ve Doktor Caligari, Georges Melies ve Segundo de Chomon, Cabiria ve *Intolerance*...

On dört yaşındayken, kafamda birikenlere bir düzen vermek amacıyla, kurşunkalemle ve çizgili kâğıtlara bir 'Fransız Sineması Tarihi'ni yazdım. Yaklaşık olarak yirmi beş sayfalık bir metindi, Lumière Kardeşler'den başlayıp işgal dönemine kadar gidiyordu ve anıme de kulak vererek Louis Feuillade'a ve Judex'e de birkaç satır ayırdım. İlk gençlik işi, yeniyetme merakı ama, temelde bir sorun: yazarlık veya sinema. Hangisi? Çaresi son derece kolaydı, kolay gibi görünüyordu Yani ikisini biraraya getiren sinema yazarlığı, özellikle sinema tarihçiliği. Kurgusal şeyler yazmak, hatta şiir yazmak o kadar uğraştırıcı görünmüyordu (?) ama... sinema üzerine yazmak!

Galiba erken yaşta yazmaya başladım, bir şeyler yazmayı denedim ve defter dolusu, dosya dolusu şeyler yazdım, yazdım, bir süre sakladım, yeniden okudum ve yok ettim. Kallavi Sokağı'ndayken, banyo odasında bir dolabım vardı, kısmen oyuncaklar ve yazdıklarım doluydu. Neler mi yazıyordum? Hatırladığım kadarıyla: *Üç Silâhşorlar*'ın bir devamı -Alexandre Dumas bunu yapmıştı ama olsun-, Meksika'da geçen bir devrimin öyküsü, kötü bir General ve ona karşı örgütlenen köylüler, konusunu anımsamadığım fakat 16. veya 17. yüzyıl İspanyası'nda geçen manzum bir tragedya, bir çılgın doktorun macerası (ama bu kısa öykünün konusu Humphrey Bogart'ın oynadığı, Vincent Sherman'ın yönettiği *The Return of Dr. X* -Dr.X'in Dönüşü, 1941- filminden alınmıştı), çokça Jean Paul Sartre kokan ve odasına kapanan kötürüm bir delikanlıyı anlatan bir sahne oyunu. Bunlara başlıyor, sayfalar dolusu yazıyor, sonra aklıma başka bir konu gelince yarıda bırakıyordum veya, hoşlanmadığım için, yırtıp atıyordum. Orta birde ilk şiirimi yazdım, Alfred de Musset'ye taktığım bir dönemde ve Bostancı'da kaldığımız evin sahibinin on sekiz yaşındaki kızı Penelopi'ye âşık olduğumda. Yine ortaokulda ve Pas-

quale arkadaşımın sayesinde okuduğum Pitigrilli'nin erotik romanlarının etkisiyle iki-üç çok erken olan 'cinsel' kısa öykü yazmaya kalktım. Öykülerin bulunduğu defter sınıfta elden ele dolaşmışsa da korkarım ki cinsellik konusunda pek açıklayıcı değildi. Her neyse, bir süre bir şeyler yazıyorum, yok ediyorum ve sonuçta kurtuluşu sinema yazarlığında arayıp buluyorum.

1948'de Roma'da yayınlanan *Successo* (Başarı) dergisinde ilk yazım çıkıyor ama imzasız. Yazıda İtalyan filmlerinin Türkiye'deki durumu anlatılıyor. Dergi bir sinema dergisi ama sektör dergisi, oysa ki ben başka şeyler, ciddi şeyler yazmak istiyorum. İlk deney getirdiği heyecana rağmen beni tatmin etmediğinden gerisini getirmiyorum. Aradan üç yıl geçiyor, iş hayatına atılıyorum ve yazarlık gerilerde kalıyor, bir düş, bir umut ve bir ihtimal olarak. 1951'de bir başka sinema dergisini deniyorum *Spettacolo* (Gösteri) ve ilk yazım yine bir haber yazısıdır, 1930'lardan başlayıp Türkiye'de gösterilen başlıca İtalyan filmlerinden söz edip son yılların durumunu ele alıyorum. İkinci bir yazının konusuysa 40'lı yılların Türk sinemasıdır. Yine de pek memnun değilim çünkü gözüm yükseklerde: Roma'daki Centro Sperimentale di Cinematografia'nın (DeneySEL Sinema Merkezi) yayın organı olan *Bianco e Nero*'da (Beyaz ve Siyah) yazmak istiyorum, sinema tarihini yazmak, inceleme ve araştırma yapmak istiyorum, ustalarım olarak gördüğüm Georges Sadoul, Carl Vincent, Lotte Eisner ve Siegfried Kra-cauer gibi.

Bir akşam evde babamla aramda bir çingar kopuyor. Tam sebebi-ni hatırlamıyorum ama, büyük ihtimalle ya sinema sanatı sorunu ya da yazmak istediklerim. İyi biliyorum ki çingar kopmadan önce daktiloda bir şeyler yazmakla meşgulüm. Derken tartışma kopuyor, tepem atıyor, daktilodaki sahifeyi çekiyorum, yırtıyorum ve pencereden fırlatıyorum (pencere açık olduğuna göre demek ki mevsim yazdı!). Araya annem giriyor, ortalığı yatıştırıyor ve babamla ısrarla bir öneride bulunuyor: "İyi, yaz şu senin *Bianco e Nero*'ya ve onlara ba-şından bugüne Türk sinemasını anlatan bir yazı teklif et."

Biraz mırın kırın ettikten sonra aklım yatıyor, ama benim gibi bir bilinmeyeni öylesine önemli bir dergi kabul eder mi? Bir deneyelim. Kaynakları taradıktan sonra (Rakım Çalapala, Nurullah Tilgen, Yıldız dergileri, babamın anlattıkları, eniştemin anlattıkları) bir yazı oluşuyor: "Cinema Turco: dalle origini ad oggi" (Başlangıcından Bugüne

Türk sineması). Ve büyük bir ilgiyle yazı kabul ediliyor. Bu da galiba İtalyan basınında çıkan Türk sinemasıyla ilgili ilk yazı oluyor.

Yıl 1952: Artık *Bianco e Nero*'nun sahifelerinde ben de varım ve bir dizi yazıyla bu işbirliği 1956'ya kadar sürüyor, çeşitli araştırma-incelemeyle, hepsi de sinema tarihiyle ilgili. Marcel Pagnol'u yazıyorum, baba Douglas Fairbanks'ı, Joseph Von Sternberg'ı, İstanbul konluğu Ivan Mosjoukine'ı, kukla sinemasını, Emil Jannings'ı ve sinemada Edgar Allan Poe uyarlamaları. İlk izlediğim filmlerden King Kong'un yönetmeni olan Woody S.Van Dyke'i de yazıyorum, fakat derginin yayın müdürü değiştiği için yazı yayınlanmıyor. Olsun, artık yol açıldı, Türk basınında yerim yoksa da dış sinema basınında adım adım bir ilerleme kaydediyorum, özellikle İtalya'da. Sinema bibliyografyalarında adım geçiyor, UNESCO'nun yayınladığı *Notre Europe* (Bizim Avrupa) dergisi benden yazı istiyor, *Enciclopedia dello Spettacolo* (Gösteri Ansiklopedisi) bana "Türkiye'de Tiyatro" ve "Türkiye'de Sinema" maddelerini sipariş ediyor, bir başka sinema ansiklopedisi için (Filmlexicon) Türk sineması konusunda 90'a yakın madde hazırlıyorum (oyuncular, yönetmenler, yapımcılar, teknikerler) ve bir zamanlar okuru olduğum Fransız *Cinemonde* dergisinde de bir yazım çıkıyor, Leyla Sayar ile Semih Sergen'i tanıtan.

Yazılar çıkıyor, fakat bir süreklilik eksik ve en önemlisi Türk basınında yokum ve bu bana koyuyor.

Türkçe basında yokum ama Türkiye'de, İstanbul'da, yayınlanan Fransızca gazetelerde imzasız dahi olsa bazı kısa yazılarım çıkıyor. Yaklaşık olarak 50'li yılların sonlarına kadar Beyoğlu sinemaları ilan ağırlıklarını bu gazetelere kaydırıyorlardı. Bu ara Rumca, Ermenice ve Musevice-İspanyolca gazeteler de paylarını alıyorlardı. Birkaç sattırdan oluşan bu ilanların metinlerini, konunun uzmanı sayılan Mösyö Pascal hazırlardı. Osmanlı Bankası'ndan emekliydi, Levantendi, birkaç dil konuşur, sinema kültürüne önem verirdi. Altmış yaşlarında, gözlüklü, tıknaz, dazlak kafalı, hoş sohbet bir kişiydi.

Pascal, akşamüstü daha çok Saray Sineması'nın lobisinde bulunurdu. Orada kâh sinemanın işletmecisi Fernando Franco, kâh gazeteci Fedon Nazlıoğlu'yla, kâh başkalarıyla sohbet eder, metinlerini bir deftere kaydeder, filmlerle ilgili bilgi alışverişini yapardı, kimi yapımların diyalog, konuşma çevirilerini ve altyazılarını (o yıllarda altyazılar iki dilde olurdu: Türkçe ve Fransızca) hazırlardı, itiraf etmeliyim ki Mr. Pascal'la aramız pek iyi değildi. Görünürde ortalık

süt limandı ama, dipten, kışkançlığa benzeyen bir şeyler kaynıyordu. Bu Pascal ara sıra bana hava basmaya kalktığında bendeniz altında kalacak delikanlılardan olmadığımın ortalık elektriklenir gibi oluyordu.

Uzatmayalım, günün birinde Pascal rahmetli oldu ve piyasa sallandı. Pascal'ın yerini kim alacaktı, yabancı dildeki gazetelerde yayınlanan sinema ilanlarının kısa ama öz ve etkileyici metinlerini kim yazacaktı?

İlk öneri, biraz şakayla karışık, Emin Enis Aytan'dan geldi. Aytan'ın önerisini Bay Franco, kısa bıyığını karıştırarak, kemal-i ciddiyetle dinledi, düşündü ve görev bana Saray Sineması'ndan geldi. Ardından Atlas Sineması devreye girdi (nasılsa oranın müdürü eniştemdi), derken Özen Film'den Osman Bey beni çağırıp İbrahim Pekin'e havale etti ve sıraya Ceylan Film'in sahiplerinden Antony (Atoni) Apostolu girdi. 1920'lerde sinema yazarlığı yapmış olan Apostolu öyle kısa ilanlarla yetinmiyor, yarım sütunluk tanıtma yazılarını yeğliyordu, seyircilere daha fazla bilgi vermek, reklamı daha çekici kılmak için. Bu düşüncesi bana baştan ilginç geldi, hem metraj uzayınca ücret de artıyordu hem de filmler hakkında daha doyurucu şeyler yazabiliyordum. İyiydi ve bu 'yazarlık' faaliyeti 1957'ye kadar sürdü, sonra ilan verilen o Fransızca gazeteler, talep eksikliğinden, yavaş yavaş kapanmaya başlandı ve bu meşguliyetim de sona erdi. İlan ve tanıtma metni yazarlığı noktalandı ama, şuradan buradan, az buçuk yazarlık devam etti başka alanlar ve konularda.

50'li yılların ikinci yarısında bir gecikmiş keşifte bulundum, bilim kurguyu keşfettim. Hoş, çocukluğumda ve ilk gençliğimde Jules Verne'i herkes gibi okumuştum ama bilim kurgu olduğunu bilmeden. Bilim kurguyu sahaf Halil'den edindiğim bir Amerikan dergisi sayesinde, bütün enginliği ve çarpıcılığıyla keşfettim ve anında tutuldum. Dergiye bir mektup yazdım, yazışma arkadaşları istedim ve olan oldu. İlk mektuplar geldi, sonra 'fanzine'ler ya da özenci dergiler, derken paket paket kitaplar. Mektubum, doğrusunu söylemek gerekiyorsa, oldukça ağlamaklı bir şeydi: İşte ben bilim kurguyu çok seviyordum, çıldırıyordum, ama ne yazık ki yakınlarda ne bilimkurgusever bulabiliyordum ne de konuyla ilgili yayın. Dilencilik siyaseti kimi duyarlı Amerikalı bilim kurgu tutkunlarını etkilemiş olmalı ki bir yayının bombardımanına hedef oldum, üç-dört yıl içinde tümünden beleştten bini aşan bir bilim kurgu kitaplığına sahip oluncaya dek.

Gelen özenci dergilerin bir kuralı vardı, dergiyi -ki teksir dergilerdi- almak istiyorsan ya mektup yazacaksın ya da yazı göndereceksin. Aslında fena bir yöntem değildi ve beni İngilizce yazmaya mecbur ediyordu (aslında 1956'da birkaç ay için Londra'daki *Kinematograph Weekly* dergisinin muhabirliğini yaparken İngilizcemî denemiştım). Böylece sıra bilim kurgu yazılarına geldi: Verne'i yazmadım ama Maurice Renard'ı yazdım, Cyrano de Bergerac'ı ve Münchhausen Baronu'nu yazdım, Georges Melies'yi ve sessiz bilim kurgu filmlerini yazdığım gibi. Sonuçta bir çevre edindim ve özenci dergilerden profesyonel dergilere geçebildim, bilim kurgu ile korkuyu harmanlayarak.

Yazışma arkadaşlarım arasında Amerika'da Mr. Science Fiction (Bay Bilim Kurgu) olarak tanınan, kitap, dergi, resim, poster, oyuncağı, maske arşiviyle dünyaca ünlü Forest J. Ackerman bulunuyordu. Ona nasıl ulaştığımı şu an hatırlamıyorum, ancak dostluğumuz 60'lı yılların başında başladı ve bugüne kadar devam etti, birbirimizi hiç görmeden, birbirimizi resimlerimizden tanıyarak ve salt bir kez telefonda konuşarak. Ackerman 1961'de bir devir açan ve bir kuşak yetiştiren (Spielberg, Lucas, Carpenter, Romero) *Famous Monsters of Filmland* (Film Dünyasının Ünlü Canavarları) dergisini yayınladığında, Avrupa muhabiri göreviyle, yazarlarından biri oldum ve bir süre bu görevi *Spacemen* (Uzay Adamları) dergisinde de sürdürdüm. Ackerman'ın sayesinde bir çevre edindim, sevdiğim konularla (bilim kurgu, korku sineması) daha yakından ilgilenme olanağını buldum ve Ackerman'dan gelen armağanlarla kitaplığımı bir hayli zenginleştirdim.

Bir gün Ackerman'dan bir dergi geldi, Ackerman yazdığı veya hakkında yazılan bütün yazıların fotokopisini arkadaşlarına gönderme adetine olduğu için. Bu, Paris'te çıkan *Voila Magazine* adlı aylık bir dergiydi, Ackerman'ın ele aldığı konu da beyazperdenin ünlü canavarları. *Voila Magazine* ya da *V Magazine* bana hiç yabancı gelmemişti, boyu değişmişti, haftalıktan aylık yayına dönüşmüş, kapağı renklenmiş fakat benim, lise yıllarımda, Hachette kitabevinden aldığım bir hayli erotik (en azından ö dönem için bir hayli erotik) derginin yeni şekliydi. Güzel kızlara, sinema oyuncularına geniş yer verdiği kadar macera, polisiye, aşk öykülerine de bir o kadar yer veriyordu, sahibi olan Georges H. Gallet de bilmediğim biri değildi, o dönemde Paris'teki Hachette yayınevi için başarılı bir bilim kurgu

romanları dizisini yönetiyordu. Niyette hâlâ kurgu yazmak düşüncesi vardı, diplerde kalmış. Hatta bir iki romana başlamış ama devam edememiştin. Hepsisi de fantastik tarzdaydı, birinde anlatıcı bir hayali kentin var olmayan bir meydanında yolunu kaybediyordu, diğerindeyse romancı -hatta Nobel ödüllü- olan kahraman bir aşk romanında anlattığı kadınla gerçek hayatta karşılaşyordu .

Uzatmayalım... Gallet'ye bir mektup yazdım ve İstanbul'da geçen bir öykü teklif ettim. Elimde ne hazır bir öykü vardı ne de kafamda bir konu. Olsun, olumlu bir cevap geldiği takdirde düşünecektik. Kısa süre sonra cevap geldi, hem öyküm kabul ediliyordu hem de benden İstanbul'un gece hayatıyla ilgili bir yazı isteniyordu. Harika, sonunda kurgu yazabilecek bir yer, bir yayın organı bulmuştum ve paçaları sıvadım. İstanbul'un, daha doğrusu Beyoğlu'nun gece hayatını anlatmak hiç mesele değildi, barlar vardı, gece kulüpleri vardı, meyhaneler, genelevler ve randevuevleri vardı. Yazı yazıldı, uygun resimler bulundu ve gönderildi. Sıra öyküdeydi, onu da son derece basmakalıp bir şekilde hâl ettim: Paris'te bir derginin yarışmasını kazanan bir tezgâhtar kız, bir haftalık İstanbul gezisi esnasında yakışıklı bir Türk delikanlısıyla tanışır, Topkapı müzesinin harem dairelerini birlikte gezerler ve orada kız bir 'şark rüyası'nı düşler. Hem turistik hem de egzotik bir kalıptı, ama nasıl olduysa, "L'odalisque en blue-jeans" (Blue-jeans'lı Cariye) adlı öyküm beğenildi ve Gallet benden başka öyküler istedi, ama daha hareketli tarzda. İyi, Bond furyasının içinde yaşıyorduk, herkes bir Bond taklidiyle uğraşıyordu, neden bir Bond benzeri olmasın? Hatta dergiye iki tasarı sundum: Ya bir ajan dizisi ya da, adı 'Pussy Galore' olan ve 30'lu yılların Chicago kentinde yaşayan bir kadın gangsterin maceraları. Gallet başlangıç olarak ilk teklifi kabul etti, diğerini ikinci bir öykü dizisi için erteledi.

Böylece kahramanım Interpol ajanı Alain Grandpre doğdu ve maceralarına başladı, Avrupa'yı dolaşarak. Olayların geçtiği kimi kentleri biliyordum, bilmediklerimiyse Afif Yesari ile Kemal Tahir'in Mike Hammer romanlarında uyguladıkları yöntemle canlandırıyor-dum, yani o kentin bir haritası ve turistik bir broşürü. Dikkat edildiğinde yöntem tıkr tıkr işliyordu, sonuç edebiyat değildi, ama yazılması her zaman çok eğlenceliydi.

Alain Grandpre'yi -ki yakışıklı, güçlü ve çok çapkındı- yayınlanan yedi ve yayınlanmayan üç uzun öyküde iyice dolaştırdım: Traf-

fic a istanbul'da (İstanbul'da Kaçakçılık) uyuşturucu tacirleriyle uğraştı, çetenin başı olup ilişkide bulunduğu güzel kadını Galata kulesinde vurdu; *Les joyaux de Teheran'da* (Tahran'daki Mücevherler) İran'a kadar uzanıp çalınan değerli mücevherleri buldu; *La Vurvulaka'da* (Vampir) Tinos (Tenos) adasında Vampir olmayan bir Vampir'in peşine düştü; *Drole de bizness'te* (Garip Bir İş) Beyrut'ta beyaz kadın tacirlerini izledi, *Catacombe pour une brune'de* (Bir Esmer İçin Mezarlık) Ağustos'un sıcağında Roma'da kendini perili olmayan bir perili evde buldu; *Une fille de tonerre'de* (Bomba Gibi Bir Kız) Portekiz'de ateşli kızlar ve azgın boğalarla mücadele etti ve *Minijupe a Ephese'de* (Efes'te Mini Etek) antik eşya kaçakçılarının peşine düştü. Bunlarla da yetinmedi, *Les jumelles de Stockholm'de* (Stockholm İkizleri) Stockholm'de bir porno örgütünü izledi, *Buzukia pour une pepee'de* (Bir Fıstığa Buzuki) Atina'ya gidip esrar kaçakçılarının başına bela oldu ve hatta İsrail-Mısır savaşına da karıştı, altın kaçakçılığını yapan bir Nazi Generali'ni izleyerek, *Baroud sur le Neguev'de* (Negev'de Çatışma).

Interpol ajanımın maceraları 1963te başladı ve 1968'de, Georges Gallet *V Magazine* dergisinden ayrıldığında noktalandı. Bir ara öykülerimle oyuncu Eddie Constantine yakından ilgilendi, fakat yapımcı bulamadığından bir sonuca varılmadı. Bunu da ekleyeyim ki bütün bu çalışmalar için bir takma isim kullandım: Jean Gennaro. Aslında takma isim de denmez, çünkü adlarım Giovanni Gennaro Marco'dur.

Uzun süre düşündüğüm ve düşlediğim kurgusal yazarlık *V Magazine*'le gerçekleşti ama gerisi pek gelmedi, bir bilim kurgu öyküm ("Naan") Norveç'te yayınlandı, o yılların heyecanı ile kaleme aldığım üç roman (İtalyanca olarak "Fantastica", Fransızca olarak "Planete des Sabbats", Büyüsel Ayinler Gezegeni ve "Passeport pour Istanbul", İstanbul'a Pasaport) tamamlanmadı. Yine aynı heyecanla ve Lovecraft'ın etkisi altında İngilizce olarak yazdığım bir dizi fantastik öykü dosyalarında kaldı, en azından şimdilik.

Şimdi burada bir dil karmaşası ortaya çıkıyor, sanırım bir Levanten için doğaldır ama uygulama düşündürücüdür. Düşündürücü olmakla birlikte gerekçeleri yok değildir: Polisiye öyküler yazdığım Türkiye'de bu tür geçerli değildi, Peyami Sefa ve Ümit Deniz hariç, geçerli olabilmesi için otuz yıl geçmesi gerekti, bilim kurguyu denediğim Türkiye'de bilim kurgu yoktu. Bazı konularda galiba biraz

öncü davrandığımdan pazar olarak yurtdışına bakmak kaçınılmazdı. Bu bir, ikincisi: Yazarlığa sinema yazarlığıyla girdim, sonra inceleme-araştırmaya yöneldim, araştırma hem beni bilgilendirdiği hem de heyecanlandığı için. Kurgu yazmak çokça hoşuma gitti ama kendimi hiçbir zaman edebiyatçı olarak görmedim, kaldı ki benim yapmaya çalıştığım ya da yaptığım edebiyat çok sevdiğim popüler edebiyat ya da popüler kültür oldu.

Türk basınına (nihayet!) girişim 1961'de oluyor, ama aynı yılda *Ita Cinematografia* (İtalyan Filmciliği) dergisinin muhabiriyim, yazılarım Norveç'te *Filmsfan* (Sinema Meraklısı) dergisinde, ABD'de *Famous Monsters of Filmland*'da çıkıyor.

Evet, yıl 1961 ve Memduh Ün'ün yönettiği *Ateşten Damla* filmini bir öğlen sonrası Lüks Sineması'nda izledikten sonra oturup dört-beş sayfalık bir eleştiri yazıyorum. Herhangi bir basın organında eleştiri yazmadan önce ilgimi çeken filmler hakkında bir şeyler yazmak, not tutmak eski adetlerimden biriydi. Ün'e değil de yardımcı-sına hafiften yükleniyorum, saptadığım bazı dikkatsizlikler üzerinde duruyorum. Yazıyı filmi işleten Atlas Film'de işletmeci olan babama veriyorum o da Memduh Ün'e iletiyor. Ün de okuduktan sonra yardımcılığını yapan Halit Refiğ'e havale ediyor.

Birkaç gün sonra bankadayken bir telefon geliyor. Arayan Halit Refiğ'in ta kendisi. Yazıyı okumuş, beğenmiş, benimle tanışmak, görüşmek istiyormuş. O akşam Baylan Pastahanesi'nde buluşmaya karar veriyoruz. Ben Refiğ'i *Artist* dergisinde çıkan bazı resimlerinden ve kuşkusuz yazılarından biliyorum. Örneğin, aklımda kalmış bir resim var. Derginin düzenlediği bir gecede Halit Refiğ, Fatma Girik'le dans ediyor, sonradan eşi olacak Ses Opereti'nden ve Tak-sim Gazinosu'ndaki gösterilerinden bildiğim Nilüfer Aydan'la da.

Sonuçta ben Halit Refiğ'i bilirim, ama o beni bilmez, nasıl tanıyacak? Yakama karanfil mi taksam yoksa? Tamam, elimde 8 mm.'lik bir kamera olacak, kamerayı sık sık bankaya getiriyorum.

Akşam 18'de bankadan çıkıyorum, Eminönü'nde bir tramvaya atlıyorum, Galatasaray'da iniyorum, Baylan'a varıyorum, kapıya dönük bir masaya yerleşiyorum, bir limonata ısmarlıyorum ve bekliyorum. Kısa bir bekleyişten sonra işte karşımda Halit Refiğ, son derece güler yüzlü, neşeli, bol konuşan. Akşam gazetesi bir eleştirmen arıyormuş, acaba yazmak ister miydim? Refiğ, nedense, yazmamı istiyor. Daha önce kendi yazmış, sonra yönetmen yardımcılığı, senar-

yo yazarlığı, ilk yönetmenlik onun iyiden iyiye meşgul ettiğinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Yerini Hayri Caner almış, fakat gazete-ye katkısı pek uzun ömürlü olmamış.

Eh, böyle bir teklife, bu denli heyecanlı bir yaklaşıma ne demeli? Balıklama atlıyorum ve ertesi gün, Refiğ'le birlikte, *Akşam* gazetesine, Osman Karaca'yı görmeye gidiyoruz.

Böylece, sonunda, *Akşam*'ın sayfalarında bir eleştirmen olarak boy göstermeye başlıyorum. Geç oldu, yaş otuz iki, ama yine de oldu. Bu ara Refiğ de keşfinden son derece mutlu ve umutlu görünüyor (ama zaman zaman fikrini değiştirecektir) ve Şişli'deki evinde düzenlediği birçok toplantıya konuk edip o dönem meslekdaşlarımla beni tanıştırıyor: Semih Tuğrul (Serra Yılmaz'ın babası), Nijat Özön (ama Özön'le bir yıl kadar önce Ramazan Arkin'in yazıhanesinde tanışmıştık), *Milliyet*'in çok okunan eleştirmeni Tuncan Okan, Çetin Özkırım, *Cumhuriyet*'ten Selmi Andak, Ali Gevgilili ve Rekin Teksoy.

60'lı yılların başlarında sinema basını ile sinema dünyası (en azından kısmen) sıcak ilişkiler içindeydi, her ne kadar ufukta bazı kara bulutlar belirlemeye başlıyorsa da. Bu ara Refiğ, yönetmen olarak, ilk filmi *Yasak Aşk*'ı bitirmiştir, düzenlenen ilk İstanbul Festivali basında tartışılıyor, toplantılar yapılıyor, protestolar yayınlanıyor ve ben kendimi bütün bu hareketin içinde buluyorum.

Akşam gazetesi bir başlangıç oluyor, onu *Yön* izliyor ve dergiden dergiye sinema yazarlığım devam ediyor. *Akşam*'da ilk yazılarım -gazete bu yeni eleştirmene tam bir sayfa açıyor- G.S. baş harfleriyle imza ediliyor, bir-iki hafta sonraysa Giovanni Scognamillo adı ve soyadı, bütün telaffuz edilmezliğiyle (Tarık Dursun Kakıncı'nın deyimiyle soyadı en zor telafuz edilen yazarım) sinema sahifesinin başına yerleşiyor. Malik Yolaç'ın sahibi olduğu gazete en civcivli dönemini yaşıyor, 1960 yılının getirdiği siyasal ve toplumsal umut dolu coşku içinde. *Akşam*'ın sahifelerinde kimler yok ki: Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Çetin Altan, Doğan Avcıoğlu, karikatürleriyle Nehar Tüblek ve "Karaoğlan"ıyla Suat Yalaz.

Gazetede 1966'a kadar görev görüyorum, bir-iki yazıyı de *Akis* için yazıyorum. Bu ara bir de *Sinema 65* dergisinin macerası yaşanıyor, ilginç, eğitici, öğretici bir macera. Derginin niyeti, Ankara'da Nijat Özön, Halit Refiğ ve Ağâh Özgüç'le yapılan bir toplantıdan sonra belirleniyor, amaçları da: *Sinema 65* sadece Türk sinemasıyla

ilgilenecek, destekleyecek. Yeşilçam'da bir abone kampanyası yapıyor, dergi şunun bunun desteğiyle 12 sayı sürüyor, sonra kapanıyor. Ama bir başka yayın gündeme geliyor, Türk Sinematek Derneği'nin yayınladığı *Yeni Sinema* dergisi.

Dergilerdeki yazılar birbirini izliyor, araya çok az sayıda çeviri de giriyor. Yaklaşık olarak 60'ların başından bugüne ülkede çıkan çoğu sinema dergilerinde ve kimi sanat-kültür yayınlarında (*Milliyet Sanat*, *Gösteri*) imzama rastlamak mümkündür, ama bir konuda gecikemedeyim, kitap yazma konusunda, oysa ki yazar dediğin kitaplarıyla tanınır. Şu ya da bu dilde kurgusal bir şeyler yazıp bir dosyaya tıkmak kolay da gerçekten bir kitaba soyunmak ve bunu yayın aşamasına kadar getirmek zor. İlk teklif Nijat Özön'den geliyor: *Sinema 65* dergisinde çıkan yönetmen incelemelerini neden kitaplaştırmayı düşünmüyorum? Metin Erksan'ı, Halit Refiğ'i ve Memduh Ün'ü yazdım, bunlara bir de Lutfi Akad'ı, Osman Seden'i ve Atıf Yılmaz'ı eklersem iş olur. Üstelik Özön bunu rahatça Bilgi Yayınevi'ne teklif edebilir. İleride *Türk Sinemasında Altı Yönetmen* adı ile çıkacak kitabı hazırlamaktayken Ağâh Özgüç'ten de iki teklif geliyor, biri bir Türk sineması yıllığı, diğeriye *Türk Sinemasında Kadın ve Seks*. Bu tasarı bir akşam Halit Refiğ'in evinde konuşuluyor ve onaylanıyor. Bol resim kullanılırsa ilginç bir şey olacağı düşüncesindeyiz. Zaten bu konuda Batı'dan gelen bir örnek de var: Sinema yazarı Lo Duca'nın yankılar uyandıran *L'erotisme au cinema* (Sinemada Erotizm) adlı çalışması.

1965/1966 *Sinema* Yıllığı çıkıyor, *Türk Sinemasında Kadın ve Seks*'de öyle, ancak içindeki kimi resimlerden dolayı müstehcen damgasını yiyor, toplattırılıyor, Ağâh Özgüç ve yayıncı mahkemelelere düşüyorlar. Biz, erotik sinema araştırmalarımızda, örnek olarak Fransız sinema yazarı ve tarihçisi -sonradan erotizm uzmanı- Jean Marie Lo Duca'yı almıştık, ama Fransa'da yaşamadığımızı galiba unutmuştuk. Her neyse, bu arada *Türk Sinemasında Altı Yönetmen* de tamamlanıyor ve Ankara yolunu tutuyor. Tutmasına tutuyor da, yaklaşık olarak iki yıl beklemede kalıyor. Bilgi'de bir sinema dizisi var. ama ne hikmetse benim kitabıma sıra gelmiyor, Özön'ün bütün çabalamalarına rağmen. 16 Ekim 1969 günü Ankara'dan ve Bilgi'den bütün ümitleri kestiğimden, kitabı o dönemde Güzel Sanatlar'da -bugünün Mimar Sinan Üniversitesi- Kulüp Sinema 7 adlı sinema kulübünü kurmuş olup, arşivcilik faaliyetlerine de başlamış olan Sami

Şekeroğlu'na teslim ediyorum. Bu ilk talihsiz kitabım dört yıl sonra 1973'te yayınlanabilecek ama geniş bir dağıtımı yapılamayacak.

Dediğim gibi yazı yazmak ve yayınlamak oldukça kolay, ama iş kitaba gelince hiç beklenmeyen engeller birbirini izliyor, üstelik piyasanın yabancısıyım. Bir süre kitap sevdasından vazgeçiyorum, ta ki 1970'de Tarık Dursun Kakinç bana bir çeviri öneriyor, James Le-o Herlihy'nin *Midnight Cowboy*'u (Geceyansı Kovboyu). Elinde İtalyanca baskısı var, biri yarısını çevirtmiş fakat sonucu Tarık beğenmemiş. Filmini de çok sevdiğim romanı elimden geldiği kadarıyla çeviriyorum, her ne kadar çeviri sevdiğim uğraşlardan biri değilse de. Olsun, işin sonunda bu da bir kitap çalışmasıdır.

60'lı yıllardan beri bir konu çokça ilgimi çekiyor, 'fantastik gerçekçilik' ve gerek Jacques Bergier'nin gerekse Louis Pauwels'in çalışmaları beni iyiden iyiye heyecanlandırıyorlar, ikisinin hazırladıkları *Le matin des magiciens* (Büyücülerin Sabahı) bana neredeyse bilmediğim dünyaların kapılarını açıyor: Uzaydan gelenler, kayıp kıtalar, arkeolojik esrarlar, Naziler ve gizemcilik, kaya resimleri, bilinmeyen tarih ve benzerleri. Kısacası Erich von Daniken'in sonradan kullanıp bayraktarlığını yapacağı kimi tarihsel kaynaklara uygun, kimi kurgusal bir malzeme. Konuyla ilgili ne bulursam alıyorum Fransa'da, İngiltere'de, Amerika'da yayınlanan ve öğrendiklerimi habire arkadaşlara anlatıyorum. Bunlardan biri de Koza Yayınları'yla yayıncılığa soyunan Tarık Dursun Kakinç. Şöyleymiş, böyleymiş derken sonunda Tarık bana o konularla ilgili bir kitap yazmamı, derlememi teklif ediyor. Tamam bu kez iş ciddi, konu da öyle, 'bilinmeyen gerçekler'i yazacağım, yazarken de büyük bir zevkle bir sürü bildiğim ve bilmediğim esrarengiz, heyecanlı, kimi yarı-bilimsel, kimi varsayımsal konulara dalacağım.

Araştırma-inceleme yapmak beni her zaman heyecanlandırdı, çünkü temelde, her kitap yazmamda benimsediğim bir konu hakkında bir dizi bilgi ediniyorum, bildiklerimi tazeliyorum, bilmediklerimi öğreniyorum ve karşıt düşünceler, teoriler, yorumlarla karşılaşıyorum. Sorun bütün bunları toparlamak ve varsa, kendi görüşünüzü, yaklaşımınızı eklemektir. *Bilinmeyen Gerçekler*'i yazmaya başladığımda içimde bir heyecan vardı, o konularda çok şey okumuş ama, doğrusu, tümünden ikna olmamıştım. Kaynakları karşılaştırmak doğru olan ile abartılı olanı ayırmak gerekiyordu. 18 Şubat 1971'de Tarık Dursun'a tasarladığım kitabın plânını veriyorum, uygun bulu-

yor ve çalışmaya başlıyorum büyük bir hızla, öyle ki ilk yazılış, ilk iskelet bir ay sonra bitiyor. Bitiyor ama araya Tarık Dursun'dan bir başka istek geliyor, o dönemde yönettiği ve Milliyet Yayınları'nda çıkan bugün koleksiyoncuların kapış kapış aradıkları "Kara Dizi" için bir *Frankenstein* çevirisi. Dizi polis romanları, korku ve gerilim romanlarıyla popüler bir dizidir, Mary Shelley'in klasikleşmiş Gotik romanı o diziyne ne denli uyar? Tartışıyoruz ve sonuçta bir ara yol buluyoruz, elimde İngiliz Hammer şirketinin bir yapımı olan *The Curse of Frankenstein* (Frankenstein'in Laneti, Terence Fisher, 1957) filminin senaryosu var, ondan hareket ederek çok daha çağdaş bir roman çıkartmak mümkün (Yeşilçam usulü). Olan Mary Shelley'e olacak. Ve oluyor. Ancak elimde, yine "Kara Dizi" için, çevrilecek bir başka roman var, D. Henderson Clarke'ın *Adres Mezarlık* adlı roman. Sorun değil, *Adres Mezarlık* bir haftada çevriliyor, *Frankenstein* ise on beş günde uyarlanıyor. Tarık Dursun'un istekleri durmak bilmiyor: "Kara Dizi" 5.000 lik baskılarla iyi satıyor, bu kez bir "Mumya" istiyor. Kaynak yine bir Hammer filminin diyalog listesidir ama, bir süre sonra, Tarık Dursun Milliyet Yayınları'ndan ayrıldığından çevirim *Milliyet* gazetesinde tefrika olarak çıkıyor. Şunu da ekleyeyim ki, artık her iki kitap yeni bir baskı ve takma adımla, Lâtif Uğurtekin tarafından daha önce hissedarı olduğu Beyaz Balina yayını olarak yayınlanmıştır (bu da yayıncıma ücretsiz reklam!).

Bilinmeyen Gerçekler 1972'nin Şubat ayında yeniden gündeme geliyor, çalışma hızlandırılıyor ve dosya 26 Mayıs'ta teslim ediliyor. Tarık Dursun metnimi beğenmesine beğeniyor ama... acaba satar mı? Metni Feyzi Tuna da okuyor, Halit Refiğ de okuyor, ikisi de bu konulardan çok uzak olduklarından çarpılıyorlar, tarih, arkeoloji kavramlarıyla sarsılıyorlar. O yıllarda Refiğ'in eşi olan Eva (Bender) Abrahamson'un anlattığına göre, Halit kitabı neredeyse bir gecede okumakla yetinmiyor, doğruluğunu ya da yanlışlığını saptayabilmek için evdeki bütün tarih kitaplarını, ansiklopedileri tarayıp duruyor.

Evet ana, acaba böyle bir kitap satar mı? Avrupa'da Erich Von Daniken furyası kopmuştur ama bizde bu konular tutar mı? Tarık Dursun düşünür dursun Erdoğan Tokatlı yayıncı arıyor, ama hiç kimse ilgilenmiyor, herkes kitabı riskli buluyor. Bir yıldan fazla geçiyor ve 7 Eylül 1973'te Tank Dursun'dan bir telefon geliyor: "Acaba *Bilinmeyen Gerçekler*'i yayınlasak nasıl olur?" Soru aslında akademik kalıyor, çünkü bu ara Milliyet Yayınları Daniken'in *Tanrıların*

Arabaları'nı yayınlamış ve kapış kapış gidiyor. Tamam kitap yayınlanacak ama adı "*Dünyamızın Gizli Sahipleri*" olacak. Ve *Dünyamızın Gizli Sahipleri*'nin "nin baskısı Eylül'de bitiyor, 2 Ekim'de satışa çıkıyor, 9 Ekim'de ikinci baskısını yapıyor (o yıllarda bir baskı dediğiniz 5-6.000 adetti) ve gerisi geliyor: Ekim'de üç baskı, Kasım'da üç baskı, Aralık'ta bir baskı ve devamı.

Tarih sırasına göre *Dünyamızın Gizli Sahipleri* ilk yayınlanan kitabım oluyor, ikincisiyse aynı yılın Kasım'ında dört yıl önce Sami Şekeroğlu'na teslim ettiğim *Türk Sinemasında Altı Yönetmen*. Biri baskıdan baskıya koşuyor (1973'te on baskı, 1974'te sekiz baskı), diğeri neredeyse piyasaya çıkamıyor. Bir çok-satana imza attım ve buna ne ben inanabiliyorum ne de Tarık Dursun Kakinç ile ortağı Mehmet Harmancı. Tamam, kitabımı daha çok yeniyetmeler alıp okuyor ama salt onlar değil, Oktay Akbal da ilgileniyor, Melih Cevdet Anday da ve tabii ki Zühtü Bayar. Ama bir de madalyonun öbür yüzü de var: Sinematek'teki genç ve sol eğilimli arkadaşlar benim bu tür aldatmacalı konularla ilgilenmeme bozuluyorlar. Oturup onlara bazı bilmedikleri gerçekleri anlatmak gerekiyor. Bu konular ve bu tür araştırmalar Amerikan emperyalizminin bir oyunu değiller -düşündükleri gibi-, bu konularda en güvenilir ve bilimsel kaynaklar Sovyet Rusya'dan geliyorlar. O zaman ne bu, komünist emperyalizmi mi?

Koza Yayınları ve bendeniz bir 'çok satan'a sahibiz, dolayısıyla devamını getirmek gerekiyor. 24 Ekim günü Tarık Dursun aynı türden ikinci bir kitap istiyor. Mümkündür, birinci kitaptan arta kalan çok malzeme var. Sonuç: 31 Aralık 1973'te *Uzaydan Geldiler* kitaplarının raflarında ve Ocak 1974'te beş, Şubat'taysa dört baskı yapıyor.

Kitap yazmak, kitap çevirmek işi hızlı gidiyor ve ilk iki 'çok satan'dan sonra Tarık Dursun üçüncü bir kitap istiyor. Ne olabilir, ne olmayabilir diye düşünürken falcılığa karar veriyoruz ve 1975'in Şubat ayında *Geleceğinizin Anahtarları'nı* bitirip teslim ediyorum. Kitap yine Koza Yayınları'nda yayınlanıyor, ama bir 'çok satan' olmuyor, oldukça ağır gidiyor. Buna hiç şaşmıyorum, çünkü pek tuttuğum bir kitap değildir ve fallara inandığımı yoktur. Oldukça profesyonelce kotarılmış bir ara, bir alternatif kitaptır (zamanla bu alternatif kitapların sayısı, gerektiğinde, artacaktır) ama doğruya doğru her tür gizem ve her tür bilinmeyen ilgimi çekiyor, sanki kenarda

köşede kalmış 'mistik' bir tarafımı, dindar çocukluğumun bir kalıntısını, besliyor ya da onun tarafından dürtülüyor.

Bu ara arkeoloji, mitoloji, eski uygarlıklar, kayıp kıtalar, bilinmeyenler, gizem derken dön dolaş dinler tarihine takılıyorum, kendi inanç sorunlarıma bir cevap bulmak umuduyla. Cevabı pek bulamıyorum ama, İtalyanca olarak (benim bilinen dil karışıklığı) iki kocaman kareli defteri dolduruyorum, çalışmamdan Dergah Yayınları'ndan Ezel Elverdi ve Mustafa Kutlu'ya söz ediyorum ve uzun çalışmamın bir Türkçe özeti "Batı'nın İnanç Temelleri" adı altında kendilerine teslim ediliyor ve, ayrıyetten, Spengler'in *Batı'nın Çöküşü*'nün birinci cildinin çevirisine başlıyorum. *Batı'nın İnanç Temelleri* 1976 yılının Haziran ayında dağıtımına çıkıyor ve ben, Sinereklam şirketini kapattıktan sonra, kitap tasarıları üzerinde çalışıyorum, konudan konuya atlayarak.

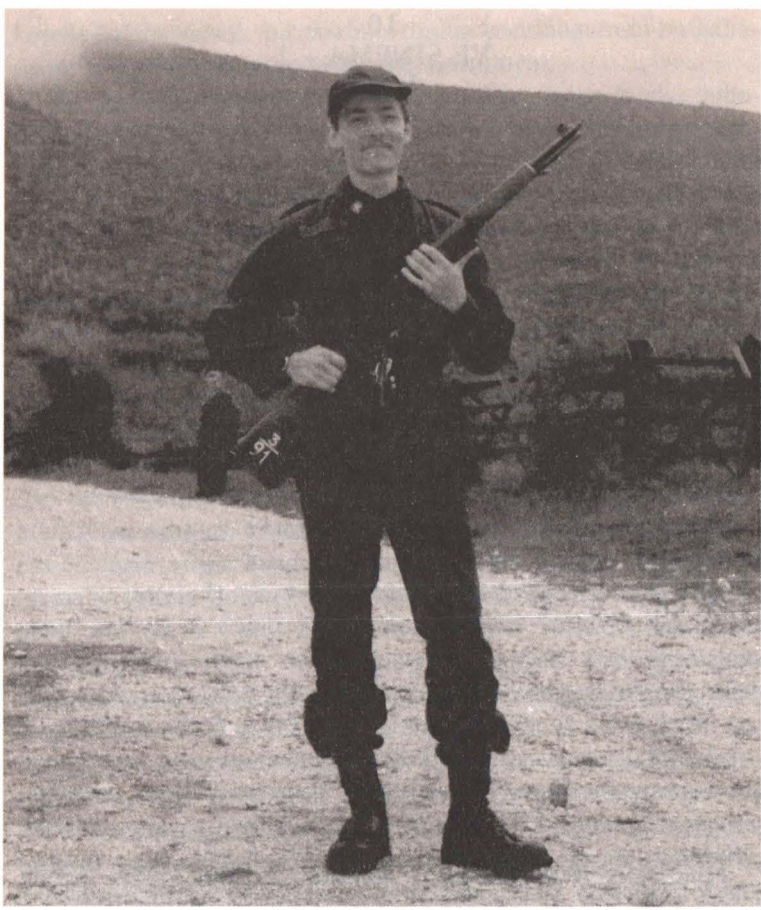
Daha çok erotizm üzerinde çalışan Seçme Kitaplar yayınevinin sahibi Günel Altıntaş, örneğin, yıldız falını ve cinselliği biraraya getiren bir kitap istiyor benden. Buna da "neden olmasın" diyorum ve takma bir isimle (Johan Markus) çıkan (ben çevirmen olarak görünüyorum) *Aşk ve Evlilik Falı*'nı on-beş günde hazırlıyorum. Sırada başka şeyler var, Tarık Dursun'dan yeni bir teklif, Türk filmlerinde cinsiyeti inceleyen bir çalışma (sonradan bu konunun uzmanı Ağâh Özgüç olacaktır) *Cinsellik ve Türk Sineması* adlı. O da yazılıyor, teslim ediliyor ama yayınlanmıyor. Olur böyle şeyler deyip Sami Seke-roğlu'nun isteği üzerine bir Türk Sinema Tarihi'ne soyunuyorum. Bu "Türk Sinema Tarihi"nin çalışmalarına 1977 yılının Ocak ayında başlıyorum ve aralıklı olarak çalışıyorum, ancak tamamlanan birinci cilt yaklaşık olarak on yıl sonra yayınlanacaktır, o da Metis Yayınları tarafından. Özetle *Türk Sinemasında Altı Yönetmen*'in başına gelenler *Türk Sinema Tarihi*'nin başına geliyor ve evdeki durum gitgide zorlaştığında kitap yazmaktan vazgeçiyorum.

On yıldan fazla bir süre geçiyor, ilkin Erler Film'de, sonradan Ulusal Video'da çalıştığım süredir bu ve her ne kadar, çok az olan boş zamanlarımda, bazı tasarılar gündeme geliyorsa da kitap yazmak, araştırma yapmak hevesleri zamansızlıktan erteleniyor. Bir ara *Güneş* gazetesinden bir teklif geliyor, film eleştirileri yazar mıyım diye. Kabul etmesine ediyorum ama, iki-üç ay sonra, zamansızlıktan çekilmek zorunda kalıyorum. Sürekli olarak yazabilmem, bol sayıda ürün verebilmem için felç geçirmem gerekecektir.

Film setlerine profesyonelce dönüşüm 1979'da Türker İnanoglu'nun Erler Film'inde çalışmaya başlamamla oluyor. İlk deneme mahiyetinde bir çalışma oluyor bu. 70'li yılların ikinci yarısı -yazarlık kısmı hariç- maddi ve manevi olarak oldukça yıpratıcı geçtiğinden hiçbir yere bağlanmak istemiyorum, 'freelance' olmayı yeğliyorum. Niyet bu ama kısa süre içinde durum değişiyor. Türker İnanoglu'nun teklifini ilginç buluyorum: Sürekli olarak İtalya'yla ortak-yapımlar çekiyor ve kendisiyle çalıştığım taktirde bir ayağım İstanbul'da, bir ayağım Roma'da olacaktır (aslında Roma'da işlerini gören Uğur Terzioğlu da var ama... olsun).

İnanoglu'yla o yıl bir Roma yolculuğuna çıkıyoruz ve bu, yaklaşık otuz yıllık bir aradan sonra yurt dışına ilk çıkışım oluyor. İleri-

Oglum Mario İtalyan Ordusu'nda.

deki on yıl sürece Türker İnanoglu'yla Roma'dan Londra'ya, Münih'ten Paris'e ve Cannes'a bir dizi iş yolculuğu yapacağız.

Otuz yıl sonra "Ciao Roma" ve Via Veneto'nun caffeleri, nihayet 'espresso' tadında olan 'espresso'ları, otelleri, otelin balkonundan kentin manzarası ve uzakta San Pietro'nun kubbesi, İnanoglu'nun müdavimi olduğu Piccolo Mondo (Küçük Dünya) lokantasında her çeşitten 'spaghetti'ler ve sonra film şirketleri, Uğur Terzioğlu'nun ofisi, sinemadan kopamayan, bir İtalyan kıızıyla evlenen eski çocuk oyuncularımızdan Ercan İnangiray ve Trastevere, lokantaları, bir

Fellini'den çıkma tipleriyle. Kesinlikle milliyetçi değilim, eski model bir dünya vatandaşı, hatta bir evren vatandaşıyım, ama gelin de Roma'da bulunmaktan hoşlanmayın. Sanki içimin derinliklerinde bir şeyler canlanıyor.

Roma'da iki ortak yapımın anlaşmaları imza ediliyor, biraz şamatalı ama doğal (orası İtalya) toplantılar, buluşmalar ve yemeklerle karışık. Artık işimiz bitti, dönme zamanı geldi, ama İnanoğlu'nun bir teklifi oluyor: Bunca yıl oğlumu görmedim, neden durumdan yararlanıp Milano'ya görmeye gitmiyorum?

Hayatımda ilk kez Milano'ya gidiyorum, oğlum Mario'yu görüyorum, rahiplerin yönettiği okuduğu otelcilik okulunu ziyaret ediyorum. Baba-oğul Milano'da dolaşıyoruz ama o kent beni pek açmıyor, Duomo şahane, Castello Sforzesco buram buram orta çağ kokuyor, Galleria büyük yayınevleriyle tıklım tıklım, ama biz, oğlumun teklifi üzerine (fast food çocuğu!) MacDonald's'ı yeğliyoruz ve bol bol sinemaya gidiyoruz, Herzog'un *Nosferatu* filmini izliyoruz yarı boş bir salonda -belli ki Milano'da vampir meraklıları fazla değil-, sonraysa herkesin sözünü ettiği *Flashdance*'ı. Her şey güzel de İstanbul'a dönüp çalışmalara başlamak gerekiyor. Üç gün sonra Milano'dan ayrılıyorum ve İstanbul'a kavuşuyorum.

Ortak yapımların ilki *Mücevher Hırsızları*'dır, ya da İtalyanca adıyla *Lo Scoiattolo* (Sincap). Erler Film için daha önce üç yapım (*Yumurcak Küçük Şahit*, *Küçük Kovboy*, *Cani*) yönetmiş olan Guido Zurli çekiyor. İtalya'dan gelecek olan ekibin çoğuyla Roma'da zaten tanıştım: Edmund Purdom, Karen Schubert, Paolo Carlini ve on beş yıllık aradan sonra yeniden karşıma çıkan, bir hayli formda 'stuntman' Nino Severini ve deli dolu eşi güzel Fiorella. On beş yıl önce *Kriminal* (Killing İstanbul'da) filmini çektiğimizde gencecik Fiorella setin tuzu biberiydi, herkese takılır, gelir kucağa oturur, çekiciliğini sergilerdi. Roma'da tekrardan karşıma çıkan Fiorella artık dükkân sahibi, deri ticareti yapan bir iş kadınıdır ama, gözlerine iyice baktığımda, dipte o delidoluluk sezinleniyor.

Mücevher Hırsızları'na kızım Sandra da katılıyor, çevirmen olarak. Bense biraz yapım görevlisi, biraz yedek çevirmen, ortak yapımçı temsilcisi olarak çekimleri izliyorum. *Kriminal*'de (Killing İstanbul'da) kameranın önüne geçip beyaz bir doktor gömleğini kuşanıp bir tepsinin içinde ilaçlar taşıyordum, *Mücevher Hırsızları*'ndaysa Karaköy rıhtımında, Yolcu Salonu'nda, gümrükte, merdiven ve ko-

ridorlarında son derece değerli mücevherlerin bulunduğu bir kutuyu kemal-i ciddiyetle taşıyorum, bir sigorta korumacısı kimliği içinde, ama sonuçta kutuyu çete mensubu Turgut Özatay'a kaptırıyorum. Yaptığımın ne denli oyunculuk olup olmadığını bilemem ama kesinlikle taşımacılıktır.

Çekim rahat, kolay ve genelde problemsiz, Erler Film'in deneyimli ekibi ve de oyuncu kadrosunu tamamlayan, gerçek başroller olan, Gülşen Bubikoğlu ve Bulut Aras'la. Yönetmen Zurli zaman zaman tekliyorsa da İnanoglu'nun saptadığı şaşmaz çekim programını uyguluyor, yabancı oyunculara kimi eski kurtlardan kimi de katıksız profesyonellerden. Bunlardan Edmund Purdom İrlanda pasaportunu taşıyor ve uyruklığı konusunda son derece duyarlıdır, biri ona 'İngiliz' dedi mi çok alınıyor. Eski yakışıklılığını koruyor, saçları kapkara ve boyalı, son derece centilmendir –ama geceleri entariyle yatıyor ve şuh Karen Schubert'e asılmadan, kapısını aşındırmadan edemiyor. Artık Hollywood'u terk edip fotoğraf sanatçısı olan eşiyle İtalya'da yaşıyor ve sıradan da olsa, bol film çekiyor, kimini de yönetiyor, iyisine kötüsüne bakmadan.

50'lerde Metro Goldwyn Mayer'in genç oyuncularından, yıldız adaylarından olan Edmund Purdom tiyatrodan gelme, Shakespeare'le beslenmiş bir oyuncu, *Titanic*'te (Jean Negulesco, 1953) Barbara Stanwyck'le oynadı, Otto Preminger'in *Julius Caesar*'ında (1954) Strato'yu yorumladı, Audrey Hepburn'le birlikte 1953'ün 'en umut veren oyuncusu' seçildi, *The Student Prince*'de (Talebe Prens, 1954) çok kilo almış olan Mario Lanza'nın yerine geçmişse de Lanza'nın sesiyle şarkı söyledi, Michael Curtiz'in yönettiği *The Egyptian*'da (Firavun'un Gözdesi, 1954) Jean Simmons'u sevdi, *The Yellow Rolls Royce*'ta (Sarı Otomobil, Anthony Asquith, 1965) ise Jeanne Moreau'nun âşığı oldu ve ilginç bir raslantı, İtalya'da ve Yugoslavya'da çevirdiği *Solimano il Conquistatore*'de (Fatih Süleyman, Vatroslav Mimisa, 1961) İbrahim Paşa oldu.

Metro-Goldwyn-Mayer'deki yıldız adayı günlerini anlatıyor Purdom, Roger'le birlikte İngiltere'den Amerika'ya geçmelerini, bir yıl süreyle MGM'de nasıl eğitim gördüklerini, at binmekten dans etmeye, kılıç kullanmak, şarkı söylemeye, değişik şivelerle konuşmaktan dövüşmeye kadar nerelerden geçtiklerini anlatıyor.

Edmund Purdom diyaloglarını, konuşmalarını İngilizce olarak veriyor, filmin İtalyan kopyası sonradan, bir ihtimal, İngilizce ses-

lendirmeden geçeceğinden Purdom Karen Schubert ve Paolo Carlini bu dilde konuşmaları ezberliyorlar, Purdom diğerlerinden daha deneyimli ve titizdir, her cümleinin süresini kronometreyle ölçüyor, düzeltmeler yapıyor. Aslında bu kadar zahmete gerek yoktur, çünkü film sessiz çekiliyor, ama eski tiyatrocu Purdom bizde uygulanan 'sufle' yöntemini kavrayamıyor, bozuluyor, karşısındaki bizim oyuncunun 'sufle'yi alıncaya kadar geçen boş saniyeleri doldurmaya çalışıyor.

Bu 'sufle' işini en rahat benimseyen, o da tiyatrodan gelme, yıllardır seslendirme yapan Paolo Carlini'dir, ince bıyıklı, briyantınlı saçlı. İnce, zarif, esprili ve kırılgandır. İlk çalışma gününün sabahında, otelde, çekimde giyeceği giysileri kollarında taşıyarak merdivenlerden iniyor ve kırıtarak ısrarla bir yardımcı istiyor. Üzgünüm, yardımcı yok, herkes, yıldız oyuncular dahil, kendi eşyalarını taşırlar. Çakıyor ve ısrar etmiyor. Onun da parlak saydığı bir geçmişi vardır ve onu ikide bir hatırlatıyor: *Roman Holiday*'de (Roma Tatili, William Wyler, 1953) Audrey Hepburn'ün berberi rolünde görüldü, *It Started in Naples*'de (Napoli Macerası, Melville Shavelson, 1960) Sophia Loren'in gitar çalan nişanlısı oldu. Her iki filmde onu anımsıyorum ve söylediğimde çok memnun kalıyor. Evet, küçük roller ama, işte, anılarda kalan.

Ve 'seks' yıldızımız Karen Schubert... Onun da parlak bir geçmişi vardır, Richard Burton'la oynadı, Yves Montand ve Louis de Funes'le oynadı, ama sonradan erotik filmlere kaydı ve gerek İtalyan gerekse İspanyol sinemasının en çok soyunan oyuncularından biri oldu.

Zamanla iyice dağıtıp aranan bir 'hard core' porno yıldızı olacaktır.

Yönetmen Zurli Karen'in sorun yaratabileceğini, kapris yapabileceğini ima etmişti, çünkü kafayı bulduğunda ortalığı dağıtma eğilimindeymiş. Zurli'nin anlatıklarına karşın Karen bütün çekim boyunca hanım hanımcıktır. Yeşilköy'e vardığında gerçi bir sorun ortaya çıkıyor. Kürk mantosunun ceplerinde gizlediği iki minicik köpek. Köpekler gümrük çıkışına kadar uslu durduklarında kimse farkına varmıyor. Seks kadını Karen Schubert sigara içmiyor, içki içmiyor, erken odasına çekiliyor ve kimseye pas vermiyor. İlk günler bir sorun yaratıyor gerçi, sabah erkenden sırtında geceliği, başında bigudileri Tepebaşı'ndaki eski Etap Oteli'nden çıkıp karşıki parkta köpeklerini gezdiriyor, gelip geçenlerin şaşkın bakışları altında. Kendi

umursamıyor ama hiç kuşku yok ki dikkat çekiyor. Araya kızım giriyor, ona bazı önerilerde bulunuyor ve sonraki günlerde Tepebaşı'nda gecelikle dolaşmaktan vazgeçiyor.

Çok hoş bir kadındır ve yaşını (kırk bir) göstermiyor, gerçi o da silikonludur. Cana yakındır, kızıyla çok iyi anlaşıyor, hatta ona bir inci bile hediye ediyor ve incinin öyküsünü anlatıyor. Bir gün Karen Schubert'e bir haber geliyor, İran Şahı kendisiyle tanışmak istiyor bir geceliğine. Neden olmasın, Şah'ın davetini kim reddedebilir ki? Şah'ın uçağıyla Karen Roma'dan Tahran'a uçuyor, bir villada konuk ediliyor, Şah'la tanışıyor ve ertesi sabah aynı uçakla Roma'ya dönüyor, yanında hatıra olarak bir inci ve değerli bir İran halısı taşıyarak. "Tahran havaalanında kiminle karşılaştığımı biliyor musun?" diye soruyor bana. Nereden bileyim, falcı değilim ki ben! "Barbara Bouc-het'yle, ben giderken o geliyordu." İran Şahı belli ki son derece meşguldü ama vatani kurtarmakla değil. Karen bazen tuhaftır, sette rol gereği üstsüz bir dans sahnesi vardır, sahne çekiliyor ama Karen üstsüz dolaşmayı sürdürüyor (çekim Tepebaşı'ndaki eski Cumhuriyet Gazinosu'nda yapılıyor). Giyinmesini söylediğimde şaşırıyor, "Siz hiç çıplak kadın görmediniz mi?" diye soruyor. Görmesine gördük, hem de fazlasıyla, ama yine de dikkat çekiyor, dikkat çekebilmek için de elinden geleni yapıyor, her daim hanım hanımcık. Fakat aynı sahnede iş 'oryantal' yapmasına gelince direniyor, "Ben Alman'ım," diyor seks ve sonradan porno yıldızımız, "Bu dans değil, alenen sevişmek gibi bir şeydir". Dolayısıyla, aslında iyi bir dansçı olan Karen filmin en erotik olacak bu sahnesinde kütük gibi duruyor, Tanju Gürsu'yla yatak sahnesinde de keza.

Eski arkadaşım 'stunt-man' Severini başka bir alem. Yaşlanmış-tır, ellisine varmıştır (yaşıtız), fakat halen eski günlerini yaşama sevdasında ve birazcık teşhircidir, otelin lobisinde, asansörde, daracık bir mayoyla dolaşüyor kasıla kasıla. Halen gözüpek bir kavgacıdır ama bu filmde, hayatında ilk ve son kez başrol oynuyor (en azından kendisi öyle sanıyor). Severini gıcır gıcır giysiler içinde, başında geniş kenarlı beyaz bir şapka, kendini biraz Alain Delon ve çokça Roger Moore hissediyor ve çağrışımlı bir takma ad kullanıyor: Alan Moore. Keyfi yerindedir, atlayıp zıplıyor, Pera Palas'ın balkonlarından tırmanıyor, Boğaz Köprüsü'nden atlamayı düşünüyor (intihar etmek için değil de filme bir atraksiyon katmak için) ve hiçbir zarar görmeden atlayabileceğinden emin görünüyor, çün-

kü, "İnsan atlamasını bilmeli!" Keyfi yerindedir, ta ki bir gün eşi Fiorella ile filmin İtalyan ortak-yapımcısı bir sürpriz ziyaret yapıyorlar. İtalyan ekibinde bazı dedikodular başlıyor ve Severini'nin keyfi bozuluyor.

Tamamen yabancılardan oluşan çekim ekiplerinde gördüğüm, yaşadığım tedirginlik, prestij kavgaları, sürtüşmeler, kıskançlıklar bizim ekipte hiç yoktu. Konuşulan dillerin çeşitliliği bile hiç sorun yaratmıyordu. Gerçekten bir 'ekip' ruhu esiyordu, herkes herkesle bir anda kaynaşıyor, kimse hava basmıyor, hava basmak ihtiyacını hissetmiyor. Çılgın geceler de yaşanmıyor, akşam yemeklerine, Türker İnanoglu'nun konukları olarak, Boğaz'a, Ziya'ya gidiliyor ve çevirmenlik görevi bana verildiğinde önümdeki tabakların içine bile bakmak vaktini bulamıyorum, ta ki Karen araya giriyor, "Susun da Giovanni yemek yiyebilsin," diye.

Son çekim gününde, kızıma verdiği bir sözü tutarak, Karen bir tavernaya gitmeyi kabul ediyor. Karen, kızım Sandra, filmde oynayan Tanju Gürsu ve ben böylece felekten bir gece çalışıyoruz, kurtlarımızı dökerek ve çekimin bitmesini kutlayarak.

Mücevher Hırsızları'nın çekimi 3 Mayıs 1979'da başlıyor ve 8 Haziran'da kazasız belasız bitiyor. Vedalaşıyoruz, adresler, telefon numaraları, Karen'in Roma'da ve Madrid'de daireleri vardır (Almanya'da da ilk evliliğinden olan bir oğlu da), istediğimiz zaman ben ve kızım konukları olabiliriz, Roma'ya uğradığımda Edmund Purdom beni muhakkak bekliyor ve bana sarıldığında Severini'nin gözleri yaşıyor, Paolo Carlini çok duygulanıyor. Son kez görüşüyoruz, pek tabii. Karen'le bir süre yazışacağız, sonra her şey unutulacaktır. Karen en son karşıma bir video kasette çıkacaktır, bir 'porno' oyuncusu olarak. Eh, geçen yıllara rağmen halen tam formunda olduğu belli oluyor!

30 Haziran'da ikinci bir ortak yapıma, *Süpermenler*'e, motor deniyor. İtalyan-İspanyol karması bir ekip, artı Cüneyt Arkın, Güngör Bayrak ve Ali Şen. Ve bol olaylı bir çekim...

Filmin ortak yapımcısı ve yönetmeni -ki aynı zamanda yazar, otelci ve bir adanın sahibidir- Italo Martinenghi dar bütçelerle çevirdiği *I tre Superuomini* (Üç Süpermen) dizisinden iyi para kazandığından ve kendisine çok güvendiğinden kameranın arkasına geçip filmini (filmimizi) yönetmeye karar veriyor. Avukat gerçekten kültürlü bir insandır, izlediği filmleri akıllıca yorumluyor, Chap-

lin'i ve Federico Fellini'yi seviyor, ama bütün bunlar yeterli olmuyor. Yapımcılığına rağmen Martinenghi sinemayı bilmiyor, teknik bilgisi yoktur, çerçeve yapmaya kalktığında her şey ve oyuncular o çerçevenin dışında kalıyor, bir açı saptadığında kamerayı tam karşı açıda yerleştiriyor, iki görüntünün nasıl bağlanacağını hiç kestiremiyor. Martinenghi yanında arkadaşı olan bir görüntü yönetmeni getirmiştir, fakat adam yıllardır film çekmemiştir ve sürekli olarak tekliyor (sonunda filmi bizim Çetin Gürtop çekiyor). Bütün bu yetenekleri yetmiyormuş gibi Martinenghi, bir ara, 'stunt-man'lik, dublörlük yapmaya kalkıyor, Süper Adam kılığına giriyor, ortalarında zıplıyor. Sonuç hayatımın en eğlenceli ve asap bozucu çekimi oluyor.

Avukat Martinenghi birkaç gün çekimleri yönetiyor, akşamları paşa paşa Türker İnanoglu'un öneri ve eleştirilerini dinliyor (en doğrusu, fırça yiyor), hak veriyor, günah çıkartıyor ve ertesi sabah bildiğini okumayı sürdürüyor. İki kez, Sohban Koloğlu'yla karar verip, seti paydos ediyoruz. Sonunda tepki İtalyan-İspanyol ekibinin içinden, ortak yapımcı ve oyuncu Aldo Sambrel'den ve senaryo yazarı oyuncu Toni Corti'den geliyor, avukat aforoz ediliyor, yönetim Sambrel-Corti ikilisine geçiyor iki gün süreyle. Üçüncü gün şenlik bitiyor ve Erler Film ekibi duruma el koyuyor.

Aldo Sambrel Hollywood'dan Cinecitta'ya dek filmde filme kötü ve kirli Meksikalı haydutları oynayan bir yapımcı-yönetmen-oyuncu, Raquel Welch'i kötü hırpalayan, Robert Mitchum'un oğlu Chris Mitchum'a ilk başrol olanağını veren ve bugün Jesus Franco'nun son filmlerinde oynayan. Her şeyiyle bir 'B' sineması adamı. Sambrel, anlaşma gereği, beraberinde bir de genç, sarışın kadın oyuncu getirmiştir. Kız sanki deneyimsiz gibi, yüzü ifadesiz ve konuşmaları zor ezberliyor. Merak ediyorum, bu nasıl oyuncu diye. Sonunda Sambrel durumu açıklıyor, kız Andrea başka filmlerde oynadı ama yüzünü değil de bedeninin çok daha ilginç taraflarını sergileyerek. Özetle, sarışın Andrea bir 'hard core' oyuncusu. Eh, oturduğundan ve iç çamaşırı giymemesinden anlamamız gerekiyordu.

Cüneyt Arkın'ın bir televizyon programında belirttiği gibi Süpermenler'in çekimi oldukça olaylı geçiyor, Cüneyt Arkın bir kavga sahnesinde parmağını kırıyor, İtalyan malı Süper Adam Aldo Canti Darülaceze'de bir binanın üçüncü kattaki bir penceresinden atlayıp ba-

çağını kırıyor. Atlamadan önce önlemlerini alıyor, pencerenin altında bir çift sıra boş televizyon kutusu dizdiriyor ama ona, "Yetmez," diyen Cüneyt Arkın'ın ihtarlarına kulak asmıyor ve atlıyor.

Kliniğe yatırılıyor Canti, bacağı alçıya alınıyor ve bir refakatçi olarak ısrarla beni seçiyor, klinikte derdini başkasına anlatamayacağı için. Aslında Şişli'deki klinikte çok eskiden tanıdığım İtalyan bir hastabakıcı var, Fortunato, ama Canti ona güvenmiyor, çok yaşlı olduğunu (doğrudur, Fortunato seksenlik olmalı), gece uyuyakalacağını söylüyor. Dolayısıyla iki gece boyunca beni uyutmuyor, su istiyor, karnı acıkıyor, sıkışıyor. Bir hafta sonra settledir, bizim kazazede Süper Adam, ama sadece yakınlarını çekebiliyoruz. Geceleriye kırık bacağına rağmen İstiklal Caddesi'ndeki barları dolaşiyor, topallıya topallıya.

Andrea kızımızda da, bir ara bir sorun var, nereden kaptıysa kızamık oluyor ve ona kancayı takan üçüncü Süpermen, Sal (Salvatore) Borgese, "Bulaşırsa iktidarsız kalırın!" paniği içinde Roma'ya ninesine telefonlar yağıdırıyor, çocukken kızamık olup olmadığını saptamaya çalışıyor. Sonunda Andrea'nın başucuna bizim emektar doktoru, Dr. Etienne'ı, çağırıyorum ve kızamık sanılan şeyin basit bir alerji olduğu ortaya çıkıyor, soğuk terler döken Sal Borgese rahat bir nefes çekiyor.

Bütün bunlara rağmen memnun olanlar da vardır: Filmde küçük bir rol oynayan kızım Sandra ve İstanbul'da çekmeyi düşündüğü bir sonraki "Süpermenler" filminin senaryosunu hazırlayan Avukat Martinenghi gibi. Ve bu ara, sanat yönetmeni Sohban Koloğlu Türk sinemasının ilk zaman makinesini inşa ediyor.

Süpermenler'in çekimi 1 Ağustos'ta bitiyor, İtalyan ekibi gidiyor ama, tabii ki, yeniden görüşmek, yeniden birlikte çalışmak üzere. Çekim bitiyor ama asıl sorunlar kurguda çıkıyor ve film zor bağlanıyor.

Birkaç yıl geçecek ve bir Pazar sabahı münasebetsizin biri erkenden kapıma dayanacaktır. Açıyorum ve karşımda Avukat Martinenghi'yi buluyorum, sarışın oğluyla. Eksik olmasın bana Espresso kahvesi getirmiştir yanında ve yeni senaryoyu. Acaba Türker İnanoğlu ilgilenir mi? Hayır, ilk denemeden sonra Türker İnanoğlu kesinlikle ilgilenmiyor. Çok yazık, çünkü Martinenghi bu "Süpermen" filminde başrolde oğlunu oynatmak niyetindedir. Oğluna çok güveniyor çünkü (daha önceki filmde avukatımız oğlunun kızına çok yakıştığını söyleyip duruyordu ama boşuna).

Sonunda Martinenghi filmine katılacak birini buluyor, yönetmen Yavuz Yalınkılıç'ı ve böylece *Süpermenler Olimpiyatları*'nda çekiliyor, ama sadece video olarak dağıtılıyor ve tümünden rezil bir şey oluyor.

Erler Film'de ortak yapım dönemi kapanıyor, yerine 'yapım servisi' dönemi açılıyor. Temelde 60'lı yıllarda yaptığım işe dönüyorum, ama Türker İnanoglu'nun ve ekibinin katılımıyla ve 1981-1985 yılları arasında biri Amerikan, ikisi Alman ve biri Fransız-İtalyan-Kanadalı televizyon dizisinde çalışıyorum.

Amerikan dizisi TRT'nin siyah-beyaz döneminde çok tutulan - ama sonradan denetime takılan, yeniden devreye giren, dışlanan *Love Boat*'un (Aşk Gemisi)' 90 dakikalık bir özel bölümüydü, Yunanistan'ı, Türkiye'yi ve Mısır'ı içeren. Ülkemizde ve ABD'de çok tutulmasına rağmen oldukça sıradan bir diziydi bu, konu her zaman kalıptı ve bütün duygusal sorunlar kaçınılmaz bir mutlu son, bir 'happy end'le bağlanıyordu. Dizinin başka bir özelliği ise, âdeta toptan, eski Hollywood yıldızlarını ve kimi çaptan düşmüş oyuncularını konuk oyuncu olarak kullanmasıydı. Dizi ABD'de rayting kaybetmeye başlayınca, izleyiciler hep aynı dekor ve mekânlardan sıkılınca, *Love Boat*'un yapımcısı olan Aaron Spelling ve onu destekleyen Metro-Goldwyn-Mayer başka ülkelerde geçen 'özel' bölümler çekmeye karar verdiler. Yunanistan, Türkiye ve Mısır'da çekilen bölüm de bunların ilkiydi. Başkaca bölümler İtalya, Fransa, İngiltere ve Japonya'da çekildi ama bu da diziyi sönmekten kurtaramadı.

İstanbul, Efes ve Kuşadası'nda çekilen ve bizim de katıldığımız bölüm bir başka sıradanlığın ürünüydü, tekrarı aşmayan öykülerle: Jules Dassin'in *Topkapı* (1964) filminden esinlenen bir başka Hazine Dairesi soygunu, çatışmalı bir aşk, tövbekâr bir hırsız ve dizinin değişmez kahramanları Kaptan Stubing, bûcür kızı ve hostes Julie.

Deney ve gözlem açısından hiç kuşku yok ki bu tür bir Amerikan yapımının organizasyonunda çalışmak, bunun bir parçası olmak son derece ilginç ve ilginç olduğu kadar rahat, çatışmasız bir olay. Her şey tıkır tıkır gidiyor, hizmet ve çekim işlemlerinin her parçası, en ince ayrıntısına kadar aksamadan yürüyor, harcamalar, yapım masrafları hiç sorun değil. Dolar söz konusuysa her şeyin iyisi istenip temin ediliyor ve herkes sapına kadar profesyoneldir. Hoş, sonunda ortaya çıkan ürün bir sabun köpüğü örneğidir, 'naif' bir anlatıdır. Hiç fark etmez, çünkü bir televizyon dizisinden de başka bir şey beklenmiyor.

Sette adını hiç merak etmediğim, yanına hiç yaklaşmadığım bir yönetmen vardı, orta yaşlı, her daim canı sıkkın ve bezmiş. Kamera-ya yaklaştığını, senaryoya bir göz attığını hiç görmedim, bir 'action' ve bir 'cut' (kes) ile idare ediyordu. Dizinin emektarıymış ve bu bölümden sonra ayrılacakmış. Çekimin bütün yükünü taşıyan ateş gibi, hep güler yüzlü, esprili bir zenci yönetmen yardımcısıydı. Ekip- le, yapım görevlileri, oyuncular, figüranlar, mekânlarla hep o uğra- şırdı. Yönetmen yardımcısı olarak son göreviydi, dizinin bir sonraki bölümünü kendi yönetecekti.

Yapımcılar deseniz 'büyük' televizyon yapımcıları, dizi uzmanla- rı. Onlar da zaman zaman çekimlere gelirler, hiç bulaşmadan bir kö- şeden izlerler. Düzen ve 'teşkilât' böyle olur, herkes salt kendi işiyle ilgilenir, başkasının işine kesinlikle karışmaz, yardım etmez. Efes'te kavurucu bir güneşin altında çekim yaptığımızda Amerikalı ışıkçılar kocaman spotları bir köşeden bir köşeye taşıyorlar, kan ter içinde, set işçileriye oturup bekliyorlar. "Neden yardım etmiyorsunuz?" diye sorduğumda tuhaf tuhaf bakıyorlar, "Bizim değil, onların işi- dir," diyorlar.

Hıncahınç dolu, belediye ekipleri tarafından özel olarak temizle- nip parlatılan Beyazıt meydanında, İstanbul Üniversitesi'nin önünde çekim yapıyoruz. Bir polis kordonumuz var fakat kalabalık her an artıyor, sıkıştırıyor. Türk ekibi, yürütücü yapımcı Türker İnanoglu ve bu satırların yazarı el ele tutuşup bir barikat kuruyoruz. Dizinin yapımcıları karşıdan bize bakıyorlar paşa paşa, hiç tınmadan, sanki o hengamenin içinde bir başkasının filmi çekiliyor.

Her neyse, sahnenin çekimi selamete bitiyor, kalabalık dağılıyor, ekipler toparlanıyor, Amerikalı yapımcılar gelip bizi kutluyorlar. "Sizler," diyorlar, "işinize gerçekten bağlısınız, sinema olayını sevi- yorsunuz. Çok ülkede film çektik ama hiçbir yerde ekip- le el ele ve- rip kalabalığı tutmak için boğuşan, ülke çapında bir yapımcıyla yar- dımcısını görmedik. Sizden başka hiç kimse bunu yapmaz!" Olabi- lir ama aramızda bir fark var, onlar Hollywood çocuğu, bizse Yeşil- çam çocuğuyuz. Aradaki farkı anlatamazsın, zaten anlamazlar. Her- kes film çekme olayını kendince uygular ve 'sinema yapma'yı ken- dince değerlendirir.

Şöyle ya da böyle Love Boat'ın (Aşk Gemisi) ekibi ilginç ve renkli bir ekiptir. Kasıntı Kaptan Stubing (kendini yıldız oyuncu sanıyor) ve kasıntı Julic (içkiye ve bir gecelik maceralara fazla düşkün) bir

yana konuk oyuncular arasında kimler yok ki: Halen biraz soğuk güzelliğini koruyan Alexis Smith ya da Warner Brothers'ın 40'lı yıllarından kalma bir yıldız, Errol Flynn'ın, Gary Cooper'ın, Gary Grant'ın, Frederic March'ın, Charles Boyer'in rol arkadaşı; 30'lu ve 40'lı yılların ünlü 'vantrilog' (karnından konuşan) ve sinema oyuncusu Edgar Bergen'in kızı Polly Bergen, eski jönlerden ve Alexis Smith'in kocası Craig Stevens ve *Dynasty* (Hanedan) dizisinden aşına olacağımız Linda Evans ve o yıllarda henüz 'body building' yapmamış olan, romantik delikanlıları oynayan Lorenzo Lamas. Linda Evans tümünden doğal bir kadındır, herkesle dostça ilişkiler kuruyor ama Efes'te, başka bir sahne için, elbise değiştirmesi gerektiğinde hiç umursamadan ortalıkta soyunuyor, şaşkın ve hayran turistlerin ve ekip mensuplarının gözleri önünde.

Bizim ekipteysen yönetmen yardımcılığı yapan Göksel Kortay, küçük rollerde görünen İsmet Ay ve Hadi Çaman ile Amerikalıları 'oryantal' danslarıyla coşturan Seher Şeniz var. Seher Şeniz herkesi mest ediyor ama bir gece yemeğinde birden ortaya çıkan Romani bir 'oryantal', hem güzelliği, hem de kıvraklığıyla bizi şaşırtıyor. Göksel Kortay'ın gözündense hiçbir şey kaçmıyor: Bir gece vakti açık havada bir lokantada Seher Şeniz'in dans bölümü çekilecektir ve kimi Kuşadası'nın eşrafından olan kişiler gönüllü figüran olarak katılıyorlar. Açılış planında bir hareket gerekiyor, oturanlar, kalkanlar, geçenler, garsonlar gibi. Bir kapıdan iki çiftin geçip bir masaya oturmaları gerekiyor ama... Erkek önde hanım arkada, girişlerini yapıp masaya oturuyorlar, Amerikalı yönetmen itiraz ediyor, hanım önde erkek de arkada olmalı görgü kurallarına göre. Tekrar çekiliyor ve aynı düzen, erkek önden geliyor hanımı da arkasından. Sonunda Göksel Kortay patlıyor, ağzına geleni söylüyor, gönüllü figüranları rezil duruma sokuyor. Ve de çok iyi oluyor, çünkü bir sonraki çekimde hanım önde arkasında da kocası, girişlerini yapıp masalarına oturuyorlar.

Love Boat'un (Aşk Gemisi) İstanbul, Efes ve Kuşadası'nda gerçekleştirilen çekimleri yirmi gün sürüyor, çokça ve güzel şeyler, mekânlar ve manzaralar çekiliyor, fakat -dizi bölümü TRT'de gösterildiğinde belli oldu- bir çoğu kullanılmıyor (Boğaz'daki motorlar ve kotra dahil olmak üzere), dön dolaş olaylar kesin kurguda yakın çekimlerle bağlanıyor.

Love Boat'un (Aşk Gemisi) bu 'özel' bölümü 1982'de çekiliyor, ama Erler Film'in 'çekim hizmetleri' bölümünün bir de önceliği var-

dır, Alman NDR (Norddeutsche Rundfunk) kanalı için çekilen iki televizyon filmi: *Priamus'un Hazineleleri* (Schliemann, 1980) ve *Çıkma Sokak* (1981). Aslında bu iki çekime pek katkı olmuyor, bürokratik işlemler ve bir nebze 'mihmandarlık', hatta oyunculuk hariç. Truva'yı keşfeden Heinrich Schliemann'ın yaşamöyküsünü anlatan ilk film İstanbul'da ve Hisarlık'ta çekildi, Truva büyük çapta yeniden kazıldı. Bir rolde, Napoli'de Schliemann'ı tedavi eden Dr. Cozzolini rolünde 19. yüzyıl giysileri içinde görünmem bir çeşit zorunluluktan, çekim sesli yapıldığından ve Cozzolini'yi oynayanın kusursuz bir İtalyanca konuşması gerektiğinden. Eh, ne de olsa kanımızda Napolili kanı dolaştığından durum tûmden doğaldı. Ama asıl şaşılabacak şey (ama sinema bir hayâl perdesidir) Sami Hazinses'in, yardımımla birkaç İtalyanca cümle ezberledikten sonra, Napolili bir hastane görevlisini oynamasıydı. Osman Seden daha şanslı çıktı çünkü bütün heybeti ve sakallıyla bir Osmanlı paşası oldu.

Priamus'un Hazineleleri'nin Hisarlık bölümleri gerçek mekânlarda çekildiyse de filmin Venedik ve Napoli sahneleri İstanbul'da çekildi. Yeniköy'de güzelim Sait Paşa yalısının önü Venedik oldu, uygun bir 'gondola' ve şarkı söyleyen opera sanatçısı bir 'gondolliere' ile. Napoli'nin rengârenk sokakları için en benzer yer, yıkım öncesi Tarlabası'ndaki sokaklar oldu, evden eve asılı çamaşırlar ve yaygaracı çocuklarıyla. Napoli hastahanesi için de Taksim'deki "Aya Triyada" (Kutsal Üçlü) Kilisesi'nin arkasındaki bir Rum ilk okulunun cephesi isteneni verdi.

Filmin oyuncularını Alman, biri hariç, ki ilgimi çeken tek kişi: Olga Karlatos. Onunla Rumca konuşuyoruz ve Yunan olduğundan çok memnun oluyor. Oyuncu olarak pek bir iz bırakmayan, daha önce İtalya'da birkaç duygusal-erotik güldürüde oynayan Karlatos, Amerikan Sineması'nın Yunan asıllı yönetmeni George (Yorgo) Pan (Pandeli) Cosmatos'un (*Cassandra Crossing*, Cassandra geçidi, 1977: *Escape to Athena*, Atina'ya Kaçış, 1979; *Rambo 2*, *Cobra*, *Kobra*, 1986) boşanma arifesindeki eşiydi. Cosmatos'un *Cassandra Crossing*'te başarılı bir iş çıkardığını söylediğimde Olga, tipik bir Yunan şivesiyle, "Ah, bre, sen Yorgo'yu bilmezsin ki... Onun marifeti başkalarını çalıştırmaktır, bu konuda gerçekten başarılı. Bunu bir benle başaramadım," deyip Cosmatos'u gömdü.

Schliemann'ın yaşamöyküsünü izleyen *Çıkma Sokak* -ki daha gerçekçi görünmek için siyah-beyaz çekiliyor- Türkiye'de değil de

Kırım'da, Rus devrimi döneminde geçen bir öyküyü anlatıyor, kâh Bolşevikler'in kâh Beyaz Ruslar'ın eline geçen bir kasabanın öyküsü. Kırım'da çekilemediği için, uzun bir mekân taramasından sonra, Ege'deki bir kasabada çekiliyor, devrimci sloganlar atarak, kızıl bayraklar sallandırarak ve jandarmayla başımızı belaya sokarak. Alman ekibinde bir sanat yönetmeni vardır, ama bizim Sohban Koloğlu'nun inşa ettirdiği bahçeli kır evi (daça) herkesi şaşırtıyor.

Love Boat'un (Aşk gemisi) Amerikan ekibiyle her şey mekanik bir düzen içinde hallediliyordu, Alman televizyoncularındaysa bu 'mekanik' neredeyse 'matematik' oluyordu, bir askeri takıma uygun bir disiplin ve dakiklık içinde. Almanlarınki gerçekten bir orduydı, TIR kamyonları, karavanları, otobüsleri, arabaları, jeneratörleriyle ve beraberlerinde her şeyi getirmişlerdi, dizi dizi her boydan giysiler, şapkalar, çizmeler, aksesuarlar, makyaj malzemeleri, iğneden ipliğe kadar.

Erler Film'de katıldığım son çekim çok uluslu bir televizyon filmi olan, İstanbul, Ürgüp ve Nevşehir'de çekilen *Les trois flacons* (Üç Küçük Şişe, 1985) oldu.

Les trois flacons (Üç Küçük Şişe) bir Fransız-İtalyan-Alman-Kanada-İsviçre ortak yapıımıydı (bir ara TRT de katılacaktı ama son anda vazgeçildi), adı belli olmayan ama Afganistan olduğu kolayca anlaşılan bir Ortadoğu ülkesinde geçiyordu ve o ülkenin 'mücahitleri'yle, subayları Rus adlar taşıyan, başka bir ülke arasındaki mücadeleyi ve kendini mücadelenin içinde bulan bir doktor ile mikrobik silahları (sarı ölüm) araştıran gözüpek bir gazeteciyi anlatıyordu.

Başroldeki Bruno Cremer hariç diğer oyuncular pek bilinenlerden değillerdi, ama Alman oyuncusu eski yıldızlardan Olga Tchekowa'nın damadıydı, Cezayirli oyuncu Andre Cayatte'in yönettiği *Le verdict* (Karar) filminde Sophia Loren'le oynamıştı. Yönetmen Peter Kossowitz Macar asıllıydı, Fransızların yapım sorumlusu televizyondan hiç ama hiç hoşlanmayan, önemsemeyen, sinemadan gelme, salt sinemayı tutan ama iş iştir diyerek, televizyon dizilerinde çalışmaya yanaşan bir eski kurttu.

Les trois flacons'un (Üç Küçük Şişe) 'mücahitleri'ne gelince... Tam bir takım, Tanju Korel, Erol Günaydın, Sümer Tilmaç, rahmetli İhsan Yüce, Tarık Pabuççu, artı Nubar Terziyan ve bir başka rahmetli Yedigöller Ejder. Bir de Sönmez Yıkılmaz var, bizim yerli Rambo ve iki çekim arasında Rambo kılığına girip elindeki makineli tüfekle atraksiyonlar

yapıyor, Fransızları kırıp geçiyor. Film sesli çekildiğinden kendimi yeniden kameranın önünde buluyorum, bu kez bir papaz olarak.

Bir kilise sahnesi var, Darül-acezede'nin artık kullanılmayan küçük kilisesinde çekilecek ve sahnede Latince olarak ayin yapan papazı oynayacak biri gerekiyor. Pek dindar olmadığım ve kiliselere uzun süre gitmediğimden role pek uygun düşmeyeceğimi belirtiyorum yönetmen Kassowitz'e, ama o ve hiç hoşlanmadığım şişko yardımcısı ısrar ediyorlar. Bir gecede unuttuğum kimi duaları Latince olarak ezberliyorum, ayinlerde papazın ne yaptığını hatırlamaya çalışıyorum ve sonunda bir şeyler çekiliyor. Yönetmene göre papaz kılığı bana çok yakışıyor, sakalıma uyuyor.

Her çekim ekibi, özellikle çeşitli ülke insanlarından oluştuğunda, başlı başına bir alem, bir mikro dünyadır, sorunları, çekişmeleri, hırsları, coşkuları ve kıskançlıklarıyla. Fransız ekibi İtalyan ekibinden pek hoşlanmaz, genelde hoşlanmaz, ama İtalyanların başında bir sendika temsilcisi var ve saat 17'ye geldi mi bakar ve yönetmene hiçbir şey sormadan paydos ilan eder. Ya paydos ya da fazla mesai. Adam yüzde yüz haklı ama Fransız ekibi, bonkör davranarak, çekim her şeyden önce gelir diyor. Sendika temsilcisiye buna hiç katılmıyor ve sık sık tartışmalar çıkıyor. Akşam yemeklerinde bile -bir motelde kalıyoruz- İtalyanların masası ayrı, Fransızların masası ayrı. İtalyanlar hiç usanmadan makarna isterler, yanlarında getirdikleri şarapları içerler ve ara sıra kendi odalarında 'özel' makarna partileri yaparlar, salçaları halılara dökerler ve motel müdürünün şikayetlerine neden olurlar.

Bir akşam devamlılıktan sorumlu İtalyan hatun gelip bana soruyor: Acaba bir makarna partisine katılır mıyım? Neden olmasın, memnun olurum, yoksa vatandaş değil miyiz? Öyleyiz ama, işte, ben onların masalarına hiç yanaşmıyormuşum, hep Türk ekibiyle yemek yiyormuşum, oradan da Fransızların yanına gidiyormuşum. Aman ne duyarlılık, ne alınganlık! Daveti kabul ediyorum ve aramız düzelir gibi oluyor, kimi endişeler siliniyor.

Çekimler bu tür ilişkilerden de oluşuyor ve belki de işin en zor taraflarından birisi budur. Ölçüyü, dengeyi, uyumu kurabilmek ve sürdürebilmek. Üstelik tabii ki herkes sanatçıdır ve bu yüzden bir kat daha duyarlı ve alıngandır. Yine de aynı meslekten olanlar eninde sonunda aynı dili konuştuklarını, konuşmak zorunda olduklarını anlarlar ve kaynaşırlar. Çekim bitince kırgınlıklar, suçlamalar, hatalar, yan-

lış anlamalar unutulur. Her ekibin ayrılışı duygusal, neredeyse ağlamaklı oluyor. "Muhakkak yeniden görüőeçegiz, birlikte olacağız, harika şeyler yapacağız, mektuplaşacağız, arkadaşları göndereceğiz, yeni tasarılar üzerinde kafa patlatacağız." Onlar muhakkak yeniden Türkiye'ye dönecekler, çünkü Türkiye'yi ve Türkleri çok sevdiler, çok iyi bir çalışma yapıldı. Bizse Roma'ya, Paris'e, Berlin'e, Los Angeles'e gittiğimizde onları arayacak, konukları olacağız. Sonuçta ne onlar geri dönüyor (genelde) ne de bizler, oralara gittiğimizde, (genelde) onları arıyoruz. Bir başka macera bitiyor, bir başka film kutulara ya da kasetlere giriyor perdelere, cam ekranlara yansınıncaya dek.

Les trois flacons (Üç Küçük Şişe) benim rahatsızlanmadan önce katıldığım son çekim oluyor, ama setlerden pek uzak kalmayacağım, her şeye rağmen, ileride anlatacağım gibi.

Bir nokta daha: Bülent Ersoy'la aynı filmde oynamam. Ersoy, ameliyat olmadan önce, son filmi olan *Şöhretin Bedeli*'ni (1981) Erler Film'e çeviriyor. Artık kadın olmaya kararlı, kadın gibi giyiniyor, uzun siyah saçlıdır ve hormon tedavisi gördüğünden göğüsleri de belirgin bir hâl almıştır. Film Orhan Aksoy yönetiyor ve bir öğlen sonrası odama geliyor, bir ricada bulunuyor. Alt katta, film izleme salonunda, Ersoy'la bir sahne çekilecek, Ersoy ile ruh doktoru arasında geçen bir konuşma. Her şey hazır ama ruh doktorunu oynayacak oyuncu kayıp. Acaba, bir zahmet, ben oynar mıyım? Neden olmasın, ilginç olabilir. Kabul ediyorum ve Bülent Ersoy'un karşısına kuruluyorum. Sahne kısadır: Ersoy bana sorunlarını anlatıyor, ben de ona klinik açıklamalar veriyorum oturduğum -ve hiç kalkmadığım- koltuğumdan. Bir Motor ve bir Stop ile iş hallediliyor, odama dönüyorum, film dizinine bir ad daha ekledikten sonra.

Ama asıl ilginç olan, filmin tanıtımı için verdiğimiz kokteylli basın toplantısıdır. Bülent Ersoy kısa, oldukça dekoltesi, geniş etekli bir elbiseyle geliyor, basın her zaman olduğu gibi etrafına üşüşüyor, sorular soruluyor, cevaplar veriliyor. Ersoy kısa bir süre sonra, Londra'ya gidip ameliyat olacak ve Türkiye'ye bir kadın olarak dönecektir. Bir paparazzi soruyor: "Evlenmeyi düşünüyor musunuz?" Ersoy (ki Bülent Hanım diye çağrılmaktan çok hoşlanıyor) bu tür sorulara çoktan alışkın ve nasıl cevap vereceğini de çok iyi biliyor, Paparazzi'ye bakıyor, bir kahkaha atıyor ve "Pek tabii, çocuk yapmayı da düşünüyorum," diyor. Espriyi anlamayan toy muhabir ertesi gün manşet atıyor: "Bülent Ersoy anneliğe hazırlanıyor," diye.

11
BAŞKA KENTLER, BAŞKA ÜLKELER

Dünyayı, üzgünüm, fazla dolaşmadım. Dolaşmak isterdim, ama olmadı, bundan sonra da olacağını, olabileceğini hiç tahmin etmem. Yine de zaman zaman, çoğunlukla iş yolculukları için yurt dışına çıktığım, başka ülkelere, başka kentlere gittiğim oldu. Sevdığım kentler var, Paris, Londra, Roma ve Atina gibi. Neden bunları tercih ettiğimi pek bilemiyorum, belki bana daha yakın, daha sıcak, daha yaşanabilir geldikleri için. Ya da belki, tarih ve uygarlık koktukları ya da kültürel olarak beni şöyle ya da böyle besledikleri, besleyebilecekleri için.

Paris çocukluğumdan beri benim gözümde bir düş oldu, daha çok Fransız kültürüyle haşır neşir olduğum, daha çok Fransız yazarlarını okuduğum için. Londra belki de en çok kaldığım, yaşadığım

kent oldu, insanların ölçülü ve soğukkanlı olmaları, başkalarıyla fazla ilgilenmedikleri için bana her zaman uygun geldi. Roma, bütün gürültüsü ve keşmekeşine rağmen, ne de olsa anavatanımın başkenti; Atina kızımın ve torunlarımın yaşadıkları kent, üstelik yaşanması hoş olan, görünürde pek sorun yaratmayan. Bir de Milano var, oğlumun, eşinin ve bir başka torunumun bulunduğu Milano, ama ne o kenti pek seviyorum ne de o taraftaki aile bağlarım sağlam sayılıyor.

Yurt dışına çıkmak beni her zaman heyecanlandırırdı, bazen paniğe bile soktu. Bir yere alışınca kadar kendimi sudan çıkmış balık gibi hissediyordum, adapte olmam, sağımı solumu bilmem, bulabilmem gerekiyor, rahatlama sonradan gelir. Genelde dil hiç sorun değil -Almanya hariç- ve yine genelde yalnızlık veya yabancılık çekmem. Ama, dediğim gibi, adapte olduktan sonra. İlk yolculuğumun haricinde diğer yolculuklarımda pek not tutmadım, resim çekmedim, turist olduğumda bile turist gibi davranmadım, elimde rehberle dolaşmadım. Bulduğum kentlerde gördüğüm çok şey oldu, ama görmem gereken şeyleri çoğunlukla kaçırdım. Galiba yolculuk konusunda hem tembel davrandım hem de marjinal, Paris'te Eiffel Kulesi'ne çıkmadım, Versailles Sarayı'na gitmedim, Londra'da British Museum'u gezmedim, Soho'da gerçi çok dolaştım, o da çalıştığım ofisin orada bulunduğundan kaynaklandı. Milano'ya gittim, Duomo'yu dışardan seyrettim, Roma'da Via Veneto'da alışveriş yapmadım (ama oranın fiyatları bana hayli yüksek geldiğinden ve esasında kitap dışında pek alışveriş yapmadığım için) operaya gitmedim. Galiba benim yurtdışındaki kentleri gezmem son derece sıradışı oldu, değilse muhakkak bilinçli şekilde bilinçsizce oldu. Ya da, bir kez daha, kabul edilmiş değerlerden soyutladım kendimi, her bulunduğum yerde herkesin değil de salt kendi ilgimi çeken şeylerin peşinden gittim.

İlk yurt dışı yolculuğumu yirmi bir yaşımıdayken yaptım. Bankada çalışıyordum, ilk nişanlımdan ayrılmıştım, moralim berbat. Babam bir yıl önce çalıştığı Atlas Film şirketinin hesabına yabancı film almak için şirket sahiplerinden yapımcı Nazif Duru'yla İtalya'ya gitmişti deniz yoluyla ve çok memnun kalmıştı. Yeniden dönmesi gerektiğinden annemi ve beni de yanına aldı. O ilk yolculuktan kalma arkadaşım Pasquale'ye gönderdiğim günlük tarzında mektuplar var bir yerde, bu anılarda kullanmak için ayırmıştım, ama bak gör ki şimdi bulamıyorum. Aksilik buna derler. Neyse devam edelim... Yo-

la Denizcilik Bankası'nın Akdeniz gemisiyle çıktık, Karaköy rıhtımında bizi Burhan Arpad yolcu etti ve yolcular arasında eski bir sınıf arkadaşımı buldum, Ruggero Dassira'yi. Mevsim yazdı, güverte-de güneşlenmek harika oluyordu, ama üç kişinin kaldığı kamara bir hayli bunaltıcı geliyordu.

İlk durak Pire oldu. Annemin Atina'da İstanbul'dan gitme kuzen-leri vardı, biri evli diğeri bekâr iki kız kardeş ve onları görmek isti-yordu. Taksiyle Pire'den Atina'ya çıktık, aradığımız adresi bulduk, sarmaş dolaş olduk, börekler yedik ve gemiye döndük. Bu ara, tak-siden Acropolis'e, Olimpik Stadyumu'na, Kral Sarayı'na bir göz ata-bildim. O kadar.

İkinci durağımız, Napoli. "Vedi Napoli e poi muori" (Napoli'yi gör ve sonra öl) derler, ama hiç böyle bir niyetim yoktu. Evet, giriş son derece görkemliydi, liman, tepelerdeki evler,

Vezûv yanardağı, tam bir kartpostal (kartpostal görüntülerden hoşlanmam!). İyi, güzel ama kentin içi... rıhtıma ayak basar basmaz bir hücum, karaborsacılar Türk sigarası istiyorlar, karşılığında kadın çorabı veriyorlar, zor bela gümrüğe giriyoruz ve bagajlarımız mu-ayene edilmekte iken birden yükselen bir ses, "Scognamillo!.." An-nem panik halinde, sakın beni askere almasınlar? Yok böyle şey, ce-bimde İstanbul'daki Başkonsolosluğu'ndan aldığım bir belge var, as-kerlikten muafım. Bir kez daha ses yükseliyor "Scognamillo" ve bi-raz ilerde bulunan bir hammal bir gişeye doğru gidiyor. Meğer adam adaşımış. Eh, hoş bir karşılama.

Kalacağımız otel biraz pansiyon tarzında ama ertesi gün trenle Roma'ya gideceğimizden pek önemsemiyoruz, kendimizi dışan atı-yoruz ve dolaşıyoruz. Kalabalık ve gürültü, alacalı bulacalı arka so-kaklar, yaygaracı insanlar. Büyükbabamın doğup büyüdüğü, sonra-dan göç ettiği Napoli bu işte, ama büyükbabamın hangi semtten, hangi köyden olduğunu bilmiyoruz ki. En azından ben bilmiyorum ve ailevi izleri sürmek niyetinde hiç değilim. Bulduğumuz yer Sta-zione Centrale'ye (Merkez İstasyonu) yakın ve cıvıl cıvıl. İstasyona yakın olması bir avantaj, çünkü sığağa rağmen, niyetimiz Pompei harabelerini gezmektir.

Ve harabeleri geziyoruz, kısmen, taşlaşmış insanları görüyoruz, bir de umumhaneyi, rengârenk müstehcen duvar resimleriyle. Peşi-mizde bir rehber var, tıpatıp İtalyan sinemasının ünlü güldürücüsü Toto'ya benziyor, kocaman burunlu, upuzun çeneli ve konuşkan ki

1950'de Akdeniz Gemisi'nde.

konuşkan. Çok şeyler anlatıyor, ilginç, bilmediğim şeyler ama dikkatim onda değildir, dikkatim harabelerde, harabelerin öteden beri duyduğum çekiciliğinde.

Nasıl olduysa yanımda bir fotoğraf makinesi var ve durmadan resim çekiyorum, kiliseleri kaçırmadan, Napoli'nin koruyucusu olan Aziz Gennaro kilisesini unutmadan. Ama bir kilise eksik, bir kilise fazla, ne fark eder ki?

Pompei dönüşü annem fazla sıcaktan rahatsızlanıyor ve babamla otelde kalıyor, bense dolaşmaya çıkıyorum. Bir hedefim var, bir iki kitabevi bulmak ve sinema kitapları aramak. Pek turistik bir yaklaşım değilse de o an beni ilgilendiren ne kentin pitoresk arka sokakları ne de sanatsal yapılar, ben sinema kitabı istiyorum, İstanbul'da bulamayacağım türden. Ve en azından ilgimi çeken iki tane buluyorum, bir İtalyan sinema tarihi ve bir Alman sinema tarihi. Doğrusu, Napoli'ye gelmek değerdi. Akşam babamla yemeğe çıkıyoruz ve pek tabii bir 'pizzeria'yı seçiyoruz. Gece vakti Napoli 'sanki biraz daha Napoli kokuyor, yıldızlı gökyüzü, pırıl pırıl denizi ve şuradan buradan yükselen eski şarkılarıyla. Ama hepsi de biraz fazla kartpostal görünümünde. Babamla bakışıyoruz, ikimiz de Napolili iki İstanbulluyuz, ilk kez atalarımızın topraklarındayız, ailemizin köklerinin bulunduğu yerde, büyükbabamın Türkiye'ye doğru yola çıktığı kentte. Bunları düşünmüyor değiliz ama... galiba hiçbirimizde gerçek bir heyecan yoktur. Hem neden olsun acaba? Napoli güzeldir, 'pizza'da öyle ve de içtiğimiz kırmızı şarap, ortam hareketlidir. Ama doğrusu şu ki, bizler buraların yabancılarıyız. Acaba Levanten'in içinde bulunduğu kültür ve kök karmaşasının bir sonucu mu bu, yoksa ikimiz de mi fazla soğukkanlı ve mantıklıyız?

Ertesi gün trenle Roma yolunu tutuyoruz. Vagonun penceresinden bakıyorum ve hâlâ gözlerime inanamıyorum: Ben İtalya'da bulunuyorum, Napoli'den Roma'ya gidiyorum ve Roma'da en az üç hafta kalacağım, hem gezeceğim hem de bol bol film izleyeceğim. Bir de yapmam gereken ziyaretler vardır, Roma'da yerleşmiş bir sınıf arkadaşısı ve yayın organında yazdığım Centro Sperimentale di Cinematografia (DeneySEL Sinema Merkezi).

Roma'da Santa Maria Maggiore kilisesine yakın bir otelde kalıyorum, babamın bir önceki yolculuğundan bildiği ve yerleşir yerleşmez, sığağa bakmadan, fotoğraf makinemi alıp Colosseum'a gidiyorum. Pek uzak değil, bulunduğumuz caddenin sonunda yükseliyor. Caddenin de git git bitmiyor. Sonunda işte Colosseum. Hayran hayran bakıyorum. Bunca yüzyıl sonra kısmen bile olsa ayakta, gözlerimin önünden İmparatorlar geçiyor, gladyatörler ve arslanlara atılan

Hiristiyanlar. Gözlerimin önünden geçenler ola ki biraz Hollywood filmine benziyor, ama o yerde bulunup duygularınızla geriye dönmek imkânsız.

Akşam otelin biraz ötesinde bir lokanta, bir 'trattoria' buluyoruz, sekiz on masalık. Bir karı koca işletiyor orayı, ikisi de şişman. Mutfak kısmını Signora yönetiyor, servisi kocası yapıyor, aile mutfağı fakat son derece lezzetli. Makarna yiyoruz, kırmızı şarap içiyoruz, sonra da hayatımda ilk kez salyangoz yiyorum, domates salçalı. İlkokuldayken ara sıra gezmeye çıktığımızda, kırlara daldığımızda hep salyangoz toplardık, ama bizim için değil, babası ünlü Degüstasyon lokantasının sahibi olan arkadaşımız Mario için.

Roma'daki ilk gün bir tatil günüdür, ertesi günse iş başlıyor. Ziyaret edilcek bir sürü film şirketleri var, izlenecek onlarca film. Annem sokaklara dalıp dükkânları gezerken babam ve ben işe yaran film arıyoruz. Arıyoruz ama doğrusu pek bulamıyoruz, karşımıza ya 40'lı yıllardan kalma filmler çıkartıyorlar ya da molozlar. Olsun, biz yapım şirketlerini dolaşmayı sürdürüyoruz azimle. İstanbul'daki filmcilerin ofislerine alışık olan ben buradaki lükse, doğrusu, şaşıyorum: mermer merdivenler, heykeller, bol çiçekler, kocaman koltuklar, film izleme salonları, toplantı salonları ve bir dizi biri diğerinden güzel sekreter kızlar. Ofisin birinde biri bana gülümsüyor. Değil, çekiciliğimden değil, eski bir okul arkadaşı. Hoş aynı sınıflarda okumadık ve onu ben pek anımsamıyorum, ama şuradan buradan müşterek anılarımız ortaya çıkıyor. Kız izleme salonunda bizi izliyor, yanıma yerleşiyor ve gösterilen film boyunca bir an bile susmuyor. Derken, ayrıldığımızda, buluşmamızı öneriyor ama buluşmuyoruz.

Bir gün babamdan ayrılıp Centro'ya gidiyorum, kent merkezinin dışında tam devasa Cinecitta'nın karşısında. Müdürle, dergideki bir iki yazarla görüşüyorum. Herkes son derece merak içinde: Türkiye'de yaşayan bir İtalyan sinema yazarı! Türkiye nasılmış, ben orada neden kalıyormuşum ve benzer konuşmalar. Bir ara müdür okuldaki tesisleri gezmemi teklif ediyor, özellikle platolardan birini, çünkü o platoda King Vidor *Guerra e Pace* (Savaş ve Barış) filminin bir sahnesini çekiyor Audrey Hepburn ve kocası Mel Ferrer'le. Mel Ferrer umurumda değil ama... King Vidor, evde o çok tartışılan, hiç iş yapmayan *Hallelujah* filminin yönetmeni ve inanamıyorum, bayıldığım Audrey Hepburn. Sette bir paydos anı var, tanıştırılıyorum, evet,

King Vidor'un ve Audrey Hepburn'un elini sıkıyorum, ayaküstü bir-iki laf ediyoruz. İnanamıyorum, ben düşünüyorum ve bu düşün başlangıcıdır.

Müdürün özel arabası ve bir teşrifatçıyla Cinecitta'ya gidiyoruz, Avrupa'nın en büyük sinema kentine. Aslında kapısı karşı kaldırıncı açılıyor, ama işte, itibar diyelim. Araba hangar kadar büyük bir kantinin önünde duruyor. İlk bir espresso içeceğiz, bir sigara tüt-türeceğiz ve ziyaret plânını yapacağız, teşrifatçının hiç acelesi yoktur ve fırlamanın tekidir. Etrafıma merakla bakıyorum ve... olamaz! İlerdeki bir masada bütün görkemiyle Sophia Loren oturuyor. "Bir imza istesem?" diyorum arkadaşına. O sırtıyor: "Ne yapacaksın, boş versene, La Loren oluncaya kadar altına yatmadığı kimse kalmadı." Eh, bu da bir değerlendirmedir.

Stüdyoları dolaşmaya başlıyoruz, birinde Federico Fellini çalışıyor, ama ziyaretçilerden hiç hoşlanmadığı için giremiyoruz, bir başkasında *Romolo Marcellini Il tesoro di Romtnei* (Rommel'in Hazinesi) filminin bir deniz kıyısını çekiyor. İçerde hazırlık yapıyor, platonun bütün uzunluğunu kapsayan bir havuzun etrafında dekor kuruyor. Bir başka platoda bir başka kocaman dekor, bir sokak, bir köşebaşı ve bir meyhane. Sophia Loren'in oynadığı *La bella di Roma* (Roma'lı Güzel) filminin bir dekorudur.

Etraf kocamandır, yürü babam yürü, ama ne bir yıldız ne de ünlü bir yönetmen, "Geç kaldık," diyor arkadaşım, "Çekimler paydos oldu". Çekim yerine aksesuar bölümüne giriyoruz, Tünel'den Taksim'e kadar bir yer galiba, çılgın bir antikacının koleksiyonu ya da Ali Baba'nın Mağarası, hem bir dünya turu hem de eşyalarıyla, bir dünya tarihi.

Ünlü yıldızları ve yönetmenleri, o yıllarda 'paparazzi'lerin odağı olan, Via Veneto'da da göremiyorum. Ailece bir hayli tuzluya mal olan 'capucino' içiyoruz. Daha gezilecek yerler var ve izlenecek filmler, ziyaret edilecek film şirketleri var. Bir Pazar günü Vatikan'a gidiyoruz, San Pietro basilğini ziyaret ediyoruz, İsviçreli muhafızlara bakıyoruz. Meydan tıklım tıklım, yüzlerce insan ve dinsel nesneler satan onlarca şamatacı işportacıyla dolu. Birden bir uğultu kopuyor, millet "Papa, Papa" deyip koşuyor ve bir balkonda kalabalığı takdis eden Papa görülüyor. Heyecana gerek yok, sonradan Papa olan Monsenyör Roncalli'yi çok gördüm, birkaç kez elini öptüm, Kutsal Ekmegi onun elinden aldım İstanbul'da, tanımadığım biri değildir.

Yine de annem ve babam heyecanlanıyorlar, annem, "Tahmin etmiş-tim," diyor, "İyi bir siyasetçiydi".

Roma'da üç hafta çabuk geçiyor, bir iki müze daha geziyorum, meydanlarda dolaşıyorum ve sanki izlediğimiz filmler yetmiyormuş gibi sinemaya da gidiyorum. Bir iki müze daha geziyorum, derken ailece yıldırım hızıyla gezdiğimiz Vatikan müzesini unutmamam gerekiyor. Hoş, bir-iki saatte ne kadarını gezersiniz ki. Hazinele dolu-su salonlar ve odalar, dünyanın en büyük İncil'yle dünyanın en küçük İncil'i (okuyabilene bravo, büyüteç bile yetersiz kalır), İsa'nın haçından büyükçe parçalar, sayısız ermişlerden, azizlerden kafatas-ları, kemikler, giysi parçaları ve bir gülme krizine yol açan en eğlen-celi kutsal emanet: Cebrail'in kanadından kalma bir tüy! Ve bu ara İstanbul'u çok özleyorum ve de ileride eşim olacak, mesa-i arkadaşım, mektuplar gönderdiğim Silvia'yı.

Dolaşıyorum, ister ailece, ister tek başıma. Kitabevlerine girip çı-kıyorum, sinemalara bakıyorum ve bu ara Fontana di Trevi'de, ne olur ne olmaz, bir 10 Liret atıyorum adet yerini bulsun diye ve Frank Sinatra'nın yorumladığı "Three Coins in the Fountain" şarkı-sını mırıldanıyorum. Tabii ki eski bir (zorunlu) Faşist olarak Mus-solini'nin nutuklarıyla titrettiği Piazza Venezia'yi (Venedik Meyda-nı) kaçırmıyorum.

Roma'nın dışına da çıkıyoruz, Papa'nın yazlık villasının bulundu-ğu Castel Gandolfo'ya ama niyetimiz, tabii ki, Papa'yı ziyaret etmek değil İstanbul'dan oraya taşınan uzaktan bir akrabayı ziyaret etmek-tir. Papa'ya hak veriyorum, yer muazzam güzellikte dağlar, orman-ları, bahçeleri ve nefis "saltinbocca" (bir dilim domuz jambonuna sanılmış bonfile) sunan lokantaları ile yaşanılacak bir yer.

Üç hafta böyle geçiyor ve üç hafta sürece tonlarca film izliyoruz, ama hiç birine karar veremiyoruz. Bize depoda kalmış malları yut-turmaya çalışıyorlar ve biz de enayi değiliz. Sonunda dönüş vakti ge-lip çatıyor. Elveda Roma (zaten "Arrivederci Roma" şarkısının çok tutulduğu dönemdir) ve yeniden Napoli, ama salt bir gece için. Ve yeniden Pire ama bu kez gemiden inmiyoruz. Sonunda... İstanbul li-manı. Eve döndük!

İstanbul'u gerçekten özlemişim ve döner dönmez, bagajları eve bıraktıktan sonra (halen Kallavi Sokağı'nda oturuyoruz) dışarı çıkıp üç kez İstiklal Caddesi'ni katediyorum, Tünel'den Taksim'e. Oh be, dünya varmış.

İlk kez gittiğim İtalya'yı sevmedim değil (sevilmeyecek yer mi, üstelik vatanım) ama en azından bu ilk yolculuk doğup yaşadığım, büyüdüğüm yerlere ne denli bağlı olduğumu bana hatırlattı. Bu bir ilk duyguydu ama, doğrusunu söylemek gerekiyorsa, yıllar sonra yaptığım yolculuklarda pek bir özlem duymadım, gittiğim her yerde kendimi 'son derece rahat hissettim. Bilmem, ya ben değişmişim ya da Türkiye

Ailece yaptığımız ikinci yolculuk bir Atina yolculuğu oldu. Şimdi tam tarihini çıkartamıyorum ama galiba 50'li yılların sonlarındaydı. Bir miras meselesi vardı, Tinos (Tenos) adasında büyükanneme ait bir çiftlikle ilgili. Ailede o çiftlikten çok söz edilirdi, çocukken oradan yılda bir-iki kez bir şeyler gelirdi, patates, soğan, kurutulmuş incir, zeytin ve zeytinyağı gibi. Çiftliğe annemin kuzenleri bakıyordu (annemin kuzenleri zaten saymakla bitmiyordu) ama zamanla, baka baka, çiftliğin üzerine oturdular, hiçbir şey göndermediler. An geldi, kuzenlere çiftliği satma kararına varıldı. İyi de o zamanın kambiyo mevzuatına göre yurt dışından para getirmek yasaktı. Ne kadar para olduğunu anımsamıyorum ama şöyle ya da böyle bir ay boyunca Atina'da ve Samos (Sisam) adasında prensler gibi yaşadık. Güzel ama Atina'da prensler gibi nasıl yaşarsın (üstelik hiç alışık olmadığımız bir hayat tarzı)?

Atina hoş, güzel ama görüldüğü kadar rahat değildir, Askeri Cunta'nın ve Albaylar'ın dönemidir ve dipten ortalık kaynıyor, başta hiç umursamadan şikayetlerini sıralayan taksi şoförleri. Disiplin deseniz tıkr tıkr gidiyor ve boğuyor. Öğlen vakti alışveriş etmek için bir dükkâna giriyorsunuz, ama kapanma saatidir, dükkân sahibi tedirgin, alelacele servis yapıyor ceza yememek için. Birden kapıya bir polis dayanıyor bütün sertliğiyle ve dükkânın neden halen açık olduğunu soruyor. Araya babam giriyor, turist olduğumuzu, adetleri bilmediğimizi anlatıyor. Polisin hiç umurunda değil; dükkânlar tam 12'de kapanmalıdır. Ve cezayı kesiyor.

Disiplin ki disiplin... Akademia caddesinde yürüyorum, tabii ki sigaramı tüttürerek, sonra da izmariti yere atıyorum, topuğumla eziyorum. Arkamdan bir düdük sesi. Dönüyorum, asık suratlı bir polisle karşılaşıyorum. Yerdeki izmariti, sonra da ilerdeki çöp sepetini gösteriyor. Eh, adam haklı. Yerdeki izmariti alıp çöp sepetine atıyorum. Bir başka sefer bir başka caddede karşıya geçmek üzereyim, kırmızı ışık yanıyorsa da ortada araba maraba yok. Koşarak

karşıya geçiyorum ve kulağıma yeniden bir düdük sesi geliyor. Bir polis amca daha, kırmızı ışığı gösteriyor, eliyle dur işareti yapıyor, sonra da, ışık yeşile gelince, gel diye elini sallıyor. Yeniden hareket ettiğim kaldırıma dönüyorum. Polis ışıkları gösteriyor, ben İngilizce olarak, fark etmediğimi söylüyorum ve bekliyorum. Yeşil ışık yanınca da polisin bir işaretiyle yeniden karşıya geçiyorum.

Bu sıkı uygulamaların muhakkak ki olumlu yönleri vardı, ama aşırıya kaçıldığında oluyordu. Bir sinemanın önünde duruyorum, vitrindeki resimlere bakıyorum. Bir İtalyan Spaghetti-Western filmi oynuyor, ama hayret, resimler ve posterlerdeki bütün silâhlara bant çekilmiştir. Fotoğraf makineme sarılıp bu olayın kaydını yapmaya hazırlanıyorum, ki sinemanın içinden biri çıkıyor, koşuyor, eliyle fotoğraf makinemin merceğini kapatıyor. Albaylar'ın bu tür sansür uygulamalarını saptamak yasaktır. İyi, diyorum, ya filmdeki silahlar ne oluyor? Eh onlar da asgariye indiriliyor. İlginç, silaha dayalı bir düzen silahların görölmesini istemiyor.

Omonia meydanında dört yıldızlı bir otelde iki ayrı oda kiraladık, kahvaltılarımızı Academia caddesinin en lüks ve turistik pastahanesi olan Zonar's'tan yedik, Lord Byron'ın çok sevdiği, bir sütun kalıntısına adını kazdırdığı Sunion'a gittik geldik, müzikal oyunları en ön sıralardan izledik, gerekli gereksiz bir sürü alışveriş yaptık, görülebilecek çoğu yerleri gördük, Acropolis'e iki kez gittik, Likavitos tepesinden ayaklarımızın altında uzanan Atina'ya baktık (bazen de hava kirliliğinin yüzünden, baktık ama göremedik), müzeleri gezdik, başta bitmez tükenmez Arkeoloji müzesini ve sonunda Yunan adalarına gitmeye karar verdik. Akla gelen ilk ada büyükannemin ve büyükbabamın doğdukları Tinos (Tenos) olmalıydı, fakat çiftlik ve kuzenler yüzünden annem orayı baştan veto etti. Bir seyahat acentesine başvurduk ve önerileri üzerine 'yemyeşil' Samos (Sisam) adasını seçtik, belki de Türkiye'ye daha yakın olmak için.

Bindiğimiz küçük gemi bütün adalardan geçiyordu ama gece vakti ve acentenin söylemediği bir durum vardı: O taraflardaki denizin ne denli çalkantılı olduğunu bilmiyorduk. Pire'den kalkış güzel oldu, kabinlerimiz rezaletti ama niyetimiz kapanmak değildi. Güvertede ya da salonda oturacaktık. Öyle de yaptık, ama yavaş yavaş sallantı başladı, devam etti ve arttı. Gemide her halde bizden daha alışıktı olan yolcular vardı, siyalara bürünmüş köylü kadınları, bol bı-

yıklı delikanlılar, çocuklar. Bizim aramızda midesi ilk bulan an-nem oldu ve babamın refakati altında hızla kabinesinin yolunu tuttu. Ben güvertede direnmeye kararlıyım ve midem pek rahatsız de-gildi, üstelik paso sigara içerek bastırıyordum. Bu nasıl bir bastır-maysa!

Saatler geçti, salonda, güvertede, koridorlarda kusan kusana. Ni-hayet şafak söktü, denizin çalkantıları dindi, uzakta Samos (Sisam) görüldü. Galiba son rahatsızlanan ben oldum, hem de tam denizin rahatladığı zamanda.

‘Yemyeşil’ bir ada demişlerdi. Evet, çalılıkları, bodur ağaçları yeşil-den sayarsanız. Bir ihtimal bizim Marmara adalarına çok aştığım için mi ne, uzaktan yakından, Yunan adaları da daha önceden dünyaca ün-lü Capri de beni pek etkilemedi. Başa gelen çekilir, adaya ayak bastık, motelimizi bulduk, yerleştik. Öğlen vakti lokantaya iniyoruz, yerel şeyler yemek umuduyla. Garsonun uzattığı menüde ‘Yunan mutfağı’ deniyor ve altında dolmalar, köfteler, börekler, imambayıldılar, tara-malar ve tabii ki balıklar. Neyse Yunan adasında Türk mutfağının kar-şımıza çıkması iyi oldu, bari ne yediğimizin farkındayız, ama tat o bil-diğimiz tat değil. Buna karşın şaraplar nefistir.

Adada yapılacak bir şey, gezilecek bir yer yoktur. Manzara güzel, deniz güzel ama sonra? Doğasever olduğum söylenemez, dünyanın en güzel manzarası bile olsa bir göz atarım, biraz dururum, bakarım, “İyi,” derim ve o kadar. İşin kötüsü bir tek sinema bile yok. Eh, ta-til dediğin bu olmalı, dolaş, ye, yat, uyu, dolaş. Dört gün sonra prog-ram sıkmaya başlıyor ve Atina’ya dönüyoruz, oradan da İstanbul’a. Son gece tek başıma bir ‘Athens by night’ turuna çıkıyorum, Omoni-a’nın arka sokaklarında dolaşıyorum, dondurma yiyorum ve bir so-kağın loş bir köşesinden bir kadın sesi yükseliyor: “Ela palikarimu” (Gelsene delikanlı). Dönüyorum, bakıyorum ve dehşete düşüyo-rum. Yosmanın yaşı altmışı çoktan geçmiştir, bir yağ tulumu gibidir ve yüzündeki boyalar onu daha çok Frankenstein canavarına benze-tiyordur. Güler misin, ağlar mısın! En doğrusu acırsın ve bir an ön-ce oradan toz olursun.

Yunanistan’a yeniden 1972’de dönüyorum, bu kez uçakla. Anne-min sinirsel durumu hiç iyi olmadığından -benim ki de öyle- dok-torlar bir hava değişikliği öneriyorlar. Bu hava değişikliklerini yurt içinde denedik (Akdeniz sahilleri, Yalova) ama pek yarar vermedi-ler. Atina’da belki annem biraz kendine gelir, oradaki tanıdıklar, es-

ki komşularla görüşür, morali düzelir. Öyle de oluyor, yine Omoni-a'da bir otelde kalıyoruz, Academia ve Sindagma'da geziyoruz, ziyaretlere gidiyoruz, Acropolis'i unutmuyoruz. Aylardan Eylül, fakat sıcak bir Eylül ve geceleri uyumak zor, geç vakte kadar dışarıda kalıyoruz ya da oteldeki odamızın balkonunda oturuyoruz, dondurma yiyerek. Karşımızda bir başka otel var, eski bir bina, pencerelerin çoğu karanlık. Otelin önünde nöbet tutar gibi bir yukarı, bir aşağı gezinen, genç, bol dekolteli, mini mini etekli kızlar var. Gelip geçen erkekleri durduruyorlar, konuşuyorlar, birini tavladıklarında otelin içine sokuyorlar ve bir pencere aydınlanıyor (bütün pencerelerin perdeleri kapalı duruyor). Kısa bir süre sonra çıkıp yeniden kaldırım aşındırmaya koyuluyorlar. Meraktan odada geçirdikleri süreyi saatle ölçüyorum, ortalama on-on iki dakika tutuyor. Kızlar bayağı hızlı çalışıyorlar ve belli, sürümden kazanmaya bakıyorlar.

Bu kez sinemaya pek gittiğimiz yok, ama bir müzikli tiyatrodan İstanbul'da birkaç kez izlediğimiz Kaluta Kardeşler'in bir afişini görünce akşam için bilet alıyoruz ve doğrusu, iyi eğleniyoruz, başka tiyatrolarda, başka müzikli oyunlar, operetler arıyoruz. Artık Albaylar dönemi geçti, özgürlük rüzgârları esiyor ve sahnelenen güldürülerde siyasal hiciv çok tutuluyor. Dönemin kültür bakanı, eski sinema oyuncusu, yönetmen Jules Dassin'in eşi Melina Mercouri'dir ve en ağır, bazen edepsiz hicivlerin hedefi o oluyor.

Atina yolculuğumuz on dört gün sürüyor, sonra İstanbul'a dönüş ve eski tas, eski hamam.

Aradan yedi yıl geçiyor, yedi yılın içerdigi, daha önce değindiğim olaylarla. 1979'da nihayet yurt dışına çıkıyorum, Roma'ya Türker İnanoğlu'yla ve tek başıma Milano'ya, oğlumu görmek için, bir başka bölümde anlattığım gibi.

Dönüş yolunda havaalanında pasaport kontrolündeki polis memuru bir bana bir pasaportumdaki resme bakıyor, kuşkuyla, sonra da bir 'başka' kimlik istiyor, bir sürücü belgesi örneğin. Yok, araba kullanmıyorum, ikamet tezkerem de çıkışta Yeşilköy'de Emniyet'te kaldı, usulen. Düşün, düşün, sonunda cüzdanımdan fotoğraflı bir kimlik çıkartıyorum, Sinema Yazarları Derneği'nin kimliği. Memur kardeş memnun, "Tamam, bu oldu," diyor ve açıklıyor, "Arananlar listesinde size benzeyen biri var." Ne hoş!

1979-1987 yılları arasında, ister Türker İnanoğlu ister tek başıma, yaptığım yurt dışı çıkışların listesi uzayıp gidiyor, ama gerçek-

ten, kötü bir yolcuyum, turist tarafım yok, heyecanım da yok. İşin sonunda tarihsel ve sanatsal kalıntılar bir yana, çoğu kentlerin bazı kısımları -özellikle havaalanlarından kentin merkezine giden yollar- birbirlerine çok benziyorlar, insanlar da öyle, davranışlar da. Bir dil değişiyor ama o dili bildiğinizde mesele kalmıyor ve sonuçta ya orası ya burası, pek fark etmiyor adapte olduğunuzda, kentler, binalar, yollar, dükkânlar, oteller ve insanlar, insanlar, insanlar. Her gittiğiniz yabancı kentin tadına varmak var, ama yolculuklarınızı iş için yaptığınızda ne vaktiniz kalır ne de fazla hevesiniz. Vaktiniz dar olunca da seçici olmanız gerekiyor, ya müzeye gidersiniz ya da sinemaya. Doğrusu, ben hep sinemayı seçtim.

1980 yılının Mayıs ayında yılların düşü gerçekleşiyor, Paris'teyim, Paris'te ve içimde bir şeyler kıpırdıyor. Paris, Seine nehri, Montmartre, Notre Dame Kilisesi. Türker İnanoglu'yla paylaştığımız takside nereye bakacağımı şaşıyorum, uygulaniyorum ve Türker gülüyor. Paris'te fazla kalamıyoruz, çünkü hedefimiz Cannes ve orada yer alan festival. Bir gece Türker ve eşi Gülşen Bubikoğlu'yla yemeğe, Montmartre'a çıkıyoruz, Sacre Coeur'ün arkasında dizilen lokantaların birini seçiyoruz, resim sergilerine baka baka ve afiyetle akşam yemeğimize bol peynirli bir soğan çorbasıyla başlıyoruz.

Cannes'da bizi kalabalık bir gurup bekliyor: Roma'dan eşiyle gelen Uğur Terzioğlu, İstanbul'dan gelen Nahit Ataman, Recai Akçaoglu, İrfan Ünal ve eşleriyle Hasan Tual. Güya film izlemeye geldik, ama film izlemekten başka her şeyi yapıyoruz. Croisette üzerinde bir binada herkesin bir dairesi var, dayalı döşeli. Cannes dopdolu ve cıvıl cıvıl, kumsalda şöhret peşinde koşan güzel kızlar dur durmadan fotoğrafçılar için soyunuyorlar, kokteyller ve ilk gösteriler birbirlerini izliyorlar, ama hayret, herkesin film izlemek için geldiği Cannes'da ben film izleyemiyorum. Daha doğrusu, pek izleyemiyorum. Bir kez *The Apple* (Menahem Golan, 1980) adlı bir filme gidiyorum ve az çok Adem ve Havva'yla aralarına giren Şeytan'ın öyküsünü bir müzikal havasında anlatan bir filmle karşılaşıyorum. Başka bir günse Croisette'te Tuncan ve Doğan Okan'la karşılaşıyorum (özellikle Tuncan Cannes festivallerini kaçırmaz, daha çok Fransız filmleri ithal ettiği için) ve aklımdan tamamen çıkmış olan, galiba bir İngiliz filmini izliyorum.

Kaldığım daire aynı zamanda ofis gibi kullanılıyor, Terzioğlu kendi filmlerini, Türk filmlerini pazarlıyor, dağıtımcının biri geli-

yor, biri gidiyor. Bu ara muhtemel ortak-yapım konuşmaları da yapılıyor ama pek bir sonuç elde ediliyor.

Cannes'da geziyoruz, kokteyllere katılıyoruz, ortalığı kasıp kavuran Franco Zeffirelli'nin *The Champ* (Şampiyon) filmiyle üne kavuşan çocuk oyuncu Ricky Schroeder'le tanışıyoruz, Uğur Terzioğlu dairesinde verdiği bir partiye Alain Delon'u davet ediyor, fakat Delon, ne hikmetse, teşrif etmiyor ve her akşam sahildeki başka bir lokantada deniz ürünleri üzerine hırsla çalışıyoruz. Her şey iyi giderken birden yağmurlar başlıyor. Bir gün yağıyor, iki gün yağıyor, üç gün yağıyor ve karar veriliyor: Roma'ya geçeceğiz. Ciao Roma ve Via Veneto ve Trastevere'deki lokantalar ve enva-i çeşit dükkânlar ve Terzioğlu'nun ofisi ve yeni tasarılar ve on üç gün sonra İstanbul'a dönüş. Ama tabii ki Roma'nın havasını solumak bir başka şey, dükkânlara girip çıkmak da her ne kadar, dediğim gibi, alışveriş meraklısı değilsem de.

Cannes'da bir gün ofis-daireme Türker İnanoğlu, Uğur Terzioğlu, bir İngiliz yapımcı-yönetmen ve bir genç kadın geliyorlar. Adam Afrika'da Oliver Reed ile Peter Cushing'in oynadıkları bir macera güldürü filmini çekmiş ve onu pazarlamaya çalışıyor. Yanındaki genç ve güzel kadın, filmin kadın yıldızı, Sylvaine Charlet. Birden pür dikkat kesiliyorum. "Yoksa Sylvaine süper star mı?" diye soruyorum. Sylvaine hayretle bana bakıyor, onu nereden, nasıl tanıdığımı soruyor. Gayet basit, onun hakkında yazılan bir kitap okuduğumu, sinema ve tiyatro oyuncusu olduğunu, radyoda programlar yaptığını, Fransız sinemasının tek kadın kavgacısı (*stunt-woman*) sayıldığını, şarkı söylediğini, çeviri yaptığını ve gizem meraklısı olduğunu, Londra'da Highgate mezarlığında kara büyücü David Farrant ile Vampir avına çıktığını, polisle başının derde girdiğini biliyorum. Sylvaine hayretler içinde: İstanbul'da yaşıyorum ve bütün bunları biliyorum, onu tanıyorum. Zevkten dört köşedir (Sylvaine konusunda köşeden söz etmek haksızlık olur, yuvarlaklıklar demek daha doğru olur), aman bir yere gidip konuşalım. İzin istiyoruz, çıkıyoruz, bir caffede oturuyoruz ve derin bir sohbete dalıyoruz. İyi anlaşıyoruz Sylvaine'le, müşterek ilgi konularımız çoktur. Bana Cannes'daki mezarlığı ziyaret edip etmediğimi soruyor (Sylvaine aynı zamanda yazar ve fotoğraf sanatçısı, mezarlıklar hakkında bir kitabı var, bol resimli). Hayır, etmedim. Yarın birlikte gider miyiz? Gideriz, hem de koşa koşa.

Ertesi gün buluşuyoruz ve kol kola mezarlığı aramaya koyuluyoruz. Hava sıcak, millet keyfine bakıyor, kumsal üstsüzlerle doludur (yaşı geçmiş olanlara bakmamak daha iyidir) ama biz mezarlık arıyoruz. Anyoruz ve bulamıyoruz, bulamıyoruz, çünkü ayrılırken fark edeceğim mezarlık Cannes'in içinde değil dışındadır. Olsun, bir tepede eski bir şato kalıntısı yükseliyor, oraya kadar gidersek belki aradığımız karanlıkları ve gizemleri buluruz. Hayır, bulmuyoruz, ama nefis bir küçük lokanta ve harika bir şarap keşfediyoruz. Acaba akşam buluşur muyuz, yemeğe çıkar mıyız? Neye yarar? Nasılsa ertesi gün ayrılıyorum. Sylvaine galiba prensip sahibidir.

Sylvaine'le Paris'te birkaç kez görüşeceğiz, o yıllarda Paris'te bir Türk lokantası işleten ve yarış atı yetiştiren bir Kontes'le evli olan Yeşilçam'ın eski yönetmen yardımcısı, sonradan stüdyo sahibi Şeref Gedik'le yemeğe çıkacağız, gece lokallerini dolaşacağız ve bir akşamüstü hava kararınca heyecan peşinde Pere Lachaise mezarlığına gireceğiz, 'güzel' mezar taşlarına bakacağız, belki bir Vampir'le karşılaşma umudunu taşıyacağız. Sylvaine bir çeşit Karanlıklar Madonna'sı, bense çılgının teki. Bir başka sefer beni çok ilginç olan evine davet edecek, kapıda kocaman bir şampanya şişesiyle karşılayacak. Oturduğu daire başkalarına pek benzemiyor, fazla eşya yok, kocaman antika bir yatak, antika bir yuvarlak masa, iki koltuk, kitaplarla tıka basa dolu bir kitaplık, yerde yastıklar ve duvarlarda kılıçlar, kamalar, miğferler, zincirler, baltalar.

Sylvaine'le yıllardır görüşmedim ama halen mektuplaşıyor, telefonlaşıyoruz. Hayatımda rastladığım en şaşırtıcı kadın oldu, gerçekten.

1980 yılının Temmuz ayında üç günlüğüne yeniden Roma'ya gidiyorum, özel bir görevle. Görevim Bette Midler'in başrolünü oynadığı *The Rose* (Gül, Mark Rydell, 1979) filmi izlemektir, çünkü Erler Film'in Roma'daki adamı Uğur Terzioğlu'na göre tam Yeşilçam'a uygun bir şarkıcı filmi. Janice Joplin'in hayatından esinlenen bir filmin bizim tarzdaki bir şarkıcı filmine ne denli uyabileceğini pek bilemiyorum, ama öyle buyrulursa...

Roma'da film kentin mekezindeki sinema salonlarından kalkmış otobüsle iki saatlik bir mesafede bulunan bir kasabada gösteriliyor. Kasabanın tek sinemasında -kasaba sineması derken yanılmayın, Kadıköy'deki Süreyya Sineması'na benzer, 30'lardan kalma bir sinema tapınağıdır- kucagımda bir defter, elimde bir tükenmez kalemle fil-

mi, notlarımı alarak, iki kez izliyorum. Sinema çıkışında şansım ya-ver gidiyor ve bir kitabevinde filmin romanını buluyorum. Tamam, kitaptan dört dörtlük bir senaryo çıkar, bütün ayrıntılarıyla. Aslında bir değil, iki senaryo çıkıyor, iyice karıştırarak: Bülent Ersoy'un ameliyatından önce çevirdiği son film olan *Şöhretin Sonu* (Orhan Aksoy, 1981) ve başrolünü Ahu Tuğba'nın oynadığı *Taçsız Kraliçe* (Orhan Elmas, 1985).

Bu senaryo yürütme işi, doğrusunu söylemek gerekiyorsa, pek yeni bir iş değildir (Yeşilçam içinse hiç yeni sayılmaz, Muhsin Ertuğ-rul'dan kalma bir gelenektir âdeta). Geçmiş yıllarda da zaman zaman biri telefon eder -ister yönetmen, ister yapımcı-, acaba sende şu ya da bu filmin öyküsü var mı diye. Öykü bazen bulunurdu, bazen de bulunmazdı, iş filmin bellekteki sahnelerine kalıyordu. Bir Pazar gü-nü, örneğin, beni Ertem Eğilmez arıyor: Acaba James Cain'in *Double Indemnity* (Çifte Tazminat) adlı romanı kitaplığımda bulunuyor mu? Bulunuyor, Fransızca çevirisi olarak. Harika! Ertem (Eğilmez) Tarabya Otel'i'nde senaryo çalışıyor, aklına bu kitap geldi, daha doğ-rusu kitaptan uyarlanan film geldi, yani Billy Wilder'in yönettiği, Barbara Stanwyck, Fred McMuray ve Edward G. Robinson'un oynadıkları film. Düşündü, taşındı belki bir şey çıkar, bir uyarlama olur.

Tamam, bir taksiye atlıyorum, yol boyunca çok eskiden okudu-gum romanı belleğimi tazelemek için karıştırıyorum ve Tarabya Ote-li'ne varıyorum, Ertem'i buluyorum. Üç saatlik bir konuşmadan son-ra karar veriliyor: Sigortacılığa dayalı bir gerilim filmi izleyiciye pek uygun düşmez diye. Bir başka sefer Feyzi Tuna beni arıyor: Richard Brooks yeni bir film çevirmiştir, *The Professionals* (Profesyoneller, 1966). Acaba öyküsünü biliyor muyum? Öyküyü kabataslak biliyo-rum, şöyle ki zengin bir çiftlik sahibinin eşi Meksikalı bir haydut ta-rafından kaçırılıyor, eşini kurtarsınlar diye çiftlik sahibi bir gurup ma-ceraperesti görevlendiriyor. Tuna'ya bu kadarı yetiyor ve oturup *Dev-lerin İntikamı*'nın (1967) senaryosunu yazıyor, ondan da sağlam bir yerli western çıkartıyor. Konu sıkıntısı geçiren ve beni arayan başka-ları da vardır, örneğin Erdoğan Tünaş ve Safa Önal gibi...

Her neyse, biz gene o Roma yolculuğuna dönelim... Kısa bir yol-culuk oluyor ama hareket edeceğim gün beni Fiumicino havaalanı-na götüren taksinin şoförü hoş bir sürpriz teşkil ediyor. Uzun kıvrı-cık saçlı, kırmızı yüzlü, şişmanca bir delikanlıdır. Dikiz aynasından ikide bir bana bakıyor, sonra dayanamayıp, soruyor: "Siz öğretmen

misiniz yoksa sanatçı mısınız?" Değilim, sakalım var ama filmciyim, videocuyum, bir de sinema yazarıyım. Güzel, o da sinema meraklısı. Acaba Federico Fellini hakkında neler düşünüyorum? Daha ben ağzımı açmadan o hızla ve Roma şivesiyle anlatmaya koyuluyor. O film, şu film, o senaryo şu oyuncu, o sahne şu ayrıntı... *Le luci del varieta* (Varyete Işıkları), *I Vitelloni* (Aylaklar), *La strada* (Yol), *Le notti di Cabiria* (Cabiria'nın Geceleri), *La dolce vita* (Tatlı Hayat), 8 1/2. Fellini'nin seyretmediği filmi yoktur, tam bir tutkun. Ve konuşması havaalanına kadar devam ediyor. Çok hoş, bir taksi şoföründen bu kadar sinema bilgisi beklemiyordum doğrusu.

Aynı yılın Eylül ayında yeniden yollardayım. İki gün Roma'da kalıyorum, oradan Frankfurt yoluyla Köln'e geçiyorum, sinema-televizyon fuarını geziyorum, bol bol katalog, broşür ve bilgi topluyorum ve ertesi gün Londra'dayım. Bir hafta kalıyorum ve üç günlüğüne Cannes'daki Video Festivali'ne yetişiyorum, Roma'ya dönüyorum, üç gün orada kalıyorum ve nihayet İstanbul'a dönüyorum.

Köln'e gitmemim sebebi her yıl açılan fuardır. Almancam yok ve bu canımı sıkıyor. Havaalanından çıkıp taksi durağına doğru yürüyorum. Sıranın başında şişman, esmer, kalın bıyıklı bir şoför duruyor. "Tamam," diyorum kendi kendime, "Bu bizlerden biri". Yaklaşıyorum.

"Türk müsün?"

"Nein."

"Do you speak English?"

"Nein."

"Vous parlez Français?"

Hayır, Fransızca konuşmuyor, İspanyolca bilmiyor. On kelimeyi aşmayan Almancamla derdimi anlatmaya çalışıyorum. Bir otel arıyorum ama lüks olmasın. Binmem için işaret ediyor ve yola çıkıyoruz. Fuar dolayısıyla oteller tıklım tıklım, son anda yola çıktığım için rezervasyonum da yok. Yarım saattir gidiyoruz ama otel bulunamadı. Esmer, bıyıklı şoförüm canı sıkkın, bana dönüyor:

"Sprechen sie Greek?"

Tabii ki Yunanca konuşuyorum. Rahatlıyor, gülümsüyor. Yahu, neden daha önce söylemedim. Hem nereden öğrendim ben Yunancayı? Anlatıyorum, işte büyükannem, Tinos (Tenos) adası, annem falan filan. Birden arabayı durduruyor, iniyor, taksimetreyi kapatıyor. Meğer o da adalardanmış, neredeyse akraba sayılırız, bana bir

otel buluncaya kadar dolaşacağız ve başka para istemiyor. Zaten ondan sonra evine gidecektir. Sonunda küçük, şirin bir otel buluyoruz, şoför allem ediyor kallem ediyor, sesini yükseltiyor. Tamam, bir oda olabilir, ama sadece iki gece için. Bana verilen odanın zaten bir kiracısı var, o da hizmetçi kızlardan biri. O çekiliyor, ben yerleşiyorum. Şoför boynuma sarıldıktan sonra memnun vaziyette ayrılıyor.

Ertesi gün fuarı dolaşıyorum. Teknisyen değilim, teknoloji bana yabancı bir konu, video olayı de öyle, ama öğrenmem gerekiyor. Pal sistemi, Secam sistemi, NTSC sistemi, Beta kaset, VHS kaset, 90'lık kaset, 120'lik, 180'lik, U-ma-tic kaset, 1 inç bant ve başka başka şeyler. Fuar'dan ayrıldığımda başım dönüyor ama kendimi Cannes'a hazır hissediyorum.

Cannes'a Nice yoluyla ulaşıyorum, bir taksiyle ve şoför beni Fransız sanıyor. Ulaşmasına ulaşıyorum ama otel derdi yeniden başlıyor. İstasyonun arkasında, pazaryerinde bir otel buluyorum. Dört yıldızlı değil ama temiz görünüyor. Odama çıkıyorum, bir-iki saat kestireyim diyorum, ama yanımdaki odadan kadın, erkek sesleri, gülüşmeler, sonra iniltiler yükseliyor. Ne biçim otel bu? En iyisi kalıp Festival Sarayı'na doğru yol almaktır.

Festival Sarayı'nda kuyruklar var, millet giriş kartı alıyor, form dolduruyor. Ben kimim, kimi temsil ediyorum, nereden geldim, alıcı mıyım, satıcı mıyım, standım var mı, panellere katılacak mıyım, anlaşma yapmak niyetinde miyim? Form dolduruluyor, resim yapıştırılıyor, sonunda benim de bir kimliğim var. Yoruldum, akşam oldu, Croisette'te bir koltuğa oturuyorum, kumsala ve gelip geçenlere bakıyorum. Biraz ileridebir 'self-service' var, arka caddede de dört salonlu bir sinema. İyi bari, gecemiz boş geçmesin... İlkin bir şeyler yiyorum, sonra sinemaya dalıyorum, ama bir çizgi romandan hareket eden, oldukça erotik film hiç ilgimi çekmiyor. Gece, dolayısıyla, boş geçiyor. Otele döndüğümde her taraf rahat görülüyor, yanımdaki odadan şehvetli sesler yükselmiyor.

Ertesi sabah erkenden standları dolaşmaya, görüşmeler yapmaya, bilgi toplamaya koyuluyorum ve gün geçiyor. Yine kucak dolusu broşürler, listeler, adresler, telefon numaraları topladım, kartvizit verdim kartvizit aldım.

Bir gün sonra Nices havaalanındayım, bir valiz ve malzeme dolu iki poşetle. Gümrük memuru poşetlere ve içindeki broşürlere bakıyor. Videocuyum galiba, evet, güzel şu çıkması beklenen video-disk-

ler (CV ve DVD'lerin ataları diyelim) hakkında ne düşünüyorum, tutar mı acaba? Kendisi tutacağını hiç sanmıyor, çünkü, değil mi siliip yeniden kayıt yapmak ihtimali yoktur. Olabilir, izlediğim bir panelde konu etraflıca ele alındı. Çok ilginç. Arkamızda bir kuyruk oluştu, adam susmuyor, millet homurdanıyor. Video'dan anlayan biriyle tanıştığına (ne demezsin) çok memnun. El sıkışıyoruz, geçiyorum, arkamdakiler rahatlıyorlar. Ve Londra'ya doğru uçuyorum.

Londra'ya ilk gelişim bu. Londra'ya ayak basmadan önce ben bildiklerimden, okuduklarımdan, gördüklerimden kendime göre bir kent kurmuşum. Londra Kulesi ve Thames Nehri, nehrin üzerindeki köprüler, yağmur ve sis, Buckingham Sarayı, British Museum, Whitechapel ve Karın Deşen Jack'ten anılar, Sherlock Holmes'in evi, Scotland Yard, publar ve whisky, melon şapkalı, ince şemsiyeli centilmenler, Covent Garden, Hyde Park, Regent Street ve Charles Dickens.

Heathrow havaalanında beni Manuk Manukyan bekliyor. Babası yıllarca Yeşilçam'ı ayakta tutan banker Manukyan, teyzesi bir zamanın vergi rekortmenlerinden Matilde Manukyan. Manuk Londra'ya yerleşti, Holland Road'ta, küçük bir otel işletiyor, 'bead and breakfast' türünden. Lüks değil ama rahattır ve ortam sevimlidir, çoğu Türkiye'den gelen müşterileri ve Holland Road kızlarıyla. Sokak eski tip evlerle dolu ama eski sandığım evler aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edilmiştir, yıkılmış olanlara tıpatıp bir benzeri gibi. Dickens'ten kalma değilseler bile bir Dickens havası taşıyorlar. Odama yerleştikten ve Manuk'la bir süre sohbet ettikten sonra (Manuk bir ara Yeşilçam'da yapımcılık da yaptı, üç dört seks filmi kotardı) Kensington'da keşfe çıkıyorum. Önümde uzayıp giden bir cadde ve bir sinema. Programa bakıyorum, iki film birden veriyor, ikisi de aynı yönetmenin, John Carpenter'ın. Fırsat bu fırsat deyip giriyorum. İlk *Assault on Presinct 13* (13 No.'lu Karakola Saldırı), sonraysa ünlü *Halloween*'i (Yabancı) ve tam bana göre bir yönetmeni keşfediyorum. Sinema çıkışı, vitrinlere baka baka, hiç usanmadan Hyde Park'a kadar gidiyorum. Londra'yı sevdim, seveceğimi anladım. Dönüşte bir pizzacı gözüme ilişiyor, Meksika usulü pizza yapan. Hiç bu tür pizza yemedim ve denemeye yarar olabilir. Garson geliyor, siparişimi veriyorum ve garson sesleniyor: "Hasan, bir Meksika." Meksika pizzası yiyeceğim derken az kalsın lahmacun yiyecektim.

Londra'da bir hafta kalıyorum, otele alışıyorum. Bir Pazar günü Madame Tussaud'un mumyalar -daha doğrusu, mumdan heykeller-müzesine gidiyorum ve çıkışı aradığımda yolumu mumdan bir nöbetçiye soruyorum. Heykelin bir konuşmadığı kaldı. Alt kattaki dehşetler bir harika, arnavut kaldırımli daracık ve loş bir sokak, sokağa bakan vitrin tarzı pencereler ve her birinde ayrı bir kanlı cinayet. Bir başka bölümde Trafalgar Savaşı, neredeyse yaşıyor ama ünlü devlet adamlarının mumdan heykelleri arasında yer alan Atatürk pek benzemiyor.

Çıkışta biraz ilerideki bir sinemaya giriyorum. Bir yıldan beri aynı programı oynuyor, Mel Brooks'un *Young Frankenstein*'ıyla kült haline gelmiş *The Rocky Horror Picture Show*. Küçük salon tıklım tıklım ve kimi konuşmalar, perdeden önce, seyircilerden geliyor ve filmin şarkılarını herkes bir ağızdan söylüyor. Kimi 'kült' filmlerin çok sadık izleyicileri var, sevdikleri filmi defalarca izlerler, âdeta ezbere öğrenirler, yeniden ve yeniden izleyebilmek için salonları doldururlar.

Bir başka gün, tabana kuvvet, Londra Kulesi'ne gidiyorum, ama Kule'yi ziyaret etmektense biraz ilerideki bir sokakta bulunan The London Dungeon'u yeğliyorum. Herkes orada: Macbeth'in cadılarından Karın Deşen Jack'a, büyücü Morgan Le Faye'dan Torquemada'ya kadar. Karanlıklar, sisler, işkenceler ve dehşet. Çok beğendim. Çıkışta plastikten kuru kafalar satılıyor, alayım mı, almayayım mı diye tereddüt ediyorum, sonra ciddileşip vazgeçiyorum.

Londra'dan 28 Eylül'de ayrılıyorum ve 20 Ekim'de yeniden dönüyorum, Türker İnanoğlu'yla. Yapılacak işler var, ziyaret edilecek şirketler, sipariş edilecek mallar. Bütün bu gidiş gelişlerin bir sebebi var, Türker İnanoğlu'nun ve ortaklarının kurdukları Ulusal Video faaliyete girmeye hazırlanıyor.

İnanoğlu'yla ilk anlaştığımızda bir ayağımın İstanbul'da, bir ayağımın da Roma'da olacağını söylemişti. Sonradan programda değişiklikler oldu ve bir ayağım Londra'da, diğeri de İstanbul'da kaldı ve Londra'ya iyice ısındım, eskiden yazıştığım bir-iki arkadaşı buldum. Londra'yı sisli sanırdım ama pek az sis gördüm, Londra'yı hep yağmurlu bilirdim ama yağmur yağmadığı günlerine de rastladım ve yaz günlerinde nemden boğuldum. Londra'nın dışına pek çıkmadım, iki kez Brighton'a gittim sadece. Dışına çıkmadığım için de şikayetçi olmadım. Londra'da her şey vardı, belki beklediğim kadar melon şapkalı ve şemsiyeli centilmenler yoktu -onların yerine çokça Hintli ve

Çinli vardı, artı Afrikalı- ama bir güzellik, bir soyluluk, bir ölçü vardı, sayısız sinemalar ve indirimli satış yapan kitapçılar vardı.

Londra'ya çabuk ısındım. Paris değildi ama ayrı, ağırbaşlı bir çekiciliği vardı. Gerçi artık çağına uymuştu, niyetleri belki tutucuydu, ama insanları hiç değildi. Alışveriş yaptığım küçük marketin sahibi koca bıyıklı bir Hintliydi, her gün bindiğim otobüsün biletçisi çenebaz ve nüktedan zenci bir kadındı. Çin usulü 'fast-food' boldu ve MacDonalds'ın hamburgerlerinde soğan yoktu. Millet rahat görünüyordu, kimse kimseyle uğraşmıyordu, genç kızlar bir içim suydı, akşam yemeğine çıkartmak gerekmiyordu, bir çay daveti yeterli geliyordu.

Daha önce dediğim gibi British Museum'a gitmedim, ama yakınında bulunan ve gizem kitapları satan tozlu bir dükkânı çok ziyaret ettim, National Gallery'yi pas geçmedim ama Whitechapel'e gittiğimde Karın Deşen Jack'le ilgili bir şey bulamadım. Hyde Park'ta dolaşırken siyahlara bürünmüş ve içkiden bol kilo almış Ava Gardner'e rastladım ve bir pubta kimsenin dikkatini çekmeyen Roger Moore'la dirsek dirseğe oldum, ama ne o taktı ne de ben. Kafayı çekmişti, kendi kendine gülümsüyordu.

Bir süre bir İngiliz şirketinin I.T.E. Films'in müdürlüğünü yaptım. İngiltere'de Türk filmlerinin, başta Erler Film'in video kasetlerini pazarlıyorduk, ama evdeki hesap çarşıya uymadı bir noktadan sonra. Başta Almanya olmak üzere filmlerin korsan kopyaları akın akın geldi ve bu haksız rekabeti engelleyebilmek imkânsız oldu.

Çok film izledim Londra'da, büyük ve küçük salonlarda, sinema kulüplerinde. Avrupa filmlerini mumla aradım, zor buldum, o da bir-iki sanat sinemasında. Günde yirmi dört saat film gösteren sinema salonlarında sabahladım ve 'B' sinemasının bir tutkunu oldum. Bol sayıda da kitap aldım indirimli satışlardan.

Bir ara küçük bir otelin başında buldum kendimi, Holland Road'da. Shirley Bassey'in kuzeni olduğunu söyleyen bir Jamaika'lı tanıdım ve yolun sonunda yıkılmak üzere olan bir evde, eski gazeteler üzerinde uyuyan, müşteri zor bulan, aç ve sefil, gariban iki çok genç Fransız fahişesini otelde konuk ettim, karınlarını doyurdum. Karşılık beklediğim için değil de açlıktan ve bakımsızlıktan gitmesinler diye.

Film şirketlerini, video stüdyolarını, cihaz ve yedek akşam dükkânlarını çok ziyaret ettim ve ofisimizin tam karşısında bulunan 'pep-show'a girip çıktım, pencereden pencereye orada çalışan kimi

kızlarla merhabalaştım. Canım sıkıldığı, yalnızlık çektiğim bir gece bir 'escort' servisini denedim ve karşıma bir İtalyan kıza çıktım, Mari-sa. İyi kızdı, fahişeliği salt sermaye oluşturmak ve Palermo'da bir ka-dın berberi dükkânını açmak için yaptığını söylüyordu. İşinde ne denli başarılı olup olmadığını öğrenemedim, çünkü makarna yiyip kırmızı şarap içerek küçük bir lokantada sabahladık ve hiç de fena olmadı.

Londra'ya yalnız gittiğimde hep Holland Road'taki Manuk'un otelinde kaldım, Türker İnanoglu'yla birlikte gittiğimde Interconti-nental'da kaldım. Dört yıldızlı otellerden hoşlanmam, her şey yapay gibi görünüyor, yapay ve abartılı. Bir defasında otelde bir polis bas-kınına tanık oldum, ama ne polis baskını! Londra'da kaçak yaşayan-ları arıyorlardı; son derece kibar iki polis memuru, otelin kapısında durdular ve girmek için izin istediler, sonra da müşteri defterini ri-ca ettiler, deftere baktılar, aradıklarını bulamadılar (bulamazlardı da, çünkü deftere kayıtlı değillerdi) ve teşekkür ederek ayrıldılar. İş-te bunlar da polistil!

1981 yılında Londra'ya oldukça sık gidiyorum, iş icabı. Mart'ta, Mayıs'ta, Temmuz, Eylül ve Aralık'ta oradayım. Ertesi yıl ilk kez Zü-rih'e gidiyorum ama bir günlüğüne ve iki uçak arasında kentin zev-kini alamıyorum. Münih'e ilk ziyaretim de az çok öyle oluyor. Hit-ler'in bir zamanlar gittiği, Nazi Partisi'nin ilk toplantılarını yaptığı bir otelde kalıyorum. Almanya'da dil sorunu var. Almanların bü-yük kısmı, özellikle genç kuşak, İngilizce bilmelerine rağmen kendi dillerinden şaşmıyorlar. Her neyse, işim Türk video şirketleriyle ol-duğundan fazla bir rahatsızlık çekmiyorum, üstelik orada her zaman yardımcı olmaya hazır videocu ağbimiz Tahir Minareci var.

1983'te Londra seferleri devam ederken İsviçre'ye bir kez daha gi-diyorum, Emre Dağdeviren'le Montreux'deki video-televizyon sergi-sini gezecek, yeni buluşları inceleyeceğiz. Teknik cihazlar ilgimi çekmiyor ama görev görevdir. Zürih'e hareket ediyoruz, oradan Lo-zan ve Cenevre yoluyla Montreux'ye varıyoruz, geceleri dağ başında karlarla çevrili bir otelde konaklıyoruz. Dağdeviren standtan standa koşuyor, benimse canım sıkılıyor, ayaklarıma kara sular iniyor. Kay-tarıyorum, sinemaya gidiyorum, gündüzün açık bir kumarhaneye girip çıkıyorum, göl kenarında dalga geçiyorum. İsviçre'den Lon-dra'ya geçiyorum, orada on gün kalıyorum. Başka görüşmeler, baş-ka cihazlar, başka yedek parçalar ve kasetler, akşamları da sinema,

değilse televizyon. Bu kez küçük bir daire şeklinde olan banyolu, mutfaklı, demir kapılı ofisimizde kalıyorum (daire komşumuz İstanbul'da birlikte çalıştığım İlhan Filmer'dir) ve televizyon izlerken bol bol resim çiziyorum.

Ekim'de Milano'dayım, oğlumla görüşüyorum, iki gün kalıyorum, Roma'ya uğruyorum, oradan tekrar Milano, Paris ve Münih. Kasım'da nihayet değiştiriyoruz, Kuveyt'e gidiyoruz, ekip şeklinde, bir Türk filmler haftasına olmak üzere Türker İnanoglu, Gülşen Burbikoglu, Halit Refig ve aralarında Sadettin Teksoy'un bulunduğu bir grup gazeteci.

Uçaktan uzayıp giden çöle bakıyorum. Ara sıra birkaç Bedevi ve uzakta petrol kuyuları. Havaalanına indiğimizde şaşkınlıkla her taraftan fışkıran sularla karşılaşıyorum, sonradan bunun arındırılmış deniz suyu olduğunu öğreniyorum. Otele yerleştikten sonra Kültür Bakanlığı'nın tahsis ettiği arabalarla Kuveyt kentini dolaşıyoruz. Mimari tarzı bir Batı-Doğu sentezi, yollar tertemiz, insanların giydiği entariler pırl pırl, köyden gelen yüzleri maskeli Bedevi kadınların haricinde tesettürlü kadın yok gibi, buna karşın mini etekler ve kot pantolonlar bol. Kentte herkes İngilizce konuşuyor, burada da Hintliler var, Çinliler ve siyahlılar var ve elektronik eşyalar sudan ucuz. Bir çarşığı geziyoruz, etler bol ve hepsi Türkiye'den ithal edilmiş, hepsi de çok lezzetli, Türkiye'de yediğimiz etlerde olmayan bir lezzet bu.

Kuveyt City'de bir hafta kalacağız, ama program son derece dolu, protokol ziyaretleri, iş ziyaretleri, turistik ziyaretler. Film ve televizyon stüdyolarını geziyoruz, her şey çok modern, en son teknoloji uygulanıyor, ama Kuveyt sinemasını bize tanıştırlan iki yönetmen, iki kardeş temsil ediyor, bunlar da bir filme başlamışlar ama tamamlayamamışlar. Okulları geziyoruz, bakanlıkları geziyoruz, yemeklere davet ediliyoruz, bakanlar ve şeyhlerle birarada oluyoruz; en iyi anlaştığımız Kültür Bakanlığı'nın müşaviridir. Anlaşmaz mıyız, adam aynı zamanda Hollywood'da film yapımcısı (*Halloween 3*). Bir akşam evinde bir 'party' veriyor ve bütün ekibi davet ediyor. Giriş salonunun ortasında kocaman bir havuz ve etrafında yemekler, mezeler, tatlılarla donatılmış masalar. Daha önce çeşitli bakanlıklarda entarili gördüğümüz kişiler burada takım elbiseli, eşleriye bol dekolteli. Müsteşar bana ne içmek istediğimi soruyor ve kolumdan tutup kocaman bir dolabın önüne götürüyor. Dolabın çift kapıları açılıyor ve

içerisi bir şarap, likör, whisky mahzeni âdeta. Güzel, oysa ki otelde bir şampanya istediğimizde bize köpüklü elma suyu içirtmişlerdi. Davetliler masaların etrafında toplanmışlar ki yukarı kattan bir rock parçası duyuluyor: Elektro-gitar çalan müsteşarın iki oğlu. Biraz sonra onlara babaları da katılıyor, baterinin arkasına geçiyor ve dök-türmeye başlıyor, herkes tepinmeye koyuluyor.

Bu arada Türk filmleri gösteriliyor, televizyonda ve radyoda programlar, basında söyleşiler yapılıyor. Sıcak bir yana her şey çok güzel, kültür bakanının oğluyla oranın Kapalıçarşı'sını geziyoruz. Yolda Gülşen Bubikoğlu koluma giriyor, bakan oğlu hemen ihtar ediyor: Sokaklarda kadın erkek yan yana yürüyebilirler, ama kol kola, el ele dolaşmak kesinlikle yasaktır, rahatça hapse atarlar ve kendi bile kurtaramaz.

Kuveyt yolculuğu, bunca Avrupa yolculukları arasında, değişik bir parantezdir. Hepimiz çok memnunuz, muhakkak yeniden döneceğiz, tatil yapacağız. Ama dönmüyoruz, işte. Biz dönmüyoruz ama iki Kuveytliyi İstanbul'da Türker İnanoğlu konuk ediyor: Ali ve Muhammed. Biri bir bakanın oğlu, diğeri Kuveyt Bankası'nın müdürlerinden. İkisi de çok genç ve tam fırlama. The Marmara'da (o zamanlar Intercontinental) kral dairesinde kalıyorlar, kenti geziyorlar, kız tavlıyorlar, asansörlerde yüksek sesle şarkılar okuyorlar ve çılgınca Vakko'dan alışveriş yapıyorlar.

Kuveyt'te bir sinema yazarı var, ülkenin tek uzmanı (aslında Mısırlıdır), basında o, televizyonda o, radyoda o. Türk Film Haftası için Arapça ve İngilizce olarak Türk sinemasını tanıtan bir broşür hazırlamıştır ve açılış gecesi broşürü bize takdim ediyor. Halit Refiğ hemen bir göz gezdiriyor, sonra bana dönüyor, okuyup okumadığımı soruyor. Hayır, bakmadım bile. Bakarsam iyi olur, çünkü İngilizce metin Halit Refiğ'e hiç yabancı gelmiyor. Bakıyorum, bir iki cümle okuyorum. Yahu bu benim Sinema-TV estitüsünün bir yayını için hazırladığım İngilizce metindir, bir noktası bile eksik değildir. Küstah herif, hiç utanmadan benimmalımı bana satmaya kalkıyor.

Kuveyt'te bazı iş görüşmeleri yapmayı tasarlıyoruz, ama hiç kolay olmadığını çabucak anlıyoruz. Randevu almak vermek başka şey, o randevuları gerçekleştirmek başka. Kimsenin acelesi yoktur, bir saatlik gecikme hiç önemli değil, sohbetsiz ve ikramsız görüşme olmaz ve saatler geçince iş, belki ertesi güne ya da başka bir güne bi-

rakılıyor. İşkollik Türker İnanoglu neredeyse çıldıracak ama... çare yok, adet adettir.

1984'ün başlarında yeniden Londra'ya gidiyorum, aynı yılın ortalarında da. Artık Londra'ya gitmek bir alışkanlık oldu, bir çeşit ikinci evim orası. Artık Manuk'un otelinde kalmıyorum, Soho'daki ofiste kalıyorum ve çok rahatım. Bol bol film seyrediyorum, sırayla kitabevlerini dolaşıyorum, çokça da yürüyorum. Eylül'de yeniden Londra, Ekim'deyse Münih. Bu kez hem ziyaret hem ticaret, bir taraftan Minareci Video'yla bazı işleri, video kaset işleri görüşeceğim, öte taraftan Mina'yı göreeceğim. Mina Alamanyalı yarım, İstanbul'da tanıştık. Uzun boylu, uzun kızıl saçlıdır ama aslında sarışındır. İstanbul'a bayılıyor, sık sık gelip kalıyor, bir sürü arkadaş var, kâh burada kâh şurada. Fena kız değil, içmediği süre ama dipsomandır ve içkiden pek uzak kalamıyor. Münih'te onunla bir gece çıkışı yapıyoruz (Mina Münih'te değil de Dachau'da oturuyor), ilkin bir Çin lokantası, ondan sonra bir disko, sonra bir başka disko, sonra gösterisi nefis olan bir eşcinsel kabaresi, değişiklik olsun diye bir sevici kulübü ve günde yirmi dört saat açık olan tipik bir Bavarya birahanesi, upuzun tahta masaları, kocaman bira kadehleri ve sosisleri.

Sabah altıda bir taksiyle Dachau yolunu tutuyoruz. Şirin bir kasaba gibi, ağaçlı, bahçeli, temiz ve düzenli, fakat havada sanki bir ağırlık var, sıcak değil, sis değil, hava kirliliği değil, kasvet gibi bir şey. Mina'nın evine varmadan önce ünlü toplama kampının bulunduğu yerin önünden geçiyoruz. Dachau dıştan normal, içten ise lanetli. Orada yaşayanları, orada yaşamış olanları anlamak çok zor. Mina'ya soruyorum, orada oturması onu rahatsız etmiyor mu diye. Hayır. Etmiyor. Evet, toplama kampını biliyor muhakkak, fakat olan olmuştur ve insan geçmişiyse yaşamaz. Nazi dönemini pek bilmiyor, Hitler'in sesini ilk kez bendeki bir kayıttan dinliyor. Ya ailesi, ya Dachau'da oturan diğer insanlar, savaş yıllarını yaşamış olanlar? Onlar da kampın varlığının farkında değillermiş gibi. Evet, insanlar geçmişi yaşamamak için geçmişe bir perde çekerler. Eski bir hikâye.

Münih parantezinden sonra yeniden Londra, ama bu kez Türker İnanoglu'yla. Apar topar yola çıkıp rezervasyon yapmadığımızdan bir kenar mahalle otelinin bodrum katında bir oda buluyoruz ve ertesi gün oradan kaçıyoruz, adını unuttuğum her şeyiyle İngiliz, bir çağ filminin dekoruna benzeyen bir başka otele yerleşiyoruz. Dic-

kens yok ama Bram Stoker buraya çok yakıştırdı. *Dracula* romanını yazdığı için değil, bir Victoria çağı adamı olduğu için.

Yılın son yolculuğunu Atina'ya yapıyorum. Kızım, evlendikten sonra, oraya yerleşti ve ikinci çocuğunu doğurdu. İki kez büyükbaba olan biri olarak yeni torunumu görmeye gidiyorum. Evet, Atina'dan hoşlanıyorum, ama birkaç kez gittiniz mi görülecek pek bir şey kalmıyor. Yine de torunlarla ve aileyle vakit geçirmedeğimimde çıkıp bol bol geziyorum. Yine Omonia meydanı ve 'suvlaki' (şiş kebab) ve çok sevdiğim ama biraz ağır kokan 'feta' peyniri, arada sırada bir Uzo. Evet, bir de Akropolis'in eteklerindeki Plaka mahallesi var, çok eski evleri, sıra halinde meyhaneleri ve 'büzuki'leriyle. Hava şartları olsa gerek bu Yunan komşularımız galiba fazla çalışmaktan hoşlanmıyorlar, keyif insanlarıdır, yarın başka bir gündür onlar için. Sabah, akşam, gece kahveler, lokantalar, tavernalar dopdolu. Yaz aylarında sıcak yükselince çalışma saatleri de kısalıyor, öğlen sonraları bankalar bile kapanıyor ve Cumartesi-Pazar yorgunluğundan sonra Pazartesi günleri mesai saat 13'te başlıyor.

1985'in programı çok değişik değildir. Ocak'ta Londra'dayım, Şubat'ta Paris'teyim, oraya Nisan'da da dönüyorum, Nice ve Cannes'a kadar uzanıyorum, bir başka video festivali için. Nisan'da bir günlüğüne Roma'dayım, Ekim'de Atina'da. Artık kimi kentlerin pek bir esrarı kalmadı, esrarları arayabilmek için de pek vaktim olmuyor. Video olayı Türkiye'de bir furya haline gelmiştir, marketler bile video kaseti kir alıyor, ama tümü korsan ve bu duruma bir son vermek gerekiyor. Program müdürü olduğum Ulusal Video yasal olarak -yani telif hakları ödeyerek- dağıtan tek şirkettir ve yolculuklarımın sebebi de video dağıtımcılarıyla görüşüp anlaşmaktır. Zamanla başka kentler ve başka ülkeler de bir alışkanlık oluyor, iki uçak arasında bulduğunuz bir mekân. Çoğu zaman aynı yerlere gidiyorsunuz, aynı ya da benzer insanlarla aynı konular hakkında görüşüyorsunuz. Bazen bir taksiden veya bir otobüsten bir görüntü dikkatinizi çekiyor, ama genelde o görüntünün peşine gidebilecek vaktiniz yok, görüntüyü bir yere yerleştiriyorsunuz, gelecek sefer diyorsunuz.

Bir akşamüstü Londra'da Türker İnanoglu'yla ofisten otele dönüyoruz. Taksi Covent Garden'ın önünden geçiyor, Türker bir göz atıyor ve soruyor: "Abi, bu ne?" Yıllardır defalarca, en azından günde iki kez Covent Garden'ın önünden geçmiştir ama ilk kez fark ediyor. Doğaldır, kafası hep yaptığı ve yapacağı işlerle dopdolu olduğundan.

Zaman zaman ona, "Sana bir hobby gerekiyor," diyorum, o da, "Var," diyor: "Benim hobbym çalışmaktır."

Bir defasında Londra'ya ma-aile gidiyoruz, Türker İnanoglu, Gülşen Bubikoğlu, küçük Zeynep ve Nevzat Okçugil. Niyet, bir daire kiralayıp bir ay orada kalmaktır, ama ilk gecemizi otelde geçiriyoruz ve Türker'in şakalarından birine maruz kalıyorum: Otelde yeterli boş oda olmadığından aynı odayı Nevzat'la paylaşıyorum, kardeş kardeşe.

Ertesi gün bir daire bulunuyor, dayalı döşeli, kiralayan ajansa da bir temizlikçi kadın soruyoruz. İsteğimiz kısa sürede gerçekleşiyor: Aynı gün dairenin kapısı çalınıyor, açıyorum ve karşımda mini etekli biri esmer, biri sarışın iki fıstık buluyorum. Ajans isteğimizi yanlış anlamış, bizi yani Türkeri ve beni görünce başka hizmetler aradığımızı sanmış. O deneyden sonra artık temizlikçi kadın aranmadı, evin düzenini Gülşen ile Nevzat üstlendiler, alışveriş işini de Türker ve ben.

O dönemde Londra'da Bülent Ersoy da bulunuyordu, cinsiyetini değiştiren ameliyattan dolayı ve bir gün ziyaretine gittik ma-aile, ameliyat anılarını ve sonralarını dinledik ve eve bir akşam yemeğine davet ettik. Bülent Hanım sevinçle kabul etti ve ısrarla mantı yemek istediğini söyledi, Türker (İnanoglu) ballandıra ballandıra Nevzat'ın (Okçugil) mantı konusunda bir usta olduğunu, şakadan, anlattıktan sonra. Şimdi Bülent Hanım mantı istediye icabına bakmak gerekiyor ama nasıl... Nevzat'la Harrods'ta mantı arıyoruz ama ne gezer, olsa olsa hazır 'ravioli' var. Çaresiz 'ravioli'ye karar veriliyor, belki bol sarımsakla yutturulur diye. Neyse... davet akşamı Bülent Hanım buyur ediyor, sofraya donatılıyor, mezeler yeniyor, içkiler içiliyor ve sonunda mantı geliyor, servis yapılıyor ve Bülent Hanım çatalını tabağına daldırıyor, ağzına götürüyor, çiğniyor ve çingar kopuyor, bunlar mantı değil de 'ravioli' diye. İlk bozuluyor Bülent Hanım, fakat sonra halden anlıyor ve yumuşuyor.

Bir zaman geliyor, artık Türker İnanoglu'yla otellerde değil de Queen's Road'da küçük ama şirin bir dairede kalıyoruz. Etraf her türden lokantalarla dopdoludur ama yemek konusunda son derece seçkin olan -ve yemek pişirmesini çok iyi bilen- Türker (İnanoglu) evde bir şeyler hazırlamayı yeğliyor. İki bekâr gibi ev işlerini aramızda paylaşıyoruz (temizliği Holland Road'dan bir kızcağız yapıyor), İnanoglu yemekleri hazırlıyor, ben sofrayı kurup bulaşıkları yıkıyorum. İnanoglu katıla katıla gülüyor, "İki yaşlı fahişeye döndük," diyerek.

Türker İnanoglu Pazar günleri bile, telefon başında, iş peşindedir, ama akşamları görülmesi gereken filmleri de kaçırmıyoruz, benim kadar filmkolik olan Manuk Manukyan'la. Ve bir Pazar günü, nasıl olduysa, İnanoglu teklif ettiğim bir Hyde Park gezintisini kabul ediyor. Kaç saat dolaştığımızı bilmiyorum, kâh çimenlerde oturarak kâh havuzun etrafında dolanarak, ama bayağı yürüyoruz ve bir yerde yolumuzu bile şaşıyoruz. Yetmiyormuş gibi parkın dışında, bir cadde boyunca uzanan, resim sergilerini didik didik ediyoruz, ev için resimler seçerek.

Yıllar birbirini izliyor, yolculuklar da öyle. Tam bir işadamı değilim, hiçbir zaman olmadım, olmadım, olmak istemedim, ama bir iş yapıyorum, bazı işlerin peşindeyim, her ne kadar aklımda çok başka şeyler varsa da. 1986 yılının Mart ayında, bu kez Ulusal'a yeni giren, yardımcılığı yapan ve yetiştireceğim bir genç bayanla, Roma'ya, Milano'ya ve Paris'e gidiyorum. Yardımcım da Avrupa'yı bir hayli dolaşmış biri. Roma ve Milano'da iş görüşmeleri bütün vaktimizi alıyor ama Paris'te boş vaktimiz var. Champ-Elysees'de uzun yürüyüşler yapıyoruz, Eiffel kulesine kadar gidiyoruz, sonunda Notre Dame'a giriyorum ve Seine boyunca uzanan kitapçılara biraz zaman ayırabiliyorum. Ama merkez, otelimizin de bulunduğu Champ-Elysees.

Mart'ta Londra'dayım, oradan Atina'ya uğruyorum ve dönüyorum. Temmuz, Aralık ve ertesi yılın Şubat'ı beni Londra ve Roma'da buluyor. Eylül'de tekrardan Londra, Ekim'deyse geçirdiğim felçten dolayı klinikteyim.

Emekli ve felçli olup Ulusal'dan ayrıldığımdan yolculukların sayısı iyice düşüyor, ama yine de, az çok kendime geldiğimde, ister yalnız ister bir yardımcıyla ara sıra yurt dışına çıkıyorum. Londra'ya ve Paris'e gitmiyorum artık -her ne kadar ikisini de çok özledimse de- ama Atina'ya ailevi sebeplerden dolayı dönüyorum, ilk kez Malta'ya gidiyorum, ama yalnız başıma değil -artık o riski almam mümkün değildir-, o dönemde yardımcılığı yapan, bugünse Ufo kitapları ve gizemli romanlarıyla tanınan Farah Yurdözü'yle.

Artık turist gibi davranabilirim, etrafı kolaçan edebilirim, ilgimi çeken yerlere girip çıkabilirim. Malta'ya gitmeden önce İngiliz bir arkadaşım orada 366 kilise ve bir tek disko olduğunu söylemişti. Disko umurumda değil ama sayısız kiliselerden başka şeyler de var bu kupkuru ama turizmle geçinen adada. Güzelim La Valletta var,

Ben, Nalan ve Beyoğlu.

silahları ve miğferleriyle müzesi var, sizi birden orta çağa götüren eski Arap kalesi var, pancurlu evler, dar sokaklar, dost insanlar ve anlaşılması zor bir dil, çoğu Arapça kısmen İtalyanca konuşulan bir yer. Kumsal yok, insanlar denize kayalardan giriyorlar, beton setler üzerinde güneşleniyor ama hizmet neredeyse kusursuz, düzen ve temizlik de öyle. Gittiğimde adanın tek yazarı vefat etmişti, yazar olduğumu öğrenenler hemen teklifte bulundular, “Gelin, buraya yerleşin,” diye. Fena bir fikir değildi ama denemedim, deneme ihtiyacını duymadım.

Ve Venedik... son dönem yardımcım olan Nalan Söylemez’le. Jean Cocteau’nun sözünü ettiği o çürük gül kokusunu almadım, aslında gondola da binmedim, Amerikan ve Japon turistlerine benzememek için ama San Marco meydanından zor ayrılabilirdim. Bilmem, belki abartıyorum ama San Marco meydanında Cole Porter’den bir parça dinleyip ‘capuccino’ içmek veya kanallara bakan bir lokantada devasa bir pizza yemek apayrı duygulardır. Venedik’te de fazla dolaşmadım, refakatçim Nalan Söylemez’in bütün ısrarlarına rağmen, ama kaldığımız Lido di Isole’nin bol dükkân- lı, bol lokantalı caddelerini bir hafta içinde kaç kez katettiğimi ben de bilmiyorum. Dediğim gibi alışveriş meraklısı değilim, Venedik’ten tek aldığım şey iki Vampir romanı ve birkaç Japon çizgi ro-

manı (*manga*) oluyor, artı eş dost için küçük armağanlar ama bir dükkân bolluğu var. Üstelik lokantalar da çok bol ve evet, İtalyan mutfağı var.

Yaşlılıktan olacak ama bu yolculuğumda zaman zaman kafam karışıyor ve neredeyse panikliyorum (yoksa artık çok moda olan 'panik ataklar'mı bunlar?). Milano havaalanındayız ama ya bizi karşılayacak görevli nerede, bizi Venedik'e götürecek otobüs nerede, acaba otobüste yer var mı yok mu? Ya da Lido di Isole'de indiğimiz otobüs acaba doğru otobüs mü, bizi Venedik motorlarının kalktıkları yere ulaştıracak mı? Ve benzerleri. İlk kez yurt dışına çıkan ve doğal bir heyecan taşıyan Nalan ise hiç heyecanlanmıyor, doğru otobüsü buluyor, doğru durağa iniyor. Pratik zekâlıdır ve pek tabii ki belleği gençtir, paniklemiyor, her ne kadar hiç bilmediği bir yerde bulunuyorsa da.

Aynı yılın sonunda Atina yolcusuyum, ama bu kez cesur davranıp tek başımayım. O kadar da zor olmuyor ve Noel ile Yılbaşı'yı kızım Sandra ve torunlarım Christina ve Dimitro'yla geçiriyorum. Atina'da artık ziyaret edeceğim, merak ettiğim bir yer kalmadı, ama yine merkeze iniliyor, alışverişler yapılıyor, hatta ve hatta Atina'nın tek çizgi-roman dükkânı olan bir dükkân sokaktan sokağa aranılıyor torun Dimitro -dedesine çekmiş olmalı-, çünkü bir çizgi-roman, bilim-kurgu ve canavar meraklısı, artı bir 'grafiti' tutkunu ve duvarları arkadaşlarıyla boyadığı için polisle az kovalamaca oynamıyor.

1987 kritik bir yıl oluyor, her açıdan. Özel hayatım ve ilişkilerim resmen bir rezalet, kızımın ailevi sorunları vardır ve yaptığım iş artık rutine dönüştü, beni hiç tatmin etmiyor ve bunu kimseye, özellikle İnanoğlu'na anlatamıyorum. Üzerimdeki yorgunluk, bıkkınlık artıyor, başka şeyler yapmak istiyorum, kafamda biriken kitap tasarıları var ve on yıl içinde tek bir kitap yazmadım. İnanoğlu'yla konuşup anlaşıyoruz, artık sabah 9 akşam 19 yok, 'part-time' olarak çalışacağım, haftada üç gün ve yarım gün. Bütün bunlar iyi ama uygulanması geciktiriliyor, bugüne yarına kalıyor ve stresim artıyor.

Bir gün eve Fatih Özgüven geliyor, eski Beyoğlu sinemaları konusunda bir yazı hazırlıyor, bilgi arıyor. Şundan bundan konuşurken laf *Türk Sinema Tarihi*'ne geliyor. Elimde ilk cildinin fazla bir

nüshası var, ona veriyorum. Bir süre geçiyor, sonra Fatih'ten bir telefon, Metis Yayınları kitabı basmak istiyor, ama devamını getirmek şartıyla. Metis Yayınları'yla görüşüyorum, anlaşıyoruz ve henüz yazmaya başlamadığım *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*'nı da peşinen kapatıyorlar. Bu ara başka bir kitap çalışmam var, "Türk Sinemasında Eleştiri ve Kuram" (bölüm bölüm yıllar sonra *Yeni İnsan Yeni Sinema* dergisinde yayınlanacaktır) onun üzerinde yoğunlaşıyorum. Yazarlık açısından gelecek umut dolu görünüyor. Ancak...

18 Ekim 1987 günü bir Pazar günüdür. Öğlen sonrası eski dostlarım Ayşe Şasa ve Bülent Oran'ın Mecidiyeköy'deki evlerine davetliyim. O günlerde Ayşe Şasa, Hilmi Yavuz ve Sezer Tansuğ'la bir tasarı üzerinde çalışmaktayız, "Kimlik" adını taşıyacak bir dergi, bir düşünce dergisi, kimlik sorununu sorgulayan ve tartışan. Dergi, maddi kaynak eksikliğinden, hiçbir zaman çıkmayacak, ama olsun, biraraya gelip sohbet ediyoruz. Ayşe Şasa'da o gün ilk kez karşılaştığım şair Lale Müldür ve yönetmen Yusuf Kurçenli var. Çaylar içiliyor, sohbetler koyulaşıyor, saatler geçiyor. Dönem benim gizemlere en çok bağlandığım dönemdir, gizemi bir arayış ve bir kaçış olarak kullanıyorum, ama yoğunlaşan kimi özel, ailevi ve mesleki sorunlardan kaçamıyorum.

Cebimde sürekli Tarot kartları taşıyorum, her sabah evden çıkmadan önce onlara bakıyorum. Bu Tarot merakını Ayşe Şasa'ya da aşıladım ve Ayşe bir değil de iki deste kullanarak fal açmaya çalışıyor. Rastlantıya bakın ki Lale Müldür de bir Tarot meraklısı. Bir ara cebimdeki desteyi çıkartıp Lale'ye uzatıyorum, falıma baksın diye ama o kabul etmiyor, başkasının destesiyle bakılmaz diyor. Ben bu denli kuralcı olmadığım için ısrar ediyorum ve Lale kartları açıyor, ama açması, bakması ve kapatması bir oluyor. Merak ediyorum, yoksa olumsuz bir şeyler mi gördü? Değil ama kartlar çok karışık çıktı, takmak istemiyor. İyi, öyle olsun.

Geceyarısına doğru ayrılmak üzere kalkıyorum, Lale Müldür'ü evine bırakıyorum ve daireme avdet ediyorum, yatıyorum. Yatıyorum ama uşuyorum, hem de çok, tir tir titriyorum uykuya dalınca ya dek.

Ertesi sabah beş sularında uyanıyorum, yatakta dönmeye çalışıyorum, fakat sol tarafım bir külçe gibi, kımıldamıyor. İlk uyuşmuş olabileceğini düşünüyorum ama sonradan ağzımın da sarktığını, sol gözümün yarı kapalı olduğunu fark ediyorum. Durum açık, ben bir felç geçirmişim, sol tarafım tutmuyor, evde yalnızım ve soğukkanlı

davranıp bir yerden yardım istemeliyim. Söylemesi kolay. Ayaga kalkmaya çalışıyorum ama yere çöküyorum. Dairenin kapısına kadar ulaşip kapıyı açmam ve karşı dairede oturan kapıcıyı çağırmam gerekiyor, sonra da aile Doktoru Etienne'e telefon etmek ve İnanoglu'yu haberdar etmek.

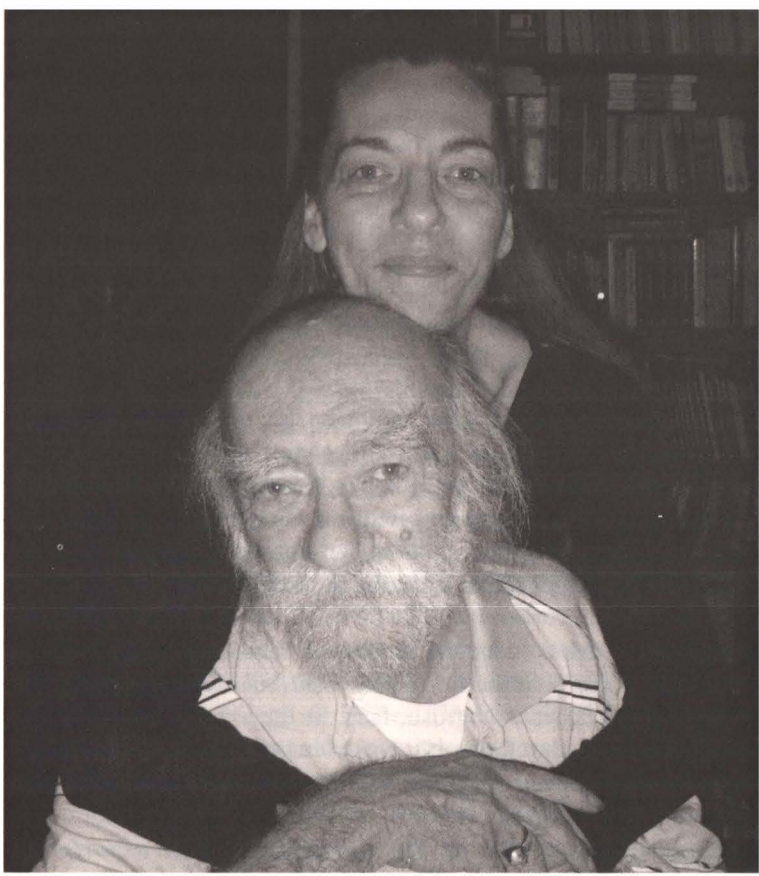
Dairenin kapısına sürünerek gidebilirim ya da... yanı başımdaki iskemleye tersten oturup ata biner gibi adım adım ilerleyebilirim. İkinci alternatifi seçiyorum, koridoru aşıyorum, kapıyı açıyorum ve kapıcıya sesleniyorum. Bir-iki dakika sonra kapıcı Hüseyin ve eşi Zeynep karşımdalar. Halimden durumu anlıyorlar. Hüseyin beni bir koltuğa yerleştirirken Zeynep bana limon suyu dolusu bir bardak uzatıyor, "İç," diyor, "Tansiyonu düşürür".

Telefona uzanıyorum, Dr. Etienne'i yataktan kaldırıyorum, felç geçirdiğimi, onu beklediğimi, İtalyan hastahanesinde bir oda ayırmasını söylüyorum. Doktor biraz tekliyor, Yeşilköy'e gidip yurt dışından gelen kız kardeşini karşılaşması gerekiyor. Onu yıllardır tanıdığımdan fırça atmaktan çekinmiyorum, ilkin ben, sonra kız kardeşi, bu ne biçim doktorluk, Hypocratus yeminine ne oldu, falan filan.

İkinci telefon Türker İnanoglu'na ve yarım saat sonra kapıda bir kuyruk var: Türker İnanoglu, yardımcısı Yılmaz Ekmekçi, sekreterim Serim, şoför Hüsametdin. Yılmaz beni kucaklayıp dışarıda bekleyen arabaya taşıyor. Doğrusu, fazla bir heyecan ya da bir korku duymuyorum, kaderciliğim tutuyor, olduysa oldu. İnanoglu İtalyan Hastahanesi'nden yana değildir, Nişantaşı Kliniği'nde bir oda ayırdı bile. Ve yola çıkıyoruz.

Uzatmayalım, klinikte on beş gün yatıyorum, fizik tedaviye başlıyorum, Atina'dan kızım geliyor ve klinik müdürü artan ziyaretçilerden şikâyet ediyor. Eksik olmasınlar, gelen arkadaşlar çoktur, Ulusal ve Erler'dekiler neredeyse kapıda nöbet tutuyorlar, çiçek demetleri gidip geliyor. Bir bakıyorsunuz yanı başımda Türker İnanoglu var, bir Berker İnanoglu, bir Halit Refiğ ya da Metin Erksan, Sami Şekeroğlu ya da Orhan Aksoy, Lale Müldür ya da Göksel Kortay. Allah Allah, ne de çok sevenim varmış!

Dünyada felç geçiren milyonlarca insan var, kimi daha hafif, kimi daha ağır şekilde. Ben nispeten şanslıyım, sol tarafım aksıyorsa da hareket edebiliyorum. Kısacası, ucuz kurtuldum, ama yine de içimde bir burukluk var. Eskisi gibi birçok şeyi yapmayı sürdürebilirim, bir bastonla yürüyebilirim, sol elimle bir şeyler tutabilirim,

Kızım ve ben.

ama her şeyi çok düşük bir tempo içinde yapmam gerekiyor. Bir bakıma özürlüyüm ve bu hiç hoş değil, bunu bir yerden telafi etmek gerekiyor. Hızlı yürüyemiyorum, koşamıyorum, ne bileyim dans edemiyorum, kısıtlı olarak yaşamaya mahkûmum, artı bir rejim ve -pek uygulamadığım- kimi yasaklar, baştasigara olmak üzere. Bu şartlar altında devamlı bir işi yürütebilmem mümkün değildir, başka şeyler yapmalıyım, en azından yapmak istediğim şeyleri, yani kitap yazmak, araştırma yapmak. Hoş, çok iyi biliyorum ki bu durumda bile istediğim takdirde Türker İnanoglu'nun yanına yeniden dönebilirim ve fazla bir performans göstermem de gerekmiyor. Teklif

zaten geliyor, fakat yanaşmıyorum. Bana sadece fiziksel bir şeyler olmadı, içimde bir şeyler değişti ya da değişmek üzere.

Klinikten çıkıyorum, eve dönüyorum kızımın, fakat kızımın Atina'ya dönmesi gerekiyor, onu bekleyen bir kocası ve küçük yaşta iki çocuğu var. Durumu Türker İnanoglu kurtarıyor, on beş gün sürece beni Kanlıca'daki yalısında konuk ediyor ve eşi Gülşen Bubikoğluyla bir bebeğe bakar gibi bana bakıyor. İlk adımlarımı Kanlıca'daki yalının bahçesinde atıyorum, ilk basamakları orada çıkmaya çalışıyorum, koluma yapışan Türker'in ya da Gülşen'in yardımıyla ve o zamanlar daha küçük bir kız olan Zeynep'le oyalanıyorum, oyun oynuyorum, televizyon izliyorum ya da ona resimler çiziyorum.

Bir süre sonra yeniden eve dönüyorum, bu kez bir refakatçiyle, daha önce Fecri Ebcioğlu'na hizmet etmiş olan Rıza'yla. Bu ara Kasım ayında Metis Yayınları'ndan *Türk Sinema Tarihi*'nin birinci cildi çıkıyor ve 1988 yılının Şubat ayında ikinci cildin ilk 183 sayfasını Metis'e teslim ediyorum. Otuz yıllık daktilo makinemde artık tek parmakla yazıyorum. Eskiden iki parmakla yazdığımı göre yüzde 50 bir azalma var, ama tek parmak bir hayli hızlı gidiyor. *Türk Sinema Tarihi* bana bir gündem oluşturuyor ve ciddi ciddi yazarlığı bir meslek olarak sürdürmeyi düşünüyorum, kaldı ki fazla bir alternatifim yok. İyi de Türkiye'de yazarlık bir meslekse, bu mesleği sürdürmenin en iyi yolu basındır, yoksa kitaptan gelecek telif ücretiyle geçinebilmem bir hayli zor. Edebiyatçı değilim, ilgi duyduğum konularda bir şeyler yazmak istiyorum, yazarlık yaptığım için havalara girmiyorum, giremiyorum, çünkü yaptıklarım bana çok kolay geliyor ve hep düşünüyorum: "Ben bir yazar mıyım yoksa bir yazar?"

Her şey bir sisteme ve bir disipline bağlı, yazarlığı bir çeşit memuriyet gibi görüyorum. Sabah 10'da daktilonun başındayım ve günde ortalama 4-5 sayfa yazıyorum. Kimi günler bu 10 sahifeye çıkabiliyor, ama gün olur ki randıman sıfırdır. Edebiyat yapmıyorum, aydınlık taslamıyorum, rahatça okunur bir şekilde yazmaya gayret ediyorum ve hiçbir şekilde kendimi bir misyon sahibi gibi görmüyorum. Sevdigim, bana uygun, bana bir şeyler öğreten, ola ki başkalarına yararlı olan bir iş yapıyorum.

1989'da *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*'nın yine Metis Yayınları'ndan çıkması küçük bir olay oluyor –en azından benim için. İnce bir kitaptır, ama uygun bir döneme, Beyoğlu nostaljisinin sürekli gündemde olduğu bir döneme rastlıyor ve 'Levanten' sorununu da ortaya

atıyor. Biraz şaşkınım, çünkü kitapla ilgili basında yazılar çıkıyor, televizyondan söyleşi ve program teklifleri geliyor, radyo programları devreye giriyor. Bunlara hiç alışık değilim, oldukça kabuğuna çekilmiş, her şeyden önce ölçüye önem veren bir insanım. Bu beklenmeyen ilgi bazen hoşuma gidiyor (en azından boşa uğraşmadığımı kanıtlıyor), bazen de canımı sıkıyor. Her ne kadar mücadele etmeye çalışıyorsam da özürlü kompleksini yaşıyorum. Doktorlara göre bu bir beş yıl sürebiliyormuş. Doktorlar yanılıyorlar, çünkü bugün felcimden on üç yıl geçti ama kompleks sürüyor. Evin içinde rahatım, evin dışında huzursuzum, kalabalık bir yerde daha da huzursuzum. Ve yaşlanınca da bu huzursuzluk sanki daha da artıyor.

Monoton olan yaşantım renklenir gibi oluyor, ziyaretçiler artıyor, yeni yeni arkadaşlar ediniyorum, hepsi de yeni kuşaktan ve onlarla çok iyi anlaşıyorum, yaşlılarımla değil de gençlerle bir sürü şey paylaşabiliyorum, belki de içimdeki çocuğu tümüyle öldürmediğim, öldürmek istemediğim için. Gelenlerin arasında kimi okurlarım var, eski Beyoğlu meraklısı üniversite, hatta lise öğrencileri var ve de bilim kurgu, korku ve fantastik edebiyat tutkunları. Bugün birlikte sinema kitabı yazdığımız, daha önce *Nostromo* dergisinde biraraya geldiğimiz, video kaset toplamak konusunda, 'trash' film izleme konusunda aynı tutkuları paylaştığımız çizer Metin Demirhan, bilim kurgu yazarı, bol kitap okuyan ve bugün bir televizyoncuya dönüşen Orkun Uçar ve ayrılmadığı arkadaşı Tarık, Paris'te opera kariyerini sürdüren Ulaş, özel efektler ve makyaj üzerinde çalışan, canavar tutkunu Emir ve daha bir sürü gençle onların, zaman zaman değişen, kız arkadaşları.

Araya söyleşiler giriyor ve gitgide sayıları artan televizyon programları, ister Beyoğlu'yla ilgili, ister sinemayla. Galiba en çok görüldüğüm kanallar TRT kanalları oluyor, ilkin "Akşama Doğru" programında, sonraki yıllardaysa çok eski ve sevdiğim bir dost olan Rekin Teksoy'un sunduğu "Sinema ve Edebiyat"ta daha çok fantastik, korku ya da bilim kurgu filmleri söz konusu olduklarında.

Yazarlığında, haklı veya haksız, bir çeşitliliğin peşindeyim, ilgi mi çeken pek çok konu var ve bunlarla ilgili kitap yazmayı istiyorum. Belki de maymun iştahlıyım, ya da çok belirgin bir çizginin içinde hareket etmek beni sıkıyor, ama öte yandan, bir yazar olarak bazı eksiklikleri gidermeğe çalışıyorum, Türkiye'de yazılmamış kimi kitapları yazmayı, ele alınması gerekli olduğuna inandığım bazı konular üzerinde durmayı uygun görüyorum. Ve şunun da farkına va-

ıyorum ki, her kitap, az çok, bir başka kitabı doğurur ve her kitabın yazılışında gizli bir sebep yatıyor. Benim için bu gizli sebep şöyle ifade edilebilir: Bildiğimi sandığım bir konuda ne denli bilgisiz olduğumu idrak ettiğimde bilgisizliğimi telafi etmek amacıyla o konuda bir kitap yazmaya kalkıyorum ve okurlarıma bir şeyler öğretiyorsam kendim de çok şey öğreniyorum.

Bir Levantenin Beyoğlu Anıları'nın bir bölümünde Beyoğlu'nun eski sinema salonlarından kısaca söz ediliyor. Konu bir bölümle halledilecek gibi değildir hiç kuşkusuz (benden sonra gerek Mustafa Gökmen gerekse Burçak Evren konuya birer ayrıntılı kitap ayıracaklar), daha geniş tutmakta yarar vardır kanımca. 1991'de yayınlanan *Cadde-i Kebir'de Sinema* bu tür bir düşüncenin sonucu oluyor. Ancak orada salt eski sinema salonları vardır ve onları işlettirenlerin bir kısmı. Öteden beri düşündüğüm, ama henüz gerçekleştiremediğim, bir tasarının, *Türkiye'de Sinemacılığın Tarihi*'nin bir müsveddesi gibidir. Öyle görünüyor ki yaşlanınca sinemanın eski tatları bana daha yakın geliyorlar ve video kaset topladığımda ya kimi sessiz filmleri ya da 30'lu ve 40'lı yılların yapımlarını açıkça daha çok yeğliyorum.

Bazı kitaplarımı sipariş üzerinde yazdığım da oldu, oluyor, *İstanbul Gizemleri* örneğin, bunlardan biridir. Günün birinde genç dostum Orkun Uçar Altın Kitaplar'ın sahiplerinden Hüsnü Terek'le ziyaretime geliyor. Hüsnü Terek'in aklında bir kitap adı var, *İstanbul Gizemleri* ve bana onu bir tasarı olarak getiriyor. Kitabın adı var ama kitabın kendisi yok. Ne olur, nasıl olur, o artık benim bileceğim bir iştir. Teklif bana son derece ilginç geliyor, İstanbullu olmakla, gizemle ilgilenmekle birlikte İstanbul'un sunabileceği gizemler üzerinde hiç durmadım. Durmanın vakti gelmiştir demek. Bir dosyada İstanbul'u ziyaret etmiş olan ünlü Batılı gizemciler konusunda topladığım notlar var (bu notlar henüz yayınlanmamış bir romana, "Geceyle Gelen Ziyaretçiler"e de yol açacaklar). Konu beni son derece ilgilendiriyor. Bu notları genişletip bir de İstanbulfolklorundan alınmış olaylar eklersek bir kitap rahat rahat çıkar. Ve böyle oluyor. *İstanbul Gizemleri*'nin İtalyancası, yeniden yazılarak, 1998'de İtalya'da da çıkıyor, ama bekleneni vermiyor, hatta duyduğuma göre, İtalya'nın kimi kitabevlerinde turistik kitapların arasına karışıyor.

İstanbul Gizemleri'ni (1993) yazmaktayken ağır aksak bir başka tasarı üzerinde çalışıyorum, uygun malzeme, uygun bilgiler topluyorum. Bu İstanbul'daki fuhuşu başından, yani Bizans'tan itibaren ince-

lemeye yönelik bir çalışmadır. Bundan Jak Deleon'a söz ediyorum ve Jak, hiç vakit kaybetmeden, haberi Hüsnü Terek'e yetiştiriyor. Telefonda Hüsnü Terek sitem ediyor, neden böyle bir tasarımı kendisine açmadım diye? Gayet basit, çünkü henüz hazır değil. Olsun, onu bir an önce çıkartmakta yarar var, bir başkası sahiplemeden önce.

İstanbul Gizemleri'ni teslim eder etmez *Beyoğlu'nda Fuhuş*'a başlıyorum hızla ve Gökhan Akçura'nın bana temin ettiği malzeme ve kaynaklardan yararlanıyorum. *Beyoğlu'nda Fuhuş* (1994) sağlam bir tasarım gibi görülüyor, yani iyi satacak bir kitap ama bekleneni vermiyor, bazı tahmin edilmeyen faktörler araya giriyor. Kitap Ramazan'da piyasaya çıkıyor ve kitapçılara göre o 'fuhuş' sözcüğü, artı kitabın ekindeki çıplak resimler, birçok kişiyi tedirgin ediyor.

Gizemler iyi sonuç veriyor ama fuhuş tekliliyor, tür değiştirmekte yarar vardır. Öteden beri bir fantastik edebiyat, bir korku edebiyatı tutkunuyum. Türkiye'de bu türü ele alan tek bir kitap yoktur, oysa ki son dönemde -90'lı yılların ilk yarısından söz ediyorum- korku kitapları, başta Stephen King ve Dean Koontz olmak üzere, iyi satıyor, türün meraklıları artıyor ve bunlara klasiklerden de söz etmek kanımca gereklidir. Mitos Yayınları'ndan Mustafa Kûpüşoğlu'yla anlaşıyoruz, hedef bir korku romanları dizisi, *Frankenstein*, *Dracula*, *Opera'daki Hayalet* gibi klasiklerle başlayacak olan. Ama ilkin bu edebiyatı tanıtacak, tarihini izleyecek bir çalışma yerinde olur. *Dehşetin Kapıları – Korku Edebiyatına Giriş* (1994) böylece ortaya çıkıyor ve ülkemizde bir 'ilk' teşkil ediyor. Konu korkuyken devam etmekte, konuyu daha geniş tutmakta yarar vardır. *Dehşetin Kapıları*'nı pek uygun görmeyen Altın Kitaplar'dan bir -geç kalmış- teklif geliyor: Bütün sanatlarda korkuyu ele alan bir kitap. Kitap *Korkunun Sanatları* (1996) oluyor, aylarca Altın Kitaplar'da bekliyor, sonra da İnkılap Yayınları'na transfer oluyor.

İnkılap Yayınları'nda *Korkunun Sanatları*'yla aynı anda, çok önemsedğim, beni üç yıl uğraştıran, yurt dışındaki kimi sinematekler, kimi sinema arşivleriyle yazışmalara neden olan bir başka kitabım çıkıyor: *Batı Sinemasında Türkiye ve Türkler*. Başka bir bölümde anlattığım gibi Türkiye'de çekilen birçok yabancı sinema ve televizyon filminde çalıştım, yabancı sinemacıların Türkiye'ye nasıl yaklaşıtlıklarına tanık oldum. Bunun sessiz sinemaya kadar uzanan bir geçmişi vardır ve araştırmaya değer bir konudur, üstelik kapsamlı bir şekilde ilk kez araştırılacaktır. Kitap yayınlanıyor, hakkında -özel-

likle sağ basında- çok ve iyi şeyler yazılıyor, fakat konu belki de fazla 'spesifik' olduğundan bir çok satan olamıyor. Yine de en çok sevdiğim kitaplarımdan biridir beni çok uğraştırdığı için, yazılmasında -başta konuyla ilgili basın taramasını yapan yardımcım Nalan Söylemez olmak üzere- birçok kişinin, özellikle yurt dışında, bana yardımları dokunduğu için.

Gizemlerle, korkuyla uğraşırsam da temelde ben bir sinema yazarıyım -ve sık sık tekrarladığım için bir sinema yazarı olduğumdan başka konularla da ilgilenmem doğaldır- ve aralıklı bile olsa sinemayı yazmadan edemiyorum. Ağaç Yayınları cep kitabı dizileri için benden bir *Amerikan Sineması* (1994) istiyor. Bu da bir sipariş ve konu dört dörtlüktür, ama bir sorun var, dizinin boyutlarına uygun olarak metin yüz sayfayı aşmamalıdır. Yüz sayfada başlangıcından bugüne Amerikan sineması nasıl anlatılır? Galiba o kitapçıkta anlatabildiğim kadar.

Bir Levantenin Beyoğlu Anıları anılarımin bir kısmını içeren bir kitaptır, ama arada anlatmadığım, Beyoğlu'yla fazla bağlantılı olmayan, anılar, durumlar, olaylar var. Bir ara sinema anıları, Vecdi Sayar'ın ısrarı üzerine Video Sinema dergisi için kaleme almıştım, tefrika olarak, ama bunları daha geniş bir şekilde kitaplaştırmayı düşünüyorum ve boş (?) zamanlarımda bunları da karalıyorum. Sinema anıları *Yeşilçam'dan Önce, Yeşilçam'dan Sonra* adıyla çıkacaktır (1997) ama pek bir ses getirmeyecektir. Yine de Tarık Dursun Kakinç, bonkör davranarak (nasılsa eski bir dosttur), benim salt iyi bir anı yazarı değil de iyi bir yazar olduğumu bir yazısında ifade edecektir.

İyi bir yazar mıyım, kötü bir yazar mıyım, değerlendirmesi bana ait değil. Daima popüler ve genç kuşaklara açık bir yazar olmayı amaçladım, alt kültür denen olayı hiçbir zaman hor görmedim, aksine bir parçası oldum. Daha önce açıkladığım gibi çok az kurgu yazdım, daha fazlasını yazmak isterdim ve belki, vaktim kaldığında yazmayı denerim, eminim çok zevkli olacaktır. En azından yabancı dilde yazmış olduğum -ama yurt dışına pazarlayamadığım- kimi öykü ve romanları yeniden ele alıp Türkçeleştiririm.

Profesyonel yazar etiketini kendinize yapıştırdığınızda o profesyonelliğin uğruna her teklife açıksınızdır ve her teklifi değerlendirmeye bakarsınız. Bunun bir sonucuysa kısa süre içinde çok kitap yazmaktır ya da çok kitap yayınlamış olursunuz, eski kitaplarınızın yeni baskıları dahil olmak üzere. Genelde bir yazarın eski kitapları -roman, öykü

söz konusu olmadığında- unutulur, kimi araştırmalar yaşını gösterir. Buna rağmen bazen ilgilenen oluyor. 1996'da örneğin, Kamer Yayınları'nın sahibi Latif Uğurtekin ziyaretime gelip üç kitabımın, *Dünyamızın Gizli Sahipleri*, *Uzaydan Geldiler* ve *Geleceğinizin Anahtarları*'nın yeni baskılarını yapmak istediğini söylüyor. Neden olmasın? Bir yazar eskiden kalanları da değerlendirebilir hiçbir zahmeti olmadan. O üç kitaptan sonra sıra *Dehşetin Kapıları*'na ve daha sonra, bir uyarılma olan, *Mumyanın Mezarı*'na geliyor. Başka tasarlardan da söz ediliyor, örneğin sinema yazılarımı kitaplaştırmak, öykülerimi toplamak, kendim de pek tutmadığım, neden yazdığımı bilmediğim *Gecceyle Gelen* adlı romanımı ya da İngilizce olarak yazmış bulunduğum *Vampirlerle ilgili bir çalışmayı* tamamlayıp çevirmek gibi.

Felcimden bugüne gelen zamanda galiba bir hayli çalışıyorum, ama bir taraftan çalışmak zorundayım, öte taraftan sürekli çalışmak benim için en geçerli motivasyon oluyor. Pek aktif bir hayatım yok, çıkışlarım fazla değil ve en çok uğradığım yer, dostum Metin Demirhan'ın Atlas Sineması'nın pasajındaki Atılgan ve Nostromo dükkânlarıdır. (Nostromo sonradan kapanacak, Atılgan ise Nilgün Bilgöl yönetiminde, özgün Kızılderili elişleri satacak ve Metin Demirhan, Dario Argento'nun bir filminden esinlenerek, Anabala Pasajı'nda 'Deep Purple' adlı bir başka dükkân açacaktır). Oralarda fantastik, sinemasal ve bilim-kurgusal, çizgi-romansal sohbet her zaman koyu oluyor, kaset ve CD alışverişi de öyle ve eski-yeni bilim-kurgucular, pirimiz Zühtü Bayar olmak üzere, orada toplanıyor, korku meraklıları orayı biliyorlar. Ve, doğrusu, okurlarımla en çok orada karşılaşıyorum, ne kadar 'genç' bir yazar olduğumun farkına varıyorum.

Bir sinema kitabı yazmak teklifi Timaş'tan, sinema yazarı Rasih Yılmaz'ın aracılığıyla geliyor. "Dünya Sinema Sanayii" adlı bir kitap yazar mıyım? Türünde Türkiye'de çıkan ilk kitaptır, sinemanın daha çok iktisadi yönünü ele alıyor, ama satış olarak pek başarılı olmuyor. Bir başka teklif Roma'daki bir yayıncıdan geliyor, *İmisteri di Istanbul* (İstanbul Gizemleri) yayımlandıktan sonra: Dracula konusunda bir araştırma. Tam bana göre: Edebiyatta Dracula, sinemada Dracula, tiyatro, çizgi-roman ve müzikte Dracula. Hoşlandığım bir çalışma oluyor, fakat İtalya'yı ayağa kaldırmıyor ve dış pazarları denemekten vazgeçiyorum.

1999 yılında adımı taşıyan sekiz kitap çıktı, bir yazar için bir hayli fazla, ama bunlardan altısı ortaklaşa yazılmış, birini on yıl önce

yazmıştım, sonuncusu da bir yeni baskı. İlk altı kitap Timaş'ın yan kuruluşu olan Karizma Yayınevi tarafından yayınlanıyor ve ortak-yazarım Arif Aslan'ın -ki bir yazar, şair ve eğitimcidir- bir tasarısını gerçekleştiriyor: kimi gizemsel ya da inançsal konuları hem Batı (Hristiyanlık) hem de Doğu (İslâm) açısından değerlendirmek. Din adamı değilim, inancım ya da inançsızlığım salt beni ilgilendirir, ama seçilen konulardan Şeytan, Cinler, Büyü, Reenkarnasyon, Fal ilgi alanlarıma dahildir, en azından kültürel-tarihsel-toplumbilimsel ve parapsikolojik olaylar açısından. Bunlara bir de on yıl önce yazdığım bir Astroloji kitabı ekleniyor.

Ortaklaşa yazdığım bir başka kitapsa, Metin Demirhan'la imzaladığım *Fantastik Türk Sineması* oluyor, Yeşilçam'ın 'B' sinemasına dalan ve unutulmuş ya da gözden kaçmış birçok türü ve yapımı ele alan bir kitap. Yeni ve genişletilmiş bir baskısı yapılan *Türk Sinema Tarihi, 1896-1997* adlı çalışmamın bir çeşit ekidir ve *Erotik Türk Sineması*'yla sürdürülen bir 'Türk sinemasında türler' dizisinin bir ilk örneği olacak.

İleride ne yaparın, kafamı dolduran kitap tasarılarından nasıl kurtulurum? Onları yazmakla pek tabii, ama şimdiden biliyorum ki çoğunu yazamayacağım. *Fantastik* öykülerimi kitaplaştırmak istiyorum, Türk sinemasının ekonomisini incelemek istiyorum, İstanbul Levantenlerini araştırmak ve Batı'nın popüler edebiyatında Türk imgesini dile getirmek istiyorum. Bunlardan hangisini başarabileceğimi gelecek söyleyecek, ama yaş yetmiş iki olunca gelecek hep müphem kalır.

Felçle geçirdiğim on üç yıl sürece çok şey öğrendim ve yine çok şey unuttum, gerçekten dost olanları ve olmayanları anladığım gibi. Dünya görüşüm olanaklarım ışığında biraz değişti, kimi heyecanları yitirdim ve tabii ki yaşlandım, yaşlandığımı de geç fark ettim, fark ettiğimde de bozuldum ama, ne gam, doğa kurallarını uygular.

Hayatımda kimi değişiklikler oldu, mekân değiştirdim, otuz altı yıl sürece oturduğum Postacılar Sokağı'ndaki Glavani Apartmanı'ndan ayrılmak zorunda kaldım ve bir süre bütün düzenim ve kimi alışkanlıklarım bozuldu. Beyoğlu Belediyesi'nin uzatmalı bir konluğu oldum Gümüşsüyü'nda, adı Beyoğlu olan bir apartmanda. Burada yeni dostluklar kurdum, yeni alışkanlıklar edindim. Glavani Apartmanı'nda işgal ettiğim daire arka bahçeye bakıyordu, salt yaz günlerinde, sıcak havalarda otururdum pencere kenarında. Manzara diye bir şey yoktu, bir duvar, birkaç ağaç ve bahçede dolaşan yarım

düzine kedi. Çok uzaklarda, binaların arkasından bir parçacık deniz görülürdü ve Moda sahilleri. Gümüşsuyu'nda sık sık pencereden dışarı bakıyorum, pencerenin yanına oturup hiç kurtulamadığım sigaralarımı içiyorum ve gelen geçen insanlara, arabalara bakıyorum, dakikalarca. Güzel günlerde de güneşleniyorum. Bu da bir yaşlılık işareti olsa gerek. Muhakkak ki artık çok daha çabuk yoruluyorum, dışarı çıkmak, bir yere gitmek bazen sorun oluyor. Doğrusunu söylemek gerekiyorsa, sosyal hayatımı neredeyse tümünden unuttum, yaşanan her sinema yazarı gibi sinemaya pek gitmiyorum, davetlere pek katılmıyorum, ama evim daima herkese açık ve ziyaretçi sayısı Postacılar Sokağı'ndaki kadar geniş değilse de yine az fena sayılmaz, eski konuklara yenileri katılınca.

Yazarlığa dönelim... Yazarlığım boyunca çeviri çalışmalarım da oldu, her ne kadar çeviri yapmaktan hiç hoşlanmıyorsam da. Çeviriye ayıracağım vakti yeni bir araştırmaya ayırmayı yeğlerim, nasılsa telif ücretine baktığınızda pek bir fark yok. Aslında 70'li yıllarda, daha önce anlattığım gibi, üç-dört roman, bir-iki ansiklopedi çevirdim, 80'li ve 90'lı yıllarda daha çok dinsel metinler çevirdim, küçük broşürler ya da kalın kitaplar ve daha başka şeyler. Bu bin yılın sonunda bilanço-ma baktığımda az çok memnunum: 30'u telif, 19'u çeviri 49 kitaba imzama attım, artı sayısını unuttuğum yazılar, yazı çevirileri, televizyon ve radyo programları. İlk kendime, sonra da başkalarına bir yazar olduğumu kanıtladım, dar da olsa bir okur topluluğu oluşturdum. Daha fazla şeyler, daha iyi şeyler yapmak isterdim ve bir geleceğim kaldıysa çok şeyler yapmaya niyetli yim. Anı yazmak insanı sık sık zorlar, anlatıp anlatmamak ikilemi arasında kalırsınız. Her neyse, birçok şey anlattım, galiba son noktayı koymanın vakti gelmiştir.

Evet de bütün bu dönem içinde sinema ne oldu? Felçli melçli bilmem, ama her şeye rağmen sinema yapılan yerlerden, seflerden ve çekimlerden uzak kalamadım. Televizyonda şu ya da bu sebepten ve konudan dolayı çıkmak, başka bir çekimin havası içinde olmak bambaşka bir duygu ve kimi dost yönetmenlerin sayesinde (Kutluğ Ataman, Sinan Çetin, Mustafa Altıoklar, Ersin Pertan, Yeşim Ustaoglu) küçük rollerle kendimi zaman zaman yeniden o hengâmenin içinde buldum ve sevindim.

Bu 'son söz' aslında pek hoşuma gitmiyor, sanki anlatacağım başka şeyler yokmuş ya da anlatabilmem için vaktim kalmamış gibi. Ama, hoşuma gitsin ya da gitmesin, bu anı kitabını noktalamak gerekiyor. Yaş, bugün yetmiş iki. Biliyorum, benden çok daha yaşlı olanlar var, yaşlı ve halen faal ancak, inkâr etmiyorum, bu son zamanlarda bir yorgunluk çöktü (belki de felcin izlerini ve handikaplarını halen taşıdığım için), daha fazlasını yapmak -hep tasarılar üretip, yazmak istediği kitapların listelerini çıkartan biriyim- hırsı var, ama tempoda bir düşüklük kaçınılmaz. İster inanın, ister inanmayın, yaşlandığımı bir yıl önce fark ettim ve hiç hoş olmadı, bunun tartışmasını da en çok her sabah telefonla görüştüğüm eski dost Rekin Teksoy'la yapıyorum. Ama yaşlılığın neyini tartışırsınız ki? Faz-

la hareketli bir hayatım yok, artık haftada iki ya da üç kez dışarı çıkıyorum ve genelde İstiklal Caddesi'nde geziniyorum, İstanbul'da gidilecek başka yer yokmuş gibi.

Bu kadar çok mu seviyorum İstiklal Caddesi'ni? Kalabalıklaştığı Cumartesi ve Pazar günleri hiç ama hiç sevmiyorum ve zaten Cumartesi-Pazar günleri evde kalmayı yeğliyorum. Cadde artık benim için bir alışkanlık oldu, bir çeşit nirengi noktası. Postacılar Sokakı'nın Glavani Apartmanı'nda otuz altı yıl sürece oturduğumda Cadde zaten doğal yolumdu. Beş yıldan beri Gümüşsüyü'nda oturuyorum ve Cadde uzaklaştıysa da ben ondan uzak kalamıyorum. Bu da az olmayan kötü adetlerimden biri.

Bir ara tümüyle bir Beyoğlu yazarı olmayı düşündüm, sinema yazarlığından kopmak pahasına ama olmadı. Bir "Beyoğlu Tarihi"ni düşledim, bir "Beyoğlu Kronolojisi"ni ve özellikle bir "Beyoğlu Levantenleri" ile bir "Beyoğlu Azınlıkları", hatta ve hatta bir "Beyoğlu Basını". Dosyalar açıldı, notlar birikti ve o kadar. Eski Pera'da geçen bir korku romanının, bir Vampir öyküsünün özetini hazırladım, sonra annelerimin bana anlatıklarını kullanarak Pera'da geçen bir çeşit "Loksandra"yı tasarladım. Son zamanlarda sanki içimde bir öykü yazmak, bir roman yazmak hevesi var.

Edebiyat? Benimki olsa olsa popüler edebiyat olur, korku, polisiye, macera, fantastik türünden. Kafamda bir karışıklık almış başını gidiyor, iki-üç kitabı birarada yürütmeye çalışıyorum (aslında bu formülün mucidi Metin And'dır). Bilemeyeceğim, bir geleceğim kaldıysa, yeniden ve yeniden başka çalışmalarla karşınıza çıkacağımdan emin olun, isterseniz de istemezseniz de.

SON

“Asmalimescit Sokağı’ndan Kallavi Sokağı, **Postacılar** Sokağı ve oradan Gümüşsuyu’ndaki Bol Ahenk Sokağı’na, seksen yıldır Beyoğlu’nda yaşıyorum. Dolayısıyla ben Beyoğlu’na başkaları gibi, Galata Köprüsü’nün öte tarafından gelen ve Beyoğlu’nda bir küçük Paris’i, bir küçük Avrupa’yı, cep boyu bir Batı’yı bulan, bunda doğal özlemlerini gideren birinin gözüyle bakamam. Benim alternatif Beyoğlum, kesinlikle bir atraksiyon ya da bir şov, bir eğlence değildi, olamazdı da. Bütün çekiciliğiyle Beyoğlu benim için doğduğum, yaşadığım, yaşlandığım, anılarımla beslendiğim bir gerçek dünyaydı. Beyoğlu aynı zamanda ister gelip geçenler, ister Beyoğlu’na çıkanlar, isterse içinde yaşayanlar için bir günah ve sefahat yuvasıydı.

“Beyoğlu’nun aşırı moda haline geldiği, nostaljinin öne çıktığı günlerde -özellikle anı kitabımdan dolayı- ailemin geçmişi bana çok sorulmuştur. Kendim bu durumun güçlüklerini hiç yaşamadıysam da, Levanten olmak kolay değildir. O yüzden bu kitabımda, ömür boyu Beyoğlu’lu biri olarak Levanten kimdir, ne yapar nasıl yaşar, size onları anlatmayı istedim...”

www.agorakitapligi.com

